

ΑΝΤΙΘΕΤΑ

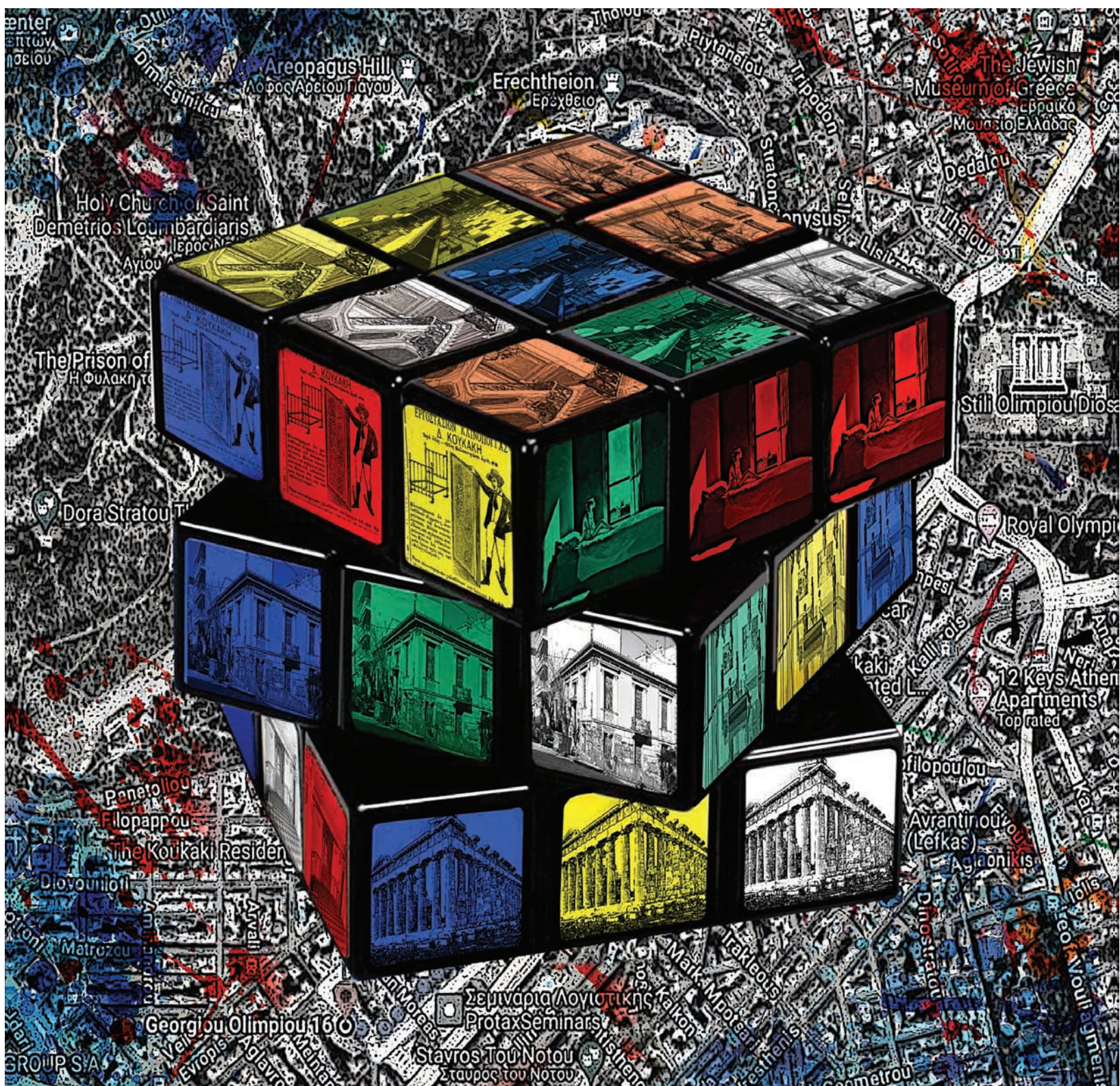
City Lives 2

ATHENS voice

ΠΟΛΕΙΣ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
DESIGN

14 - 20 ΜΑΪΟΥ 2026
ΤΕΥΧΟΣ 998, 210 Η ΟΔΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ
WWW.ATHENSVOICE.GR
FREE PRESS ΚΑΘΕ ΠΕΜΠΤΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΠΙΡΜΠΛΗ

ECO PLATFORM

EPD
VERIFIED

ΜΑΓΙΟ ΔΟΟΡΖ

Ξέρει από πράσινο τσιμέντο

Τσιμέντα ECOPlanet με
περιβαλλοντικές δηλώσεις EPD και
μειωμένες εκπομπές CO₂ έως 45%

www.heraclesgroup.gr

ΚΑΝΕΙΣ ΔΕΝ ΞΕΡΕΙ
ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΑΠΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΕΙΦΟΡΙΑΣ

ΗΡΑΚΛΗΣ

Εκδότης-Διευθυντής Φώτης Γεωργελές

Σύμβουλος Έκδοσης Σταυρούλα Παναγιωτάκη
Διευθύντρια Σύνταξης Αγγελική Μπιρμπίλη

Αρχισυνταξία Δήμητρα Γκρους

Γενική Διεύθυνση Διαφήμισης Λουίζα Ναθαναήλ

Art Director Φώτης Πεχλιβανίδης

Διεύθυνση Web Δημήτρης Αθανασιάδης

Σύμβουλος Διεύθυνσης Χριστίνα Γαλανοπούλου

Αρχισυνταξία Δανάη Καμζόλα (Podcast & City Guide),
Μπάμπης Καλογιάννης
Αρχισυνταξία Newsroom Τόνια Ζαραβέλα,
Μάριος Βελέντζας

Τεχνικός διευθυντής Βάσιος Συνταξιαράς
Social Media Manager Τάσος Ανέστης

Υπεύθυνος ύλης Τάκης Σκριβάνος
Επιμέλεια ύλης Φανή Κουλούτζου, Κατερίνα Ασήμου

Συντακτική ομάδα: Κ. Αθανασιάδης, Ν. Αμαντίς, Ε. Βαρδάκη, Α. Βελιδάκης, Σ. Βλέτσας, Κ. Βνάτσιου, Κ. Βουλγαρέλη, Ρ. Γεροδήμος, Ν. Γεωργελέ, Ν. Γεωργιάδης, Κ. Γιαννακίδης, Κ. Γιαννιάδης, Β. Γραμματικογιάννη, Β. Γρυπάρης, Γ. Δαββέτας, Γ. Δήμος, Π. Διαμαντάκου, Α.Μ. Δρομπούκη, Θ. Κ. Ευθυμίου, Γ. Ζερβογιάννη, Μ. Ζουμπούλακη, Κ. Καϊμάκης, Σ. Καλαμαντή, Κ. Καμπόσου, Β. Καμπουροπούλου, Δ. Καραθάνος, Α. Καψάλη, Ν. Κοσκινά, Α. Κοσμοπούλου, Δ. Κουμαριώτης, Δ. Μαγουλάς, Α. Μανουσάκη, Μ. Μανωλοπούλου, Ι. Μαργακουδάκη, Α. Μαρκάκης, Χ. Μαρκάκης, Δ. Μαστρογιαννίτης, Β. Ματζάρογλου, Τζ. Μελλά, Α. Μπροντζάκη, Γ. Νένης, Ε. Ντάκουλα, Δ. Παπαδόπουλος, Π. Παναγιωτίδης, Κ. Παναγοπούλου, Γ. Παυριανός, Μ. Προβατάς, Τζ. Ρουσάκη, Μ. Ι. Σιγαλού, Ε. Σιουσιούρα, Τ. Σκραπαλιώρη, Σ. Σφυρή, Σ. Τριανταφύλλου, Σ. Τοιτόπουλος, Γ. Φλωράκης, Ε. Χελιώτη, Κ. Χριστοφόρου, Γ. Ψυχας, Ε. Ψυχούλη

Γραμματεία Σύνταξης Γεωργία Σκαμάγκα
info@athensvoice.gr / avguide@athensvoice.gr

Ατελιέ Sotos Anagnos

LOOKmag Κωνσταντίνα Βλαχοπούλου

Creative Manager Θάνος Ψυλλίδης
Creative Marketing Manager Λαμπρινή Τρούγκου
Branded Content Editor Χαρά Αλεξανδροπούλου
Multimedia Designer Όλγα Καραγιάννη

Εικονογραφίες art@athensvoice.gr
Φωτό: Θανάσης Καρατζάς, Γιώργος Ζαριζώνης, Τάσος Βρεττός, Έκτορας Δ. Βούτσας, Κώστας Αμοιρίδης, Βαγγέλης Τάσιος, Χρήστος Κισατζεκιάν, Δημήτρης Κλεάνθης, Μαρία Μαρκεζί, Πέτρος Νικόλαος, Λάζαρος Γραικός

Account Directors

Τίνα Γαϊτανίδου, Βόννη Ζαφειροπούλου

Direct Market Advertising Director

Άννα Αντωνίου

Direct Market Advertising Managers

Μιχάλης Δρακάκης, Εύα Βαλαμβάνου, Ελένη Βαρύτη, Νώντας Νταμπάνης, Ελεωνόρα Τζεφρόνη

Marketing & Advertising Director AV | VOICE 102.5

Τζίνα Σαλαμπάση

Marketing & Event Coordinator | VOICE 102.5

Κωνσταντίνα Μιχάλη

Συντονισμός Διαφήμισης Μαίρη Κούρτη

marketing@athensvoice.gr

Digital Traffic Manager Εύη Ταρνάρη

Digital Advertising Coordinator Μίνα Γιαννάκη

Ψηφιακή Υποστήριξη Νικόλαος Αργυρίου

Διεύθυνση Λογιστηρίου Έφη Μούρτζη

Λογιστήριο Ουρανία Μιχάλη, Μαίρη Λυκούση,

Μανώλης Κοττάκης

Διαχωρισμοί - Εκτύπωση «Καθημερινές Εκδόσεις ΑΕ»

Athens Voice S.A.

Χαρ. Τρικούπη 22, 106 79 Αθήνα

Σύνταξη: 210 3617.360, 3617.369, fax: 210 3632.317

Διαφημιστικό: 210 3617.530, fax: 210 3617.310

VOICE 102.5: 210 3648.213

Αγγελίες: 210 3617.369 Λογιστήριο: 210 3617.170

www.athensvoice.gr

Αν δεν βρίσκετε την Α.Υ. στα σημεία διανομής,

επικοινωνήστε: 210 3617.360, 210 3617.369

Κωδικός εντύπου: 7021, ISSN 1790-6164

Νόμιμος Εκπρόσωπος: Γεωργελέ Ελισάβετ Τρισεύγενη
Κύριος Μέτοχος: Γεωργελέ Φώτιος

Αρ. Πιστοποίησης MET: 230237

ATHENS voice

Εβδομαδιαία εφημερίδα, διανέμεται δωρεάν. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική ή μερική, η διασκευή ή απόδοση του περιεχομένου της έκδοσης με οποιοδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή έγκριση του εκδότη.

Οι πόλεις ποτέ δεν ήταν απλώς ένας τόπος διαμονής, ήταν πεδίο εμπειριών, επιθυμιών, συνεχών μεταμορφώσεων. Έτσι και η Αθήνα του 21ου αιώνα είναι μια πόλη αντιφατική και ανοιχτή, που επανεφευρίσκει διαρκώς τον εαυτό της μέσα από την αρχιτεκτονική, το design και τις νέες μορφές αστικής ζωής.

Σ' αυτό το δεύτερο τεύχος του City Lives της ATHENS VOICE επιχειρούμε μια περιπλάνηση στη σύγχρονη αστική συνθήκη: από τα μεγάλα έργα και τις πολυκατοικίες που κουβαλούν τη μνήμη της μεταπολεμικής πόλης, στις νέες κατοικίες και στα μικρά διαμερίσματα, στις ταράτσες και στους δημόσιους χώρους όπου διαμορφώνονται νέες μορφές συνύπαρξης.

Μιλήσαμε με Έλληνες και ξένους αρχιτέκτονες, developers, καθηγητές, νευροεπιστήμονες, πολιτικούς μηχανικούς και πολεοδόμους, αρχιτέκτονες τοπίου, σχεδιαστές φωτισμού, designers, αθηναιογράφους και δημιουργούς, που παρατηρούν την Αθήνα όχι μόνο ως δομημένο περιβάλλον αλλά και ως ζωντανό πολιτισμικό τοπίο – ένα σύνολο από φως, υλικά, κινήσεις, ήχους και κοινωνικές συμπεριφορές. Παρουσιάζουμε νέα έργα και ιδέες που επαναδιαπραγματεύονται τη σχέση της πόλης με τη βιωσιμότητα, την τεχνολογία, τη μνήμη και το φυσικό περιβάλλον, από τις αστικές αναπλάσεις και τα βιοκλιματικά κτίρια μέχρι τα νέα ελληνικά δημιουργικά γραφεία και τις μικρές αστικές παρεμβάσεις.

Γιατί η αρχιτεκτονική δεν αφορά μόνο τα κτίρια· αφορά τον τρόπο που κινούμαστε, συναντιόμαστε, απομονωνόμαστε, θυμόμαστε, ονειρευόμαστε και φανταζόμαστε το μέλλον. Οι πόλεις είναι σώματα ζωντανά, γεμάτα στρώσεις χρόνου και ανθρώπινες ιστορίες. Εδώ καταγράφουμε μερικές από τις πιο ενδιαφέρουσες όψεις της· η αναζήτηση συνεχίζεται.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΠΙΡΜΠΙΛΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

- 8_ **Η Αθήνα του αύριο**
Πώς θα ζούμε το 2050
Του Αδάμ Μαρκάκη
- 12_ **Το υπεραντικείμενο - Αθήνα**
Του Γιώργου Τζιρτζιλάκη
- 16_ **Τα μυστικά των πόλεων**
Του Αθανάσιου Κ. Σπανομαρίδη
- 18_ **Το Α(σ)τιτικό σικοσύστημα**
Της Ελένης Αλεξάνδρου
- 20_ **Όταν το δάχτυλο δείχνει τον ουρανό, ο άτολμος κοιτάει το δάχτυλο**
Του Σπύρου Τσαγκαράτου

106

ΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

64

- 64_ **Riviera Tower** Το νέο τοπίο της Αθηναϊκής Ριβιέρας στην τελική ευθεία
Της Κατερίνας Καμπόσου
- 66_ **Η αθέατη αρχιτεκτονική της πόλης** Η Χρυσόθεμις Παρασκευοπούλου στο εργοτάξιο της Γραμμής 4 του Μετρό
Του Αλέκου Λιδωρίκη

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Σε αυτή την ειδική έκδοση γράφουν και μιλούν:

- 098_ Έλενα Κυρνασίου-Αθανασούλα STIRIXIS Group
- 100_ Kentriki-Savills Greece
- 101_ GDM Assets
- 102_ Δημήτρης Ποτηρόπουλος
- 103_ JR Rizos Architects
- 104_ The Hive Architects
- 106_ Aeter Architects
- 108_ WIERMAN.studio
- 110_ Onus Architecture Studio
- 111_ LKMK architects
- 112_ space dreams: Θ. Μακρυνικόλας -Α. Τσέφος
- 113_ M-Arch Studio Μαρία Ιωάννα Αρετάκη
- 114_ Ανδρέας Χάλαρης - Δήμητρα Βάνη
- 116_ Katerina Valsamaki Architects

102

- 22_ **Η Αθήνα του ΑΙ**
Της Ελένης - Στεφανίας Καλαποδιά
- 24_ **Πόλεις που μας αρρωσταίνουν και πόλεις που μας θεραπεύουν**
Του Γεώργιου Χριστόπουλου
- 30_ **Μινιμαλιστική αρχιτεκτονική, μινιμαλιστική πόλη**
Της Σώτης Τριανταφύλλου
- 34_ **Το συγκοινωνιακό ως ζήτημα αρχιτεκτονικής και δημοκρατίας**
Του Σταύρου Κωνσταντινίδη
- 36_ **Slums, παραγκουπόλεις,**

φαβέλες

Της Σώτης Τριανταφύλλου

- 42_ **Η Αθήνα των αρχιτεκτόνων**
Της Έλενας Ντάκουλα
- 48_ **Οι αδελφοί Κορρέ**
Δύο θρυλικές φυσιογνωμίες
Γράφει ο Ανδρέας Κούρκουλας
- 52_ **Θεοδόσης Τάσιος**
Συνέντευξη με τον ακαδημαϊκό και πολιτικό μηχανικό
Του Γιώργου Δήμου
- 58_ **Βασίλης Μπογάκος**
Ο σημαντικός αρχιτέκτονας μιλά στο City Lives
Της Πηνελόπης Μασούρη

- 70_ **Υπόγεια στοά Κοραή**
Της Κατερίνας Καμπόσου
- 74_ **Δημήτρης Ανδριόπουλος**
Ο CEO της DIMAND συζητάει με τον Μάκη Προβατά
- 78_ **Φως, Σκιά και η Πόλη**
Γράφει η Ελευθερία Ντεκώ
- 82_ **Θωμάς Δοξιάδης** Μας μιλάει ο γνωστός αρχιτέκτονα τοπίου
Του Πάρι Δόμαλη
- 86_ **Pool Time**
Των Ryan Neiheiser - Χριστίνας Αργυρού
- 88_ **Γιώργος Ανδρεάδης & Νίκος Βενιανάκης** Διεθνές όραμα - ελληνικά δεδομένα
Του Γιώργου Δήμου

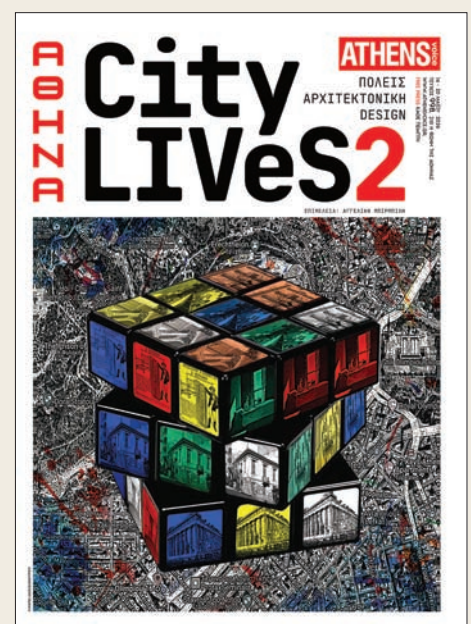
- 92_ **Το τοπίο πάνω από την Αθήνα**
Της Ελένης Βαγιανού
- 94_ **Μπλε-πράσινες στέγες**
Του Λουκά Βελιδάκη
- 118_ **Ο ρόλος του αρχιτέκτονα**
Γράφουν επτά νέοι αρχιτέκτονες
- 124_ **Η αστική αναγέννηση της Αθήνας**
Του Νίκου Βατόπουλου
- 128_ **Πολυκατοικία** Από την αντιπαροχή στο Airbnb
Του Λουκά Βελιδάκη
- 132_ **Όταν η κουζίνα γίνεται σκηνή**
Της Μυρτώς Κιούρτη

- 136_ **Micro living και smart design**
Της Κατερίνας Καμπόσου
- 140_ **Βουλouκi** Μιλήσαμε με το περιοδεύον διεπιστημονικό εργαστήριο
Της Κατερίνας Καμπόσου
- 144_ **Η αρχιτεκτονική στην εποχή της τεχνητής νοημοσύνης**
Του Λουκά Βελιδάκη
- 148_ **Οι μεγάλοι αρχιτέκτονες του 21ου αιώνα**
Της Μπήλης Στεφανή
- 162_ **Τα μυστικά «πράσινα» της Αθήνας**
Της Έλενας Ντάκουλα

Το εξώφυλλό μας

Αυτή την εβδομάδα το σχεδιάζει η Μαρία Διακοδημητρίου. Γεννήθηκε στην Αθήνα, σπούδασε Αγγλική Φιλολογία στο ΕΚΠΑ και έκανε μεταπτυχιακό στη Γλωσσολογία στο Ηνωμένο Βασίλειο. Διατέλεσε για πολλά χρόνια καθηγήτρια στα Τ.Ε.Ι. Αθήνας και Πειραιά και παράλληλα διευθύντρια σπουδών σε εκπαιδευτικούς οργανισμούς. Το 2003 άρχισε να ασχολείται με τον καλλιτεχνικό σχεδιασμό εντύπων και το 2005 εξέδωσε το περιοδικό *Εποχές*. Έχει κάνει σπουδές Σκηνογραφίας και Τρισδιάστατης Μακέτας. Με κύρια υλικά της το χαρτί, τα ακρυλικά χρώματα και τις πολλαπλές εκτυπώσεις, αλλά και με τη χρήση πολυμέσων, συνθέτει τρισδιάστατες, πολυεπίπεδες εικόνες, δημιουργώντας έργα εικαστικής αφήγησης. Έχει στο ενεργητικό της 8 ατομικές εκθέσεις, ενώ έχει συμμετάσχει σε περισσότερες από 150 ομαδικές σε Ελλάδα, Αγγλία, Γαλλία, Σουηδία, Ελβετία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο και σε αίθουσες τέχνης, μουσεία, ιδρύματα, θέατρα και φεστιβάλ. Ακόμα, έχει συμμετάσχει σε διεθνείς Art Fairs στην Ελβετία, την Αγγλία, το Βέλγιο και την Ελλάδα. Έργα της ανήκουν σε ιδιωτικές συλλογές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

01 ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ Μ

ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

Η ΑΘΗΝΑ ΤΟΥ ΑΥΡΙΟ

Πώς θα ζούμε το 2050

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ, ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ
ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ ΘΑ ΚΑΘΟΡΙΣΟΥΝ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ
ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ. ΤΟ ΠΩΣ ΜΕΝΕΙ ΝΑ ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΕΙ.

Του ΑΔΑΜ ΜΑΡΚΑΚΗ*

Δεν υπάρχει ένα μέλλον, υπάρχουν πολλά. Και το ποιο θα ζήσουμε εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αποφάσεις που παίρνουμε σήμερα. Το 2050 η Αθήνα θα είναι ακόμα εδώ. Το ερώτημα είναι σε ποια εκδοχή της.

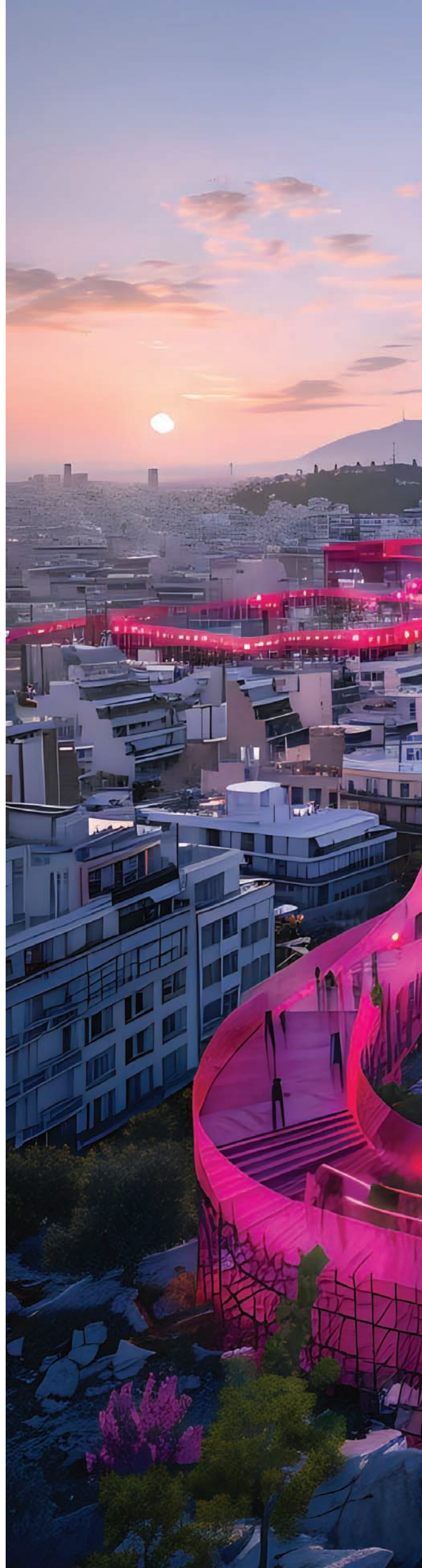
Το μέλλον αν δεν αλλάξουμε τίποτα

Η αύξηση θερμοκρασίας κατά σχεδόν 3°C έχει κάνει τη ζέστη ασφυκτική. Για εβδομάδες κάθε καλοκαίρι η πόλη είναι ακατοίκητη για όποιον δεν μπορεί να λειτουργεί κλιματισμό 24/7 και απροσπέλαστη για όλους. Το 2025 οι υπερβάλλοντες θάνατοι από τη ζέστη στην Αθήνα ήταν 630. Το 2050 θα μετράμε χιλιάδες κάθε χρόνο. Οι πυρκαγιές είναι συχνότερες και πιο έντονες. Το νερό έχει ακριβύνει σημαντικά. Οι βροχοπτώσεις, όταν έρχονται, έρχονται βίαια. Οι δρόμοι γίνονται ποτάμια που καταστρέφουν ό,τι βρουν στο διάβα τους.

Όσοι έχουν την οικονομική άνεση λείπουν αρκετούς μήνες ή μένουν αλλού και ταξιδεύουν στην πόλη μόνο για τις επιχειρήσεις και τη διασκέδασή τους. Οι περισσότεροι, όμως, δεν μπορούν να αφήσουν τα σπίτια τους, ούτε τη δουλειά που τους συντηρεί. Παλεύουν με το κλίμα σε κτίρια που η μέση ηλικία τους έχει ξεπεράσει τα 60 χρόνια. Τα μη κατοικήσιμα σπίτια έχουν

ΑΘΗΝΑ
City
LIVEs2

08

αυξηθεί ακόμα περισσότερο λόγω της χρόνιας υποεπένδυσης σε συντήρηση και της περαιτέρω αύξησης των κληρονόμων, σε ένα σύστημα που δεν έχει αλλάξει και δεν επιτρέπει την ατομική πρωτοβουλία. Οι καταρρεύσεις μπαλκονιών είναι πλέον καθημερινό φαινόμενο. Με μόλις το 10% του κτιριακού αποθέματος να έχει χτιστεί με σύγχρονους αντισεισμικούς κανονισμούς, κάθε χρόνο τζογάρουμε με τον επόμενο μεγάλο σεισμό. Όσοι είχαν τα χρήματα να επενδύσουν στο κτιριακό απόθεμα κάποτε επέλεξαν τουριστικές χρήσεις. Όμως έχουν πάψει και αυτοί. Οι τουρίστες προτιμούν πλέον πόλεις βορειότερα – πόλεις που έχουν σήμερα το κλίμα που είχε η Αθήνα πριν από 30 χρόνια. Όλο και περισσότερα κτίρια παραμένουν κλειστά.

Μέσα σε μια πόλη που φλέγεται, πλημμυρίζει και καταρρέει, το αυτοκίνητο γίνεται καταφύγιο. Ακόμη και όσοι κάποτε επέλεξαν τα μέσα, το ποδήλατο ή το περπάτημα, μετακινούνται πλέον με το δικό τους όχημα. Κάποια από αυτά είναι ηλεκτρικά, αλλά όχι όσα θα θέλαμε, γιατί δεν βρήκαμε ποτέ λύση για τη φόρτιση μέσα στον αστικό ιστό. Και τα ηλεκτρικά, όμως, καταλαμβάνουν τον ίδιο χώρο στην κίνηση και στη στάθμευση. Το flyover στον Κηφισό και άλλες επεκτάσεις δρόμων δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Περισσότεροι δρόμοι, περισσότερα αυτοκίνητα, περισσότερη κίνηση. Φαύλος κύκλος. Οι οικογένειες έχουν φύγει. Ο πληθυσμός γερνάει και μικραίνει. Οι κάτοικοι που μένουν είναι φτωχότεροι, πιο μόνοι, πιο θυμωμένοι, πιο αποσυνδεδεμένοι από τον τόπο τους.

Ένα διαφορετικό μέλλον

Στην Αθήνα του 2050 αντιστοιχούν 4 ή 5 αυτοκίνητα ανά 10 κατοίκους. Όχι γιατί τα απαγορεύσαμε, αλλά γιατί δεν τα χρειαζόμαστε πια. Τα μέσα μαζικής μεταφοράς φτάνουν παντού, είναι αξιόπιστα και προσιτά. Τα πεζοδρόμια είναι φαρδιά και πάντα βρίσκεις μια διάβαση για να περάσεις τον δρόμο. Ολόκληρα τετράγωνα λειτουργούν ως superblocs: η πρόσβαση αυτοκινήτων είναι περιορισμένη και ο δρόμος ανήκει στους κατοίκους ως ζωντανός δημόσιος χώρος.

Τα αυτοκίνητα που κυκλοφορούν είναι σε μεγάλο βαθμό αυτόνομα, με αποτέλεσμα τα τροχαία να έχουν μειωθεί δραματικά. Επικοινωνούν με τα φανάρια και μεταξύ τους, εξαλείφοντας μεγάλο μέρος της κυκλοφοριακής συμφόρησης. Οι κάμερές τους λειτουργούν ταυτόχρονα ως μάτια της πόλης: αναφέρουν λακκούβες, σπασμένες πινακίδες, χαλασμένο φωτισμό σε πραγματικό χρόνο.

Μονάδες αφαλάτωσης τροφοδοτούν την πόλη με άφθονο νερό. Αυτό δροσίζει παιδικές χαρές και πλατείες, ποτίζει δέντρα σε κάθε γειτονιά, συντηρεί τις πράσινες ταράτσες και τις σχολικές αυλές που έχουμε μετατρέψει σε πάρκα τσέπης. Ο Ιλιός έχει ξαναγίνει αυτό που ήταν: ένας υδάτινος διάδρομος μέσα στο αστικό τοπίο, που δροσίζει, ομορφαίνει, ζωντανεύει και θυμίζει ότι η πόλη δεν χτίστηκε εναντίον της φύσης.

Το παλιό κτιριακό απόθεμα έχει ανακαινιστεί και επιστρέφει σε χρήση. Τα νέα κτίρια χρησιμοποιούν σκυρόδεμα αρνητικού αποτυπώματος άνθρακα – υλικά που δεσμεύουν CO₂ αντί να το εκπέμπουν. Ορισμένες προσόψεις φέρουν βιοαντιδραστήρες μικροφυκών: πάνελ γεμάτα μικροσκοπικά φύκια, που απορροφούν ηλιακή ακτινοβολία, σκιάζουν τους εσωτερικούς χώρους, παράγουν βιομάζα για ενέργεια και δροσίζουν το κτίριο.

Ένα σημαντικό ποσοστό του κτιριακού αποθέματος ανήκει στον δήμο και ενοικιάζεται σε τιμές που ακολουθούν τα εισοδήματα. Αυτές οι κατοικίες δεν είναι συγκεντρωμένες σε μία περιοχή, αλλά διάσπαρτες σε κάθε γειτονιά, στα ίδια κτίρια με τις υπόλοιπες. Ένα μέρος κάθε νέας κατασκευής προορίζεται εξαρχής για προσιτή στέγαση. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι οικογένειες μπορούν να μείνουν εκεί που μεγάλωσαν, τα σχολεία έχουν παιδιά και η πόλη έχει ζωή πέρα από τον τουρισμό.

Η ενέργεια δεν πηγαίνει χαμένη. Τα data centers παράγουν τεράστιες ποσότητες θερμότητας, που κάποτε τις πετούσαμε στον αέρα. Εδώ, ενσωματώθηκαν στο ενεργειακό δίκτυο από την αρχή: θερμαίνουν κτίρια τον χειμώνα, τροφοδοτούν δίκτυα τηλεθέρμανσης, λειτουργούν ως κομμάτι της πόλης, αντί ως απομονωμένες εγκαταστάσεις. Τα κτίρια φέρουν ενσωματωμένα ηλιακά πάνελ. Οι λέβητες φυσικού αερίου έχουν αντικατασταθεί από αντλίες θερμότητας, που θερμαίνουν και ψύχουν με ένα κλάσμα της ενέργειας.

Πλατφόρμες τεχνητής νοημοσύνης κάνουν τη δημοτική διακυβέρνηση προσβάσιμη σε όποιον θέλει να ασχοληθεί: καταγράφουν και συνοψίζουν δημοτικά συμβούλια, ενημερώνουν κατοίκους για αποφάσεις που αφορούν τη γειτονιά τους, βοηθούν στη μαζική συναίνεση σε κρίσιμα ζητήματα. AI agents εκπροσωπούν πολίτες σε ρυθμιστικές διαβουλεύσεις. Κάθε κάτοικος εκπαιδεύει ένα ψηφιακό εργαλείο με τις προτεραιότητές του και αυτό παρακολουθεί, σχολιάζει, ψηφίζει στις δημοτικές διαδικασίες για λογαριασμό του.

Τι τα χωρίζει

Αυτό που χωρίζει τα δύο σενάρια δεν είναι η τεχνολογία ή τα χρήματα. «Το μέλλον είναι ήδη εδώ, απλά δεν είναι ομοιόμορφα κατανεμημένο». Τα superblocs λειτουργούν στη Βαρκελώνη από το 2016. Η αφαλάτωση τροφοδοτεί τα Εμράτα εδώ και δεκαετίες. Στη Βιέννη, 6 στους 10 κατοίκους ζουν σε κάποια μορφή επιδοτούμενης κατοικίας και η πόλη βγαίνει πρώτη σε ποιότητα ζωής χρόνο με τον χρόνο. Τα αυτόνομα οχήματα της Waymo κάνουν ήδη πάνω από ένα εκατομμύριο διαδρομές τον μήνα, με 92% λιγότερα σοβαρά τροχαία από τους ανθρώπους οδηγούς. Τα data centers θερμαίνουν πόλεις στη Φινλανδία. Το πρώτο κτίριο με πρόσωση μικροφυκών κατασκευάστηκε στο Αμβούργο το 2013. Το σκυρόδεμα αρνητικού άνθρακα δοκιμάζεται σε εργαστήρια σε τρεις ηπείρους. Στην Ελλάδα, το Open Council καταγράφει ήδη δημοτικά συμβούλια και τα κάνει προσβάσιμα σε κάθε πολίτη.

Πιθανότατα θα καταλήξουμε κάπου στη μέση. Ούτε ουτοπία ούτε δυστοπία. Θα κάνουμε αντιδραστικά και αποσπασματικά κάποια πράγματα, χωρίς να δένουν σε ένα όραμα και σχέδιο με συνοχή. Μέτριοι. Η Αθήνα όμως και οι κάτοικοί της αξίζουν το καλύτερο δυνατό. Το να το φτιάξουμε είναι η μεγαλύτερη πρόκληση που έχουμε μπροστά μας. ■

*Ο Αδάμ Μαρκάκης γράφει το newsletter «Take Back the City». Έχει ιδρύσει και διευθύνει το Astylab, ένα δίκτυο που συνδέει και ενδυναμώνει ανθρώπους και οργανισμούς που δουλεύουν για να κάνουν τις πόλεις καλύτερες. Είναι Founding Partner στην Idea Machines, έναν venture builder για εταιρείες με αντίκτυπο. Πριν από αυτά, έκανε εκατοντάδες ανθρώπους να αφήσουν το αυτοκίνητο για το ποδήλατο μέσω της Kineo. Ζει και μεγαλώνει δύο μικρά παιδιά στην Αθήνα.

Η Αθήνα και οι κάτοικοί της αξίζουν το καλύτερο δυνατό. Το να το φτιάξουμε είναι η μεγαλύτερη πρόκληση που έχουμε μπροστά μας.

Η πράσινη μετακίνηση σήμερα είναι... blue

Η ηλεκτροκίνηση αλλάζει τον τρόπο που κινούμαστε και η ΔΕΗ blue, ένα από τα πιο εκτεταμένα δίκτυα φόρτισης στη νοτιοανατολική Ευρώπη, κάνει την ηλεκτροκίνηση ακόμα πιο προσβάσιμη σε όλους, με πάνω από 3.200 σημεία φόρτισης που αυξάνονται δυναμικά.

Σήμερα περισσότερα από 500 σημεία ταχυφόρτισης βρίσκονται ήδη σε κομβικά σημεία, για να κάνουν τη φόρτιση των ηλεκτρικών αυτοκινήτων ακόμα πιο γρήγορη.

Κατεβάστε την ανανεωμένη εφαρμογή PPC blue

blue

Το μέλλον
φορτίζει
deibblue.com

Το υπεραντικείμενο -

1

ΤΑ ΥΠΕΡΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΕΙΝΑΙ ΕΔΩ,
ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙ ΒΙΩΜΑΤΙΚΟ
ΜΑΣ ΧΩΡΟ. ΜΑΣ ΚΟΙΤΑΖΟΥΝ ΣΑΝ
ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΟΛΛΗΜΕΝΑ ΣΤΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ.

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΤΖΙΡΤΖΙΛΑΚΗ*

Εγγύτητα

(Κολλώδης οικειότητα)

Ο Βρετανός θεωρητικός Τίμοθι Μόρτον εξέδωσε το 2013 ένα βιβλίο με τον αινιγματικό τίτλο «Υπεραντικείμενα» («Hyperobjects») –εμπνευσμένο από το εμβληματικό «Hyperballad» (Υπερμαπάντα) της Björk (1996)– και με τον αποκαλυπτικό υπότιτλο: «Φιλοσοφία και οικολογία μετά το τέλος του κόσμου». Το βιβλίο αναδείχθηκε γρήγορα στο μαντείο ενός νέου περιβαλλοντισμού, που στοχεύει στην αδιάσπαστη συνέχεια μεταξύ ζωής και μη ζωής, ανθρώπινου και μη ανθρώπινου, έχοντας επίγνωση της αναταραχής που θα επέφερε.

Τα «Υπεραντικείμενα» έγιναν έτσι εκφραστές μιας ποιητικής της καταστροφής, σύμφωνα με την οποία το τέλος του κόσμου έχει ήδη συμβεί και γι' αυτό οι άνθρωποι πρέπει να επανεξετάσουν τον τρόπο με τον οποίο κατανοούν και κατοικούν αυτόν τον κόσμο. Να αναθεωρήσουν, δηλαδή, τις θεμελιώδεις αρχές και τις ιδέες τους για το τι σημαίνει να υπάρχουν, τι είναι η Γη, η φύση, οι πόλεις, τα αντικείμενα, η τέχνη, η αρχιτεκτονική, πέρα από κάθε συμβατική και καθιερωμένη αντίληψη.

Κι αν η υπερμαπάντα της Björk περιγράφει ένα όνειρο στο οποίο η πρωταγωνίστρια πετάει από την κορυφή ενός βουνού αντικείμενα στον γκρεμό, παρακολουθώντας τα να συντρίβονται στους βράχους, προκειμένου να αισθανθεί πιο ελεύθερη και ασφαλής, ο Μόρτον περιγράφει τα υπεραντικείμενα ως εξής: πολυδιάστατα και μη τοπικά φαινόμενα, που ξεπερνούν κατά πολύ την ανθρώπινη κλίμακα, τόσο σε χωρική όσο και χρονική έκταση, ώστε να μας είναι αδύνατο να τα συλλάβουμε ως ένα ενιαίο σύνολο. Στα ενδεικτικά παραδείγματα συμπεριλαμβάνει την κλιματική αλλαγή, την υπερθέρμανση

2

του πλανήτη, τα πλαστικά που επιπλέουν απέθαντα στις θάλασσες, τα «φελιζόλ» (διογκωμένη πολυστερίνη), που είναι τόσο διαδεδομένα ώστε να μην μπορέσουμε ποτέ να τα δούμε στο σύνολό τους, έως και το διαδίκτυο, που απαρτίζεται από απειράριθμους κόμβους, καλώδια, ροές και δορυφόρους, τα οποία καλύπτουν ολόκληρο τον πλανήτη κι ακόμη παραπέρα.

Παρότι πρόκειται για έναν ορισμό εξαιρετικά ευρύ, που μπορεί να βρει κι άλλες εφαρμογές, αξίζει πράγματι η παραστατική οικεία εικόνα που μας προσφέρει ο επινοητής του: «Δεν έρχομαι σε επαφή με υπεραντικείμενα από απόσταση. Τα υπεραντικείμενα είναι εδώ, ακριβώς εδώ, στον κοινωνικό και βιωματικό μου χώρο. Με κοπιάζουν απειλητικά σαν πρόσωπα κολλημένα στο παράθυρο: η ίδια η εγγύτητά τους είναι εκείνη που με απειλεί (...) Η «απόσταση» είναι μόνο μια ψυχική και ιδεολογική κατασκευή που έχει σχεδιαστεί για να με προστατεύει από την εγγύτητά τους». Και ακόμη: «Όσο πλησιάζει ένα αντικείμενο, εμφανίζονται όλο και περισσότερα».

Όσο περισσότερα γνωρίζουμε γι' αυτά, τόσο συνειδητοποιούμε ότι είμαστε ολωσδιόλου μπλεγμένοι μαζί τους: διεισδύουν μέσα μας, κολλούν πάνω μας με μια αίσθηση ιξώδους (κολλώδους) οντολογικής οικειότητας. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που κάνει τα πράγματα γύρω μας όλο και πιο παράξενα, «αλλόκοτα και απόκοσμα»: «Δεν είμαστε πλέον ισορροπημένοι στην άκρη της αβύσσου, απενίζοντας την απεραντισμένη της ακουμπώνας σ' ένα μπαστούνι, όπως η φιγούρα στον πίνακα του Φρίντριχ, που αποτελεί παράδειγμα της υπερβατικής στροφής και της διαχειριστικής δύναμης της αστικής τάξης», η οποία νόμιζε ότι μπορούσε να τα βλέπει και να τα ελέγχει όλα («Οδοιπόρος πάνω από τη Θάλασσα της Ομίχλης», 1818). Αντίθετα, όπως ο εμβληματικός χαρακτήρας των κινουμένων σχεδίων Γουάιλντ Ε. Κογιότ, «είμαστε στον αέρα, ανακαλύπτοντας ότι πέφτουμε ήδη μέσα στην άβυσσο, η οποία δεν είναι ένας καθαρός κενός χώρος, αλλά το πύρινο εσωτερικό ενός υπεραντικείμενου».

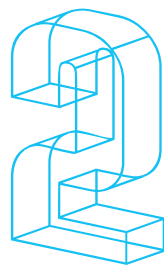
ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

12

Αθήνα

1. Εύη Καλογηροπούλου «Gorgonà» (2025)
2. Orygio Collective «Hypochthonics», (Αθήνα, οδός Τραλλέων, 2026)
3. Τάσος Βρεττός, «Κυμέλες» (Αθήνα, 2017)
4. Clegg Guttman, «Nonscape 57» (λεπτομέρεια), από την έκθεση «Artificial Nature» στο ΔΕΣΤΕ (1990)

Γεωλογικό αρχείο

(Όλα προετοιμάζονται στο χώμα)

Το επόμενο ερώτημα μοιάζει εύλογο: μήπως η Αθήνα, έχει γίνει ήδη –με τον τρόπο της– ένα υπεραντικείμενο; Το προκεχωρημένο σημείο μιας μεταβολής και μιας καταστροφής που έχει ήδη συντελεστεί; Στην ίδια συστοιχία μπορούμε να τοποθετήσουμε και την εφιαλτική δυστοπία του «υπερτουρισμού» – δύο φαινόμενα που μας ξεπερνούν και μας διαταράσσουν, λόγω της οξυτίας, της κλίμακας και της πολυπλοκότητάς τους.

Πριν από μερικά χρόνια δέσποζαν, σχηματικά, δύο θεωρήσεις απέναντι στην Αθήνα: Οι «κίνσορες» και οι «θεράποντες». Από τη μία οι «κίνσορες», εκείνοι που εξέφραζαν μια νοσταλγική στάση για την παλιά Αθήνα, ενάντια στην «τοιμεντούπολη» της άναρχης ανοικοδόμησης που καταστρέφει τις παραδοσιακές αξίες. Από την άλλη, οι «θεράποντες», εκείνοι που απαυδισμένοι υιοθέτησαν μια αισιόδοξη στάση απέναντι στη σύγχρονη πόλη, τους τρόπους ζωής και τις αντιφάσεις τους, που δεν μπορούσαν να φανταστούν την ισοπεδωτική ιδιοποίηση αυτών των φαινομένων από τον στρεβλό εγχώριο καπιταλισμό και τη συμμετρική αναγωγή της Αθήνας σε τουριστική «Αρκαδία του παγκόσμιου αντικαπιταλιστικού κινήματος»².

Οι πρώτοι δυσκολεύονταν να απεξαρτηθούν από το βαρύ ιστορικό παρελθόν, ενώ οι δεύτεροι έπεσαν με τα μούτρα στο κρυμμένο μοριακό παρόν της πόλης, προσπαθώντας να το επεκτείνουν στο μέλλον. Οι περισσότεροι ταυτίστηκαν μ' αυτή τη δεύτερη στάση, ή τουλάχιστον με μερικά από τα χαρακτηριστικά της. Σήμερα, ωστόσο, μια τέτοια προοπτική μοιάζει όλο και πιο συγκεχυμένη, δίνοντας χώρο στη διστακτικότητα και την παλινδρόμηση. Αυτή θα μπορούσε να

είναι μια πρώτη ένδειξη ότι εισερχόμαστε στην εποχή της Αθήνας-υπεραντικείμενο. Γιατί; Επειδή δυσκολευόμαστε να έχουμε μια σαφή και διακριτή στάση απέναντί της.

Η Αθήνα της ανθρωπόκαινου εποχής δεν είναι πλέον μόνο ένας αρχαίος ιστορικός «τόπος», αλλά ένα υπεραντικείμενο χωρίς σαφή όρια. Αν και τη βιώνουμε τμηματικά και τοπικά (στον δρόμο, στη γειτονιά ή σ' ένα δωμάτιο), απλώνεται στον χώρο και τον χρόνο –προηγείται κατά πολύ και θα ζήσει περισσότερο από εμάς– έτσι ώστε να μην μπορούμε να τη δούμε ολόκληρη. Μας υπενθυμίζει, με κάθε ευκαιρία, ότι είμαστε μέρος ενός μεγαλύτερου πεδίου που δεν μπορούμε να ελέγξουμε. Χωρίς να περιορίζεται στα διοικητικά της όρια, εκτείνεται ως εκεί που μπορούν να φτάσουν τα δίκτυα, οι ροές των υποδομών, τα ερείπια και οι χωματερές της, πάνω και κάτω από το έδαφος, από τη «λάσπη» ως «τ' άστρα»³. Τα υλικά της «ορυκτής πόλης»⁴ (τοιμεντό, μέταλλα, οικοδομήματα, απολιθώματα, απόβλητα) θα παραμείνουν στο τοπίο της για πολλά χρόνια ακόμη, επηρεάζοντας το γεωλογικό αρχείο της περιβάλλουσας «αττικής γης».

Ο Δημήτρης Πικιώνης μας προσφέρει μια αναπάντεχη αναστροφή εισαγωγή σε μια τέτοια υπόθεση: «*Η γη τούτη είχε, μαζί με μερικές άλλες, το προνόμιο να διδάξει στον άνθρωπο μία από τις πιο υψηλές μορφές της αποκάλυψης του παγκόσμιου λόγου. Και τη μορφή αυτή την έπλασε ο αρχαίος καθ' ομοίωση τούτης της γης, θε να 'λεγα πως την ανέσυρε μέσο απ' το χώμα της και τους βράχους της, κατά τη συμβολική ρήση του σοφού Κιμρί, που έλεγε πως "μέσα στο χώμα πρέπει να βλέπουμε, γιατί εκεί μέσα προετοιμάζονται όλα"*. Μέσα στο χώμα, δηλαδή στην εγκρυπτόμενη στη Φύση αποκάλυψη του κόσμου του νοπού»⁵.

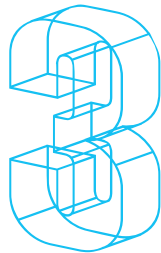
1

3

Η Αθήνα είναι ένα ερείπιο που συνηθίσαμε να εγκαταλείψουμε και στο οποίο συνεχίζουμε να επιστρέφουμε

Επιδιορθώσεις

(Εκεί που η πόλη τελειώνει και ξεκινά επίσης)

Αυτή η Αθήνα, που τη γνωρίσαμε ως ένα σταθερό έδαφος πάνω στο οποίο κατοικούμε, μοιάζει να έχει εξαντληθεί, όπως και η εξιδανικευμένη αντίληψη της φύσης (στην ύπαιθρο, στα βουνά ή τα νησιά) ως κάτι αυθεντικό, που βρίσκεται «εκεί έξω» και μας περιμένει αμετάβλητο. Το υπεραντικείμενο-Αθήνα είναι πλέον τόσο μεγάλο και σύνθετο, που δυσκολευόμαστε να το αντιμετωπίσουμε με την κλασική έννοια. Η «αλήθεια» της κρύφτηκε «στο κόμμα» (Πικιώνης), αλλά και όταν επιχειρήσαμε να της επιβάλουμε ένα νέο σχεδιαστικό ήθος (όπως οι πολεοδομικές φαντασιώσεις της δεκαετίας του 1960), έμεινε κάτι που «στοιχειώνει» τα χαρακτηριστικά της. Ιδεώδης ορυκτός τύπος της παραμένει η αθηναϊκή πολυκατοικία.

Η Αθήνα είναι ένα ερείπιο που συνηθίσαμε να εγκαταλείψουμε και στο οποίο συνεχίζουμε να επιστρέφουμε συγκινημένοι, χωρίς να γνωρίζουμε το μυστικό της («εκεί ψηλά στον Υμηττό»⁶) ούτε το μέλλον της. Βλέπουμε τις απανωτές καταστροφές (πλημμύρες, πυρκαγιές), ιδρώνουμε στην υπερθέρμανση του κελοκαιριού, διαθέτουμε μετρήσεις της μόλυνσης και της σκόνης αλλά το ίδιο το υπεραντικείμενο-Αθήνα παραμένει «εκεί», αδύνατο να το περιορίσουμε ή να του δώσουμε «λύσεις», με την κλασική νεωτερική έννοια. Τόσο μεγάλο, που κάθε προσπάθειά μας να το «διορθώσουμε» καταντά ανεπαρκής ή προσθέτει νέα προβλήματα. Η σχέση μας μαζί του όλο και περισσότερο μας διαφεύγει.

Όσο κι αν η πολιτική αδράνεια και η διαφθορά, η ασύδοτη κερδοσκοπία και ο όψιμος νεοφιλελευθερισμός επιτάχυναν με τον πιο χυδαίο και κυνικό τρόπο μια τέτοια διαταραχή, οξύνοντας τις ανισότητες, τα περισσότερα από τα πολιτικά και σχεδιαστικά οράματα που κληρονομήσαμε από τον 20ό αιώνα, περιορίστηκαν σε αναποτελεσματικές τελετουργίες και συνταγές των οποίων η ισχύς μοιάζει να έχει λήξει προ πολλού. Αντί, λοιπόν, να εξακολουθούμε να προσποιούμαστε τους κυνικούς και τους παντοδύναμους (η αυταπάτη του ελέγχου), καλύτερο είναι να μάθουμε να ζούμε με την αδυναμία και την αλλη-

λεξάρτησή μας με το υπεραντικείμενο-Αθήνα. Για όλους αυτούς του λόγους χρειάζεται μια βαθιά αναθεώρηση που ξεκινά από την παραδοχή ότι δεν είμαστε οι κυρίαρχοι του παιχνιδιού, αλλά μέρος ενός αλληλένδετου και ασαφούς πεδίου. Που δεν αφορά μόνο τους ανθρώπους, αλλά και τα μη ανθρώπινα όντα ή φαινόμενα (ζώα, φυτά, όπως και το αττικό φως). Αντί για μεγαλεπήβολα σχέδια που υπόσχονται ν' αλλάξουν ή να σώσουν την πόλη, επιστρέφοντάς σε μια παλιά, ιδεατή κατάσταση («κίνσορες»), ή στην τεχνοκρατική φαντασίωση της αδιάκοπης επέκτασης («θεράποντες») και στη νεότερη οικολογική πλήξη («πράσινο καπιταλισμός»), να εστιάσουμε στη φροντίδα και σ' εκείνη την «εγγύτητα που μας απειλεί» σε επισκευές «όπως το ράψιμο ενός σκισίματος, η επιδιόρθωση μιας πληγής»⁷ —που είναι πάντα ανοιχτή— και στη συμβίωση με ό,τι έχει ήδη συμβεί και υπάρχει γύρω μας. Στην πορώδη δομή, στην αμορφία, στην περιτολή και στην επίμονη βελτίωση των δημόσιων χώρων και των υποδομών.

Στο πλαίσιο αυτό, η σύγχρονη τέχνη, η υποτιμημένη —τα τελευταία χρόνια— αρχιτεκτονική έρευνα και η ποιητική ένταση μπορούν να αποδειχθούν χρήσιμα εργαλεία: πολύ πιο ενδιαφέροντα, μάλιστα, από την απαραίτητη επιστημονική στατιστική, η οποία χωρίς τα τρία πρώτα εκπίπτει σε γραφειοκρατική πρακτική. Μόνον έτσι μπορούμε να έρθουμε αντιμέτωποι με την ανοικεία πραγματικότητα της εποχής και να αντιληφθούμε την αλλόκοτη και απόκοσμη φύση της ύπαρξής μας σε έναν κόσμο που αλλάζει. Το σημείο, ακριβώς όπου η πόλη τελειώνει και από το οποίο, εξίσου απρόβλεπτα, ξεκινά επίσης. ■

1. Εύη Καλογηροπούλου, «Gorgonà» (2025)

2. Orygio Collective «Hyrochthonics» (Αθήνα, οδός Παπαδιαμάντη, 2026)

3. Clegg Buttman, «Untitled 60» (Ελλάδα, 1990)

* Ο Γιώργος Τζιρτζιλάκης, αρχιτέκτονας, δίδαξε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ως επίκουρος καθηγητής. Δραστηριοποιήθηκε ως επιμελητής εκθέσεων, αρχιτεκτονικών περιόδων και σύμβουλος σημαντικών οργανισμών σύγχρονης τέχνης και design, όπως το Ίδρυμα ΔΕΣΤΕ και το Art for the World. Συμμετείχε σε μεγάλες διεθνείς διοργανώσεις, όπως οι Biennale Venezia, ενώ ανέπτυξε σημαντικό συγγραφικό, ερευνητικό και τηλεοπτικό έργο για τη μοντέρνα αρχιτεκτονική και τη σύγχρονη τέχνη.

¹ Μαρκ Φίσερ, «Το αλλόκοτο και το απόκοσμο», μτφρ. Αλέξανδρος Παπαγεωργίου, Αντίποδες, Αθήνα, 2023. Σχηματοποιώντας, «αλλόκοτη» είναι η παρουσία κάποιου πράγματος που δεν θα έπρεπε να βρίσκεται εκεί, και «απόκοσμη» η απουσία ενός πράγματος που θα έπρεπε να βρίσκεται εκεί.

² Πρβλ. το επιστημονικό συνέδριο «Ελληνες και άλλα παράξενα πουλιά. Πολιτικές και πολιτισμικές διαστάσεις του ελληνικού εξωτισμού», Ελληνοαμερικανική Ένωση, Ιούλιος

2018: «Political and Cultural Aspects of Greek Exoticism», επιμ. Παναγής Παναγιωτόπουλος, Δημήτρης Π. Σωτηρόπουλος, Palgrave Macmillan, Cham, Ελβετία, 2020.

³ Τζόρτζιο Αγκάμπεν, «Η λάσπη και τα άστρα», μτφρ. Αναστάσιος Θεοφιλογιαννάκος, Φρέαρ, 2024, <https://frear.gr/?p=36904>.

⁴ Πώργος Τζιρτζιλάκης, «Ορυκτή πόλη», Τα Νέα, ειδική έκδοση: Ιστορίες 05, Ιούλιος 2025, σσ. 13-15.

⁵ Δημήτρης Πικιώνης, «Γαίης Ατίμωσις» (1954), Κείμενα, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1985, σ. 127.

⁶ Αναφορά στο εμβληματικό κείμενο του Αλέξανδρου Χριστοφέλλη, «Το μικροαστικό έπος της σύγχρονης αρχιτεκτονικής», Θέματα Χώρου + Τεχνών, 10, 1979, σσ. 34-44, <https://architectureingreece.eia.gr/flipbook/the10/#the10/36>.

⁷ Giovanni Attili, «Civita. Senza aggettivi e senza altre specificazioni», Quodlibet, Macerata, 2020, σ. 313.

BeWell

with a friend

Το **BeWell Festival**, η μεγάλη συνάντηση υγείας, γυμναστικής και ευεξίας ανοίγει τις πόρτες του για να μετασχηματίσουμε όλοι την ανθρώπινη ενέργειά μας.

Έλα σε ένα κατάστημα **ZeniΘ**, πάρε κωδικό και με κάθε αγορά εισιτηρίου θα έχεις άλλο ένα **δώρο***.

**Ισχύει μέχρι εξαντλήσεως των voucher*

ΠΑΡΕ
1+1
ΕΙΣΙΤΗΡΙΑ
από τη
ZeniΘ

BeWell
festival

ZeniΘ
Κορυφαία ενέργεια.

Τα μυστικά των πόλεων

Η ΠΟΛΗ ΩΣ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΚΡΙΣΗΣ

ΠΟΥ ΑΠΑΙΤΕΙ ΝΕΟ ΤΡΟΠΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΥΝΔΕΣΗ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, ΤΟΠΟΥ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

Του ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Κ. ΣΠΑΝΟΜΑΡΙΔΗ*

Η συλλογική μνήμη, που αποτελεί το απόσταγμα των ιστορικών γεγονότων μιας κοινωνίας, καταγράφεται στις πόλεις, τον τόπο όπου συγκροτείται η υλική ιστορία των κοινωνιών. Η πόλη αποτελεί μια συσσώρευση ιχών παρελθουσών στιγμών και μορφών της, γι' αυτό και σε όλους τους αστικούς πολιτισμούς αποτελεί την πιο ολοκληρωμένη ενσάρκωση της παράδοσης, ως η μεταφορά πρωταρχικών αξιών στον χρόνο, και γι' αυτόν τον λόγο αποτελεί το έσχατο πλαίσιο αναφοράς και θεμελίωσης για κάθε αρχιτεκτονικό νόημα. «... Έχτισα πολύ. Αυτό σημαίνει ότι συνεργάστηκα με τον χρόνο κάτω από τη μορφή του παρελθόντος, πως του χρησίμευσα σταθμός για ένα μακρινό μέλλον. Θα πει πως ξαναβρήκα κάτω από τις πέτρες τα μυστικά των πόλεων... κάθε πέτρα ήταν παράξενη συγκεκριμενοποίηση μιας θέλησης, μιας ανάμνησης, μιας πρόκλησης καμιά φορά. Κάθε οικοδόμημα ήταν το πλάνο κάποιου ονείρου...» («Αδριανού απομνημονεύματα», Μαργκερίτ Γιουρσενάρ)

Με το πέρασμα του χρόνου οι πόλεις εμφανίζουν μεταλλάξεις στις πολιτιστικές τους δομές, που μοιραία τις παραμορφώνουν έτσι, ώστε η παραδοσιακή τους δομή και εικόνα δεν είναι πια αναγνωρίσιμη. Όσο λοιπόν συμπαγής και να εμφανίζεται μια εικόνα, εύκολα διαπιστώνουμε ότι αυτή η εικόνα δεν ταυτίζεται με τη ζωή της πόλης την οποία απεικονίζει. Πόσο αληθινή είναι αυτή η πόλη της οποίας κάποια εικόνα μπορεί να «τέρπει», είναι όμως έξω από τον πραγματικό της χρόνο; Αυτή η διαπίστωση λειτουργεί μέσα απ' όλα τα επίπεδα της ζωής της σύγχρονης πόλης. Αναπόφευκτα η αρχιτεκτονική πράξη, που εκφράζει τις πολιτισμικές μεταλλάξεις, δυστυχώς παραμορφώνεται καθημερινά για να ικανοποιήσει τις ανάγκες μιας νέας ζωής, που κυρίως βασίζεται σε εικόνες. Είναι δυνατόν να υπάρχει πόλη χωρίς προϋπαρξη εικόνας, αν η τελευταία, η εικόνα δηλαδή, δεν ταυτίζεται με κάποιο όραμα;

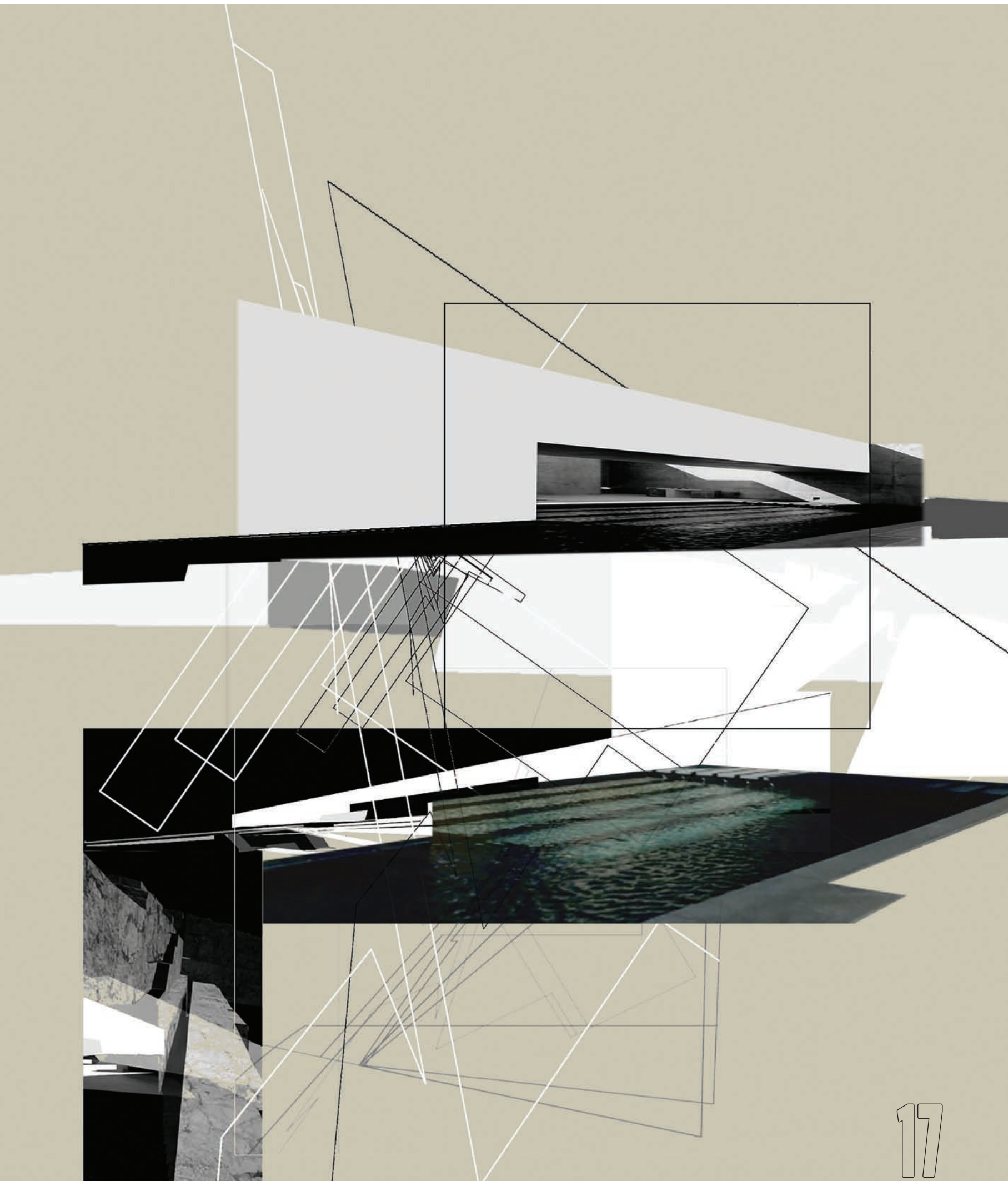
Οι σύγχρονες πόλεις υφίστανται τις συνέπειες μιας γενικευμένης πολιτιστικής και περιβαλλοντικής κρίσης, που είναι αποτέλεσμα των κυρίαρχων αναπτυξιακών λογικών που στηρίχτηκαν στην αλόγιστη οικονομική μεγέθυνση, που δεν υπάκουε σε όρους, περιορισμούς και κανόνες, αλλά βασίστηκε μόνο στην υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων, επιφέροντας διαταραχή στην ισορροπία των φυσικών οικοσυστημάτων καθώς και στη λειτουργία των πόλεων. Η απώλεια της ταυτότητας/νοήματος της πόλης είναι το αποτέλεσμα της ανεπάρκειάς μας να υπηρετήσουμε τον πολιτισμό. Αν κάτι μοιάζει να χαρακτηρίζει εξακολουθητικά τη σημερινή εποχή, όσον αφορά την κατοίκηση στις σύγχρονες πόλεις, είναι η παρατεταμένη ανησυχία και η έκλειψη της ελπίδας. Οι εκτεταμένες περιβαλλοντικές καταστροφές, οι τρέχουσες και οι αναδυόμενες πανδημίες, οι πόλεμοι, οι προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής, η διόγκωση των κοινωνικών και των οικονομικών ανισοτήτων, που αφήνουν ανεξίτηλο αποτύπωμα στο δομημένο περιβάλλον, η ανθεκτικότητα της διαφθοράς, ακόμη και η απειλή της εξαφάνισής μας φέρνουν αντιμέτωπους με τη νέα αυτή συνθήκη του κόσμου μας, ο οποίος γίνεται ολοένα και πιο αδιανόητος.

Το ερώτημα είναι αν θα κυριαρχήσει η δημόσια διάσταση στη ζωή μας, που είναι καθοριστικής σημασίας για το πολιτισμό. Ο συνεχής αναπροσδιορισμός της έννοιας του περιβάλλοντος (context), η έλλειψη στρατηγικής του αστικού σχεδιασμού όσον αφορά το μέλλον των πόλεων και οι πρωτόγνωρες κοινωνικές συνθήκες που διαμορφώνονται, θα πρέπει να μας οδηγήσουν σε μια προσπάθεια επαναπροσδιορισμού της σχέσης του αρχιτέκτονα με την πόλη αλλά και το τοπίο. Άλλωστε η πόλη του μέλλοντος δεν είναι τίποτα άλλο παρά η μέριμνα και η έρευνα για το μέλλον των πόλεων.

Η σύγχρονη Αθήνα, ως κυρίαρχη αναφορά, στοιχειοθετεί επίπεδα που αποκαλύπτουν το διαχρονικό της πρόσωπο, εμφανίζοντας ταυτόχρονα, έστω και με δυσκολία, την ιστορική της συνέχεια, και προτείνοντας μια διαφορετική ανάγνωση της αστικής της γεωγραφίας. Η αναγνώριση αυτού του «νέου αστικού τοπίου» είναι μια πραγματικότητα που ζητά εναλλακτικά σχέδια και στρατηγικές χωρικής οργάνωσης που δίνουν προτεραιότητα στην ίδια την πόλη ως το έσχατο πλαίσιο αναφοράς και θεμελίωσης για κάθε αρχιτεκτονικό νόημα. Η ζωή στη σύγχρονη πόλη απαιτεί έναν νέο τρόπο προσέγγισης του ζητήματος της κατοικίας, αποφεύγοντας τις όποιες νοσταλγικές αναφορές που προσφέρουν ασφάλεια και τίποτα περισσότερο. Η κατοίκηση –και οι όποιες εννοιολογικές της προεκτάσεις– αποτελεί πλέον το πεδίο αναμέτρησης και νέου προσδιορισμού στόχων και προκλήσεων της σύγχρονης αρχιτεκτονικής γραφής, όσον αφορά την περιβαλλοντική της ευαισθησία, την ένταξή της στο περιβάλλον αλλά και τη μορφολογία της.

Η αρχιτεκτονική πράξη θα αποκαλύψει τις αθέατες πλευρές των ορατών πραγμάτων. Είναι η αναζήτηση μιας μη ορατότητας/κρυπτότητας, η οποία συγκροτεί μια ξεχωριστή πραγματικότητα, έναν «άλλο» κόσμο μακριά από αυτόν, μια άλλη πόλη. Το οικείο και το ξένο, το ορατό και το αόρατο, μια διαπλοκή που αποκαλύπτει «ενδιάμεσους χώρους» και καταστάσεις που κινούνται ανάμεσα στο πραγματικό και το φαντασιακό. Η ερμηνεία του ανοίκειου αποκαλύπτει ποιότητες τόπων που προσφέρουν άλλους τρόπους ανά-παράστασης της πραγματικότητας. Μιας πραγματικότητας/σχεδιασμού που αναδεικνύει την αθέατη πλευρά και αποκαλύπτει διαφορετικές και άγνωστες οπτικές καταστάσεων τις οποίες έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε αλλιώς ή δεν τις βλέπαμε καθόλου... Η αρχιτεκτονική συνθετική πράξη ως ποιητική, αφού μόνο αυτή καταγράφει τη ζωή σαν ένα όνειρο, μια αντανάκλαση της εμπλοκής του ανθρώπου με τα πράγματα. ■

Η απώλεια της ταυτότητας/νοήματος της πόλης είναι το αποτέλεσμα της ανεπάρκειάς μας να υπηρετήσουμε τον πολιτισμό

Το Α(σ)ττικό

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΘΗΝΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΗ: ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Της **ΕΛΕΝΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ***

Οι πόλεις αποτελούν σύνθετα και πολυδιάστατα κοινωνικο-οικολογικά δυναμικά συστήματα, τα οποία μετασχηματίζονται υπό την επίδραση κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών δυνάμεων. Η αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπινων δραστηριοτήτων και φυσικού περιβάλλοντος παράγει το αστικό οικοσύστημα (urban ecosystem), ένα σύστημα ανοιχτό και δυναμικό, ριζικά διαφορετικό από το προϋπάρχον φυσικό τοπίο. Η ισορροπία αυτών των συστημάτων εξαρτάται από τη διάδραση των ανθρώπων με το φυσικό περιβάλλον, και επηρεάζεται άμεσα από τις κοινωνικο-οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες, οι οποίες καθορίζουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των πόλεων και τη βιωσιμότητά τους.

Σήμερα, το 58% του συνολικού πληθυσμού της Γης κατοικεί σε αστικές περιοχές και, παρά το γεγονός ότι οι πόλεις καλύπτουν μόνο το 3% της επιφάνειάς της, οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) και των αερίων του θερμοκηπίου που παράγονται σ' αυτές είναι της τάξης του 70-75% και 30% αντίστοιχα, ενώ καταναλώνουν περίπου το 65% της ενέργειας του πλανήτη. Παράλληλα, αποτελούν δοχεία εισροής υλικών και τους κύριους καταναλωτές των παγκόσμιων φυσικών πόρων και αποθεμάτων (ενέργεια, νερό και πρώτες ύλες), ενώ παράγουν περίπου 10 δισεκατομμύρια τόνους απορριμμάτων. Όλα τα παραπάνω θέτουν την ανθεκτικότητα των πόλεων σε μεγάλη δοκιμασία και τα οικοσυστήματά τους σε οριακές ισορροπίες. Την ίδια στιγμή η κλιματική κρίση, της οποίας οι πόλεις αποτελούν βασικούς συντελεστές, ενεργοποιεί έναν φαύλο κύκλο όπου τα ακραία φυσικά φαινόμενα καταστρέφουν υποδομές και κτίρια, παράγοντας τόνους δομικών και άλλων αποβλήτων, και επιταχύνοντας έτσι την ανάγκη για αναδόμηση, για την οποία απαιτούνται νέοι πόροι και ενέργεια και εκλύονται ρύποι.

Το 2020, για πρώτη φορά στην ανθρωπόκαινο εποχή, η συνολική μάζα των ανθρωπογενών υλικών ξεπέρασε τη συνολική βιομάζα του πλανήτη. Έτσι, τα τελευταία χρόνια, η βασικότερη προτεραιότητα για τη βιωσιμότητα των αστικών περιοχών, και ως έναν βαθμό του πλανήτη, δεν είναι μόνο η μείωση της καταναλισκόμενης μη ανανεώσιμης ενέργειας, των πόρων και των εκπομπών ρύπων, τα οποία βέβαια αποτελούν τη βάση του προβλήματος, αλλά και η ενίσχυση της κλιματικής ανθεκτικότητας των πόλεων και της προσαρμοστικής ικανότητάς τους στο πολυπαραγοντικό πλαίσιο αλληλεπίδρασης κλιματικών και κοινωνικοοικονομικών πιέσεων. Η ανθεκτικότητα μιας πόλης καθορίζεται από την ικανότητά της να μετριάξει, να αντέχει και να ανακάμπτει από κραδασμούς, όπως φυσικές καταστροφές και μακροπρόθεσμες πιέσεις, και να προσαρμόζεται με προληπτικό σχεδιασμό σε μελλοντικούς κινδύνους. Σε αυτό το παγκόσμιο περιβαλλοντικό και κλιματικό πλαίσιο, η Αθήνα, μια σύγχρονη μητρόπολη της Μεσογείου με αδιάλειπτη κατοίκηση από την αρχαιότητα, αντιμετωπίζει, στη δική της κλίμακα και με ένταση αντίστοιχη των χαρακτηριστικών της, πολλά από τα προβλήματα των σύγχρονων πόλεων.

Το αστικό της οικοσύστημα διαμορφώνεται από ένα σύνθετο πλέγμα φυσικών και κοινωνικών διεργασιών. Οι έντονες περιβαλλοντικές πιέσεις που δέχεται σχετίζονται με την κλιματική κρίση (climate related risks), τα μικροκλιματικά και τα πολεοδομικά χαρακτηριστικά της. Τα φαινόμενα που εντείνονται τα τελευταία χρόνια είναι οι υψηλές θερμοκρασίες, οι παρατεταμένοι καύσωνες, η ανομβρία και η ξηρασία, τα οποία αυξάνουν το δυναμικό των πυρκαγιών, και, τέλος, τα έντονα πλημμυρικά επεισόδια. Οι μικροκλιματικές συνθήκες στην ευρύτερη αστική ενότητά της, διαφοροποιούνται ανά περιοχή ανάλογα με τη γεωμορφολογία και, κυρίως, τη χωρική οργάνωση, δηλαδή τη γεωμετρία και σύνθεση του δομημένου περιβάλλοντος, την επιδερμίδα της πόλης και την έκταση των πράσινων επιφανειών. Βασικό χαρακτηριστικό, ιδιαίτερα στην περιοχή του ευρύτερου κέντρου, είναι η υψηλή και ανισοβαρής σε σχέση με τις εκτάσεις πρασίνου πυκνότητα του δομημένου περιβάλλοντος και η κυριαρχία υλικών όπως το σκυρόδεμα και η ασφαλτος, τα οποία, λόγω της μεγάλης θερμοχωρητικότητάς τους λειτουργούν ως θερμοσυσσωρευτές, αυξάνοντας έτσι τη θερμοκρασία του αέρα και δημιουργώντας την αστική θερμική νησίδα. Το φαινόμενο επιδεινώνεται κατά τις παρατεταμένες περιόδους καύσωνα, που η θερμοκρασία του αέρα παραμένει υψηλή και τη νύχτα.

Όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό με τις αυξημένες συγκεντρώσεις αιωρούμενων σωματιδίων και οξειδίων του αζώτου από μεταφορές και κτίρια, δημιουργούν ένα ασφυκτικό περιβάλλον στην πόλη. Ένας τρόπος μετρίσεως αυτών των φαινομένων θα ήταν η αύξηση των ανακλαστικών επιφανειών, χρησιμοποιώντας, για παράδειγμα, ανοιχτόχρωμα επιχρίσματα στα κτίρια και τις υποδομές, (ακόμα και στην ασφαλτο, όπως γίνεται πιλοτικά στο Λος Άντζελες). Κι όμως τα τελευταία χρόνια συμβαίνει το παράδοξο, κατά τη γνώμη μου, στις νέες αλλά και τις ανακαινισμένες κατασκευές να επιλέγονται σε σημαντικό ποσοστό σκούρα επιχρίσματα και επενδύσεις, αυξάνοντας έτσι τις επιφάνειες απορρόφησης θερμικής ακτινοβολίας. Αντίστοιχα, η έλλειψη αστικής βλάστησης, (η αναλογία πρασίνου ανά κάτοικο είναι ιδιαίτερα χαμηλή) επιβαρύνει τη βιοποικιλότητα, την απορροφητικότητα και διαχείριση των ομβρίων, τη ρύθμιση του μικροκλίματος και την ποιότητα του αέρα. Στο πλαίσιο αυτό, η ανάπτυξη πράσινων και μπλε υποδομών αποτελεί κρίσιμο εργαλείο. Αστικά πάρκα, δεντροφυτεύσεις, φυτεμένα δώματα ή εξώστες και διαπερατές επιφάνειες συμβάλλουν στη μείωση της θερμικής επιβάρυνσης και στην αποτελεσματικότερη διαχείριση των υδάτων, ενώ, σε συνδυασμό με τις μπλε υποδομές, ενισχύουν τη βιώσιμη χρήση των υδάτινων πόρων.

Μέσω συντονισμένων δράσεων και θεσμικής συνέπειας, η Αθήνα μπορεί να εξελιχθεί σε ένα πιο ανθεκτικό και περιβαλλοντικά βιώσιμο αστικό σύστημα, ικανό να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις

οικοσύστημα

Παρά το γεγονός ότι αυτές οι πρακτικές είναι ευρέως γνωστές και εφαρμόζονται ήδη σε πόλεις όπως το Παρίσι, όπου έχουν ενεργοποιηθεί προγράμματα δημιουργίας πράσινων δικτύων, οι λεγόμενες «οάσεις δροσισμού», στην Αττική εξακολουθεί να επεκτείνεται η κάλυψη του φυσικού εδάφους, η οποία τείνει να γίνει ολική σχεδόν, σφραγίζοντας έτσι την επιδερμίδα της πόλης και μειώνοντας σημαντικά τη δυνατότητα διαχείρισης των πλημμυρών.

Στο ίδιο πλαίσιο προβληματισμού, ιδιαίτερη σημασία αποκτά και η παραγωγή δομημένων χώρων με βιώσιμες και περιβαλλοντικά φιλικές πρακτικές. Ο σχεδιασμός με βάση τον κύκλο ζωής των κτιρίων προσδίδει ευελιξία στο δομημένο περιβάλλον και ενισχύει τη μακροπρόθεσμη ανθεκτικότητα της πόλης. Πιο συγκεκριμένα, η επανάχρηση και ανακύκλωση – με την έννοια της επανένταξης στη διαδικασία – ουσιαστικά προσεγγίζει το κτίριο ως «αποθήκη υλικών» (material bank). Επιπλέον, ο σχεδιασμός για αποσυναρμολόγηση (DFD Design for Disassembly) και η απόλυτα κυκλική διαδικασία C2C (Cradle to Cradle) αποτελούν σχεδιαστικές και κατασκευαστικές αποφάσεις που στοχεύουν στα μηδενικά δομικά απόβλητα.

Στην Αθήνα, τα τελευταία χρόνια, η συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση για τουριστικά καταλύματα αλλά και άλλοι λόγοι έχουν οδηγήσει στην ανακαίνιση κτιρίων του κέντρου κυρίως, δίνοντας μια δεύτερη ευκαιρία στο υποβαθμισμένο και γερασμένο κτιριακό του απόθεμα. Με την προσαρμοστική επανάχρηση (adaptive reuse) υφισταμένων κελυφών διατηρούνται η εμπεριεχόμενη ενέργεια και οι εκπομπές άνθρακα που είναι «ενσωματωμένα» στα κτίρια από την αρχική κατασκευή τους.

Στον αντίποδα των παραπάνω, η πίεση για ανάπτυξη και αξιοποίηση της γης έχει οδηγήσει στην κατεδάφιση κτιρίων, συχνά χωρίς επαρκή αξιολόγηση της ιστορικής και πολιτιστικής τους αξίας, δημιουργώντας τον κίνδυνο να χάσουμε τις αναφορές μας στην εξέλιξη και την ιστορία της πόλης. Η προστασία και διαρκής χρήση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς δεν είναι μόνο περιβαλλοντική αναγκαιότητα που ενισχύει την ανθεκτικότητα και τη χωρική και πολιτιστική συνέχεια της πόλης αλλά συμβάλλει επίσης στη διατήρηση της αστικής ταυτότητας.

Η προσαρμοστικότητα του αστικού οικοσυστήματος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από την ενημέρωση και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών. Τόσο η θεσμική ικανότητα όσο και οι συμμετοχικές διαδικασίες στις τοπικές κοινότητες, και κυρίως σε κλίμακα γειτονιάς, είναι σημαντικές και μπορούν να ενισχύσουν τη συνοχή και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών διαχείρισης. Ο συνδυασμός πόρων και στρατηγικών σε όρους κυκλικής οικονομίας, επανάχρησης υλικών και βιοκλιματικού σχεδιασμού είναι καθοριστικός για τη βιωσιμότητα της Αθήνας και την ποιότητα της ζωής των πολιτών, απαντώντας και στο σοβαρό ζήτημα της ενεργειακής φτώχειας.

Το αστικό οικοσύστημα της Αθήνας βρίσκεται σε μια κρίσιμη φάση μετάβασης, απαιτώντας μια ολιστική προσέγγιση που θα συμπεριλαμβάνει τις αρχές της βιωσιμότητας και της κυκλικής οικονομίας. Μέσω συντονισμένων δράσεων και θεσμικής συνέπειας, η Αθήνα μπορεί να εξελιχθεί σε ένα πιο ανθεκτικό και περιβαλλοντικά βιώσιμο αστικό σύστημα, ικανό να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις. Είναι σαφές ότι οι προσαρμοστικές στρατηγικές και η ενεργή συμμετοχή των πολιτών θα κρίνουν την επιτυχία του αττικού οικοσυστήματος στο μέλλον. Η αστική ανθεκτικότητα και βιωσιμότητα δεν είναι μόνο ζητήματα τεχνικής διαχείρισης, αλλά και πολιτιστικής επιλογής.

«Όποτε και όπου οι κοινωνίες άκμασαν και ευημερούσαν, αντί να μένουν στάσιμες και να παρακμάζουν, οι δημιουργικές και λειτουργικές πόλεις βρίσκονταν στον πυρήνα του φαινομένου (...). Οι πόλεις που παρακμάζουν, οι πτωτικές οικονομίες και τα αυξανόμενα κοινωνικά προβλήματα ταξιδεύουν μαζί. Ο συνδυασμός δεν είναι τυχαίος.»

– Jane Jacobs, «The death and life of great American cities» (1961) ■

* Η Ελένη Αλεξάνδρου είναι αρχιτέκτων μηχανικός και σύμβουλος βιώσιμου περιβαλλοντικού σχεδιασμού, απόφοιτος του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνια στο Λος Άντζελες (UCLA), απ' όπου απέκτησε τον τίτλο μεταπτυχιακών σπουδών March II, με ειδίκευση στην Αρχιτεκτονική Τεχνολογία και τον Βιώσιμο και Βιοκλιματικό Σχεδιασμό. Είναι καθηγήτρια στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ στον Τομέα IV, «Συνθέσεις Τεχνολογικής Αιχμής» και διευθύντρια του Εργαστηρίου Βιώσιμης Αρχιτεκτονικής. Έχει πραγματοποιήσει ερευνητικό έργο σε θέματα βιοκλιματικού, βιώσιμου περιβαλλοντικού σχεδιασμού και ενεργειακής απόδοσης κτιρίων και ιδιαίτερα σε ιστορικά και παραδοσιακά κτίρια, με πολλές δημοσιεύσεις.

Όταν το δάχτυλο δείχνει τον ουρανό, ο άτολμος κοιτάει το δάχτυλο

ΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ, ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΟ
ΚΑΙ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ
ΕΔΩ ΚΑΙ ΚΑΙΡΟ ΕΧΕΙ ΜΕΤΑΤΡΑΠΕΙ,
ΜΕ ΡΥΘΜΟΥΣ ΕΝΤΕΙΝΟΜΕΝΟΥΣ,
ΣΕ ΚΑΖΑΝΙ ΠΟΥ ΓΟΡΓΟΒΡΑΖΕΙ.
ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΕΙΝΑΙ
ΑΛΛΗΛΕΝΔΕΤΕΣ, ΑΝ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙ-
ΑΖΟΝΤΑΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ ΤΡΟΠΟ.

Του ΣΠΥΡΟΥ ΤΣΑΓΚΚΑΡΑΤΟΥ*

Στο πολεοδομικό πεδίο, σχεδόν όλα τα προβλήματα συγχωνεύονται κι ενσωματώνονται στην εκτός σχεδίου δόμηση. Στο κατασκευαστικό, στα ύψη και στην πρόσθετη δόμηση από τα ευεργετήματα του ΝΟΚ (και τις αποφάσεις του ΣτΕ), και στο οικιστικό στην έλλειψη κατοικιών (που προκαλεί και αύξηση των τιμών τους). Ας τα προσεγγίσουμε ένα ένα:

Η ανεξέλεγκτη εκτός σχεδίου δόμηση αλλοιώνει το τοπίο, καταργεί τη συνεκτικότητα και οργάνωση των πόλεων και οικισμών, δημιουργεί υπερβάλλουσα παραγωγή τεχνικών υποδομών και διασπά κάθε έννοια κοινωνικού ιστού και κοινωνικών υποδομών. Το χειρότερο ίσως είναι η κατάληψη ελεύθερων χώρων που θα προορίζονταν για πράσινο και αγροτικές καλλιέργειες.

Η ίδια η αντίληψη και εφαρμογή της εκτός σχεδίου δόμησης είναι απαράδεκτη πολεοδομικά και προκαλεί μακροχρόνιες επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής των κατοίκων και χρηστών, ενώ διαλύει κάθε έννοια οργανωμένης αντιμετώπισης του αστικού και περιαστικού οικιστικού ιστού. Μια δραστική λύση θα ήταν η απαγόρευση της, με ταυτόχρονη επέκταση των ορίων των πόλεων και οικισμών. Με δύο προϋποθέσεις:

- Οι επεκτάσεις να ολοκληρώνονται με γρήγορες πολεοδομήσεις (άρα με άλλες προδιαγραφές, δεδομένου ότι σήμερα η έγκριση μιας επέκτασης διαρκεί από 10 έως 30 χρόνια).
- Οι επεκτάσεις να σχεδιάζονται βάσει υπολογισμού του πραγματικού πληθυσμού και της αιτιολογημένης αύξησής του (γιατί σήμερα οι αιτούμενες επεκτάσεις γίνονται για τη δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων).

Το θέμα των υψών και της αύξησης της δόμησης είναι μάλλον πιο περίπλοκο. Είναι γεγονός ότι, σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη, οι συντελεστές δόμησης (που καθορίζουν την οικοδομησιμότητα) και τα ύψη

των κτισμάτων σε πόλεις και οικισμούς της Ελλάδας είναι ιδιαίτερα χαμηλά. Οι πόλεις παρουσιάζουν μια εικόνα έντονου επαρχιωτισμού και βαρετής ομοιομορφίας κοντόχοντρων κτισμάτων, ενώ στους οικισμούς και στα χωριά κυριαρχούν τα παραθεριστικά συγκροτήματα. Την εικόνα αυτή χειροτερεύει (αισθητικά και λειτουργικά) η έλλειψη κοινόχρηστων χώρων, ανοιχτών χώρων και πρασίνου. Είναι πια ώριμες οι συνθήκες ώστε να ξεπεραστεί το ιδεολογικό - αναχρονιστικό κώλυμα των χαμηλών κτιρίων. Οι σύγχρονες πόλεις είναι συνεκτικές, πολυλειτουργικές, με τομείς που διαφοροποιούν τους συντελεστές δόμησης και επιτρέπουν μεγαλύτερα ύψη βάσει των αναγκών και των επιπτώσεων στο περιβάλλον. Προφανώς διατηρώντας τις πυκνότητες και αυξάνοντας τους κοινόχρηστους χώρους.

Στις δικές μας πόλεις υπάρχουν δύο ακόμη παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη:

- οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία
- το φυσικό ανάγλυφο.

Ένα παράδειγμα αντιμετώπισης θα ήταν η Αθήνα, στο διευρυμένο ιστορικό κέντρο της οποίας, που θα περιλαμβάνει τις πέντε ήδη ενταγμένες γειτονίες (Πλάκα, Θησείο, Μεταξουργείο, Εξάρχεια, Ψυρρή), θα προσετίθοντο η Κυψέλη, το Κουκάκι, το Παγκράτι, η Νέα Σμύρνη και άλλες, όπου η δόμηση και τα ύψη θα διατηρηθούν, ενώ στις περιβάλλουσες γειτονίες θα προσδιοριστούν νέοι τομείς υψών και δόμησης.

Αποτελεί μεγάλη ευκαιρία το γεγονός ότι βρισκόμαστε στη διαδικασία μελέτης των Τοπικών Πολεοδομικών Σχεδίων που ανασχεδιάζουν τις πόλεις και τα οποία θα μπορούσαν να συμπεριλάβουν τέτοιους είδους προτάσεις. Η έλλειψη κατοικίας, που έχει πυροδοτήσει τις αυξήσεις των ενοικίων, οφείλεται εν μέρει στη νεότητα και ομοιομορφία των ελληνικών πόλεων (διαμορφώθηκαν από το

’50 ως το ’90) και στην κατάληψη διαμερισμάτων για κάλυψη τουριστικών αναγκών και ζήτησης.

Κατά την άποψή μας, το πρόβλημα δεν αντιμετωπίζεται με την απαγόρευση ή τον περιορισμό της τουριστικής εγκατάστασης σε κτίρια, αλλά με την οργανωμένη και γρήγορη παραγωγή νέων κατοικιών. Εδώ δεν επαρκεί η ιδιωτική πρωτοβουλία, το σωστό είναι να συμμετέχει το κράτος, αναλαμβάνοντας τις ευθύνες του. Αλλά και εδώ διαπιστώνουμε μια στρεβλωτική αντίληψη όσον αφορά τις χωροθετήσεις των οργανωμένων συγκροτημάτων κατοικιών.

Τα ρυθμιστικά σχέδια των πόλεων προορίζουν τους μεγάλους κοινόχρηστους χώρους ιδιοκτησίας δημοσίου (όπως π.χ. τα στρατόπεδα) ως υπερτοπικούς χώρους πρασίνου, με στόχο την αύξηση του πρασίνου στις πόλεις. Αλλά το πράσινο δεν αρκεί, ούτε πολεοδομικά και περιβαλλοντικά αρμόζει να διαμορφώνεται στην περιαστική ζώνη. Είναι πιο εύστοχο και χρήσιμο να βρίσκεται μέσα στον αστικό ιστό (με τη μορφή πάρκων, αλσών κ.λπ.).

Ας αποδοθούν οι δημόσιοι περιαστικοί χώροι για την κάλυψη αναγκών κατοικίας και ας μεταφερθεί μέρος της υφιστάμενης δόμησης σε αυτές, έτσι ώστε να αποδοθούν ελεύθεροι χώροι και πράσινο μέσα στους πολεοδομικούς ιστούς. Όλα τα παραπάνω αφορούν σκέψεις και απόψεις που ζητούν διάλογο και αντιπροτάσεις, αλλά κυρίως ενέργειες με τόλμη και όραμα. ■

* Ο Σπύρος Τσαγκαράτος είναι αρχιτέκτων, δρ. Πολεοδομίας

Αριστερά
Εκτός σχεδίου

Δεξιά
Πυκνή δόμηση

Αποτελεί μεγάλη ευκαιρία το γεγονός ότι βρισκόμαστε στη διαδικασία μελέτης των Τοπικών Πολεοδομικών Σχεδίων που ανασχεδιάζουν τις πόλεις

Η Αθήνα του ΑΙ

Πώς η τεχνολογία ανασχεδιάζει την πόλη όπου ζούμε

Η ΨΗΦΙΑΚΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ: ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ, ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΠΟΜΕΝΗ ΜΕΡΑ

Της ΕΛΕΝΗΣ-ΣΤΕΦΑΝΙΑΣ ΚΑΛΑΠΟΔΑ*

Η Αθήνα ανασχεδιάζεται, και αυτή τη φορά όχι μόνο με σκυρόδεμα. Όχι μόνο με εργοτάξια, νέα κτίρια και ανακαινισμένες πλατείες. Μεταμορφώνεται ψηφιακά: αλγόριθμοι, δεδομένα, ψηφιακά συστήματα που επανασχεδιάζουν αθόρυβα τον τρόπο που κινούμαστε, ζούμε και αντιλαμβανόμαστε τον δημόσιο χώρο. Από την Πανεπιστημίου μέχρι τις γειτονιές του Νέου Κόσμου, η πόλη ήδη «διαβάζεται» από δεδομένα που οι περισσότεροι από εμάς δεν βλέπουμε.

Είμαι αρχιτέκτονας και urban designer. Εργάζομαι ανάμεσα σε Αθήνα και Νέα Υόρκη, σε έργα μεγάλης κλίμακας, από πολιτιστικά κέντρα, master plans αστικής ανάπτυξης και transit-oriented developments (TOD), μέχρι landmark mixed-use συγκροτήματα και διεθνή αεροδρόμια. Βιώνω γειτονιές και σχεδιάζω πόλεις από πολλές οπτικές: του αρχιτέκτονα, του πολεοδόμου, του κατοίκου και του επισκέπτη. Τι λειτουργεί, τι αποτυγχάνει και, το πιο ενδιαφέρον, γιατί. Αυτό που διαπιστώνω σήμερα στην Αθήνα σχετίζεται όλο και περισσότερο με κάτι που δεν φαίνεται με γυμνό μάτι: την τεχνολογία, που επανασχεδιάζει την πόλη κάτω απ' την επιφάνεια.

Η πόλη που «σκέφτεται»

Όταν αναφερόμαστε στην «έξυπνη πόλη» ή στο «ΑΙ στον αστικό σχεδιασμό», οι περισσότεροι οραματίζονται κάτι μακρινό: Σιγκαπούρη, Τόκιο, Ντουμπάι... Η πραγματικότητα, όμως, είναι πολύ πιο κοντά: αισθητήρες που καταγράφουν την κίνηση πεζών σε πραγματικό χρόνο, αλγόριθμοι που προβλέπουν πού θα χρειαστεί συντήρηση υποδομών πριν αυτές υποστούν βλάβη, ψηφιακά δίδυμα (digital twins), εικονικά αντίγραφα της πόλης, που επιτρέπουν στους σχεδιαστές να δοκιμάζουν αλλαγές προτού εκκινήσουν οποιαδήποτε εκσκαφή.

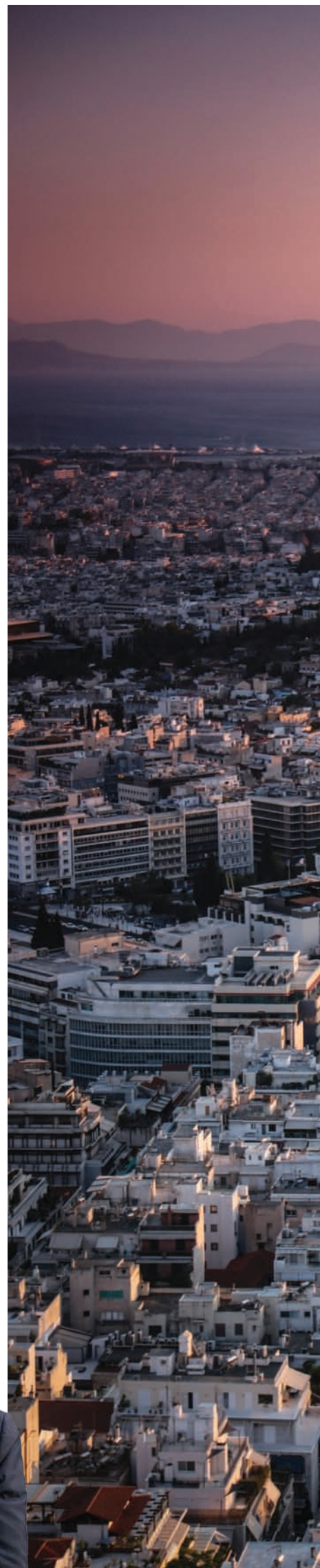
Η Αθήνα προοδεύει σταθερά προς αυτή την κατεύθυνση. Οι ψηφιακές υπηρεσίες του δήμου εξελίσσονται και αξιοποιούνται από αυξανόμενο ποσοστό του αθηναϊκού κοινού. Πρωτοβουλίες για έξυπνη διαχείριση ενέργειας σε δημόσια κτίρια βρίσκονται ήδη σε εξέλιξη. Η μεγάλη πρόκληση δεν είναι τεχνολογική. Είναι πολιτική και πολιτισμική. Μια επιτυχημένη έξυπνη πόλη δεν σχεδιάζεται αποκλειστικά μέσω εφαρμογών. Δομείται με δεδομένα που διαμοιράζονται ανοιχτά, με διοίκηση που εμπιστεύεται τους πολίτες της και με σχεδιαστές που ανταλλάσσουν τεχνογνωσία με μηχανικούς, κοινωνιολόγους και κατοίκους.

* Η Ελένη-Στεφάνια Καλαποδά είναι αρχιτέκτονας-μηχανικός (National Technical University of Athens NTUA, TEE-TCG, ARB, AIA Associate, LEED GA, Envision SP) και αστική σχεδιάστρια (Master of Science in Architecture and Urban Design, Columbia GSAPP).

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

22

ΑΙ και αρχιτεκτονική εργαλείο ή απειλή;

Στην επαγγελματική μου πρακτική χρησιμοποιώ ψηφιακά εργαλεία που λίγα χρόνια πριν απλώς δεν υπήρχαν: ΑΙ που αναλύει χιλιάδες σενάρια σχεδιασμού σε δευτερόλεπτα, λογισμικό που προσομοιώνει την ενεργειακή απόδοση ενός κτιρίου πριν αυτό ακόμα ανεγερθεί, αλγόριθμους που βελτιστοποιούν τη ροή ανθρώπων σε δημόσιους χώρους. Αυτά δεν αντικαθιστούν τον αρχιτέκτονα, αλλάζουν ριζικά το τι μπορεί να επιτύχει και σε πόσο χρόνο. Το ερώτημα για την Αθήνα δεν είναι αν θα υιοθετήσει αυτά τα εργαλεία. Είναι πώς θα τα υιοθετήσει. Η τεχνολογία μπορεί να κάνει μια πόλη πιο αποδοτική, αλλά μόνο οι άνθρωποι αποφασίζουν αν θα είναι και πιο δίκαιη.

Το καλοκαίρι και η υποδομή που χρειάζεται

Κάθε καλοκαίρι η Αθήνα πρωταγωνιστεί στη διεθνή ειδησεογραφία για τοπικά ρεκόρ θερμοκρασίας. Οι αστικές νησίδες θερμότητας (urban heat islands), περιοχές που συσσωρεύουν υπέρμετρη ζέση λόγω εκτεταμένου σκυροδέματος και έλλειψης πρασίνου, δεν αποτελούν αισθητικό πρόβλημα. Συνιστούν πρόβλημα δημόσιας υγείας. Και εδώ ακριβώς το ΑΙ μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο: χαρτογράφηση των πιο ευάλωτων περιοχών, βελτιστοποίηση της κατανομής πρασίνου και ψυχρών στεγών, έγκαιρη πρόβλεψη κορυφών καύσωνα για στοχευμένη παρέμβαση.

Δεν χρειαζόμαστε μόνο τεχνολογία. Χρειαζόμαστε την πολιτική βούληση για να την επενδύσουμε στις λιγότερο προνομιούχες γειτονιές, όπου η ανάγκη είναι πραγματική, εκτεταμένη και επείγουσα.

Αθήνα vs κόσμος τι χρειαζόμαστε, τι διαθέτουμε

Ως μέλος κριτικών επιτροπών σε διεθνή βραβεία αρχιτεκτονικής και design, από το Λονδίνο και τη Βόρεια Αμερική ως το Άμστερνταμ, αναγνωρίζω πόλεις που έχουν ενσωματώσει το ΑΙ και τον ψηφιακό σχεδιασμό ως δομικό στοιχείο της αστικής τους στρατηγικής. Η Αθήνα, ωστόσο, διαθέτει κάτι που αυτές δύσκολα αποκτούν: ανθρώπινη κλίμακα, μεσογειακό φως, μια οργανική ζωτικότητα στον δρόμο, που δεν υπαγορεύεται από κανέναν αλγόριθμο. Αυτό είναι ανεκτίμητο, αλλά δεν αρκεί από μόνο του.

Η Αθήνα του 2026 διαθέτει τα έργα, τους ανθρώπους και τη δυναμική. Αυτό που λείπει δεν είναι η κατεύθυνση, είναι η ταχύτητα.

Η αρχιτεκτονική δεν είναι απλώς αισθητική. Είναι επιλογή. Και στην Αθήνα του ΑΙ, το πραγματικό ερώτημα δεν είναι πόσο «έξυπνη» θα γίνει η πόλη, αλλά για ποιον. ■

**Δεν χρειαζόμαστε μόνο τεχνολογία.
Χρειαζόμαστε την πολιτική βούληση
για να την επενδύσουμε στις
λιγότερο προνομιούχες γειτονιές,
όπου η ανάγκη είναι πραγματική,
εκτεταμένη και επείγουσα.**

© FLORIAN WEHDE, UNSPLASH

Πόλεις που μας αρρωσταίνουν και πόλεις που μας θεραπεύουν

ΠΩΣ Η ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΗ ΕΠΑΝΑΣΧΕΔΙΑΖΕΙ ΤΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ
ΟΠΟΥ ΖΟΥΜΕ, ΕΡΓΑΖΟΜΑΣΤΕ, ΠΑΙΖΟΥΜΕ, ΤΡΩΜΕ, ΓΕΡΝΑΜΕ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΝΟΥΜΕ

Του ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ*

«Σχεδιάζουμε τις πόλεις και τα κτίριά μας, αλλά τελικά αυτά σχεδιάζουν και εμάς»
– Ουίνστον Τσόρτσιλ

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ο ερευνητής Ρότζερ Ούλριχ έκανε μια εντυπωσιακή παρατήρηση. Ασθενείς σε νοσοκομειακά δωμάτια με θέα προς τη φύση ανάρρωναν ταχύτερα και χρειάζονταν λιγότερα παυσίπονα σε σχέση με ασθενείς των οποίων τα παράθυρα έβλεπαν σε τοίχο. Αυτό παραμένει ένα από τα καλύτερα παραδείγματα του πώς μια απλή αρχιτεκτονική επιλογή μπορεί να μετατραπεί σε εκατοντάδες χιλιάδες ευρώ οικονομικού οφέλους.

Οι άνθρωποι εδώ και αιώνες αισθάνονταν ότι το περιβάλλον επηρεάζει το σώμα και το μυαλό. Ήδη από την αρχαιότητα, ιατροί όπως ο Ιπποκράτης τόνιζαν τη σχέση ανάμεσα στον τόπο, το κλίμα και την υγεία. Ωστόσο, η μελέτη του Ούλριχ υπήρξε μία από τις πρώτες σύγχρονες επιστημονικές αποδείξεις ότι μια συγκεκριμένη αρχιτεκτονική επιλογή μπορεί να επηρεάσει μετρήσιμα την ανθρώπινη ευημερία. Αυτή η ιδέα βρίσκεται στον πυρήνα ενός ταχέως αναπτυσσόμενου πεδίου: της περιβαλλοντικής νευροεπιστήμης (environmental neuroscience).

Η περιβαλλοντική νευροεπιστήμη συνδυάζει τη νευροεπιστήμη, την ψυχολογία, τη φυσιολογία, την αρχιτεκτονική, τον πολεοδομικό σχεδιασμό, τη συμπεριφορική επιστήμη και τις φορητές τεχνολογίες (wearable technologies) προκειμένου να κατανοήσει πώς τα περιβάλλοντα επηρεάζουν το στρες, τη σκέψη, τη λήψη αποφάσεων, τη διατροφή, τη νοητική αναζωογόνηση και την υγεία. Για πρώτη φορά στην ιστορία, οι επιστήμονες μπορούν να παρακολουθούν σε πραγματικό χρόνο τις αντιδράσεις των ανθρώπων καθώς κινούνται σε γραφεία, πάρκα, εμπορικά κέντρα, νοσοκομεία και ολόκληρες πόλεις.

Ένα από τα πιο ξεκάθαρα συμπεράσματα αυτής της έρευνας είναι εντυπωσιακά απλό: σχετικά οικονομικές και μικρές παρεμβάσεις (επιλογή κατάλληλου χρώματος, στρατηγική τοποθέτηση σημαδιών ή στεγάστρων, ακόμα και μια απλή γραμμή) μπορούν να βελτιώσουν δραματικά την ευημερία, την παραγωγικότητα, τη δημόσια υγεία, ακόμη και την οικονομική απόδοση, για παράδειγμα μέσω περισσότερων πελατών ή αυξημένου τουρισμού, χωρίς να χρειάζονται να ξοδευτούν πολλά χρήματα. Το δεύτερο, και ίσως σημαντικότερο, συμπέρασμα είναι ότι η αρχιτεκτονική και ο αστικός σχεδιασμός δεν είναι απλώς ζητήματα αισθητικής ή λειτουργικότητας. Οι άνθρωποι μπορεί να ζουν καλύτερα

*Ο Γεώργιος Χριστόπουλος είναι διδάκτωρ Νευροεπιστημών του Πανεπιστημίου του Κέμπριτζ και κατέχει την έδρα Νευροεπιστήμης των Οργανώσεων ως αναπληρωτής καθηγητής στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο της Ναυγιάγκ (Nanyang Technological University) της Σιγκαπούρης, ένα από τα κορυφαία πανεπιστήμια στην Ασία και διεθνώς. Η έρευνά του επικεντρώνεται στην εφαρμογή προηγμένων νευροεπιστημονικών μεθόδων, συμπεριλαμβανομένων τεχνολογιών φορητών συσκευών (wearables) για την κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς στον χώρο εργασίας και στις πόλεις, με στόχο τη βελτίωση της ανθρώπινης ευημερίας.

Το κυματιστό ξύλινο στέγαστρο αποτελεί παράδειγμα του πώς ο σχεδιασμός μπορεί να συμφιλίωσε αντικρουόμενες ανάγκες: προστασία και ταυτόχρονα αίσθηση ελευθερίας

25

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

ή χειρότερα, να αρρωσταίνουν συχνότερα ή σπανιότερα, να είναι λιγότερο ή περισσότερο αποδοτικοί, ακριβώς εξαιτίας του αστικού περιβάλλοντος όπου ζουν.

Στη Σιγκαπούρη, μία από τις πόλεις με τον υψηλότερο βαθμό ποιότητας ζωής παγκοσμίως, τα κτίρια που επιδιώκουν υψηλές πιστοποιήσεις ποιότητας πρέπει πλέον να αποδεικνύουν ότι λαμβάνουν υπόψη παράγοντες όπως οι κερκάρδιοι ρυθμοί και η άνεση των χρηστών του χώρου. Ο σχεδιασμός πόλεων, χώρων εργασίας, εκπαίδευσης και κατανάλωσης δεν είναι απλή αισθητική, αποτελεί ύψιστο ζήτημα δημόσιας υγείας.

Η πόλη ως βιολογικό σύστημα

Οι σύγχρονες πόλεις δεν αποτελούν απλώς ένα παθητικό υπόβαθρο. Είναι βιολογικά και ψυχολογικά συστήματα που αλληλεπιδρούν συνεχώς με τον ανθρώπινο εγκέφαλο. Η έννοια της «υγιούς πόλης» ξεπερνά κατά πολύ την απλή προσθήκη πάρκων ή δέντρων. Οι άνθρωποι προσαρμόζουν συνεχώς τη συμπεριφορά τους στα περιβαλλοντικά ερεθίσματα, συχνά χωρίς καν να το αντιλαμβάνονται.

Για παράδειγμα, έρευνες έχουν δείξει ότι η εγγύτητα σε περίπτερα και μικρά ψιλικατζιδικά και ανθυγιεινές διατροφικές επιλογές συνδέεται με αυξημένα ποσοστά παιδικής παχυσαρκίας. Σε μια μελέτη, η παρουσία δέκα επιπλέον τέτοιων καταστημάτων κοντά σε σχολεία συσχετίστηκε με αύξηση του κινδύνου παχυσαρκίας μεταξύ 15% και 50%.

Ταυτόχρονα, η εγγύτητα σε πάρκα και χώρους πρασίνου συνδέεται με καλύτερη ψυχική υγεία και ευημερία, ακόμη κι όταν ληφθεί υπόψη το εισόδημα. Οι πόλεις διαμορφώνουν σιωπηλά τη συμπεριφορά μέσα από χιλιάδες μικρές, ήπιες ωθήσεις συμπεριφοράς (nudges). Μια εμφανής σκάλα, μια σκιασμένη διαδρομή, ένα κοντινό γήπεδο μπάσκετ ή μια ελκυστική πλατεία μπορούν να αλλάξουν τις καθημερινές μας συνήθειες πιο αποτελεσματικά από πανάκριβες, χαμηλής διάρκειας και αποτελεσματικότητας δημόσιες καμπάνιες.

Αυτό γίνεται ιδιαίτερα σημαντικό στην εποχή των μεγαπόλεων (megacities). Ποτέ άλλοτε τόσο πολλοί άνθρωποι δεν ζούσαν σε πυκνά αστικά περιβάλλοντα, ιδιαίτερα στην Ασία. Στη Σιγκαπούρη το αντιλήφθηκαν νωρίς. Αν και δεν θεωρείται τεχνικά μεγαπόλη, επένδυσε συστηματικά στο πράσινο, στη δυνατότητα πεζής μετακίνησης, στις δημόσιες συγκοινωνίες, στη θερμική άνεση και στον αστικό σχεδιασμό. Αυτό δεν ήταν απλώς αισθητικός σχεδιασμός. Ήταν μια μακροπρόθεσμη επένδυση στη δημόσια υγεία, την παραγωγικότητα, την κινητικότητα και την κοινωνική ευημερία. Μια από τις σημαντικότερες επενδύσεις που μπορεί να κάνει μια πόλη είναι ένα περιβάλλον που αποτρέπει την ασθένεια πριν εμφανιστεί, μέσω της προώθησης κατάλληλων συμπεριφορών.

Όταν οι πόλεις μάς καλούν να περπατήσουμε

Η έρευνά μας δείχνει όλο και περισσότερο ότι οι άνθρωποι δεν κινούνται μέσα στις πόλεις μηχανικά. Οι πόλεις ενθαρρύνουν ή αποθαρρύνουν συνεχώς την κίνηση μέσα από λεπτά περιβαλλοντικά και συμπερι-

φορικά σήματα. Η δυνατότητα πεζής μετακίνησης είναι επομένως κάτι πολύ περισσότερο από πεζοδρόμια και διαβάσεις. Μία πόλη μπορεί τεχνικά να επιτρέπει το περπάτημα, αλλά ταυτόχρονα να το αποθαρρύνει μέσω της ζέστης, του θορύβου, της κακής αισθητικής, της δυσκολίας προσανατολισμού, της έλλειψης σκιάς, του άγχους της κυκλοφορίας ή της αισθητηριακής υπερδιέγερσης (overstimulation).

Σημαντικό είναι ότι η εμπειρία του περπατήματος είναι βαθιά πολυαισθητηριακή. Η απόφαση να περπατήσει κανείς δεν επηρεάζεται μόνο από την απόσταση, αλλά και από τη θερμική άνεση, τον θόρυβο, την ομορφιά, το πράσινο, τα τοπία, την ασφάλεια, ακόμη κι από την πολιτισμική ταυτότητα.

Η νευροεπιστήμη δείχνει ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν πολλά αλλά συστήματα πλοήγησης και χωρικού προσανατολισμού. Μερικές φορές πλοηγούμεστε εγωκεντρικά, δηλαδή μέσω εγωκεντρικής πλοήγησης (egocentric navigation), ενώ άλλες φορές βασιζόμαστε σε αλλοκεντρική πλοήγηση (allocentric navigation), χρησιμοποιώντας τοπία, χάρτες και χωρικές σχέσεις. Ο καλός αστικός σχεδιασμός υποστηρίζει και τα δύο συστήματα.

Ακόμη και στην εποχή του Google Maps, οι άνθρωποι εξακολουθούν να θέλουν πόλεις που μοιάζουν διαισθητικές και αξιωματικές, όχι μπερδεμένες. Διακριτές γειτονιές, αναγνωρίσιμα τοπία, δημόσια τέχνη και πολιτισμικά σημαντικά αρχιτεκτονικά κάνουν την πλοήγηση πιο εύκολη και πιο φυσική. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα σημαντικό για τους γηράσκοντες πληθυσμούς, όπως εξηγήσαμε αργότερα.

Και τι κάνουμε για τη ζέστη;

Η έρευνα δείχνει όλο και περισσότερο ότι οι θερμικές συνθήκες διαμορφώνουν έντονα την κινητικότητα, την εξερεύνηση και την υπαίθρια κοινωνική ζωή. Πόλεις που δεν παρέχουν θερμικά άνετους εξωτερικούς χώρους μπορεί σταδιακά να λειτουργήσουν αποθαρρυντικά για τη δημόσια αλληλεπίδραση, μέσω της μείωσης του περπατήματος, μετασχηματίζοντας αργά τον κοινωνικό ιστό της αστικής ζωής. Επομένως η κλιματική προσαρμογή δεν είναι μόνο ένα μηχανικό πρόβλημα. Είναι επίσης γνωστικό και συμπεριφορικό. Η έρευνα δείχνει επιπλέον ότι η θερμική αντίληψη δεν είναι καθαρά φυσική. Η ομορφιά, το πράσινο, ο ήχος και ο πολυαισθητηριακός σχεδιασμός μπορεί να επηρεάσουν εν μέρει το πόσο θερμικά άνετο μας φαίνεται ένα περιβάλλον.

Στη δική μας έρευνα σχετικά με την πλοήγηση σε εξωτερικούς χώρους υπό συνθήκες ζέστης, φάνηκε ότι οι άνθρωποι σταθμίζουν συνεχώς την απόσταση και τη θερμική άνεση με έναν εντυπωσιακά σύνθετο αλλά αποτελεσματικό τρόπο. Οι συμμετέχοντες ήταν διατεθειμένοι να περπατήσουν σημαντικά μεγαλύτερες αποστάσεις υπό σκιά, αντί να ακολουθήσουν συντομότερες διαδρομές κάτω από τον άμεσο ήλιο. Ωστόσο, αυτή η ανταλλαγή δεν ήταν απεριόριστη: περίπου 100 μέτρα κάτω από έντονο ήλιο αντιστοιχούσαν ψυχολογικά σε περίπου 150 μέτρα υπό σκιά.

Σε ξεχωριστή μελέτη παρατηρήσαμε ότι η πλήρης σκίαση όλων των διαδρομών ίσως δεν είναι απαραίτητη. Ακόμη και στρατηγικές και διακεκομμένες παρεμβάσεις σκίασης μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά την κίνηση και την εξερεύνηση της πόλης. Συνεπώς, οι πόλεις του αύριο ίσως ανταγωνίζονται όχι μόνο στις υποδομές τους, αλλά και στο πόσο ευχάριστο, ξεκούραστο και ανθρώπινο κάνουν το περπάτημα.

Το περπάτημα δεν είναι απλώς μετακίνηση. Είναι ένας από τους βασικούς τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι βιώνουν, θυμούνται και συνδέονται συναισθηματικά με τις πόλεις.

Σχεδιάζοντας πόλεις για τη γήρανση

Πολλές κοινωνίες προετοιμάζονται γι' αυτό που ορισμένοι ερευνητές αποκαλούν «γκρίζο τσουνάμι»: τη ραγδαία γήρανση του πληθυσμού. Επομένως, οι πόλεις θα πρέπει να γίνουν ασφαλέστερες και γνωστικά πιο φιλικές προς τους ηλικιωμένους. Αυτό περιλαμβάνει τη μείωση του κινδύνου πτώσεων, τη βελτίωση

της διαθεσιμότητας καθισμάτων, την προσθήκη υποστηρικτικών δομών και τον σχεδιασμό περιβαλλόντων που ενθαρρύνουν τους ηλικιωμένους να παραμένουν κοινωνικά ενεργοί, αντί να απομονώνονται στα διαμερίσματά τους.

Η πλοήγηση γίνεται ιδιαίτερα σημαντική, επειδή η ήπια γνωστική έκπτωση συχνά επηρεάζει τον χωρικό προσανατολισμό. Ενδιαφέρον είναι ότι οι ηλικιωμένοι μπορεί να βασιζονται διαφορετικά σε συστήματα πλοήγησης και τοπία.

Ακόμη και φαινομενικά μικρές λεπτομέρειες, όπως διαφορετικές έξοδοι σε δημόσιες τουαλέτες, μπορεί να αποπροσανατολίσουν ηλικιωμένα άτομα με ήπια γνωστική έκπτωση. Απλά περιβαλλοντικά σήματα, όπως χαρακτηριστικές τοιχογραφίες, αναγνωρίσιμα σύμβολα ή δημόσια τέχνη, μπορεί να βελτιώσουν σημαντικά την πλοήγηση και την ανεξαρτησία.

Η υποσυνείδητη πόλη

Σας έχει τύχει ποτέ να περπατάτε ή να οδηγείτε στην Αθήνα, να αντικρίσετε ξαφνικά την Ακρόπολη και να νιώσετε μια αίσθηση ψυχικής ανάτασης; Μεγάλο μέρος της αρχιτεκτονικής λειτουργεί κάτω από το επίπεδο της συνειδητής επίγνωσης. Ο εγκέφαλος απορροφά συνεχώς περιβαλλοντικές πληροφορίες ακόμη κι όταν πιστεύουμε ότι δεν προσέχουμε. Ήχοι, αναλογίες, σύμβολα, πυκνότητα πλήθους, χρώματα, τοπία και φωτισμός διαμορφώνουν διακριτικά τη φυσιολογία, το συναίσθημα και τη σκέψη.

Για αιώνες, οι πόλεις τοποθετούσαν μνημεία, αγάλματα, ναούς και πολιτισμικά σύμβολα στον αστικό χώρο. Η σύγχρονη έρευνα δείχνει ότι αυτό δεν ήταν τυχαίο.

Σε μία από τις μελέτες μας παρουσιάσαμε πολιτισμικά σύμβολα για πολύ σύντομο χρόνο, λιγότερο από ένα δευτερόλεπτο, κάτω από το όριο της συνειδητής αντίληψης, και παρατηρήσαμε μείωση σε φυσιολογικούς δείκτες στρες, ακόμη κι όταν οι συμμετέχοντες δεν είχαν συνειδητή επίγνωση ότι είχαν δει τις εικόνες.

Οι πόλεις χρειάζονται σύμβολα και ταυτότητα. Βοηθούν τους ανθρώπους να συνδεθούν με τον τόπο, δημιουργώντας περιβάλλοντα που μοιάζουν γεμάτα νόημα, όχι ανώνυμα.

Η ξεχασμένη σημασία

των εισόδων και των διαδρόμων

Ένα από τα πιο εντυπωσιακά σημεία της Ακρόπολης είναι όχι ο καθαυτός χώρος αλλά η είσοδος, δηλαδή τα Προπύλαια. Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ευρήματα της έρευνάς μας αφορά τους μεταβατικούς χώρους, όπως οι εισοδοί και οι διάδρομοι.

Οι αρχιτέκτονες (ή, πιο συχνά, οι πελάτες τους) συχνά αντιμετωπίζουν τους διαδρόμους ως «νεκρό χώρο». Ωστόσο, αυτοί οι χώροι μπορεί να επηρεάζουν την ανθρώπινη εμπειρία όσο και ο τελικός προορισμός. Οι μεταβατικοί χώροι προετοιμάζουν ψυχολογικά τους ανθρώπους γι' αυτό που θα ακολουθήσει. Ειδικά στα εμπορικά περιβάλλοντα μπορούν να προδιαθέσουν την προσοχή, το συναίσθημα και τις προσδοκίες πριν ακόμη οι πελάτες εισέλθουν στον κύριο χώρο. Ο μηχανισμός ονομάζεται προετοιμασία (priming) και είναι ουσιαστικά ένας βασικός μηχανισμός της ανθρώπινης μνήμης: ο εγκέφαλος δεν «αναπαράγει» την εμπειρία, λειτουργεί προβλεπτικά προετοιμάζοντας την εμπειρία. Ένα παρόμοιο παράδειγμα στον χώρο της γεύσης είναι τα σακουλάκια τσιπς: αυτά έ-

Η περιβαλλοντική νευροεπιστήμη συνδυάζει τη νευροεπιστήμη, την ψυχολογία, τη φυσιολογία, την αρχιτεκτονική, τον πολεοδομικό σχεδιασμό, τη συμπεριφορική επιστήμη και τις φορετές τεχνολογίες, προκειμένου να κατανοήσει πώς τα περιβάλλοντα επηρεάζουν το στρες, τη σκέψη, τη λήψη αποφάσεων, τη διατροφή, τη νοητική αναζωογόνηση και την υγεία

1,2. Η ανάπλαση του Πάρκου Bishan στη Σιγκαπούρη: ένα πρώην τιμω-
ντένιο κανάλι αποστράγγισης
μετατράπηκε σε φυσικό ποτάμι.
Τα στοιχεία νερού συνδυάστηκαν
με προσεγμένο σχεδιασμό πρασίνου
και χώρων για περπάτημα και άθληση.

3. Σύγχρονες μέθοδοι, όπως το
ηλεκτροεγκεφαλογράφημα και
η παρακολούθηση βλέμματος, επιτρέ-
πουν τη μελέτη του τρόπου με τον
οποίο ο εγκέφαλος βιώνει έναν χώρο.
Φωτό από έρευνα σε δημόσια
βιβλιοθήκη.

χουν φτιαχτεί ώστε να παράγουν ήχους παρόμοιους με την κατανάλωση των τσιπς. Έτσι, όταν κρατάμε ή ανοίγουμε ένα σακουλάκι τσιπς, ο ήχος μάς προετοιμάζει για την κατανάλωση. Στην αρχιτεκτονική, όπως και στις πόλεις, η διαδρομή ή η είσοδος έχουν εξίσου μεγάλη σημασία με τον τελικό χώρο.

Ο εγκέφαλος βιώνει με όλες τις αισθήσεις

Η νευροεπιστήμη έχει επίσης αποκαλύψει κάτι βαθύ για την αντίληψη: οι άνθρωποι δεν βιώνουν τα περιβάλλοντα με μία αίσθηση τη φορά. Ένα ψάρι μπορεί να έχει καλύτερη γεύση όταν συνοδεύεται από ήχους κυμάτων. Ο φωτισμός επηρεάζει την αίσθηση της θερμοκρασίας. Ο ήχος αλλάζει τη συναισθηματική ερμηνεία ενός χώρου. Είδαμε πριν πώς ο ήχος της σακούλας τσιπς προετοιμάζει την κατανάλωση των τσιπς. Η ομορφιά ενός χώρου, λοιπόν, μπορεί να αλλάξει την αντίληψη της κόπωσης και της απόστασης. Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός συχνά εστιάζει υπερβολικά στην όραση. Ωστόσο, οι άνθρωποι βιώνουν τους χώρους ταυτόχρονα με όλες τις αισθήσεις τους. Με έναν τρόπο, ο εγκέφαλος βιώνει τα περιβάλλοντα περισσότερο ως ορχήστρα παρά ως ένα σύνολο απομονωμένων αισθητηριακών καναλιών.

Αυτό δημιουργεί ενδιαφέρουσες δυνατότητες. Αδυναμίες σε μια αισθητηριακή διάσταση μπορούν μερικές φορές να αντισταθμιστούν από πλεονεκτήματα σε μια άλλη. Ένας μικρός χώρος μπορεί να γίνει πιο ευχάριστος χάρη στην ακουστική, τον φωτισμό, τη θερμική άνεση, την υφή ή τον ηχητικό σχεδιασμό.

Μια σημαντική εξαίρεση αφορά τις μυρωδιές στους χώρους γραφείων. Αν και το άρωμα ως εργαλείο μάρκετινγκ (scent marketing) μπορεί να λειτουργήσει σε χώρους λιανικής, το άρωμα σε γραφεία, που είναι κοινόχρηστοι χώροι, είναι επικίνδυνο, λόγω αλλεργιών και μεγάλων ατομικών διαφορών στις οσφρητικές προτιμήσεις.

Ξανασκεπτόμενοι τον θόρυβο Ηχο-αρχιτεκτονική

Ο θόρυβος δείχνει ιδιαίτερα καθαρά ότι η περιβαλλοντική εμπειρία δεν εξαρτάται μόνο από τη φυσική ένταση ενός ερεθίσματος, αλλά και από την ερμηνεία του. Οι παραδοσιακές προσεγγίσεις προσπαθούν να μπλοκάρουν τον θόρυβο της κυκλοφορίας με φράγματα και τοίχους. Ωστόσο, τα τεχνητά φράγματα είναι συχνά αισθητικά δυσάρεστα και μπορεί να επιδεινώσουν τις θερμικές συνθήκες. Τα φυσικά φράγματα, όπως τα δέντρα, είναι καλύτερα, αλλά ακριβά και αργά στην ανάπτυξη.

Μια νεότερη προσέγγιση είναι ψυχολογικά πιο σύνθετη: αντί να εξαλείψουμε τον ήχο, μπορούμε να αλλάξουμε τον τρόπο με τον οποίο τον ερμηνεύει ο εγκέφαλος. Ενδιαφέρον είναι ότι οι καταρράκτες και η κυκλοφορία έχουν εκπληκτικά παρόμοια ακουστικά χαρακτηριστικά. Αν ο θόρυβος της κυκλοφορίας αναμειχθεί με ήχους νερού, οι άνθρωποι συχνά βιώνουν το περιβάλλον ως λιγότερο στρεσογόνο, επειδή ο εγκέφαλος επανερμηνεύει εν μέρει την πηγή του ήχου.

Στη δική μας έρευνα πειραματιστήκαμε με στοχευμένους ήχους κελαδίσματος που εμφανίζονταν σε περιόδους έντονου κυκλοφοριακού θορύβου. Αυτή η πολύ απλή παρέμβαση βοήθησε τους συμμετέχοντες να αποφορτίζονται νοητικά πιο γρήγορα έπειτα από απαιτητικές δοκιμασίες.

Σχεδιάζοντας συγκεκριμένους εσωτερικούς χώρους: γραφεία, καταστήματα και σχολεία

Ένα βασικό συμπέρασμα είναι ότι οι αρχές που περιγράφουμε εδώ δεν είναι καθολικές. Οι ιδανικές περιβαλλοντικές συνθήκες αλλάζουν ανάλογα με τον χώρο και τον σκοπό του. Για παράδειγμα, τα γραφεία πρέπει

να προσαρμόζονται στις ανάγκες της συγκεκριμένης εργασίας. Δημιουργικές δραστηριότητες ίσως εξυπηρετούνται καλύτερα σε πιο πολυαισθητηριακά περιβάλλοντα, ενώ εργασίες που απαιτούν συγκέντρωση μπορεί να χρειάζονται πιο ήσυχους και ελεγχόμενους χώρους. Βρήκαμε ότι σχετικά μικρές βελτιώσεις σε γραφειακά περιβάλλοντα, όπως η καλύτερη ποιότητα αέρα, η θερμική άνεση και οι συνθήκες θορύβου, μπορούν να μειώσουν σημαντικά το στρες και ταυτόχρονα να βελτιώσουν την εργασιακή ικανοποίηση και τη δέσμευση των εργαζομένων.

Τα καταστήματα βασίζονται συχνά σε μη συνειδητές επιρροές ώστε να κάνουν την εμπειρία πιο ευχάριστη και ελκυστική για τον πελάτη. Τα σχολεία και γενικότερα οι χώροι εκπαίδευσης αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους τομείς εφαρμογής της περιβαλλοντικής νευροεπιστήμης. Η παραδοσιακή αίθουσα με τον καθηγητή απέναντι από τους μαθητές δεν είναι η μοναδική χωρική διάταξη. Κυκλικά τραπέζια και πιο ευέλικτοι χώροι μπορεί να ενισχύσουν τη συνεργασία και την ομαδική εργασία.

Για τα μικρότερα παιδιά, τα πολυαισθητηριακά περιβάλλοντα είναι συχνά απαραίτητα για τη σωστή ανάπτυξη. Ταυτόχρονα όμως, ορισμένες κατηγορίες παιδιών μπορεί να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητες σε υπερδιέγερση (overstimulation), ειδικά από έντονο φως και ήχους.

Η «αόρατη» εξάντληση του εγκεφάλου και το σύγχρονο γραφείο

Τα σύγχρονα αστικά περιβάλλοντα είναι επίσης νοητικά εξαντλητικά. Οι άνθρωποι εξελίχθηκαν σε περιβάλλοντα εντελώς διαφορετικά από τις σημερινές, γεμάτες κυκλοφορία, πλήθη, οθόνες, ζέστη, αβεβαιότητα και συνεχή αισθητηριακή διέγερση πόλεις. Πολλά περιβάλλοντα καταναλώνουν συνεχώς νοητικούς πόρους, χωρίς καν να το αντιλαμβανόμαστε.

Ο εγκέφαλος πρέπει αδιάκοπα να φιλτράρει θορύβους, να ρυθμίζει τη δυσφορία, να παρακολουθεί πλήθη, να προσανατολίζεται σε πολύπλοκα περιβάλλοντα και να απορροφά τεράστιες ποσότητες πληροφοριών. Κάποια περιβάλλοντα διατηρούν τη νοητική ενέργεια, ενώ άλλα εξαντλούν διαρκώς την προσοχή μας. Αυτή η κρυφή νοητική κόπωση ίσως αποτελεί μία από τις αόρατες επιδημίες της σύγχρονης αστικής ζωής.

Η δική μας έρευνα εστιάζει ιδιαίτερα στην ψυχική και νοητική αναζωογόνηση υγιών ατόμων από τη νοητική κόπωση της καθημερινότητας. Πιστεύουμε ότι το περιβάλλον αποτελεί έναν από τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους βελτίωσης της ζωής εκατομμυρίων ανθρώπων, επειδή δρα συνεχώς και μαζικά, χωρίς να απαιτείται από κάθε άτομο ξεχωριστά να λάβει φαρμακευτική αγωγή ή να ακολουθήσει ψυχοθεραπεία.

Μεγάλες εταιρείες επενδύουν πλέον σημαντικά σε χώρους αναζωογόνησης: ήσυχους χώρους, καφέ, πράσινες ζώνες, χώρους ψυχαγωγίας, άσκησης και ανεπίσημης κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι άνθρωποι ανακάμπτουν με διαφορετικούς τρόπους. Κάποιοι προτιμούν την κοινωνική αλληλεπίδραση, άλλοι την απομόνωση και άλλοι τη σωματική δραστηριότητα. Ο σωστός περιβαλλοντικός σχεδιασμός αναγνωρίζει αυτές τις διαφορές αντί να επιβάλλει μία ενιαία εμπειρία σε όλους.

Αυτό αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία καθώς οι οργανισμοί ανταγωνίζονται για να προσελκύσουν και να διατηρήσουν νεότερες γενιές εργαζομένων. Όλο και περισσότερες εταιρείες συνειδητοποιούν ότι ο σχεδιασμός του γραφείου δεν αποτελεί πολυτέλεια, αλλά μέρος της απόδοσης, της δημιουργικότητας, της ευημερίας και της διατήρησης ταλέντων.

Τα πιο επιτυχημένα σύγχρονα γραφεία δεν λειτουργούν πλέον απλώς ως χώροι εργασίας. Προσπαθούν να υποστηρίξουν τόσο την απόδοση όσο και την ψυχική αποφόρτιση των εργαζομένων.

Χώροι υψηλού κινδύνου και λήψη αποφάσεων

Ένας ακόμη ιδιαίτερα σημαντικός τομέας είναι οι χώροι υψηλού ρίσκου, όπως στρατιωτικές εφαρμογές, εφαρμογές ασφαλείας και κέντρα ελέγχου (control panels). Έχουμε συνεργαστεί με διάφορους οργανισμούς στη Σιγκαπούρη κι έχουμε συστηματικά διαπιστώσει ότι ακόμη και μικρές χωροταξικές επιλογές, όπως το ύψος ή η σειρά των οθονών, μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την ταχύτητα και την ποιότητα των αποφάσεων. Τα ευρήματα αυτά έχουν προκύψει μέσα από την εφαρμογή νέων τεχνολογιών, όπως τεχνολογίες παρακολούθησης βλέμματος (eye-tracking) και ηλεκτροεγκεφαλογραφήματα, που επιτρέπουν την παρακολούθηση της προσοχής, της νοητικής επιβάρυνσης και της κόπωσης σε πραγματικό χρόνο.

Το μέλλον μπορεί επίσης να είναι υπόγειο

Καθώς οι πόλεις γίνονται πιο πυκνές, οι υπόγειοι χώροι αποκτούν όλο και μεγαλύτερη σημασία. Σε πόλεις όπως η Αθήνα, η ανάπτυξη υπόγειων χώρων θα μπορούσε να βοηθήσει στη διατήρηση ιστορικών γειτονιών

και ταυτόχρονα να επεκτείνει τον διαθέσιμο αστικό χώρο. Η Σιγκαπούρη ήδη δείχνει πώς υπόγεια εμπορικά περιβάλλοντα μπορούν να γίνουν ζωντανά και επιτυχημένα.

Με την πρώτη ματιά, αυτό ίσως φαίνεται να αντιφάσκει με τη μελέτη του Ούλριχ για τη θέα από το παράθυρο. Ωστόσο, η έρευνά μας δείχνει όλο και περισσότερο ότι δεν υπάρχει ένα καθολικά τέλειο περιβάλλον. Οι άνθρωποι σπάνια βιώνουν τα περιβάλλοντα μέσα από μία μόνο διάσταση. Ένας υπόγειος χώρος με εξαιρετικό φωτισμό, ενδιαφέροντα σχεδιασμό, θερμική άνεση και ζωντανή αρχιτεκτονική μπορεί να είναι πολύ πιο ευχάριστος από έναν κακοσχεδιασμένο υπέργειο χώρο.

Στη δική μας έρευνα βρήκαμε ότι πιο αισθητηριακά ελεγχόμενα περιβάλλοντα μπορούν να αυξήσουν την επιμονή σε δύσκολες δοκιμασίες, υποδηλώνοντας ότι διαφορετικές μορφές αρχιτεκτονικής μπορεί να υποστηρίξουν διαφορετικές μορφές σκέψης και συμπεριφοράς. Άρα δεν είναι αναγκαίοι όλοι οι χώροι να είναι εντυπωσιακοί, ανοιχτοί και πολύχρωμοι.

Δυναμικοί και κηκκάδιοι χώροι

Η νευροεπιστήμη έχει δείξει ότι ο ανθρώπινος εγκέφαλος και το σώμα αλλάζουν συνεχώς κατά τη διάρκεια της ημέρας. Η διάθεση, η εγρήγορση, η όρεξη, η αντοχή στο στρες, η κοινωνική συμπεριφορά και η γνωστική απόδοση μεταβάλλονται σύμφωνα με βιολογικούς ρυθμούς. Παρ' όλα αυτά, τα περισσότερα κτίρια παραμένουν ψυχολογικά στατικά. Η έκθεση στο φυσικό φως κατά τη διάρκεια της ημέρας και η υπερβολική έκθεση σε τεχνητό φως τη νύχτα μπορεί να επηρεάσουν σημαντικά τον ύπνο, τη διάθεση, την προσοχή και τη μακροπρόθεσμη υγεία. Τα κτίρια νέας γενιάς μπορεί να λειτουργούν λιγότερο σαν σταθερές κατασκευές και περισσότερο σαν ανταποκρινόμενα βιολογικά συστήματα. Ο φωτισμός, η θερμοκρασία, η ακουστική και ακόμη και οι κοινωνικές διαμορφώσεις μπορεί να προσαρμόζονται δυναμικά στους κηκκάδιους ρυθμούς και στις μεταβαλλόμενες ψυχολογικές καταστάσεις των ανθρώπων.

Η ομορφιά ως βιολογική ανάγκη

Οι αρχαίοι φιλόσοφοι —ο Πλάτων, για παράδειγμα— τοποθετούσαν την ομορφιά ανάμεσα στις υψηλότερες ανθρώπινες αξίες. Η σύγχρονη νευροεπιστήμη δείχνει όλο και περισσότερο ότι ίσως είχαν δίκιο. Η ομορφιά μπορεί να μην είναι απλώς διακόσμηση. Τα όμορφα περιβάλλοντα μπορεί να σηματοδοτούν ασφάλεια, συνοχή, νόημα και δυνατότητα στον ανθρώπινο εγκέφαλο. Μπορεί να ενθαρρύνουν την εξερεύνηση, το περπάτημα, την κοινωνική αλληλεπίδραση, την επιμονή και τη συναισθηματική ρύθμιση. Τουλάχιστον, η περιβαλλοντική νευροεπιστήμη μάς υπενθυμίζει κάτι σημαντικό: οι πόλεις δεν είναι απλώς σύνολα κτιρίων και δρόμων. Είναι ψυχολογικά και βιολογικά περιβάλλοντα που διαμορφώνουν συνεχώς το ποιοι γινόμαστε.

Η σοφία του Ιπποκράτη και οι πόλεις του μέλλοντος

Πριν από περισσότερα από δύο χιλιάδες χρόνια, ο Ιπποκράτης υποστήριζε ότι η υγεία εξαρτάται εν μέρει από τους τόπους στους οποίους ζούμε. Υποστήριζε επίσης ότι είναι προτιμότερο να προλαμβάνουμε παρά να θεραπεύουμε. Η περιβαλλοντική νευροεπιστήμη ίσως απλώς ανακαλύπτει ξανά, με σύγχρονα εργαλεία, πόσο βαθιά σωστή ήταν αυτή η διαίσθηση. ■

Οι υπόγειοι χώροι μπορούν να αξιοποιηθούν αποτελεσματικά με την εισαγωγή φωταγωγών και στοιχείων πρασίνου και νερού

ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Η ενέργεια είναι στην καρδιά των πάντων, γι' αυτό και η ΔΕΠΑ είναι σήμερα παντού. Από το Φυσικό Αέριο μέχρι όλη την αλυσίδα της ενέργειας και από τα μεγάλα έργα και τις στρατηγικές υποδομές, μέχρι την επιχείρηση και το σπίτι. Με εξωστρέφεια και διεθνείς συνεργασίες, εγγυάται την ενεργειακή ασφάλεια της χώρας. Συμμετέχοντας σε νέες, σύγχρονες μονάδες παραγωγής ενέργειας, διασφαλίζει τη σταθερότητα του συστήματος και ενισχύει τον ανταγωνισμό. Με επενδύσεις στην καθαρή ενέργεια, τα ανανεώσιμα καύσιμα και τις νέες τεχνολογίες, δημιουργεί ένα βιώσιμο μέλλον για όλους. Και επειδή στην καρδιά της βιώσιμης στρατηγικής είναι ο άνθρωπος, η ΔΕΠΑ είναι πάντα δίπλα στον καταναλωτή, στους εργαζόμενούς της και στις τοπικές κοινωνίες.

ΟΜΙΛΟΣ

ΔΕΠΑ Εμπορίας Μ.Α.Ε.

ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Μινυμαλιστική αρχιτεκτονική

Για τους περισσότερους από εμάς, μινυμαλιστική αρχιτεκτονική σημαίνει λιτοί χώροι, σε λευκούς, γκριζούς και γήινους τόνους· γεωμετρικές, αεροδυναμικές φόρμες, χωρίς διακοσμήσεις. Μερικοί βρίσκουν αφιλόξενα και ψυχρά τα κτίρια που προκύπτουν από τη μινυμαλιστική αρχιτεκτονική αντίληψη· άλλοι τα θεωρούν λειτουργικά και ξεκούραστα για την όραση — μια απάντηση στον οπτικό θόρυβο που προκαλεί ενόχληση και αυξάνει το στρες του χρήστη του άστεως. Αυτή η δυαδικότητα καταδεικνύει ότι ο μινυμαλισμός υπερβαίνει την αισθητική, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο βιώνουμε την αρχιτεκτονική και τον χώρο: η εφαρμογή του στην αρχιτεκτονική συνοψίζεται στο να απογυμνώνει τα πάντα από την ουσιαστική τους ποιότητα και να μειώνει όλα τα μέρη, τις λεπτομέρειες και τα στοιχεία σύνδεσης σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην μπορεί να αφαιρεθεί τίποτα περαιτέρω που να βελτιώνει το σχεδιαστικό αποτέλεσμα.

Στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν το κίνημα Arts and Crafts έγινε δημοφιλές στη Βρετανία, εκτιμήθηκε η στάση της «αλήθειας στα υλικά», η πίστη στις βαθιές και έμφυτες ιδιότητές τους. Οι μινυμαλιστές αρχιτέκτονες άρχισαν να «ακούνε ταπεινά τη μορφή», ανακαλύπτοντας ξανά αυτές τις πολύτιμες ιδιότητες στα απλά και κοινά υλικά κατασκευής. Αλλά, αν και υπήρχε έντονη θεωρητική συζήτηση περί μινυμαλισμού, η οποία συνοδευόταν από μινυμαλιστική αρχιτεκτονική πράξη, ως αισθητική τάση ο μινυμαλισμός καθιερώθηκε στα μέσα του 20ού αιώνα. Ήταν μια αντίδραση στις περίτεχνες διακοσμήσεις των αρχιτεκτονικών στυλ της εποχής —κυρίως της Art Nouveau, του νεογοθτικού ρυθμού και (λιγότερο) της Art Deco— που υιοθετούσε την αρχή «Less is More» του Ludwig Mies van der Rohe. Ο Van der Rohe οργάνωνε τα απαραίτητα στοιχεία ενός κτιρίου έτσι ώστε να δημιουργεί εντύπωση ακραίας απλότητας, επιστρατεύοντας κάθε στοιχείο και λεπτομέρεια για να εξυπηρετήσει πολλαπλούς οπτικούς και λειτουργικούς σκοπούς: για παράδειγμα, ο σχεδιασμός ενός δαπέδου ώστε να χρησιμεύει και ως θερμαντικό σώμα ή ενός τεράστιου τζακιού ώστε να στεγάζει και το μπάνιο. Αλλά, αν και στην ιστορία της αρχιτεκτονικής συνήθως χρησιμοποιούμε ως ορόσημο του μινυμαλισμού αυτή την αρχή του μεγάλου Γερμανο-αμερικανού αρχιτέκτονα, η ιδέα της λιτότητας των μορφών και η ένταση μεταξύ μινυμαλισμού και μαξιμαλισμού είναι παλιά όσο η ιστορία των κτιρίων και των πόλεων.

Στην αρχή του 20ού αιώνα, ο Adolf Loos με το μανιφέστο του «*Ornament and Crime*» (1908) —στο οποίο υποστήριζε ότι, όσο ωριμάζουν οι κοινωνίες, τόσο απλούστερα είναι τα αντικείμενά τους— και με τη μέθοδό του στην κατασκευή κτιρίων (π.χ. το Steiner Haus στη Βιέννη) είχε επικρίνει τις διακοσμήσεις, παρουσιάζοντας μια αρχιτεκτονική θεωρία γυμνών επιφανειών, απλότητας και λειτουργικότητας. Ταυτοχρόνως, δημιουργοί του Jugendstil, όπως ο Peter Behrens, είχαν απλοποιήσει τις μορφές και είχαν κινηθεί προς τον βιομηχανικό σχεδιασμό. Γενικά, η μετάβαση από τον 19ο στον 20ό αιώνα, με αρχιτέκτονες όπως ο Otto Wagner, ο Hendrik Petrus Berlage και ο Auguste Perret, χαρακτηρίστηκε από στροφή προς τη γεωμετρική καθαρότητα, συχνά με εμφανείς εσωτερικές δομές χωρίς «περιττές» διακοσμήσεις, στον αντίποδα του Antoni Gaudí και του Lluís Domènech i Montaner. Αν και, όπως είναι φυσικό, ο σύγχρονος μινυμαλισμός διαφέρει από τις πρακτικές του 20ού αιώνα και έχει εξατομικευθεί —για παράδειγμα, τα έργα του Alberto Campo Baeza και του Peter Zumthor απορρέουν από διαφορετική πρόσληψη του μινυμαλισμού—, οι θεμελιώδεις αρχές είναι σταθερές και σχετίζονται με τις ευθείες γραμμές, τα ουδέτερα χρώματα, την αφαιρετική γλώσσα.

Οι ανοιχτές κατόψεις είναι κοινό χαρακτηριστικό των μινυμαλιστικών κατασκευών: εκτός του ότι προσφέρουν αίσθηση ευρυχωρίας, δίνουν έμφαση στην ευελιξία και στην πολυλειτουργικότητα, στην προσαρ-

Tadao Ando,
Η Εκκλησία
του Φωτός
στην Οσάκα

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES²

30

Της ΣΩΤΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

μογή σε ποικίλες ανάγκες. Ο φυσικός φωτισμός προσθέτει ζεστασιά, την οποία συνήθως αφαιρούν οι αυστηρές γραμμές, και συμπληρώνει την απλότητα των μορφών. Αυτή η προσέγγιση, που ενισχύει τη γαλήνια και πρακτική φύση της μινιμαλιστικής αρχιτεκτονικής με υλικά όπως το εκτεθειμένο σκυρόδεμα (raw concrete), ο χάλυβας, το γυαλί, το ξύλο και η πέτρα, που επιλέγονται για τη φυσικότητα της υφής τους, απαιτεί σχολαστικότητα στη λεπτομέρεια, ώστε να διασφαλίζεται ότι κάθε στοιχείο συμβάλλει στη συνολική συνοχή του σχεδιασμού. Αλλά, όπως προκύπτει από αυτή την περιγραφή, ο μινιμαλισμός δεν συνιστά αρχιτεκτονικό ύφος από μόνος του: καθώς συνδέεται με διάφορες αρχιτεκτονικές αντιλήψεις που μοιράζονται τις αρχές της απλότητας και της πρακτικότητας, διατρέχει τον μοντερνισμό, το Διεθνές Στυλ και τον μπρουταλισμό στην αρχιτεκτονική, ενώ ταυτοχρόνως έχει κοινά χαρακτηριστικά με τις εικαστικές τέχνες (η γλυπτική του Donald Judd χρησιμοποιείται συνήθως ως ακραίο παράδειγμα: ο Judd σκαρώνει το «μηδέν») και με τον σχεδιασμό εμπορικών προϊόντων. Τόσο η μινιμαλιστική αρχιτεκτονική όσο και η ζωγραφική και η γλυπτική δημιουργούν στοχαστικές εμπειρίες: η αρχιτεκτονική εστιάζει στο φως, στη σκιά και στις διαστάσεις του χώρου, ενώ οι εικαστικές τέχνες εμπνέουν αισθήματα γαλήνης και ενθαρρύνουν ενδοσκοπήση μέσα από απαλές χρωματικές παλέτες και απλές συνθέσεις. Θεωρητικά όλα τούτα — εξαρτάται από την κάθε περίπτωση και οι εξαιρέσεις είναι αρκετές.

Πρόδρομος του μινιμαλισμού θεωρείται το Bauhaus που ταυτίστηκε με τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης και τον Walter Gropius. Η σχολή, το κίνημα και η αισθητική του Bauhaus ήταν αποτέλεσμα της συνένωσης της Σχολής Καλών Τεχνών και της Σχολής Εφαρμοσμένων Τεχνών με κεντρική ιδέα την ενότητα της τέχνης, της χειροτεχνίας και της βιομηχανίας, μαζί με τη σύμπραξη δημιουργών όπως ο Johannes Itten, ο Paul Klee και ο Wassily Kandinsky. Στη δεύτερη φάση του, μετά το 1925, το Bauhaus μεταφέρθηκε από τη Βαϊμάρη στο Ντεσάου, σ' ένα νέο κτίριο σχεδιασμένο από τον Gropius, και στράφηκε στη μαζική παραγωγή και στην τυποποίηση (έπιπλα, υφάσματα, τυπογραφία, μεταλλικά αντικείμενα) για να συνεχίσει από το 1928, υπό τη διεύθυνση του Hannes Meyer, με προσανατολισμό στην εξυπηρέτηση αναγκών και λιγότερο στην αισθητική. Τέλος, όταν το 1930 τη διεύθυνση ανέλαβε ο Mies van der Rohe, επικράτησε η αυστηρότητα, η έμφαση στην καθαρή μορφή και η πειθαρχία — ώσπου οι Ναζί έκλεισαν τη Σχολή. Αλλά, όπως συνέβη σε πολλούς τομείς της τευτονικής καλλιτεχνικής και επιστημονικής δραστηριότητας, η μετανάστευση των Ευρωπαίων δημιουργών στις ΗΠΑ μετά το 1933 — ο Walter Gropius πήγε στο Χάρβαρντ, ο Mies van der Rohe και ο László Moholy-Nagy στο Σικάγο — ευνόησε την εξάπλωση του μοντερνισμού σε ολόκληρο τον κόσμο (συμπεριλαμβανομένης της Ιαπωνίας) και κατέστησε το Bauhaus πρωταγωνιστή στη μετατροπή των ιδεών του πρώιμου μοντερνισμού σε συστηματική, διδάξιμη μεθοδολογία σχεδιασμού, καθώς και σε θεμελιωτή της αισθητικής του 20ού αιώνα. Παράλληλα με το Bauhaus, η μινιμαλιστική αισθητική είχε προτείνει το ολλανδικό De Stijl (Theo van Doesburg, Piet Mondrian, Gerrit Rietveld) και ο ρωσικός κονστρουκτιβισμός, που επεδίωκαν απλότητα, αρμονία και αυστηρή αφαίρεση. Αμφότερες αυτές οι ομάδες δημιουργών οδήγησαν στον μοντερνισμό στην αρχιτεκτονική, στη γραφιστική και στο βιομηχανικό σχέδιο, με την αρχή «form follows function» να εφαρμόζεται σε διαφορετικές εκδοχές, ανα-

λόγως με τον τόπο και το πολιτιστικό περιβάλλον, από τον ποιητικό μινιμαλισμό του Alvar Aalto στη Σκανδιναβία μέχρι τον μινιμαλισμό τον επηρεασμένο από το Ζεν του Tadao Ando στην Ιαπωνία — αν και βεβαίως η ιαπωνική αισθητική είχε επηρεάσει πρωτογενώς τον αρχιτεκτονικό μινιμαλισμό στη Δύση.

Ανάμεσα στις πιο χαρακτηριστικές μινιμαλιστικές κατασκευές αναφέρεται συχνά το γερμανικό Περίπτερο της Βαρκελώνης που δημιούργησε ο Mies van der Rohe για τη Διεθνή Έκθεση του 1929. Ο Van der Rohe ήθελε να δημιουργήσει ένα «μη-κτίριο»: όχι παραδοσιακή κατοικία με δωμάτια, αλλά ελεύθερη ροή χώρου· ελάχιστους φέροντες τοίχους, open plan, πολυτελή υλικά όπως μάρμαρο, τραβερτίνη, όνυχα, γυαλί, χάλυβας, αλλά σε απόλυτη γεωμετρική καθαρότητα. Μια εικοσαετία αργότερα, ο Mies van der Rohe κατασκεύασε το Farnsworth House (1951) μια «γυάλινη» εξοχική κατοικία στο Ιλινόι, σχεδόν αιωρούμενη πάνω από το έδαφος, στημένη πάνω σε καλύβδινες κολόνες, με διαφανές εσωτερικό και ελάχιστα διαχωριστικά. Αν και το Farnsworth House υλοποίησε την παροιμία «People in glass houses shouldn't throw stones», δεν ήταν αυτή η μοναδική αιτία που ο αρχιτέκτονας ενεπλάκη σε δικαστική διαμάχη με την ιδιοκτήτρια: ο Mies van der Rohe κατηγορήθηκε για εξωφρενικές αρχιτεκτονικές φαντασιώσεις, που επιπλέον κόστιζαν εξωφρενικά ποσά.

Μια εικοσαετία αργότερα, ο Mies van der Rohe κατασκεύασε το Farnsworth House (1951) μια «γυάλινη» εξοχική κατοικία στο Ιλινόι, σχεδόν αιωρούμενη πάνω από το έδαφος, στημένη πάνω σε καλύβδινες κολόνες, με διαφανές εσωτερικό και ελάχιστα διαχωριστικά. Αν και το Farnsworth House υλοποίησε την παροιμία «People in glass houses shouldn't throw stones», δεν ήταν αυτή η μοναδική αιτία που ο αρχιτέκτονας ενεπλάκη σε δικαστική διαμάχη με την ιδιοκτήτρια: ο Mies van der Rohe κατηγορήθηκε για εξωφρενικές αρχιτεκτονικές φαντασιώσεις, που επιπλέον κόστιζαν εξωφρενικά ποσά.

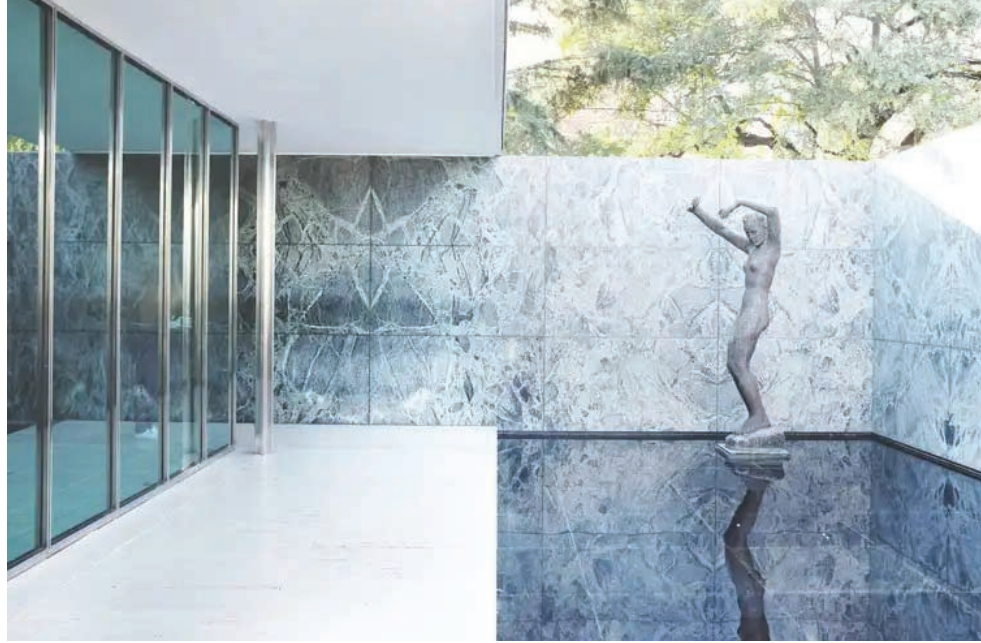
© HIROYUKI HIRAI

Shigeru Ban Σπίτι Χωρίς Τοίχους στο Ναγκάνο της Ιαπωνίας (1997)

Ο μινιμαλισμός συνιστά μια σύγχρονη τάση την οποία υιοθετούν, για να επιβιώσουν, ακραία πυκνές και υψηλής τάσης μεγαλουπόλεις όπως το Τόκυο και η Νέα Υόρκη ή ακραία διακοσμημένες πόλεις όπως η Βαρκελώνη

μινιμαλιστική πόλη

Όχι ότι ο Van der Rohe ήταν ο πρώτος που έφτιαξε γυάλινο σπίτι. Είχε προηγηθεί ο Philip Johnson, που έχτισε ένα μινιμαλιστικό κίосκι με γυάλινους τοίχους στη Νιού Κανάαν (Κονέτικατ) το 1949: το Γυάλινο Σπίτι του Johnson θόλωνε τα όρια εσωτερικού και εξωτερικού χώρου, ενώ η απλότητα και η περιορισμένη παλέτα υλικών καθιστούσαν το τοπίο αναπόσπαστο μέρος του σχεδιασμού. Εξάλλου, παρόμοια φιλοσοφία, αν και σε μνημειακή κλίμακα, συναντάμε αργότερα τόσο στο Glass Pavilion του Μουσείου του Τολίντο (Οχάιο) των Kazuyo Sejima και Ryue Nishizawa (SANAA, 2006) όσο και στη Villa Kogelhof του Paul de Ruiter (2013). Πολλές από τις επαύλεις στην περιοχή του Λος Άντζελες, ιδιαίτερα τα Case Study Houses είναι μινιμαλιστικά «γυάλινα σπίτια».

Ένα παράδειγμα μινιμαλιστικής αρχιτεκτονικής είναι η Εκκλησία του Φωτός στην Οσάκα, που σχεδίασε ο Tadao Ando ως έναν απλό σκυρόδετο όγκο που τέμνεται από το φως του σταυρού. Το εκτεθειμένο μπετόν, η λιτή γεωμετρία, η δραματική χρήση φυσικού φωτός και ο σιωπηλός μοναστικός εσωτερικός χώρος ευνοούν την πνευματικότητα — μία από τις αξίες του ιαπωνικού μινιμαλισμού. Όπως είπα, ο μινιμαλιστικός σχεδιασμός έχει επηρεαστεί από τον παραδοσιακό ιαπωνικό σχεδιασμό και την αρχιτεκτονική και καθώς η μινιμαλιστική ιαπωνικότητα ήταν μια απάντηση στην αυθάδεια και στο χάος της αστικής ζωής, άρχισε να κερδίζει έδαφος στην Ιαπωνία κατά τη δεκαετία του 1980 ως αποτέλεσμα της αύξησης του πληθυσμού της χώρας και της ταχείας επέκτασης των μεγαλουπόλεων. Ο σχεδιασμός θεωρήθηκε αντίδοτο στην ακατανίκητη παρουσία της κυκλοφορίας, της διαφήμισης, των μπερδεμένων κλιμάκων των κτιρίων και των πολυσύχναστων δρόμων. Το χαοτικό περιβάλλον δεν οφειλόταν μόνο στην αστικοποίηση, στη βιομηχανοποίηση και στην τεχνολογία, αλλά και στην ιαπωνική εμπειρία της συνεχούς κατεδάφισης κτιρίων λόγω της καταστροφής που προκάλεσε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος μαζί με τους σεισμούς και τις πυρκαγιές.

Έτσι, αρχιτέκτονες όπως ο Tadao Ando μετέφεραν στο ιαπωνικό παραδοσιακό πνεύμα τις μεταπολεμικές αναζητήσεις και τις σύγχρονες έννοιες για τα υλικά, την καθαρή γεωμετρία και τη φύση. Μια άλλη αρχιτέκτονας, η Kazuyo Sejima, η οποία εργάζεται μόνη της και σε συνεργασία με τον Ryue Nishizawa (ως SANAA), παράγει μινιμαλιστικά κτίρια με λεπτεπίλεπτα, έξυπνα σχέδια, λευκό χρώμα και διαφανή στοιχεία. Αλλά, αντίθετα από τις συνετές δημιουργίες του Ando, οικιακά της Sejima είναι ευφάνταστες, γεωμετρικές, συχνά φουτουριστικές.

Ο μινιμαλισμός στις δυτικές χώρες υλοποιούσε συχνά την ιδέα της ανάπτυξης και της ευημερίας. Για παράδειγμα, το 1960 το SAS Royal Hotel ήταν ο πρώτος ουρανοξύστης της Κοπεγχάγης τον οποίο ο Arne Jacobsen σχεδίασε «ολικά» (total design) από το κτίριο μέχρι τις καρέκλες και τα πόμολα. Το ξενοδοχείο, ένας απλός γυάλινος όγκος με αυστηρή κατακόρυφη γεωμετρία, υπήρξε σύμβολο της τεχνολογικής εποχής που μόλις ξεκινούσε, με σαφή επιρροή από τον Le Corbusier — ο οποίος βρισκόταν παντού, κάνοντας αισθητή την παρουσία του ακόμα και όταν απουσίαζε. Είτε φαίνεται ελκυστική σήμερα είτε δημιουργεί αίσθηση κενού, η «λευκή» Villa Savoye στο Πουασιέ έχει σφραγίσει τη μινιμαλιστική αισθητική ως υπόδειγμα των Πέντε Σημείων της Αρχιτεκτονικής.

Η καθαρή, «ειλικρινής» και σταράτη μινιμαλιστική αισθητική έχει δεχτεί κριτική για ψυχρότητα και, παρά τους ισχυρισμούς της, για έλλειψη πρακτικότητας: οι αποθηκευτικοί χώροι είναι συνήθως ανεπαρκείς (ο μινιμαλισμός υπονοεί ότι οι κάτοικοι των κτιρίων κατέχουν λιγιστά αντικείμενα κι ότι το προφίλ του σύγχρονου ανθρώπου δεν ταιριάζει με τον σαβουρομαζώχτρα του 20ού αιώνα) και καλαισθητά, αλλά καθόλου άνετα, έπιπλα. Παρά την απλότητά τους, οι μινιμαλιστικοί χώροι μπορεί να είναι υπερβολικά δαπανηροί: η εκλεπτυσμένη εμφάνισή τους απαιτεί υλικά υψηλής ποιότητας και η κατασκευή τους τεράστιο αριθμό ανθρωποωρών εργασίας. Εξάλλου, αν και ο στόχος είναι η δημιουργία τακτοποιημένων και ήρεμων χώρων, συχνά η θαλπωρή και η λειτουργικότητα παραμελούνται στην αναζήτηση της τελειότητας. Αυτή την παραμόρφωση προσπαθεί να διορθώσει ο επονομαζόμενος θερμός μινιμαλισμός (Warm Minimalism), μια σύγχρονη τάση που με φυσικά υλικά (ξύλο, πέτρα) και γήινες αποχρώσεις καθιστά τους λιτούς χώρους πιο οικειούς και φιλικούς.

Στο επίπεδο της πόλης, ο μινιμαλισμός μεταφράζεται σε μορφές πολιτικής με στόχο την αποσυμφόρηση του οπτικού και λειτουργικού θορύβου. Η διαχείριση του δημόσιου χώρου βάσει της αρχής Less is more ή Less is Better σημαίνει δημιουργία πλατειών και πάρκων με ήπιες παρεμβάσεις που επιτρέπουν την ελεύθερη κίνηση και την κοινωνική αλληλεπίδραση χωρίς εμπόδια. Εξάλλου, η οπτική καθαρότητα με περιορισμό της άναρχης σήμανσης και των περιττών αστικών επίπλων ώστε να αναδειχθεί η ιστορική ή σύγχρονη ταυτότητα των κτιρίων, συνδέεται με τη βιωσιμότητα: η «φειδωλή» δόμηση απαιτεί λιγότερους πόρους και ενέργεια. Σύμφωνα με τη φιλοσοφία του αστικού μινιμαλισμού, το μοντέλο της συνεχούς επέκτασης και κατανάλωσης πρέπει να εγκαταλειφθεί και αντί για νέα κτίρια, να δοθεί προτεραιότητα στη βελτιστοποίηση των υπάρχουσών υποδομών: mend it, don't end it.

Εκτός του ότι κάθε στοιχείο, από τα παγκάκια μέχρι τους σταθμούς του μετρό, πρέπει να έχει ξεκάθαρο σκοπό και απλή γεωμετρία, μειώνοντας το οπτικό και ηχητικό φορτίο, χρειάζονται μεγάλες, ανοιχτές επιφάνειες, χωρίς περιττά εμπόδια, προκειμένου να ενισχυθεί η αίσθηση ελευθερίας και η κοινωνική αλληλεπίδραση. Για τους μινιμαλιστές, η χρήση ακατέργαστου μπετόν, γυαλιού και ξύλου αναδεικνύει την αυθεντικότητα της πόλης και υπονοεί βιωσιμότητα και καλή οργάνωση, η οποία, με τη σειρά της, μειώνει το άγχος και την κόπωση που προ-

καλεί η υπερπληροφόρηση. Ο μινιμαλισμός, στην άριστη εκδοχή του, σώζει την πόλη από το ίδιο της το βάρος, προσφέροντας έναν τρόπο ζωής με επίκεντρο τον άνθρωπο, τη σχετική βραδύτητα και τους χαμηλούς τόνους.

Ορισμένες πόλεις έχουν καταφέρει να ενσωματώσουν τη λιτότητα στον σχεδιασμό τους: από το κέντρο της Κοπεγχάγης αφαιρέθηκαν τα ΙΧ αυτοκίνητα και δημιουργήθηκαν ποδηλατόδρομοι και πεζόδρομοι με απλά, ποιοτικά υλικά· η Στοκχόλμη αξιοποιεί, από τον ίδιο τον αρχικό αστικό σχεδιασμό της, το φυσικό φως, με ανοιχτούς δημόσιους χώρους που ενσωματώνουν τη φύση στην καθημερινή μετακίνηση· το Σολτ Λέικ Σίτι στη Γιούτα έχει καταφέρει τις συντομότερες μετακινήσεις στις ΗΠΑ (λιγότερο από 18 λεπτά), λόγω της έντονης ποδηλατικής κουλτούρας και της εύκολης πρόσβασης σε μικρές, λειτουργικές κατοικίες· η Λωζάνη συνδυάζει τη βιωσιμότητα με κομψό, απέραντο σχεδιασμό, προσφέροντας εξαιρετικές δημόσιες συγκοινωνίες και χαλαρή ατμόσφαιρα.

Τα χαρακτηριστικά που καθιστούν μια πόλη μινιμαλιστική είναι η walkability, η οπτική καθαρότητα (περιορισμένη διαφήμιση, σήμανση και ρύπανση), η οποία επιτρέπει στον κάτοικο να εστιάσει στο φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον, οι πολυλειτουργικοί δημόσιοι χώροι και η ενσωμάτωση πρασίνου που αναπνέει μέσα στο μπετόν. Αναπόφευκτα, ο μινιμαλισμός συνιστά μια σύγχρονη τάση την οποία υιοθετούν, για να επιβιώσουν, ακραία πυκνές και υψηλής τάσης μεγαλουπόλεις όπως είναι το Τόκυο και η Νέα Υόρκη ή ακραία διακοσμημένες πόλεις όπως είναι η Βαρκελώνη. Ο γενικός στόχος είναι η όλο και λιγότερη εξάρτηση από το αυτοκίνητο, η εύκολη εναλλαγή μεταξύ μετρό, ποδηλάτου και περπατήματος, οι μεγάλοι, ανοιχτοί άξονες (π.χ. μεγάλοι πεζόδρομοι), που υλοποιούν την «πόλη των 15 λεπτών», και η απαλλαγή των πόλεων από το eye sore, από τη γενική ασχήμια και ευτέλεια.

Ως το αντίθετο του μινιμαλισμού στην πόλη αναφέρεται συχνά ο υπερκορεσμός διαφημίσεων και πινακίδων. Αλλά, αν το 2007 το Σάο Πάολο, εφαρμόζοντας το σύνθημα «Cidade Limpa» (Καθαρή Πόλη), απαλλάχθηκε από χιλιάδες πινακίδες που κάλυπταν κτίρια και προσόψεις αλλοιώνοντας πλήρως το αστικό τοπίο, το Λος Άντζελες παραμένει μία από τις πιο φορτωμένες πόλεις με μεγάλη συγκέντρωση billboards σε αυτοκινητοδρόμους και εμπορικές λεωφόρους, όπως εξάλλου, η περιοχή της Times Square στη Νέα Υόρκη, όπου οι τοίχοι του νέου δημιουργούν θεαματική υπερφόρτωση.

Ο μινιμαλισμός συνιστά μια σύγχρονη τάση την οποία υιοθετούν, για να επιβιώσουν, ακραία πυκνές και υψηλής τάσης μεγαλουπόλεις όπως το Τόκυο και η Νέα Υόρκη ή ακραία διακοσμημένες πόλεις όπως η Βαρκελώνη

Στον αντίποδα του πολεοδομικού μινιμαλισμού βρίσκονται υπερβολικά «πυκνές» πόλεις με πλήθος ιστορικών μνημείων και τοποσημών (Αθήνα, Ρώμη, Ισταμπούλ), τεράστιο οπτικό φορτίο (Τόκυο, Μανίλα), εντυπωσιοθηρικά κτίρια (Ντουμπάι) ή με κτίρια αρχιτεκτονικού μαξιμαλισμού (Βαρκελώνη, Τζαϊπούρ). Αλλά, αν και ο μαξιμαλισμός στην πόλη και την αρχιτεκτονική προκαλεί εμπειρίες που επηρεάζουν τον ψυχισμό των κατοίκων και των χρηστών, ιδανική λύση δεν υπάρχει: ο μινιμαλισμός έχει στόχο την ηρεμία μέσω της αφαίρεσης· ο μαξιμαλισμός επιδιώκει την ευτυχία μέσω της διέγερσης και της σύνδεσης. Τα έντονα χρώματα και η οπτική ποικιλία μπορούν να λειτουργήσουν σαν ένεση ντοπαμίνης, ενισχύοντας τη διάθεση και τη δημιουργικότητα: τα μαξιμαλιστικά περιβάλλοντα, γεμάτα ιστορία και πολιτισμικά στοιχεία, δημιουργούν αίσθημα οικειότητας και ασφάλειας· για πολλούς, η οπτική πολυπλοκότητα είναι πηγή ενέργειας και κοινωνικότητας, ενώ για άλλους οδηγεί σε αισθητηριακή υπερφόρτωση και άγχος.

Πιθανότατα, ο εγκέφαλος μας προτιμά την αρχιτεκτονική ποικιλία και τις καμπύλες γραμμές· ό,τι μας κρατά σε εγρήγορον και μειώνει το αίσθημα της μονοτονίας. Φαίνεται ότι πολλά φερόμενα ως «μαξιμαλιστικά» κτίρια προκαλούν το ενδιαφέρον —το συγκρότημα κατοικιών του Friedensreich Hundertwasser στο Ντάρμστατ, το μουσείο Guggenheim του Frank Gehry στο Μπιλμπάο, όπως εξάλλου οι περισσότερες περιπλοκές και παραμυθένιες κατασκευές του Gehry— και αρέσουν στο κοινό· είναι διασκεδαστικές και προκαλούν έντονα ερεθίσματα.

Σύμφωνα με τα πορίσματα της νευροαρχιτεκτονικής, πολλοί άνθρωποι αποζητούν εκρήξεις χρωμάτων και σχημάτων, εκλεκτικισμό, φαντασία· νιώθουν καλύτερα σε χώρους γεμάτους παιχνίδια. Το σημείο στο οποίο συναντώνται σχεδόν όλες οι ανθρώπινες ψυχοσυνθέσεις είναι το περιεχόμενο του eye sore και του cluttering: η εκτίμηση της ασχήμιας —π.χ. των Προσφυγικών της λεωφόρου Αλεξάνδρας στην Αθήνα— και της υπερσυρσοώρευσης στοιχείων —π.χ. οι διαφημιστικές πινακίδες στο Σάο Πάολο, που οδήγησαν στη λήψη των δραστικών μέτρων— είναι σχεδόν κοινή όπως είναι σχεδόν κοινή η διάκριση μεταξύ Καλού και Κακού. ■

Το συγκοινωνιακό ως ζήτημα αρχιτεκτονικής και δημοκρατίας

Του ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ*

Το κυκλοφοριακό πρόβλημα στις σύγχρονες ελληνικές πόλεις δεν αποτελεί απλώς ένα τεχνικό ζήτημα διαχείρισης ροών ή υποδομών. Είναι πρωτίστως ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο, που αντανάκλα τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και οργανώνουμε τον δημόσιο χώρο, την καθημερινότητα και τελικά την ίδια την ποιότητα ζωής. Η παραδοσιακή προσέγγιση, που αντιμετωπίζει την κυκλοφορία ως πρόβλημα χωρητικότητας, έχει αποδειχθεί ανεπαρκής. Η διαρκής προσθήκη οδικών υποδομών και η προτεραιοποίηση του Ι.Χ. δημιούργησαν έναν φαύλο κύκλο επαγόμενης ζήτησης. Η πόλη δεν αποσυμφορεύεται, αλλά μετατρέπεται σε πεδίο σύγκρουσης μεταξύ μετακίνησης και παραμονής, μεταξύ ταχύτητας και ποιότητας ζωής.

Στον αντίποδα, η σύγχρονη συγκοινωνιακή σκέψη επανατοποθετεί το πρόβλημα στο πλαίσιο της αρχιτεκτονικής και του αστικού σχεδιασμού. Ο δημόσιος χώρος δεν είναι απλώς το υπόλοιπο της οδικής διατομής, αλλά το βασικό πεδίο κοινωνικής ζωής. Η οδός, η πλατεία και το πεζοδρόμιο δεν αποτελούν μόνο διαδρόμους διέλευσης, αλλά και τόπους συνάντησης, αλληλεπίδρασης, πολιτισμού. Σε αυτό το σημείο αναδεικνύεται η κρίσιμη σχέση του συγκοινωνιακού με τη δημοκρατία. Ο τρόπος με τον οποίο κατανέμεται ο δημόσιος χώρος αντανάκλα και παράγει σχέσεις ισχύος. Όταν η πόλη οργανώνεται σχεδόν αποκλειστικά γύρω από το Ι.Χ., ουσιαστικά ευνοεί συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και αποκλείει άλλες: τον πεζό, τον ηλικιωμένο, το παιδί, τον μη προνομιούχο.

Η δημοκρατία στον αστικό χώρο δεν είναι αφηρημένη έννοια. Είναι η ισότιμη πρόσβαση, η ασφάλεια, η δυνατότητα μετακίνησης χωρίς αποκλεισμούς. Είναι η προτεραιοποίηση των μέσων που εξυπηρετούν τους πολλούς έναντι εκείνων που εξυπηρετούν τους λίγους. Με αυτή την έννοια, η συγκοινωνιακή πολιτική αποτελεί βαθιά πολιτική επιλογή, με σαφές δημοκρατικό αποτύπωμα.

Η ανασύνθεση του συγκοινωνιακού ζητήματος περνά από την ανακατανομή του

χώρου. Η ενίσχυση των μέσων μαζικής μεταφοράς, η προώθηση της μικροκινητικότητας και η επαναφορά του πεζού στο επίκεντρο δεν αποτελούν ιδεολογικές επιλογές, αλλά λειτουργικές και κοινωνικές αναγκαιότητες.

Η πόλη δεν μπορεί να εξυπηρετεί απεριόριστη κυκλοφορία Ι.Χ. χωρίς να υπονομεύει την ίδια τη δημοκρατική της λειτουργία. Σε αυτό το πλαίσιο, η αρχιτεκτονική αποκτά κρίσιμο ρόλο. Ο σχεδιασμός των κτιρίων, η μείξη χρήσεων και η χωρική οργάνωση επηρεάζουν άμεσα τα πρότυπα μετακίνησης. Μια πόλη με λειτουργικές αποστάσεις, όπου οι βασικές δραστηριότητες βρίσκονται σε εγγύτητα, ενισχύει την αυτονομία των πολιτών και μειώνει τις εξαρτήσεις. Αντίθετα, η διάχυση των χρήσεων δημιουργεί ανάγκες μετακίνησης που δεν είναι πάντα επιλογή, αλλά υποχρέωση.

Η παράμετρος της κλιματικής ουδετερότητας εντείνει ακόμη περισσότερο την ανάγκη αλλαγής του μοντέλου. Ο τομέας των μεταφορών αποτελεί βασικό παράγοντα εκπομπών, και συνεπώς η αναδιάρθρωση του συγκοινωνιακού συστήματος συνδέεται άμεσα με την περιβαλλοντική ευθύνη. Η μετάβαση δεν αφορά μόνο την τεχνολογία, αλλά και τη μείωση της ανάγκης μετακίνησης και την αλλαγή των προτύπων ζωής. Σε αυτό το σημείο, η έννοια του πολιτισμού της καθημερινότητας αποκτά καθοριστική σημασία. Το κυκλοφοριακό δεν είναι μόνο αποτέλεσμα υποδομών, αλλά και συμπεριφορών. Η στάση απέναντι στον δημόσιο χώρο, η ανοχή στην αυθαιρεσία, η επιλογή του μέσου μετακίνησης συγκροτούν ένα συλλογικό πολιτισμικό πλαίσιο. Η βιώσιμη κινητικότητα δεν επιβάλλεται μόνο με κανονισμούς, αλλά καλλιεργείται μέσα από την εκπαίδευση, τον σχεδιασμό και τη δημόσια συζήτηση.

Η εμπειρία από τις ευρωπαϊκές πόλεις δείχνει ότι η υψηλού επιπέδου συγκοινωνιακή λειτουργία δεν είναι αποτέλεσμα αποσπασματικών παρεμβάσεων, αλλά συγκροτημένης στρατηγικής. Πρόκειται για μια συνειδητή επιλογή επαναπροσδιορισμού του δημόσιου χώρου ως κοινού αγαθού, όπου η κινητικότητα υπηρετεί την κοινωνία και όχι το αντίστροφο. Για την ελληνική πόλη, και ιδιαίτερα για την Αθήνα, η πρόκληση είναι ουσιαστικά θέμα δημοκρατίας. Δεν αφορά μόνο την τεχνική επίλυση του κυκλοφοριακού, αλλά και την αναδιανομή του χώρου, των ευκαιριών και της ποιότητας ζωής. Από την πόλη της κυκλοφορίας καλούμαστε να μεταβούμε στην πόλη της παραμονής, της ισότιμης πρόσβασης και της περιβαλλοντικής ευθύνης. Το ζητούμενο δεν είναι απλώς να κινούμαστε πιο γρήγορα, αλλά να ζούμε πιο ισότιμα. Εκεί όπου η συγκοινωνιολογία συναντά την αρχιτεκτονική και τη δημοκρατία διαμορφώνεται το πλαίσιο μιας πόλης βιώσιμης, λειτουργικής και πραγματικά ανθρώπινης. ■

Για την ελληνική πόλη, και ιδιαίτερα για την Αθήνα, η πρόκληση είναι ουσιαστικά θέμα δημοκρατίας. Δεν αφορά μόνο την τεχνική επίλυση του κυκλοφοριακού, αλλά και την αναδιανομή του χώρου, των ευκαιριών και της ποιότητας ζωής.

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

34

*Ο Σταύρος Κωνσταντινίδης είναι πολιτικός μηχανικός-συγκοινωνιολόγος

ΕΥΔΑΠ Υποδομές νερού, η αόρατη αρχιτεκτονική της πόλης

Για τη βιώσιμη ανάπτυξη, τη δημόσια υγεία και την αστική ανθεκτικότητα

Η λειτουργία μιας σύγχρονης μητρόπολης βασίζεται σε ένα πλέγμα κρίσιμων υποδομών που παραμένουν σε μεγάλο βαθμό αόρατες στην καθημερινότητα των πολιτών. Ανάμεσά τους, οι υποδομές νερού αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες βιώσιμης ανάπτυξης, δημόσιας υγείας και αστικής ανθεκτικότητας. Η ΕΥΔΑΠ, ως η μεγαλύτερη εταιρεία που δραστηριοποιείται στον κύκλο του νερού στην Ελλάδα, διαχειρίζεται ένα από τα πιο σύνθετα και εκτεταμένα συστήματα ύδρευσης και αποχέτευσης της χώρας, εξασφαλίζοντας καθημερινά την υδροδότηση εκατομμυρίων πολιτών και την ασφαλή επεξεργασία των λυμάτων.

Το σύστημα υποδομών της ΕΥΔΑΠ καλύπτει ολόκληρη την Αττική και περιλαμβάνει ταμειευτήρες στρατηγικής σημασίας, εκτεταμένα δίκτυα μεταφοράς και διανομής νερού, αντλιοστάσια, μονάδες επεξεργασίας νερού και εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων.

Οι τέσσερις ταμειευτήρες, που τροφοδοτούν το σύστημα, λειτουργούν ως κρίσιμες υποδομές αποθήκευσης και διασφάλισης αποθεμάτων νερού για την πρωτεύουσα. Παράλληλα, το εξωτερικό υδροδοτικό δίκτυο, μήκους περίπου 495 χιλιομέτρων, εξασφαλίζει τη μεταφορά νερού με υψηλά επίπεδα αξιοπιστίας και λειτουργικής ασφάλειας.

Η ποιότητα του πόσιμου νερού διασφαλίζεται μέσα από τις τέσσερις Μονάδες Επεξεργασίας Νερού της ΕΥΔΑΠ, ενώ το δίκτυο ύδρευσης, που ξεπερνά τα 14.000 χιλιόμετρα, επιτρέπει τη διανομή του σε νοικοκυριά, επιχειρήσεις και δημόσιες υποδομές σε όλη την Αττική.

Αντίστοιχα, στον τομέα της αποχέτευσης, τα πέντε Κέντρα Επεξεργασίας Λυμάτων και το δίκτυο άνω των 8.500 χιλιομέτρων αποτελούν ένα ολοκληρωμένο σύστημα συλλογής και επεξεργασίας λυμάτων, με στόχο την ασφαλή επιστροφή τους στο περιβάλλον, απαλλαγμένων από το ρυπαντικό φορτίο.

Η ΕΥΔΑΠ επενδύει διαρκώς στον εκσυγχρονισμό και την ανθεκτικότητα των υποδομών της, αναγνωρίζοντας ότι η κλιματική αλλαγή, η αυξανόμενη πίεση στους υδάτινους πόρους και οι σύγχρονες ανάγκες των πόλεων απαιτούν νέα πρότυπα διαχείρισης.

Στο πλαίσιο αυτό, υλοποιεί ένα εκτεταμένο επενδυτικό πρόγραμμα συνολικού ύψους 2,5 δισεκατομμυρίων ευρώ, το οποίο περιλαμβάνει έργα αναβάθμισης δικτύων, εκσυγχρονισμού εγκαταστάσεων και ενίσχυσης κρίσιμων υποδομών σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων της.

Ιδιαίτερη σημασία έχουν τα μεγάλα έργα αποχέτευσης στην Ανατολική Αττική, συνολικής αξίας περίπου 958 εκατομμυρίων ευρώ. Τα έργα αυτά περιλαμβάνουν την α-

Κέντρο Επεξεργασίας Λυμάτων Ψιττάλειας

Μονάδα Επεξεργασίας Νερού Ασπροπύργου

νάπτυξη νέων δικτύων και την κατασκευή σύγχρονων Κέντρων Επεξεργασίας Λυμάτων, με στόχο τη σύνδεση δεκάδων χιλιάδων ακινήτων και την εξυπηρέτηση περισσότερων από 400.000 κατοίκων.

Παράλληλα, η ΕΥΔΑΠ επενδύει σε πρακτικές κυκλικής οικονομίας και στην επαναχρησιμοποίηση του νερού, ενισχύοντας τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων και μειώνοντας το περιβαλλοντικό αποτύπωμα των υποδομών της.

Στο πλαίσιο της διαφάνειας και της ενημέρωσης των πολιτών για τα έργα που υλοποιούνται σε όλη την Αττική, η ΕΥΔΑΠ έχει δημιουργήσει την ψηφιακή πλατφόρμα ενημέρωσης έργων ependioumestonero.gr, μέσα από την οποία οι πολίτες μπορούν να ενημερώνονται σε πραγματικό χρόνο για τα έργα ύδρευσης και αποχέτευσης που βρίσκονται σε εξέλιξη ή στον σχεδιασμό στην περιοχή τους.

Οι υποδομές της ΕΥΔΑΠ δεν αποτελούν μόνο τεχνικά έργα μεγάλης κλίμακας. Αποτελούν κρίσιμες παρεμβάσεις που επηρεάζουν άμεσα την ποιότητα ζωής, την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης.

Σε μια εποχή όπου οι πόλεις καλούνται να γίνουν πιο ανθεκτικές, βιώσιμες και λειτουργικές, η ΕΥΔΑΠ συνεχίζει να επενδύει σε σύγχρονες υποδομές νερού, με στόχο τη διασφάλιση της ποιότητας, της αξιοπιστίας και της μακροπρόθεσμης προστασίας των υδάτινων πόρων.

Οι πολίτες μπορούν να ενημερώνονται στην πλατφόρμα ependioumestonero.gr, για τα έργα ύδρευσης και αποχέτευσης που γίνονται στην περιοχή τους.

Slums

παραγκουπόλες φαβέλες

Η ΑΣΤΙΚΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗ ΔΥΣΗ,
ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ, ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ
ΝΟΤΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Της ΣΩΤΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Σήμερα το 55-57% του παγκόσμιου πληθυσμού κατοικεί σε αστικές περιοχές, με τη μη σχεδιασμένη αστικοποίηση –την «αστυφιλία» που καταλήγει συχνά σε αυθαίρετη δόμηση– να οδηγεί σε άνισα οφέλη, ευνοώντας τον κοινωνικό κατακερματισμό και τη φτώχεια μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού του άστεως. Το φαινόμενο παρατηρήθηκε στην Ευρώπη μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση και στην Ασία και στην Αφρική (τον «Τρίτο Κόσμο») κατά τον 20ό και τον 21ο αιώνα, όπου, εξαιτίας της υπερσυγκέντρωσης πληθυσμού, της σπανιότητας των πόρων και της ανεπαρκούς οικονομικής πολιτικής, μεγάλοι αστικοί πληθυσμοί ζουν ακόμα σε συνθήκες ακραίας φτώχειας – στην πραγματικότητα, σε παγίδα φτώχειας που αναπαράγεται λόγω της πλημμελούς υγειονομικής περιθαλψης, της κακής διατροφής και των ανθυγιεινών συνθηκών διαβίωσης.

Σε ορισμένες χώρες η κατάσταση είναι χειρότερη από ό,τι σε άλλες. Στο Μπαγκλαντές, μια αναπτυσσόμενη χώρα που μαστιζείται από φτώχεια και υπεργεννητικότητα, ο αστικός πληθυσμός αποτελεί περίπου το 39-40% του συνολικού,

με ποσοστό αστικοποίησης άνω του 3% ετησίως. Η αστική φτώχεια διαφέρει ως προς τις διαστάσεις και τις συνέπειες από την αγροτική φτώχεια, δεδομένου ότι πολλοί από τους φτωχούς των πόλεων ζουν σε παραγκουπόλεις και, λόγω περιορισμένων πόρων και απουσίας τυπικής εκπαίδευσης, απασχολούνται σε εμπορικές, συχνά εποχικούς, τομείς οικονομικής δραστηριότητας (πλανόδιοι πωλητές, χειριστές χειραμαξών, συλλέκτες σκραπ, φορτοεξφορτωτές κ.λπ.). Αλλά ακόμη και στον τομέα της ένδυσης, που αποτελεί σημαντική βιομηχανία στο Μπαγκλαντές, οι μισθοί και οι υποδομές δεν επαρκούν για οικονομική, μορφωτική και κοινωνική αναβάθμιση: μέχρι προσφάτως –παρά τις πρωτοβουλίες όπως το όραμα «Smart Bangladesh 2041»– έλειπε η συστηματική μέριμνα για δημόσια στέγαση και επισιτική ασφάλεια. Το αποτέλεσμα είναι υψηλά ποσοστά σχολικής εγκατάλειψης, συγκρούσεις για την εξασφάλιση πόρων, ενδοοικογενειακή βία και κοινωνικές εντάσεις.

Σύμφωνα με τις έρευνες της τελευταίας διετίας, μεγάλο ποσοστό των αστικών νοικοκυριών (γύρω στο 66%) δυσκολεύεται να καλύψει βασικές ανάγκες όπως ενοίκιο και τρόφιμα, ενώ εξίσου μεγάλο μέρος του πληθυσμού (περίπου 60%) πάσχει από ασθένειες που σχετίζονται με το μολυσμένο νερό και τις κακές συνθήκες υγιεινής. Εξάλλου, οι φτωχοί των αστικών περιοχών, εξαιτίας της έλλειψης οικονομικών πόρων, της τεχνικής γνώσης και της εμπειρίας, αδυνατούν να ξεκινήσουν μικρές επιχειρήσεις, πράγμα που εντείνει τον φαύλο κύκλο της φτώχειας.

Αναφέρω την περίπτωση του Μπαγκλαντές –ιδιαίτερα τις περιοχές Kamrangirchar, Bhashantek και Sattola στην Ντάκα και το λιμάνι της Τσατόγκραμ– διότι η χώρα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου συμπλέκονται η αστικοποίηση, η ακραία φτώχεια και η κλιματική πίεση. Όμως, τα παραδείγματα είναι πολλά: παρά την παγκόσμια υποχώρηση της ακραίας φτώχειας και τη σχετική επιβράδυνση της αύξησης του πληθυσμού, υπερπυκνοκατοικημένες παραγκουπόλεις είναι μια κατάσταση που διορθώνεται πολύ αργά. Το Dharavi στο Μουμπάι, το Kibera στο Ναϊρόμπι, το Orangi Town στο Καράτσι, το Ciudad Nezahualcóyotl στο Μέξικο Σίτι και το Khayelitsha στο Κέιπ Τάουν αντιστέκονται στις τάσεις του de-slumming. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, 2,2 δισεκατομμύρια άνθρωποι δεν έχουν «ασφαλώς διαχειριζόμενο πόσιμο νερό» στο σπίτι: περίπου 1,5 δισ. έχουν νερό αλλά όχι εντός της κατοικίας (π.χ. κοινόχρηστη βρύση, πηγάδι), ενώ περίπου 700 εκατομμύρια δεν έχουν ούτε στοιχειώδη πρόσβαση. Το εξίσου σοβαρό πρόβλημα που μαστίζει αυτές τις αστικές περιοχές είναι η ρύπανση: ατμοσφαιρική (PM_{2.5}/PM₁₀, καύσεις), χημική/βιομηχανική (βαρέα μέταλλα, τοξικά απόβλητα) και υδάτινη/εδάφους. Τα slums στο Νέο Δελχί και στη Λαχόρ, το Bandung στην Ιάβα και το Kabwe στη Ζάμπια συγκαταλέγονται στα πιο μολυσμένα μέρη στον κόσμο – σε αυτό το επίπεδο συγκρίνονται με «μόνιμα» βιομηχανικά τοπία όπως το Norilsk (βόρεια Σιβηρία), το Dzerzhinsk (δυτικά των Ουραλίων) και το Linfen (Κίνα).

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES²

37

© MILAN COBANOV, UNSPLASH

Λος Άντζελες

© IDOWU/OMOTOTOSI, UNSPLASH

Η Αθήνα, το λεκανοπέδιο γενικότερα, εμφανίζει μάλλον μορφή patchwork και λιγότερο αστικού και περιαστικού συμπλέγματος όπου εναλλάσσονται συνοικίες υψηλού εισοδήματος και slums

38

Οι δυτικές χώρες έχουν επιτύχει την εξάλειψη των ιστορικών slums ως μορφής κατοίκησης — όχι όμως και της αστικής φτώχειας. Ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα στο Λονδίνο, και αργότερα στον 20ό αιώνα, εφαρμόστηκε η πολιτική slum clearance: αρχικά κατεδαφίστηκε ακατάλληλων κατοικιών και μετεγκατάσταση των πολιτών σε συγκροτήματα κοινωνικής στέγασης (συνθήκος pre-fab)· αργότερα, προγράμματα πολεοδομικής αναβάθμισης με παρεμβάσεις in situ. Εξάλλου, καθώς πολλές φτωχογειτονιές είχαν υποστεί ζημιές από τους βομβαρδισμούς στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το de-slumming συνδέθηκε με την ανοικοδόμηση και τον εκσυγχρονισμό. Παρά τη διάλυση παραδοσιακών κοινωνικών δικτύων, αυτή η πολιτική έγινε σε μεγάλο βαθμό αποδεκτή: οι κάτοικοι καλωσόρισαν τις σύγχρονες ανέσεις και το κράτος προνοίας. Σήμερα, μολονότι υπάρχουν γειτονιές υψηλής ανεργίας, χρήσης ναρκωτικών και κοινωνικού περιθωρίου, δεν υπάρχουν slums με την κλασική έννοια. Η περίπτωση του Skid Row στο Λος Άντζελες, που χρησιμοποιείται ως παράδειγμα slum, αφορά κυρίως συγκέντρωση αστεγίας που οφείλεται στην αύξηση των ενοικίων, στην ανεπάρκεια των κοινωνικών κατοικιών, στις ψυχικές διαταραχές και εξαρτήσεις· δεν είναι παραγκούπολη, αν και συχνά αναφέρεται ως tent city.

Η συνθήκη στον αναπτυσσόμενο κόσμο διαφέρει τόσο ως προς τις ρίζες όσο και ως προς τις λύσεις. Στο Μουμπάι, πολλοί από τους κατοίκους που μεταφέρθηκαν σε λαϊκές πολυκατοικίες επέστρεψαν σε άτυπες κατασκευές· σε αρκετές περιπτώσεις, οι πολυκατοικίες αυτές εξελίχθηκαν σε «κάθετα slums». Η εμπειρία αυτή αξιοποιήθηκε αλλού, όπου προτιμήθηκαν πολιτικές αναβάθμισης in situ. Στη Βραζιλία και στην Κένυα, η παροχή υποδομών (νερό, ρεύμα, αποχέτευση), η νομιμοποίηση κατοικιών και η δημιουργία βασικών υπηρεσιών βελτίωσαν την κατάσταση, χωρίς να εξαλειψουν την αυθαιρέτη δόμηση. Ωστόσο, στο Medellín της Κολομβίας, οι εκτεταμένες δημόσιες υποδομές (μετρό, τηλεφερικ, βιβλιοθήκες, δημόσιοι χώροι) οδήγησαν σε εντυπωσιακή αστική αναγέννηση· στη Σαγκάη, λόγω του κινεζικού συστήματος κεντρικού σχεδιασμού, η αστική αναδιάρθρωση επετεύχθη με κατεδάφιση παλαιών συνοικιών και μεταφορά πληθυσμού σε μεγάλα συγκροτήματα κατοικίας (top-down redevelopment), μια διαδικασία που διευκολύνθηκε από το καθεστώς ιδιοκτησίας της γης και τη διοικητική ισχύ του κράτους. Το αποτέλεσμα ήταν η μείωση της ορατής φτώχειας στο κέντρο, αλλά και η δημιουργία «vertical segregation» (κάθετου ταξικού διαχωρισμού). Στην Κωνσταντινούπολη, όπου υπήρχε εκτεταμένη αυθαιρέτη δόμηση (gecekondu), εφαρμόστηκαν πολιτικές αναβάθμισης, αλλά η φτώχεια μετατοπίστηκε στην περιφέρεια, ενώ το κέντρο εξευγενίστηκε (gentrification) και πολλοί κάτοικοι του τουριστικού κέντρου έκαναν λόγο για Soho-ποίηση της πόλης.

Ο χωρικός διαχωρισμός είναι παρών παντού στον κόσμο: στις ΗΠΑ οι inner cities συγκεντρώνουν, παρά τις πολεοδομικές επεμβάσεις, φτωχότερους πληθυσμούς από ό,τι τα προάστια· στις gated communities συγκεντρώνονται οι πλουσιότεροι (συχνότερα οικογένειες και seniors)· στη Ν. Αφρική δεν έχει εξαλειφθεί ακόμα η αντίθεση μεταξύ λευκών προαστίων και townships· στο Μεξικό επιμένει η περιφερειακή αυθαιρέτη δόμηση τύπου ελενίτ· το Γουέστ Εντ του Λονδίνου διαφέρει ριζικά από δημογραφική, ταξική και πολιτιστική άποψη από περιοχές όπως το Tower Hamlets και το Newham. Στις ευρωπαϊκές πόλεις, το φαινόμενο του ethnic clustering (χωρική συγκέντρωση πληθυσμών κοινής καταγωγής) έχει συμβάλει στη δημιουργία θυλάκων σχετικής φτώχειας και περιθωρίου, χωρίς αυτό να συνεπάγεται «γκετοποίηση». Καθώς οι πόλεις παράγουν πάντοτε «surplus population», ο πλεονάζων πληθυσμός, οργανώνεται αναλόγως προς το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον: στη Δύση μέσω του κράτους πρόνοιας και των νόμων της αγοράς· στον Παγκόσμιο Νότο μέσω της άτυπης οικονομίας· και στην Ανατολή μέσω κρατικού σχεδιασμού και διοικητικών ρυθμίσεων.

Η Αθήνα έχει κάποιες ιδιαιτερότητες όπως όλα τα φαινόμενα στην Ελλάδα που αναπτύσσονται στο σύνορο Ανατολής και Δύσης: οι επονομαζόμενες «υποβαθμισμένες» συνοικίες δεν εμφανίζονται με τη μορφή slums όπως στον Παγκόσμιο Νότο, αλλά ούτε ως εθνοθροκομικός διαχωρισμός τύπου Βόρειας Ευρώπης. Πρόκειται για υβριδικό μεσογειακό μοντέλο, με διάχυτη φτώχεια, κοινωνική ανάμειξη και έντονη αλλά όχι απόλυτη χωρική πόλωση. Η βασική δομή παραμένει ο δυτικός-ανατολικός άξονας: παρά τις ποικίλες μετατοπίσεις, η κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας οργανώνεται με σαφή τρόπο· στα δυτικά (Αχαρνές, Ζεφύρι, Περιστέρι, Ασπρόπυργος) συγκεντρώνονται στρώματα με χαμηλότερα εισοδήματα, χαμηλότερη εκπαίδευση, υψηλότερη ανεργία· στα ανατολικά και βόρεια προάστια (Κηφισιά, Ψυχικό, Φιλοθέη, Εκάλι) τα εισοδήματα είναι υψηλότερα. Το μοτίβο είναι σταθερό: η χωρική ανισότητα κολάει στον χώρο και αναπαράγεται στο πέρασμα του χρόνου. Στο ιστορικό κέντρο (Ομόνοια, Βικτώρια, Μεταουργείο, Βοτανικός) η σύνθεση μοιάζει με εκείνη των inner cities των δυτικών μεγαλουπόλεων πριν από σαράντα χρόνια: υψηλή συγκέντρωση μεταναστών, μικρά διαμερίσματα, χαμηλή ποιότητα κατοικιών, υψηλό ποσοστό ενοικιαστών, έντονη κυκλοφορία πληθυσμού (transience). Αλλά αν και στο κέντρο επικρατεί στεγαστική φτώχεια με υπερσυγκυκλοίκηση (housing space poverty), δεν πρόκειται για slum, αλλά για «υποβαθμισμένο» πυκνοδομημένο αστικό περιβάλλον, με σχετική κοινωνική ανάμειξη, δίχως σαφή χωρική/ταξική διάταξη, και με την ιδιοκατοίκηση και την οικογενειακή στήριξη να λειτουργούν ως buffers. Με λίγα λόγια, η φτώχεια είναι εκτεταμένη και διασκορπισμένη, όχι συγκεντρωμένη σε θύλακες. Η

κρίση (2008-2018) ενίσχυσε τα ήδη υπάρχοντα μοτίβα, ενώ στη συνέχεια παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση των ενοικίων που επιδεινώσαν το πρόβλημα της στέγασης, το οποίο οφείλεται, μεταξύ άλλων παραγόντων, στο παλιό κτιριακό απόθεμα (πολυκατοικίες 1950-1980) και στην τουριστικοποίηση (κυρίως στις βραχυχρόνιες μισθώσεις). Όσο για τα περίχωρα του μικρού αθηναϊκού δήμου, τα οποία, όπως προαναφέρθηκε, διαχωρίζονται σε εύπορα και σε δομικά και διαγενεακά φτωχά, δεν ακολουθούν την ίδια πορεία: πολλές φτωχές περιοχές έχουν αναβαθμιστεί (Χαϊδάρη, Δαφνί, Περιστέρι, Αιγάλεω) και άλλα, εξαιτίας των μεταναστευτικών πληθυσμών και του ethnic clustering (Άνω Λιόσια), παραμένουν σε σταθερή κατάσταση χωρίς να μετατρέπονται σε γκέτο ή σε εσωστρεφείς εθνοθροκομικές κοινότητες.

Συνοπτικά, η Αθήνα μπορεί να περιγραφεί ως «νοτιοευρωπαϊκό» μοντέλο με υψηλή ιδιοκατοίκηση, οικογενειακά δίκτυα, αδύναμο κράτος πρόνοιας και περιορισμένο χωρικό διαχωρισμό. Αν και ο πυρήνας μεταναστών στον δήμο της Αθήνας επεκτείνεται (Πλ. Βικτωρίας, Αγ. Παντελεήμονας, Αττική, Ομόνοια, Μεταουργείο, δυτική Κυψέλη), με υψηλή συγκέντρωση αλλοδαπών από το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, την Αφρική, τη Μέση Ανατολή (παλαιότερα από την Αλβανία), καταγράφεται επίσης μεγάλη κινητικότητα πληθυσμού (transient population). Το δε clustering των Αλβανών από τη δεκαετία του 1990 (Περιστέρι, Αιγάλεω, Ίλιον, Αγ. Ανάργυροι, Νίκαια-Κορυδαλλός) δεν δημιούργησε κλειστούς θύλακες, αλλά ομοιογενείς συνοικίες μέσα στον αστικό ιστό, με τη δεύτερη γενιά να έχει ενσωματωθεί πλήρως, μειώνοντας τη visibility του clustering. Αλλά, αν και μερικές ζώνες των περιχώρων στις Αχαρνές, στα Άνω Λιόσια, στο Ζεφύρι, στη Φυλή και στον Ασπρόπυργο εμφανίζουν χαρακτηριστικά clustering με υψηλό ποσοστό Ρομά —ένα κλασικό φαινόμενο «peripheral segregation»—, στον Πειραιά και στη δυτική αστική ζώνη (Κερατσίνι, Δραπετσώνα, Νίκαια, Πέραμα) παρατηρείται μείξη παλαιών εργατικών πληθυσμών και μεταναστών: το αποτέλεσμα είναι λιγότερο «ethnic segregation» και περισσότερο ταξικός διαχωρισμός, με διακυμάνσεις ανά οικοδομικό τετράγωνο.

Η Αθήνα, το λεκανοπέδιο γενικότερα, εμφανίζει μάλλον μορφή patchwork και λιγότερο αστικού και περιαστικού συμπλέγματος όπου εναλλάσσονται συνοικίες υψηλού εισοδήματος και slums. Υπό αυτή την έννοια, παρουσιάζει ομοιότητες με τη Νάπολη (αν και χωρίς το τεράστιο κεφάλαιο αρχιτεκτονημάτων της ιταλικής πόλης), με το Παλέρμο (και πάλι χωρίς την πλούσια ιστορική στρωματογραφία), με το Βελιγράδι (ως προς τη μεικτή, όχι πλήρως σχεδιασμένη πολεοδομία) και με τη Βρυξέλες, με την οποία μοιράζεται κοινά μορφολογικά στοιχεία: παραλιακό μέτωπο (corniche) και θυσανοειδείς θύλακες φτώχειας. ■

© DAMI AKINBODE, UNSPLASH

Λάγος

© LEVIMEIR CLANCY, UNSPLASH

Λος Άντζελες

02 ΑΣΤΙΚΟ

Αθήνα, «Κυψέλες», 2017
Τάσος Βρετός

Ο ΤΟΠΙΟ

Η Αθήνα

ΦΕΡΟΥΝ ΤΗ ΣΦΡΑΓΙΔΑ

ΣΠΟΥΔΑΙΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ.

ΕΙΝΑΙ ΚΤΙΡΙΑ-ΣΤΑΘΜΟΙ, ΠΟΥ ΑΝΑ-

ΔΕΙΚΝΟΥΝ ΤΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΑΡΧΙΤΕ-

ΚΤΟΝΙΚΗΣ, ΧΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΗΣ

ΖΩΗΣ. ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΜΙΑ ΞΕΝΑΓΗΣΗ

ΣΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΑΠΟ ΑΥΤΑ.

Της **ΕΛΕΝΑΣ ΝΤΑΚΟΥΛΛΑ**

42

ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΣΟΦΙΑΣ

& ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

**Ίδρυμα Εικαστικών Τεχνών & Μουσικής
B. & M. Θεοχαράκη - Πρώην Οικία Θ. Ρέντη**
(Λεωφ. Βασ. Σοφίας & Μέρλιν 1)

Το επιβλητικό πενταώροφο κτίριο, σχεδιασμένο από τον **Βασίλη Τσαγκρή** στα τέλη της δεκαετίας του 1920, οικοδομήθηκε στη θέση της οικίας Θ. Ρέντη και αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα εκλεκτικιστικής αρχιτεκτονικής του Μεσοπολέμου. Σήμερα στεγάζει το Ίδρυμα Βασίλη & Μαρίας Θεοχαράκη, έναν σημαντικό πολιτιστικό οργανισμό αφιερωμένο στις εικαστικές τέχνες και τη μουσική, με έμφαση στην εξέλιξη του μοντέρνου στον 20ό και 21ο αιώνα.

Μουσείο Μπενάκη - Πρώην Οικία Π. Χαροκόπου / Μπενάκη
(Λεωφ. Βασ. Σοφίας & Κουμπάρη 1)

Το αρχοντικό χτίστηκε γύρω στο 1860 ως κατοικία του ευεργέτη Π. Χαροκόπου και το 1910 αγοράστηκε από τον Εμμανουήλ Μπενάκη, ο οποίος το ανακαίνισε σε σχέδια του αρχιτέκτονα **Αναστάσιου Μεταξά**. Μετά τον θάνατό του, ο γιος του, Αντώνης Μπενάκης, δώρισε το κτίριο και τις συλλογές του στο ελληνικό κράτος, ιδρύοντας το Μουσείο Μπενάκη. Σήμερα φιλοξενεί περίπου 40.000 εκθέματα,

ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

που καλύπτουν όλο το φάσμα της ελληνικής ιστορίας και τέχνης, από την προϊστορία έως τη νεότερη εποχή.

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης - Πρώην Μέγαρο Σταθάτου (Λεωφ. Βασ. Σοφίας 31 & Ηροδότου)

Το νεοκλασικό Μέγαρο Σταθάτου οικοδομήθηκε το 1895 σε σχέδια του αρχιτέκτονα **Ερνέστου Τσιλλερ**, ως κατοικία και επαγγελματική έδρα του εφοπλιστή Όθωνα Σταθάτου. Διακρίνεται για το μνημειακό καμπύλο πρόπυλο με εκλεκτικιστικά στοιχεία και τον πλούσιο γλυπτικό διάκοσμο της στέψης, ενώ το συγκρότημα περιλαμβάνει την κύρια κατοικία και ένα βοηθητικό κτίσμα στο βάθος του οικοπέδου, γνωστό ως «Περίπτερο».

Το κτίριο παρέμεινε στην οικογένεια έως το 1938 και στη συνέχεια γνώρισε διαδοχικές χρήσεις –από διπλωματικές αποστολές έως λέσχη αξιωματικών– αντανάκλωντας τις ιστορικές συγκυρίες του 20ού αιώνα. Το 1982 περιήλθε στο Δημόσιο και αποκαταστάθηκε από τον αρχιτέκτονα **Παύλο Καλλιγά**, ενώ από το 1991 εντάχθηκε στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης του Ιδρύματος Γουλανδρή, συνδεδεμένο με το

κύριο κτίριο μέσω εσωτερικού γυάλινου διαδρόμου.

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο - Πρώην Μέγαρο Ιλίσια (Λεωφ. Βασ. Σοφίας 22)

Το συγκρότημα των Ιλυσίων χτίστηκε μεταξύ 1840 και 1848 σε σχέδια του αρχιτέκτονα **Σταμάτη Κλεάνθη** ως χειμερινή κατοικία της φιλελληνίδας Σοφί ντε Μαρμπούα-Λεμπρέν, γνωστής ως Δούκισσας της Πλακεντίας. Το κτίριο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ρομαντικού κλασικισμού και περιλαμβάνει το κύριο μέγαρο και δύο βοηθητικά κτίσματα γύρω από αυλή, τα οποία σχηματίζουν Π με το κεντρικό. Η επωνυμία ΙΛΙΣΙΑ, όνομα που η ίδια η Δούκισσα έδωσε στο μέγαρό της, είναι γραμμένη στο τόξο της καμάρας της εισόδου. Από το 1930 στεγάζει το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, με συλλογές που καλύπτουν την περίοδο από τον 4ο έως τον 19ο αιώνα

Ωδείο Αθηνών (Ρηγίλλης & Βασ. Γεωργίου Β' 17-19)

Το Ωδείο Αθηνών στεγάζεται σε ένα επιβλητικό μοντέρνο μαρμάρινο κτίριο, που ανεγέρθηκε μεταξύ 1970 και 1977,

→ 43

Μουσείο
Ακρόπολης

αποτελώντας το μοναδικό υλοποιημένο τμήμα της ευρύτερης, βραβευμένης το 1959 πρότασης του αρχιτέκτονα **Ιωάννη Δεσποτόπουλου** για τη δημιουργία ενός μεγάλου πολιτιστικού κέντρου στην καρδιά της Αθήνας. Ο Δεσποτόπουλος, μαθητής του Βάλτερ Γκρόπιους και βαθιά επηρεασμένος από τις αρχές του Μπιάουσαους, διαμόρφωσε ένα έργο που συνδυάζει τον μοντερνισμό με αναφορές στην κλασική ελληνική αρχιτεκτονική.

Το κτίριο, με την εκτεταμένη πρόσοψη μήκους 160 μέτρων, οργανώνεται σε αυστηρές γεωμετρικές γραμμές και επενδύεται με λευκό μάρμαρο, ενώ η χαρακτηριστική στοά του ισογειού και οι ανοικτοί του χώροι παραπέμπουν στην ιδέα της αρχαίας αγοράς. Η εσωτερική του διάρθρωση περιλαμβάνει αίθουσες διδασκαλίας, αμφιθέατρα, συναυλιακούς και βοηθητικούς χώρους, σχεδιασμένους με ιδιαίτερη φροντίδα στην ακουστική και τη λειτουργικότητα.

Παράλληλα, η τοποθέτησή του σε διαγώνια σχέση με τον αστικό ιστό και η ανάπτυξη του μέσα σ' ένα σύνολο υπαίθριων χώρων με κλίμακες, αναβαθμούς και πράσινα, προσδίδουν στο κτίριο μια δυναμική και σχεδόν αντισυμβατική παρουσία, ενώ οι στοές και οι διαδρομές του συνθέτουν έναν ανοικτό, δημόσιο χώρο, που λειτουργεί ως ήρεμη οάση μέσα στην πόλη.

Μέγαρο Μουσικής Αθηνών (Λεωφ. Βασ. Σοφίας 85 & Π. Κόκαλη 7)

Το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών χτίστηκε στη Λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας, στη θέση «Παραπήγματα» σε οικοπέδο που παραχωρήθηκε το 1956 από το ελληνικό δημόσιο στον Σύλλογο Οι Φίλοι της Μουσικής. Τα προσχέδια εκπονήθηκαν από την τριμελή ομάδα **Κωνσταντίνου Δοξιάδη, Προκόπη Βασιλειάδη** και **Αρθούρου Σκέπερς**.

Το θεμέλιο τέθηκε στις 21 Μαΐου 1976 από τον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή, με συγχρηματοδότηση του Συλλόγου Οι Φίλοι της Μουσικής και του Λάμπρου Ευταξία. Στην πορεία πολλοί γνωστοί αρχιτέκτονες συμμετείχαν στις μελέτες και στον σχεδιασμό του κτιρίου, όπως ο **Εμμ. Βουρέκας**, ο **Ηλίας Σκρουμπέλος** καθώς και ειδικοί σε θέματα ακουστικής. Το έργο καθυστέρησε επανειλημμένα λόγω έλλειψης πόρων και αντιδράσεων των περιοίκων για τη διαφύλαξη του παρακείμενου Πάρκου Ελευθερίας. Το Μέγαρο ολοκληρώθηκε το 1991, με τα εγκαίνια της κύριας αίθουσας (των Φίλων της Μουσικής) στις 21/3/91, ενώ η δεύτερη (Δημήτρης Μπτρόπουλος) εγκαινιάστηκε λίγους μήνες αργότερα.

ΚΟΛΩΝΑΚΙ

Μέγαρο Δελιγιώργη

(Συμβολή οδών Κανάρη & Ακαδημίας)

Το Μέγαρο Δελιγιώργη, δώροφο εκλεκτικιστικού ρυθμού και από τα πρώιμα έργα του αρχιτέκτονα **Ερνέστου Τσίλλερ**, χτίστηκε το 1882 ως πολυτελής κατοικία του Λεωνίδα Δελιγιώργη, αδελφού του πρωθυπουργού Επαμεινώνδα Δελιγιώργη. Μετά τον θάνατό του και οικονομικά προβλήματα των κληρονόμων, το κτίριο περιήλθε στο Μετοχικό Ταμείο Πολιτικών Υπαλλήλων (Μ.Τ.Π.Υ.).

Στην πάροδο των χρόνων, στέγασε στρατιώτες κατά τη γερμανική κατοχή, την Αγγλοελληνική Υπηρεσία, το πειραματικό θέατρο της Μαρτίτας Ριάλδη και την Ταινιοθήκη της Ελλάδος. Έπειτα από μεγάλη φωτιά το 1996 και πολυετή ανακίνηση, φιλοξένησε γκαλερί της Νέας Υόρκης

και από το 2025 το ΕΚΚΟΜΕΔ - Creative Greece, αναδεικνύοντας τον ρόλο του ως κέντρου κινηματογράφου και οπτικοακουστικής δημιουργίας στην Αθήνα.

Γεννάδειος Βιβλιοθήκη (Σουηδίας 61)

Η Γεννάειος Βιβλιοθήκη στεγάζεται σε ένα επιβλητικό νεοκλασικό κτίριο στις πλαγιές του Λυκαβηττού, που ανεγέρθηκε το 1923 σε σχέδια των Αμερικανών αρχιτεκτόνων **Τζον Βαν Πελτ** και **Στιούαρτ Τόμπσον**, για να φιλοξενήσει τη σημαντική βιβλιοθήκη του Ιωάννη Γενναδίου, δωρεά προς την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών. Είναι μία από τις σημαντικότερες βιβλιοθήκες της Ελλάδας και μία από τις δύο βιβλιοθήκες της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα. Το μαρμαρίνο οικοδόμημα, με τη μνημειακή του πρόσοψη και την κλασικίζουσα αυστηρότητα, εκφράζει τον ιδεολογικό του προσανατολισμό ως φορέα παιδείας και συνέχειας του ελληνισμού.

Κατά τη νεότερη φάση εξέλιξής της, η Γεννάειος Βιβλιοθήκη ενισχύθηκε με στοχευμένες επεμβάσεις που αναβάθμισαν τον δημόσιο και ερευνητικό της ρόλο. Κομβική προσθήκη αποτελεί το αμφιθέατρο **Cotsen Hall** (2005), σε σχέδια του αρχιτεκτονικού γραφείου **I. & A. Βικέλας & Συνεργάτες**, ένας σύγχρονος χώρος διαλέξεων και εκδηλώσεων που εντάσσεται λειτουργικά στο συγκρότημα. Παράλληλα, η νέα δυτική πτέρυγα Ιωάννη Μακρυγιάννη, που υλοποιήθηκε με τη δωρεά του Ιδρύματος Μακρυκώστα, διεύρυνε τις δυνατότητες της Βιβλιοθήκης, προσθέτοντας σύγχρονους εκθεσιακούς και ερευνητικούς χώρους και ενισχύοντας την εξωστρέφεια και τη δυναμική παρουσία της στον σύγχρονο πολιτιστικό χώρο.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΠΠΕΙΟΥ - ΟΔΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Ζάππειο Μέγαρο

Το Ζάππειο Μέγαρο είναι σημαντικό νεοκλασικό μνημείο της Αθήνας, του οποίου τα πρώτα σχέδια εκπονήθηκαν από τον αρχιτέκτονα **Φρανσουά Μπουλανζέ**. Η θεμελιώσή του πραγματοποιήθηκε το 1874 από τον Κωνσταντίνο Ζάππα, εκτελεστή της διαθήκης του Ευάγγελου Ζάππα. Μετά τον θάνατο του Μπουλανζέ, την επιβλεψη ανέλαβε ο **Θεόφιλος Χάνσεν**, ο οποίος προχώρησε σε τροποποιήσεις των αρχικών σχεδίων, όπως την κατάργηση του τρούλου και τη δημιουργία ενός εντυπωσιακού αιθρίου. Τα εγκαίνια του κτιρίου έγιναν το 1888. Αρχικά λειτουργούσε ως Ολυμπιακό Χωριό για τους Αγώνες του 1896 και σήμερα χρησιμοποιείται για συνέδρια, εκθέσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Ιλίου Μέλαθρον (Πανεπιστημίου 12)

Το Ιλίου Μέλαθρον, που σήμερα στεγάζει το Νομισματικό Μουσείο της Αθήνας, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα αρχιτεκτονικά και ιστορικά μείγματα της πόλης. Χτίστηκε μεταξύ 1879 και 1881 για τον διάσημο αρχαιολόγο **Ερρίκο Σλήμαν**, τον ανασκαφέα της Τροίας και των Μυκηνών, ο οποίος οραματίστηκε μια κατοικία-σύμβολο της ζωής και του έργου του, εμπνευσμένη από τον ομηρικό κόσμο. Σχεδιάστηκε από τον κορυφαίο αρχιτέκτονα της εποχής **Ερνέστο Τσίλλερ** σε ύψος ιταλικής νεοαναγέννησης, προσαρμοσμένο στο αθηναϊκό νεοκλασικό πνεύμα, και θεωρείται το σημαντικότερο έργο του. Για την εποχή του υπήρξε το πλουσιότερο ιδιωτικό κτίριο της Αθή-

1. Ακαδημία Αθηνών
2. Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
3. Γεννάειος Βιβλιοθήκη
4. Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος

Τα εγκαίνια του κτιρίου του Ζάππειου Μεγάρου έγιναν το 1888. Αρχικά λειτούργησε ως Ολυμπιακό Χωριό για τους Αγώνες του 1896, ενώ σήμερα χρησιμοποιείται για συνέδρια, εκθέσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις.

νας, με επιβλητική πρόσοψη, εξώστες με κίονες και έναν μεγάλο κήπο που το περιέβαλλε.

Το εσωτερικό του κοσμείται από εντυπωσιακές τοιχογραφίες και οροφωγραφίες εμπνευσμένες από την Πομπηία και τα αρχαιολογικά ευρήματα του Σλήμαν, έργα του ζωγράφου Γιούρι Σούμπιτς, ενώ δάπεδα, μωσαϊκά και μεταλλικά στοιχεία φιλοτεχνήθηκαν από Έλληνες και Ιταλούς τεχνίτες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η χρήση του αρχαίου συμβόλου του μαϊνάνδρου-σβάστικας στον διάκοσμο, το οποίο ο Σλήμαν υιοθέτησε από τα ευρήματα των ανασκαφών του στην Τροία ως σύμβολο ευημερίας και αέναης κίνησης.

Μετά τον θάνατό του το 1890, η σύζυγός του, Σοφία Σλήμαν, συνέχισε να κατοικεί στο μέγαρο και να το χρησιμοποιεί ως χώρο κοινωνικών και πνευματικών συναντήσεων. Το 1927 το κτίριο πωλήθηκε στο Ελληνικό Δημόσιο και στέγασε διαδοχικά σημαντικούς θεσμούς, όπως το Συμβούλιο της Επικρατείας και τον Άρειο Πάγο, ενώ το 1935 αφαιρέθηκαν τα πηλίνα αγάλματα αρχαίων θεών που υπήρχαν στη στέγη του. Από το 1984 ανήκει στο Υπουργείο Πολιτισμού και από το 1998 λειτουργεί ως Νομισματικό Μουσείο, παρουσιάζοντας μέσα από τις πλούσιες συλλογές του την ιστορία του νομίσματος από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή, ενώ ο καταπράσινος κήπος του παραμένει ένα από τα πιο γοητευτικά και ήσυχια σημεία στο κέντρο της πόλης.

Πινακοθήκη Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα (Κριεζώτου 3)

Η μοντερνιστική πολυκατοικία του Μεσοπολέμου που στεγάζει σήμερα την Πινακοθήκη του ζωγράφου Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα χτίστηκε το 1932 σε σχέδια του αρχιτέκτονα **Κωνσταντίνου Κιτσικίη**. Στον 4ο όροφο του κτιρίου βρισκόταν η κατοικία του καλλιτέχνη, ενώ το εργαστήριό του στεγάστηκε στον 5ο όροφο, που προστέθηκε τη δεκαετία του 1950 προκειμένου να καλύψει τις αυξημένες ανάγκες του.

Ο Χατζηκυριάκος-Γκίκας δώρισε στο Μουσείο Μπενάκη την οικία του μαζί με το σύνολο των συλλογών του – ζωγραφικά και γλυπτικά έργα, το φωτογραφικό αρχείο και την πλούσια βιβλιοθήκη του. Μετά την αποκατάσταση του κτιρίου την περίοδο 2005-2011, λειτουργεί ως πινακοθήκη και μουσείο, προσφέροντας μια ολοκληρωμένη εικόνα του έργου και του πνευματικού κόσμου του σημαντικού αυτού εκπροσώπου της ελληνικής μοντέρνας τέχνης.

ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΤΡΙΛΟΓΙΑ

Η λεγόμενη Αθηναϊκή Τριλογία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα σύνολα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής της Αθήνας και συμβολίζει τη σύνδεση της παιδείας, της επιστήμης και του πνεύματος στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Τα τρία εμβληματικά κτίρια –το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, η Ακαδημία Αθηνών και η Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος– οικοδομήθηκαν κατά τον 19ο αιώνα στη λεωφόρο Πανεπιστημίου, συγκροτώντας ένα αρμονικό αρχιτεκτονικό σύνολο που θεωρείται κορυφαίο δείγμα του ευρωπαϊκού νεοκλασικισμού στην Ελλάδα.

Παλαιότερο από τα τρία είναι το κεντρικό κτίριο του **Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών**, το οποίο θεμελιώθηκε το 1839 σε σχέδια του Δανού αρχιτέκτονα **Χριστιανού Χάνσεν** και ολοκληρώθηκε σταδιακά έως το 1864. Με το ιωνικού ρυθμού πρόπυλο του και τους ανδριάντες προσωπικοτήτων όπως ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄, ο Ρήγας Φεραίος, ο Αδαμάντιος Κοραΐς και ο Ιωάννης Καποδίστριας, σχεδιάστηκε ως το κεντρικό ίδρυμα της ανώτατης εκπαίδευσης του ελληνικού κράτους.

Ακολούθησε το **Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών**, το οποίο θεμελιώθηκε το 1859 με δωρεά του ευεργέτη Σίμωνος Σίνα και ολοκληρώθηκε το 1885 σε σχέδια του Δανού αρχιτέκτονα **Θεόφιλου Χάνσεν**. Θεωρείται ένα από τα τελειότερα δείγματα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής στον κόσμο. Το κτίριο κοσμείται με τα αγάλματα της Αθηνάς και του Απόλλωνα, καθώς και με τις μορφές του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, έργα του γλύπτη Λεωνίδα Δρόση, ενώ ο εσωτερικός ζωγραφικός διάκοσμος του Κρίστιαν Γκρίπενκερλ πραγματεύεται τον μύθο του Προμηθέα. Ο θεσμός της Ακαδημίας ιδρύθηκε τελικά το 1926, αρκετές δεκαετίες μετά την ολοκλήρωση του κτιρίου.

Το αρχιτεκτονικό σύνολο συμπληρώνει η **Βαλλιάνειος Εθνική Βιβλιοθήκη**, που οικοδομήθηκε μεταξύ 1887 και 1902 χάρη στη δωρεά των αδελφών Βαλλιάνου. Το επιβλητικό κτίριο σχεδιάστηκε επίσης από τον **Θεόφιλο Χάνσεν** και ολοκληρώθηκε υπό την επίβλεψη του Ερνέστου Τσίλλερ. Ξεχωρίζει για το εντυπωσιακό διπλό καμπυλόδοχο μαρμάρινο κλιμακοστάσιο της πρόσοψης και το δωρικού ρυθμού εξάστυλο πρόπυλο, εμπνευσμένο από τον ναό του Ηφαίστου στην Αρχαία Αγορά.

ΠΛΑΚΑ - ΘΗΣΕΙΟ

Μουσείο Ιστορίας Πανεπιστημίου Αθηνών (Θόλου 5, Πλάκα)

Το κτίριο, γνωστό ως Οικία Κλεάνθους, χρονολογείται από την οθωνική περίοδο. Ήταν από τα λίγα κατοικήσιμα σπίτια της μετεπαναστατικής Αθήνας. Το 1831 οι **Σταμάτης Κλεάνθης** και **Εδουάρος Σάουμπερτ** το αγόρασαν από μια Τουρκάλα, τη Σαντέ Χανούμ, και το ανακατασκεύασαν πλήρως για να το χρησιμοποιήσουν ως εργαστήριο και κατοικία τους. Χαρακτηριστικό της κύριας όψης αποτελεί ο εξώστης με τους 4 πεσσούς και η λίθινη σκάλα.

Το 1831-1837 το κτίριο νοικιάστηκε για να στεγάσει το Α΄ Γυμνάσιο Αθηνών και λίγο αργότερα το Οθώνειο Πανεπιστήμιο –μετέπειτα Εθνικό Καποδιστριακό–, το οποίο λειτουργησε αρχικά με 4 σχολές. Το 1841, το Πανεπιστήμιο μεταφέρθηκε σε μια πτέρυγα του νέου κτιρίου επί της οδού Πανεπιστημίου, αργότερα το κτίριο πουλήθηκε και άλλαξε πολλές χρήσεις, ενώ το 1963 ανακηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο από την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Σήμερα στεγάζει το Μουσείο της Ιστορίας Πανεπιστημίου Αθηνών.

Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης

«Αγγελική Χατζημηχάλη» (Αγγελικής Χατζημηχάλη 6)

Το αρχοντικό της Αγγελικής Χατζημηχάλη αποτελεί ένα ιδιαίτερο δείγμα αθηναϊκής αρχιτεκτονικής του Μεσοπολέμου. Το τριώροφο κτίριο, που θυμίζει μακεδονικό αρχοντόσπιτο και ξεχωρίζει για τα χαρακτηριστικά τρίλοβα παράθυρά του, χτίστηκε το 1924 σε σχέδια του αρχιτέκτονα **Αριστοτέλη Ζάχου**.

Η κατοικία συνδυάζει εκλεκτικιστικά στοιχεία με επιρροές από τη λαϊκή και νεοβυζαντινή αρχιτεκτονική, ενώ τα ξυλόγλυπτα, τα βιτρό και πολλά από τα έπιπλα σχεδιάστηκαν από την ίδια τη λαογράφο, βασισμένα σε παραδοσιακά μοτίβα. Από το 1980 το κτίριο στεγάζει το Κέντρο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης Δήμου Αθηναίων, όπου εκτίθενται συλλογές λαϊκής τέχνης, παραδοσιακές φορεσιές, υφαντά, κεραμικά και αρχαιακό υλικό. Σήμερα το σπίτι αποτελεί σημαντικό μνημείο για τη μελέτη και τη διάδοση της ελληνικής λαϊκής παράδοσης.

Αστεροσκοπείο Αθηνών (Λόφος Νυμφών)

Το Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών ιδρύθηκε χάρη στην πρωτοβουλία του Γεωργίου Βούρη και τη γενναιόδωρη δωρεά του Βαρώνου Γεωργίου Σίνα, με σκοπό την υποστήριξη της αστρονομίας και

Μέγαρο Μουσικής Αθηνών

Πινακοθήκη Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα

της ναυσιπλοΐας στην Ελλάδα. Το πρώτο κτίριο, το Κτίριο Σίνα, θεμελιώθηκε το 1842 και ολοκληρώθηκε το 1846, με σχέδια **Ε. Σάουμπερτ** και **Θ. Χάνσεν**, ενώ την επίβλεψη ανέλαβε ο **Λύσανδρος Κουταντζόγλου**. Το Αστεροσκοπείο εξοπλίστηκε με τηλεσκόπια, επιστημονικά όργανα και βιβλιοθήκη, και το 1890 αναγνωρίστηκε ως κρατικό ίδρυμα. Σήμερα φιλοξενεί σημαντικά εκθέματα, όπως το αντίγραφο του Μηχανισμού των Αντικυθήρων, μετεωρολογικό και τηλεσκοπικό εξοπλισμό, καθώς και σπάνιες επιστημονικές εκδόσεις, ενώ διατηρεί το τηλεσκόπιο Δωρίδη για παρατηρήσεις και εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΑΜΑΛΙΑΣ

Ωνάσιος Βιβλιοθήκη (Λεωφ. Βασ. Αμαλίας 56)

Η Ωνάσιος Βιβλιοθήκη στεγάζεται σε ένα κομψό νεοκλασικό κτίριο του 1905, έργο του αρχιτέκτονα **Αναστάσιου Μεταξά**, σε προνομιακή θέση κοντά στην Ακρόπολη. Αρχικά κατοικία της οικογένειας Ορφανίδη-Σαρόγλου, το κτίριο γνώρισε διαδοχικές χρήσεις, μεταξύ των οποίων και η στέγαση της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής, πριν αποκτηθεί το 1989 από το Ίδρυμα Ωνάση και αποκατασταθεί με σεβασμό στην ιστορική του μορφή από τον αρχιτέκτονα **Βασίλη Τσεγκή**.

Σήμερα λειτουργεί ως σημαντικός χώρος πολιτισμού, φιλοξενώντας σπάνιες εκδόσεις και αρχεία, όπως τη βιβλιοθήκη ελληνικών εντύπων από τον 15ο έως τον 19ο αιώνα και την περιηγητική συλλογή, ενώ παράλληλα κοσμείται από έργα τέχνης και ιστορικά αντικείμενα. Με αυτόν τον τρόπο, το κτίριο συνδυάζει την αρχιτεκτονική του αξία με τη διαφύλαξη μιας πνευματικής κληρονομιάς που εκτείνεται σε πολλούς αιώνες.

ΟΔΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ

Μουσείο της Ακρόπολης

(Διονυσίου Αρεοπαγίτου 15)

Το Μουσείο της Ακρόπολης αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μουσεία παγκοσμίως, φιλοξενώντας πρωτότυπα αριστουργήματα της αρχαϊκής και κλασικής ελληνικής τέχνης που συνδέονται άμεσα με τον ιερό βράχο. Παράλληλα, ενσωματώνει τα ευρήματα της μεγάλης ανασκαφής στο οικόπεδο Μακρυγιάννη, όπου αποκαλύφθηκαν σπήλια, εργαστήρια, δρόμοι και χιλιάδες αντικείμενα από την

προϊστορική έως τη βυζαντινή εποχή.

Το μουσείο, που εγκαινιάστηκε το 2009 σε σχέδια των **Bernard Tschumi Architects** και **Μ. Φωτιάδη & Συνεργατών**, συνδέεται στενά με την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης. Κεντρική αρχιτεκτονική σύλληψη αποτελεί η ανασύνθεση της ζωφόρου του Παρθενώνα στο τελευταίο επίπεδο, όπου η γυάλινη αίθουσα έχει το ίδιο μέγεθος και προσανατολισμό με τον οικό του ναού, ώστε να δέχεται το φως όπως όταν δημιουργήθηκαν τα γλυπτά από την ομάδα του Φειδία.

ΨΥΡΡΗ - ΟΜΟΝΟΙΑ - ΠΑΤΗΣΙΩΝ - ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Βιβλιοθήκη Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών - Πρώην Κακουργιοδικείο (Ελεούσης 4)

Το 1835, λόγω της μεγάλης έλλειψης δημοσίων κτιρίων στη νέα πρωτεύουσα, αποφασίστηκε –στο σημείο όπου βρισκόταν ο μισογκρεμισμένος ναός της Αγίας Ελεούσης– να οικοδομηθεί το σημερινό διώροφο νεοκλασικό κτίριο, σε σχέδια του **Χριστιανού Χάνσεν**, ως έδρα του Κακουργιοδικείου. Το ιερό του ναού διασώζεται ακόμη στο βάθος του ισόγειου. Μετά τη μετεγκατάσταση του Κακουργιοδικείου, στεγάστηκαν εδώ διάφορες υπηρεσίες, ενώ αργότερα χαρακτηρίστηκε ιστορικό μνημείο και κρίθηκε διατηρητέο από το Υπουργείο Πολιτισμού. Αποκαταστάθηκε με δωρεά του Ιδρύματος Σταύρος Σ. Νιάρχος και σήμερα στεγάζει τη Βιβλιοθήκη της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών.

Ξενοδοχείο Μπάγκειον (Αθηνάς 64 & πλ. Ομονοίας)

Το ξενοδοχείο Μπάγκειον μαζί με το ξενοδοχείο Μέγας Αλέξανδρος (Αθηνάς 69 & πλ. Ομονοίας) χτίστηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1880 και αποτελούν αντιπροσωπευτικά έργα του **Ερνέστου Τσίλλερ**. Ήταν ξενοδοχεία Α΄ κατηγορίας, με κυρίως εύπορους Έλληνες από την επαρχία ως πελατεία. Στο ισόγειο του Μπάγκειον στεγάστηκε τη δεκαετία του 1920 το ομώνυμο καφενείο, που αποτέλεσε σημαντικό πνευματικό στέκι λογοτεχνών και λόγιων, γνωστό ως Το Χάνι των Ποιτών. Και τα δύο κτίρια υπέστησαν σοβαρές ζημιές κατά την Κατοχή, κηρύχθηκαν διατηρητέα το 1976, και σήμερα το Μπάγκειον χρησιμοποιείται κυρίως για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, ενώ το Μέγας Αλέξανδρος παραμένει κενό ή με περιορισμένη χρήση.

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (Πατησίων 44)

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το μεγαλύτερο της Ελλάδας και ένα από τα σημαντικότερα στον κόσμο, φιλοξενεί πάνω από 11.000 εκθέματα, καλύπτοντας την περίοδο από την 6η χιλιετία π.Χ. έως τον 4ο αι. μ.Χ., με αντικείμενα από την Ελλάδα, την Κύπρο, την Αίγυπτο και την Ιταλία.

Ο θεμέλιος λίθος μπήκε το 1866 σε σχέδια του **Λούι-ντβιχ Λάνγκε**, και την υλοποίηση επιμελήθηκαν οι **Π. Κάλκος**, **Αλ. Ραγκαβής**, **Γ. Μεταξάς**, **Εμμ. Μανιτάκης**, **Γ. Σκουζές** και **Π. Ευστρατιάδης**, ενώ την επίβλεψη ανέλαβε αργότερα ο **Ε. Τσίλλερ**.

Το Μουσείο συγκέντρωσε τα εκθέματα από διάφορους χώρους της Αθήνας και από ανασκαφές της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και ξένων σχολών, διασώζοντας τα ακόμη και κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Σήμερα δέχεται χιλιάδες επισκέπτες, διαθέτει εργαστήρια συντήρησης, βιβλιοθήκη και φωτογραφικό αρχείο, ενώ φιλοξενεί περιοδικές εκθέσεις και διαλέξεις, αναδεικνύοντας τον πλούτο και την ιστορία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.

Εθνικό Θέατρο (Αγίου Κωνσταντίνου 22)

Το κτίριο του Εθνικού Θεάτρου, έργο του **Ερνέστου Τσίλλερ**, ανεγέρθηκε την περίοδο 1891-1901 ως Βασιλικό Θέατρο, με πρωτοβουλία του βασιλιά Γεωργίου Α΄ και χάρη στη δωρεά του ομογενούς μεγαλεμπόρου Στέφανου Ράλλη. Οικοδομήθηκε σε μικρό, στενό και έντονα κατηφορικό οικόπεδο, επιλογή που είχε αρχικά επικριθεί, αλλά την οποία ο αρχιτέκτονας αντιμετώπισε με ευρηματικές λύσεις στη σύνθεση του κτιρίου. Πρότυπο της πρόσοψης του Θεάτρου αποτέλεσε η Βιβλιοθήκη του Αδριανού στην Αθήνα.

Το 1930, με πρωτοβουλία του Γεωργίου Παπανδρέου, ιδρύθηκε στο ίδιο κτίριο το Εθνικό Θέατρο, το οποίο εξελίχθηκε σε κορυφαίο θεσμό της θεατρικής και πνευματικής ζωής της Αθήνας, συμβάλλοντας ιδιαίτερα στην αναβίωση του αρχαίου δράματος καθώς και στην ίδρυση του Φεστιβάλ Επιδαύρου. Στη μακρά πορεία του έγιναν επεκτάσεις και προσθήκες, όπως η νέα πτέρυγα προς την οδό Μενάνδρου (1960), και μεταγενέστερες υποδομές. Από τη σκηνή και τη διεύθυνσή του πέρασαν σημαντικές μορφές των ελληνικών γραμμάτων και του θεάτρου, όπως οι Άγγελος Τερζάκης, Γεώργιος Θεοδοκάς, Αλέξης Μινωτής, Νίκος Κούρκουλος, ενώ δημιουργήθηκαν σημαντικές σκηνές, όπως η Νέα Σκηνή (1970) και η Πειραματική Σκηνή, που ενίσχυσαν τον καλλιτεχνικό του ρόλο στην πολιτιστική ζωή της χώρας. ■

Αστεροσκοπείο Αθηνών

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Ξενοδοχείο Μπάγκειον

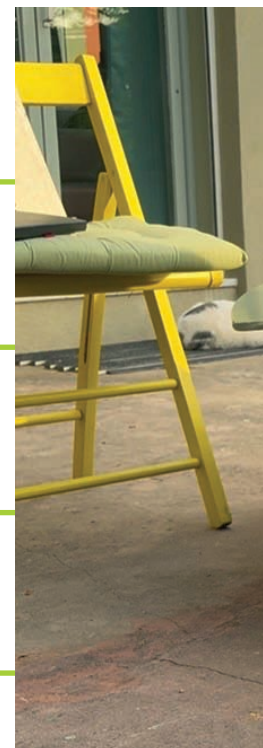
Το Αστεροσκοπείο αναγνωρίστηκε ως κρατικό ίδρυμα το 1890. Σήμερα φιλοξενεί εκθέματα όπως το αντίγραφο του Μηχανισμού των Αντικυθήρων, μετεωρολογικό εξοπλισμό, ενώ διατηρεί και το τηλεσκόπιο Δωρίδη για εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΟΡΡΕ

Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΥΡΚΟΥΛΑΣ ΘΥΜΑΤΑΙ
ΧΑΡΑΚΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΦΙΛΙΑ ΤΟΥ
ΜΕ ΤΟΝ ΜΑΝΟΛΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΟΡΡΕ

Δύο θρυλικές φυστογνωμίες που είχα τη μεγάλη τύχη να γνωρίσω

Είχα τη μεγάλη τύχη να γνωρίσω τους αδελφούς Κορρέ. Τον Μανόλη, υπεύθυνο της αναστήλωσης του Παρθενώνα και άλλων πολύ σημαντικών μνημείων σε όλη την Ελλάδα, με πολυετή έρευνα σε αποκαταστάσεις και αναστηλώσεις και με πλούσιο εκδοτικό και ακαδημαϊκό έργο, και τον Δημήτρη, που έχει μετακινήσει γύρω στα 100 κτίρια σε όλο τον κόσμο, βρίσκοντας λύση σε κάθε τεχνικό πρόβλημα μεγάλων κατασκευαστικών εταιρειών, και είναι ο δημιουργός ενός φοβερά πρωτοποριακού αυτοκινήτου, του Korres 4, με επιδόσεις supercar, αλλά, παράλληλα, με δυνατότητα να σκαρφαλώνει σε απίστευτα εμπόδια χωρίς να καταλαβαίνουν οι επιβάτες τους κραδασμούς. Η ανάρτηση, το σασμάν και όλα τα μέρη του αυτοκινήτου ήταν σχεδιασμένα και πατενταρισμένα από τον ίδιο.

Τον Δημήτρη τον συνάντησα το '71, στο πρώτο έτος της σχολής, να αναρριχάται στη γωνία του αιθρίου του κτιρίου Αβέρωφ, μπροστά στα έκπληκτα μάτια φοιτητών, καθηγητών και των φυλάκων της κουντικής ασφάλειας. Αυτός με γνώρισε στον μεγάλο αδελφό του, τον Μανόλη, που τότε τελείωνε τη σχολή. Τον θυμάμαι, περιτριγυρισμένο από βιβλία, σε ένα μικρό υπόγειο στην πολυκατοικία όπου έμεναν, στην Άνω Κυψέλη. Μας περίμενε με συρραμμένες φωτοτυπίες άρθρων που είχε μαζέψει για εμάς. Με ύφος αυστηρού πατέρα μάς προέτρεπε να σοβαρευτούμε. Αρκετά χρόνια αργότερα, τον είδα στα Μελίσσια, σκαρφαλωμένο στην οροφή του πράσινου Mini, που οδηγούσε αργά και σταθερά η γυναίκα του, να πλησιάζει όρθιος και σε πόζα αρχαίου αγάλματος, για να ευχηθεί χρόνια πολλά στον μικρό του αδελφό! Αναγκαστικά, θα περιοριστώ σε λίγα επεισόδια στην προσπάθειά μου να φωτίσω αναπάντεχες πτυχές αυτής της γνωριμίας.

Επεισόδιο 1_

Με τον Δημήτρη δεν ήμασταν απλώς συμφοιτητές. Γίναμε αμέσως αυτοκόλλητοι. Γρήγορα έγινε ο γνωστός σε όλους «βάλε μου δύσκολα». Από το δεύτερο έτος, άρχισε να βρίσκει δουλειές σε τεχνικές εταιρείες, πιστοποιικές τότε, αλλά πραγματικός δαίμονας. Τον ανακάλυψαν και τον έβαζαν να τους λύνει τα δύσκολα τεχνικά θέματα. Ήταν τσάμπιον της αναρρίχησης –άγνωστο σπορ τότε στην Ελλάδα– και ο πρώτος, παγκοσμίως, που έφτιαξε τοίχο αναρρίχησης εσωτερικού χώρου. Πήρε δυο πόρτες, άνοιξε τρύπες και, μ' έναν κουβά μέσα απ' τον οποίο διάλεγε εξαρτήματα, έκανε προπόνηση στο δωμάτιο.

Μας ένωνε, μεταξύ άλλων, το πάθος μας για την ταχύτητα και τα μηχανάκια. Ο Δημήτρης ήταν βαθύς γνώστης της αγοράς μηχανών και των συνεργειών. Με είχε πάει κάπου στα Λιόσια, στις γραμμές του τρένου. Εκεί βρήκαμε μια παλιά, παρατημένη Harley. Ταυτόχρονα, μου ανακοίνωσε ότι θα έφτιαχνε μόνος του ένα μηχανάκι. Είχε βγάλει, θυμάμαι, ένα μπλοκάκι κι ένα στίλο Bic και μου έδει-

Μανόλης (αριστερά)
και Δημήτρης Κορρές

χνε τα σχέδια. Έμεινα κάγκελο όταν συνειδητοποίησα πως αυτό το μηχανάκι θα κατασκευαζόταν από έναν πρωτοετή φοιτητή στην Κυψέλη. Με πήρε μαζί του για ψάξιμο εξαρτημάτων –ζάντες, ακτίνες, μανέτες, καρμπρατέρ– και με μύπησε στον μαγικό και άγνωστο κόσμο των μηχανουργιών και των συνεργείων. Μ' αυτά και μ' αυτά, το ενδιαφέρον του για τη σχολή άρχισε σταδιακά να ατονεί.

Με καθυστέρηση δύο χρόνων, το πήρε απόφαση και μου ανακοίνωσε ότι άρχιζε διπλωματική για τους καταυλισμούς Ρομά. Με το αυτοσχέδιο μηχανάκι εξαφανίστηκε σφαιρα προς την Πελοπόννησο. Σε μια βδομάδα επεστρέψε με την εξής περιγραφή: Φτάνει βράδυ, μπαίνει σ' ένα τσαντιρί όπου έβλεπαν ποδόσφαιρο, Μουντιάλ. Κάθεται και δεν του δίνει κανείς σημασία. Μιλούσαν μια γλώσσα παντελώς ακατάληπτη, με μόνες αναγνωρίσιμες λέξεις τις ποδοσφαιρικές: γκολ, φάουλ, μπάλα. Κοιμάται εκεί, χωρίς να τον ενοχλήσει κανείς, και το πρωί τα παιδιά αρχίζουν να παίζουν μαζί του. Τους οργανώνει αγώνες, παιχνίδια, τρέξιμο, σπμάδι κι αμέσως γίνεται ο αρχηγός τους. Όταν αποφασίζει να φύγει, τον συνοδεύουν τρέχοντας δίπλα απ' το μηχανάκι του και του δίνουν έναν σκαντζόχοιρο σε μια νάιλον σακούλα. Τα τσιγγανάκια το βράδυ κυνηγούσαν σκαντζόχοιρους, τους φούσκωναν σαν μπαλόνια, τους έβγαζαν τα αγκάθια και τους έβραζαν για μεζέ. Του χάρισαν, λοιπόν, έναν για τον δρόμο...

Επεισόδιο 2_

Τη δεκαετία του '80 φεύγουμε με τη Μαρία

στο Λονδίνο. Τον Μανόλη τον συναντάμε όταν έρχεται για διάλεξη στο Βρετανικό Μουσείο. Είναι ήδη ο υπεύθυνος της αναστήλωσης του Παρθενώνα. Ο Δημήτρης μάς επισκέπτεται αραιά και πού, όταν κάνει αναρχικές στην Αγγλία. Επιστρέφοντας στην Αθήνα, αρχίζουμε μια στενή συνεργασία και παρέα καθημερινή. Το μικρό γραφείο μας στη Σίνα παίρνει κυριολεκτικά φωτιά. Διαγωνισμοί ο ένας πίσω απ' τον άλλο, με τον Δημήτρη σε ρόλο κασκαντέρ. Με το γνωστό Bic και μια σελίδα A4, σχεδιάζε λύσεις αδιανόπτες για οποιοδήποτε θέμα του θέταμε. Υπερμεγέθεις πόρτες στο Μπενάκη, ράμπες που αναρτώνται σαν μαριονέτες, μοχλικά συστήματα που περιστρέφονται στον χώρο, καλώδια σε προένταση για το περίπτερο στην 6η Μπενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας...

Μαγεμένοι τον παρακολουθούμε και μαθαίνουμε τα μυστικά των υλικών και το παιχνίδι της μεταφοράς των δυνάμεων. Μας απελευθερώνει από τις τετριμμένες συμβάσεις. Στο γραφείο έρχεται με την καινούργια του μηχανή. Μια χιλιάρα Honda μεταμορφωμένη σε γυναίκα. Για να πάρει μπροστά, τη φιλάει στο «στόμα» και ο εκκωφαντικός ήχος του μοτέρ προκαλεί δέος.

Επεισόδιο 3_

Πηγαίνοντας για δουλειά στην Κηφισιά,

ο Δημήτρης ακούει από τον κόσμο για το πρόβλημα της διάνοιξης της Λεωφόρου Κηφισίας στο ύψος του τροχονόμου και του γίνεται εμμονή. Ένα μικρό εκκλησάκι εμποδίζει τη διάνοιξη και όλοι έχουν παραλύσει. «Μπορώ να το μεταφέρω», λέει στον δήμαρχο, ο οποίος τον διώχνει απαξιωτικά. Δεν το βάζει κάτω, πηγαίνει σε κατασκευαστικές εταιρείες που τον ξέρουν πια και τους ζητά να μιλήσουν στον δήμαρχο. Ξεπερνιούνται τα εμπόδια, κερδίζει τον διαγωνισμό, μεταφέρει το εκκλησάκι και κάνει εκεί τον τρίτο του γάμο!

Σημαντική παρένθεση: Τα δύο παιδιά μεγάλωσαν παίζοντας στις διακοπές τους στην Πεντέλη. Το παιχνίδι τους ήταν να μεταφέρουν βράχια. Το στοίχημα ήταν πώς μπορούσαν να μεταφέρουν μεγάλους όγκους με τη βοήθεια ξύλων, με τον Μανόλη σε ρόλο Αιγύπτιου ιερέα και τον Δημήτρη σε ρόλο σκλάβου. Ο ανταγωνισμός τους ήταν ποιος θα καταφέρει να μετακινήσει τον μεγαλύτερο βράχο. Ο Μανόλης σήμερα δίνει διαλέξεις για τρόπους μεταφοράς ογκωδών λίθων, ενώ ο Δημήτρης έχει μετακινήσει γύρω στα 100 κτίρια και πολλά αρχαιολογικά ευρήματα.

Μας καλεί, λοιπόν, την ημέρα της μεταφοράς να παρακολουθήσουμε το εγχείρημα. Έχει σπκώσει την εκκλησία και είναι έτοιμος να τη βάλει σε ράγες. Παρών ο Μανόλης κι άλλοι δυο τρεις. Ο Μανόλης, στον ρόλο του, ελέγχει γρήγορα την κάθε λεπτομέρεια. Πώς έχει «πακετάρει» την εκκλησία, πώς εδράζεται στις ράγες, πώς έχει ασφαλίσει όλες τις κολλήσεις, τα δεσίματα. Με μεγάλη αυστηρότητα και προσοχή κι αφού τελειώνει τον έλεγχο –με μόνη παρατήρηση να μην καπνίζουν όταν θα τους τραβάνε βίντεο για την τηλεόραση–, δίνει το οκεί στον Δημήτρη: «Μπράβο, πολύ καλά, προχώρα».

**Οι αδελφοί Κορρέ
συγκέντρωσαν όλη
τους την ενέργεια
στους δύο, κατά τον
Λε Κορμπιζιέ, πυλώ-
νες της νεωτερικό-
τητας: τον Παρθενώνα
και το αυτοκίνητο**

Επεισόδιο 4_

Επιβλέποντας μια διπλωματική μαζί με την

Μπούκη Μπαμπάλου, για τα Λατομεία Διονύσου, ζητήσαμε την παρέμβαση του Μανόλη, που τον ήξεραν καλά, για να μας επιτραπεί η επιτόπου επίσκεψη. Εκεί, λοιπόν, μας υποδέχονται και μας ξεναγούν σε χώρους μοναδικούς. Περιπλανώμενοι, πέφτουμε πάνω σ' ένα κατάλευκο, παραλληλεπίπεδο μάρμαρο μυθικών διαστάσεων. «Είναι παραγγελία του κυρίου Κορρέ», μας λένε. «Το βρήκαμε μετά από πολύ ψάξιμο. Πρόκειται να αντικαταστήσει ένα μεγάλο υπέρθυρο μέσα στην Ακρόπολη, που ο Ορλάνδος, μην μπορώντας να βρει τέτοιο μάρμαρο, το είχε φτιάξει από μπετόν».

Επεισόδιο 5_

Προσθέτοντας έναν χώρο γραφείου στο

ήδη κατασκευασμένο από τον ίδιο σπίτι του στα Μελίσσια, ο Δημήτρης αποφασίζει να κάνει πλάκα στον μεγάλο του αδελφό. Μετατρέπει ένα 2CV βάζοντάς του καρότσα ανατρεπόμενη και μεταφέρει μεγάλους όγκους μαρμάρων από εγκαταλεημένα νταμάρια της Πεντέλης. Μ' αυτά φτιάχνει ένα «κυκλώπειο τείχος» αντιστήριξης, που αποτελεί τον βασικό τοίχο του γραφείου. Αρμολογεί τους μαρμάρινους όγκους έτσι ώστε να δίνουν την εντύπωση μεγάλου βάθους, με στόχο να παραπλανήσει τον

αδελφό του. Τον καλεί και του λέει πως σκάβοντας έπεσε σε αρχαία. Φτάνει ο Μανόλης και, σε κλάσμα δευτερολέπτου, κάνει επιτόπου στροφή και απομακρύνεται περιγελώντας τον μικρό που διανοήθηκε να τον κοροϊδέψει.

Επεισόδιο 6_ Η Μάχη του Μαραθώνα

Μεγάλο τραπέζι, Κυριακή μεσημέρι, στον

κήπο στα Μελίσσια. Παρών και ο Μανόλης, μακράν ο καλύτερος αφηγητής, που μαγεύει και μονοπωλεί την κουβέντα. Βιαστικά παίρνω τον λόγο. Απευθυνόμενος στον Μανόλη, του μεταφέρω ένα μήνυμα του γιου μας, του Νικόλα, που σπουδάζει Ιατρική στο Λονδίνο: Ποιος νίκησε στη μάχη του Μαραθώνα;

Του περιγράφω το περιστατικό, όπου ένας Ιρανός καθηγητής του στο Imperial απευθύνεται στον Έλληνα φοιτητή αμφισβητώντας ευθέως τη νίκη των Αθηναίων: «Σας λένε ότι νικήσατε, αλλά τα πράγματα δεν είναι έτσι...». Του εξηγώ ότι, με μεγάλη μου έκπληξη, ανακάλυψα στο διαδίκτυο πως, ακόμη και σήμερα, η έκβαση της μάχης του Μαραθώνα αποτελεί θέμα αμφισβήτησης από μια σημαντική μερίδα της ιρανικής κοινωνίας.

Ο Μανόλης τότε ξεκινά μια συγκλονιστικά λεπτομερή αφήγηση της μάχης. Για περισσότερο από μία ώρα, άφωνοι όλοι οι συνδυαιτούμενοι παρακολουθούμε μια κινηματογραφική αναπαράσταση: Η κατάσταση του εδάφους, τα μεγέθη των πλοίων, ο αριθμός των αλόγων και η δυσκολία κίνησής τους στο λασπώδες έδαφος, η παράταξη των μαχητών, το βάρος των εξαρτήσεων, των ασπίδων, τα ονόματα των επιφανών Αθηναίων, η ηλικία και η θέση τους στη μάχη κ.λπ.

Από το πρώτο τέταρτο της αφήγησης ο Δημήτρης προσπαθεί να παρέμβει και αποπέμπεται απ' τον Μανόλη με απότομο τρόπο. Επιμένει ξανά και ξανά, ώσπου ο Μανόλης, εκνευρι-

σμένος, του λέει: «Πες τι θες».

«Παιδιά», λέει τότε ο Δημήτρης, «ο αδελφός μου είναι ο μόνος εν ζωή αρχαίος Έλληνας». Όλοι τρελαίνονται στα γέλια. Ακόμη τα βάζω με τον εαυτό μου που δεν βιντεοσκοπήσα αυτή τη μαγική παράσταση.

Θα μπορούσα, πραγματικά, να μιλάω μέρες ολό-

κληρες γι' αυτούς τους δύο ξεχωριστούς ανθρώπους που ευτύχησα να γνωρίσω. Κοιτώντας προς τα πίσω, συνειδητοποιώ ότι οι αδελφοί Κορρέ συγκέντρωσαν όλη τους την ενέργεια στους δύο, κατά τον Λε Κορμπιζιέ, πυλώνες της νεωτερικότητας: τον Παρθενώνα και το αυτοκίνητο. Ο ένας πραγματοποιώντας, επί είκοσι χρόνια, τη μεγαλύτερη αναστήλωση του μνημείου των μνημείων του δυτικού πολιτισμού κι ο άλλος σχεδιάζοντας και υλοποιώντας, επί δέκα χρόνια, ένα καινοτόμο αυτοκίνητο, το Korres 4, που έχει προκαλέσει το διεθνές ενδιαφέρον. Δύο αντισημιτικοί, απίστευτα ευφυείς και ταλαντούχοι άνθρωποι, που μου πρόσφεραν απλόχερα μια άλλη όψη της ζωής, του χώρου και του χρόνου. ■

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

50

Μεγάλος
Χορηγός

ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

#μετοΕθνικο

Με τις παραστάσεις που εμπνέουν.
Με τις ερμηνείες που καθλώνουν.
Με σεβασμό στην κλασική θεατρική
παράδοση, αλλά και στήριξη
στη σύγχρονη δημιουργία.
Η ΔΕΗ, με σταθερή και πολυετή
προσφορά στον Πολιτισμό, γίνεται
Μεγάλος Χορηγός του Εθνικού Θεάτρου,
ενισχύοντας το όραμα για ένα θέατρο
ανοιχτό σε όλους.

Για να είμαστε όλ@
ένα #μετοπολιτισμο

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ
Ρεπερτόριο
2025-26

Θεοδόσης Τάσιος

Ο ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΚΑΙ ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ ΜΙΛΑΕΙ ΣΤΟ CITY LIVES ΤΗΣ Α.Υ.

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΔΗΜΟΥ - Φωτό: ΤΑΣΟΣ ΑΝΕΣΤΗΣ

Φτάνοντας στο σπίτι του Θεοδόση Τάσιου, στην Παλαιά Πεντέλη, κοντά στο Αστεροσκοπείο, το βλέμμα μου πέφτει σε μια σειρά από πλακάκια κολλημένα στον φράχτη, δίπλα στην αυλόπορτα, με την επιγραφή «ΤΑΣΙΟΣ». Από την αυλή του σπιτιού του μπορεί κανείς να δει όλη την Αθήνα, τον Πειραιά και, πέρα στον ορίζοντα, μέχρι και τη Σαλαμίνα να ακνοφαίνεται. Η θέα αυτή είναι το μόνο που σε κάνει να συνειδητοποιείς πως βρίσκεσαι ακόμα στην Αττική, καθώς η απόλυτη ησυχία και ο καθαρός αέρας παραπέμπουν σε κάποιο βουνό στην επαρχία. Το «ταξίδι» στην κορυφή του βουνού για να συναντήσεις αυτόν τον πολυμαθή άνθρωπο με τη φυσιογνωμία αγίου από κάποια βυζαντινή εικόνα παραπέμπει στον Μεσαίωνα, τότε που οι λόγιοι συγκεντρώνονταν στην Αυλή του Γεωργίου «Πλήθωνα» Γεμιστού για να συναντήσουν τον πεφωτισμένο δεσπότη. Ο Τάσιος κάθε άλλο παρά ασυγκίνητος μένει μπροστά σε τέτοιου είδους ιστορίες από το ένδοξο παρελθόν της Ελλάδας.

Ο Θεοδόσης Τάσιος έφυγε από τη γενεαλογία του, την Καστοριά, ολοκλήρωσε το οκτατάξιο γυμνάσιο στα Μέγαρα και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα το 1947. Τελειώνοντας τις σπουδές του στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, αναγορεύθηκε διδάκτορας του και εξελέγη επιμελητής στην έδρα της Πειραματικής Αντοχής το 1958. Το 1964 εξελέγη έκτακτος μόνιμος καθηγητής Δομικής Μηχανικής και Στοιχείων Τεχνικών Έργων, σε αρκετά νεαρή ηλικία για τα δεδομένα της εποχής. Στην πολυετή καριέρα του, παράλληλα με την ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία (είναι επίτιμος διδάκτορας επτά ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων), ο Τάσιος έχει συμμετάσχει στη μελέτη, κατασκευή και επίβλεψη πληθώρας δημόσιων έργων, όπως γέφυρες, φράγματα, σήραγγες, αρδευτικά έργα, θεμελιώσεις και άλλες εδαφοτεχνικές εργασίες. Σήμερα, στα 96 του χρόνια, συνεχίζει να αρθρογραφεί τακτικά και να γράφει βιβλία πάνω σε θέματα ιστορίας, παιδείας, γλωσσολογίας, φιλοσοφίας, αρχαίας ελληνικής τεχνολογίας κ.ά. Ο Τάσιος μίλησε στην ATHENS VOICE για τις κορυφαίες στιγμές της καριέρας του, αλλά και για το πώς βλέπει την Ελλάδα και τον κόσμο σήμερα, με τη διεισδυτική ματιά του.

— Τον Δεκέμβριο του 2025, η Ακαδημία Αθηνών σάς τίμησε με το Χρυσό Μετάλλιο για το σύνολο του έργου σας και την προσφορά σας στον ακαδημαϊκό χώρο. Αν και πρόκειται για την ύψιστη τιμή από μέρους της Ακαδημίας, ποιος είναι κατά τη γνώμη σας ο λόγος που άρνησαν τόσο να σας απονεύσουν αυτό το βραβείο;

Τι θα πει άρνησαν; Μερικές φορές υπάρχουν αυστηρές κριτικές για το ίδρυμα αυτό, οι οποίες είναι τελικά λανθασμένες, γιατί πρώτα απ' όλα είναι ένας ανθρώπινος θεσμός. Δεν είναι ο Παράδεισος, οπότε δεν μπορεί να είναι τέλειος. Στην πραγματικότητα, η Ακαδημία Αθηνών έχει έναν τρόπο λειτουργίας με πολύ συγκεκριμένο σκοπό. Είναι ένα ίδρυμα περισσότερο προσανατολισμένο προς τις επιστήμες και λιγότερο προς την τεχνολογία. Έχω υποστηρίξει στο παρελθόν, θεωρητικά και ουσιαστικά, ότι η διαφορά μεταξύ επιστήμης και τεχνολογίας είναι τεράστια. Άλλωστε η επιστήμη γεννήθηκε από την τεχνολογία στην Ιωνία, κι αυτό δεν το λέει μόνο ο Χάιντεγκερ.

Στην Ελλάδα δεν έχουμε Ακαδημία Τεχνικών Επιστημών. Άρα, από αυτή την άποψη, δεν θα είχα και θέση μέσα στην Ακαδημία. Ωστόσο, επειδή, εκτός από τη δουλειά της μηχανοτεχνίας, που είναι το ιδιαίτερο αντικείμενό μου, ασχολούμαι με μια ποικιλία επιστημών, θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να θεωρήσουν ότι δικαιούμαι μια θέση εκεί. Όμως εγώ έχω το ελάττωμα του μεγάλου εύρους, άρα και του μικρού βάθους. Επομένως, μάλλον ευλόγως δεν είχα θέση εκεί. Άλλωστε, όταν έγινε κάποτε και μια υποβολή υποψηφιότητάς μου από ακαδημαϊκούς, δεν την απεδέχθη. Όμως, νιώθω μεγάλη τιμή και για τα βραβεία που μου έχουν απονεμηθεί για βιβλία μου και φυσικά για το Χρυσό Μετάλλιο. Απ' ό,τι λέγεται, συνεργάστηκαν και οι τρεις τάξεις της Ακαδημίας για την απονομή αυτή και τους είμαι ευγνώμων.

— Την εποχή που περάσατε πρώτος στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, οι εισαγωγικές εξετάσεις ήταν πολύ πιο δύσκολες αλλά και το επίπεδο μόρφωσης όσων ολοκλήρωναν τις σπουδές τους πολύ υψηλότερο. Τι θυμάστε από εκείνα τα χρόνια και πώς θα συγκρίνατε τη δική σας εμπειρία με τη σημερινή πραγματικότητα;

Πράγματι, ήταν πάρα πολύ σκληρές τότε οι εισαγωγικές εξετάσεις. Για την εισαγωγή στη Σχολή Πολιτικών Μηχανικών η αναλογία ήταν ένας προς δεκατρείς: Δεκατρείς έδιναν εξετάσεις, ένας πέρναγε. Νομίζω ότι η ανάγκη για την εθνική ανοικοδόμηση ήταν τόσο μεγάλη, ώστε ήταν εύλογη τότε η προτίμηση των παιδιών για την κατεύθυνση της μηχανοτεχνίας και ειδικότερα των πολιτικών μηχανικών. Ωστόσο, οι σπουδές στο Πολυτεχνείο εκείνη την εποχή δεν περιγράφονται σήμερα με μεγάλη ακρίβεια. Έχει μείνει μια κάπως «αγαθή» σχετική μυθολογία, η οποία καταρχήν οφείλεται σε κάτι όντως θετικό: ότι ήταν εξαιρετικά μεγάλη η χρονική διάρκεια της εντός της σχολής απασχόλησης. Υπήρχαν 45 διδακτικές ώρες την εβδομάδα. Ξενυχτούσαμε τα βράδια μέχρι αργά μέσα στα σχεδιαστήρια. Υπήρχε βέβαια και φτώχεια. Δεν είχαμε σπίτια να μπορούμε να ζεστάνομαστε και να μελετάμε, με φως και σχεδιαστήρια. Επομένως, το Πολυτεχνείο ήταν μια εστία για μόρφωση και συλλογική εργασία.

Από την άλλη μεριά, παρ' όλο που ήταν ένα σπουδαίο πανεπιστήμιο, από μία άποψη, οι επιστημονικές του συνιστώσες δεν ήταν τόσο μεγάλες όσο είναι σήμερα. Ήταν όμως πολύ μεγαλύτερες οι τεχνολογικές του συνιστώσες. Σπουδαστές μελετητές και δημόσιοι λειτουργοί, που είχαν πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της χώρας, δίδασκαν στο Πολυτεχνείο, κάτι το οποίο είναι

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

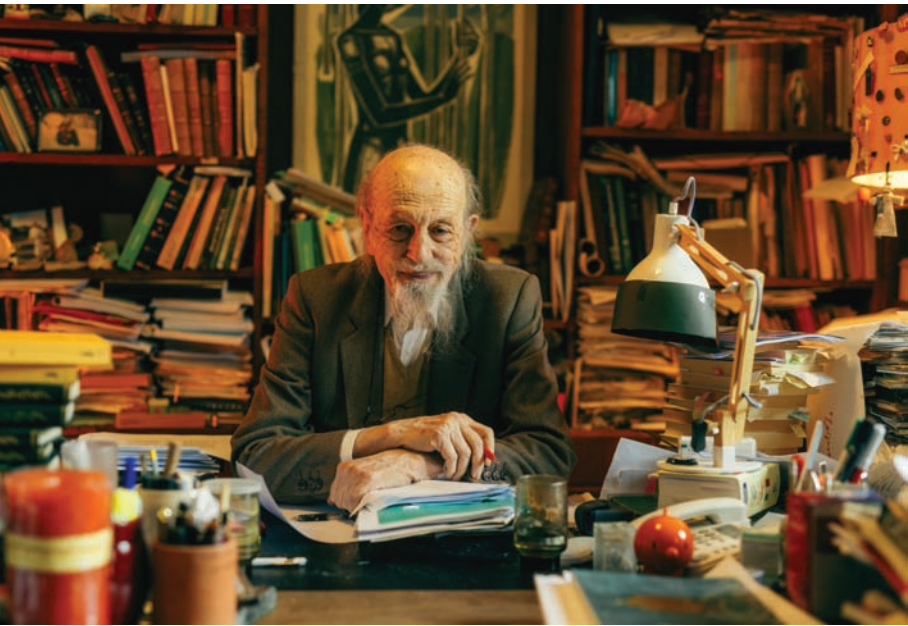
52

«Μετά τον πόλεμο είχαμε μην κάνουμε λοιπόν ασυλλματτα τόσο κρίσιμη περίοδο

δύο εκατομμύρια αστέγους,
όγιστα τον εισαγγελέα σε
της ανοικοδόμησής μας»

Για να μπορέσει να γίνει
εξ υπαρχής σχεδιασμός για την
ανάπτυξη μιας παλιάς πόλης,
χρειάζονται εξειδικευμένες
μελέτες, απαλλοτριώσεις,
χρόνος και κεφάλαια.
Λείπανε και τα τέσσερα.

← συνενέψ, άλλωστε, και προς την ιστορία του ιδρύματος, που αναπτυσσόταν πάντοτε παράλληλα με την ανάπτυξη της χώρας. Όσον αφορά τη σύνδεση με το παρόν, θα έλεγα πως είναι μια αρμονική εξέλιξη προς την κατεύθυνση της αύξησης της επιστημονικής συνιστώσας στη μόρφωση των σπουδαστών και μάλλον μια μείωση της συνιστώσας των τεχνολογικών σπουδών, πράγμα το οποίο έχει τα καλά και τα κακά του.

— Το «ρουσφέτι» και το «μέσον» είναι δύο έννοιες που κατά τη Μεταπολίτευση «καθιερώθηκαν» και πέρασαν στην ψυχογνωσία του μέσου Έλληνα. Έχει αλλάξει αυτό σε σχέση με παλαιότερα;

Δεν έχω μια εμπειρική μελέτη για την εν χρόνω εξέλιξη αυτής της φρικτής εθνικής ασθένειας. Έχω, όμως, τη βεβαιότητα και την τραγική συνειδητοποίηση ότι είναι από τις πιο δυσάρεστες και δαπανηρές για όλους μας στρεβλώσεις του δημόσιου βίου, και νομίζω ότι δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά από το παρελθόν. Στο παρελθόν, μάλιστα, θα έλεγα ότι η αντίληψη του ήθους ήταν ίσως οξύτερη απ' ό,τι δίνει την εντύπωση ότι είναι σήμερα. Ωστόσο, επαναλαμβάνω ότι δεν έχω μια αντικειμενική αντίληψη περί του πώς εξελίχθηκε χρονικά. Δυστυχώς, όμως, συνεχίζεται.

Αναφέρατε τους όρους «ρουσφέτι» και «μέσον». Στο βιβλίο μου «Δημόσια και ιδιωτικά έργα: Παθήματα και μαθήματα» (2006), έχω έναν κατάλογο με 25 άλλα συνώνυμα αυτής της φοβερής επιδημίας. Αλλωστε, μας έχουν πάρει χαμπάρι και οι ξένοι — και δεν αναφέρομαι μόνο στα τελευταία εθνικά σκάνδαλα, που μας έχουν διασύρει διεθνώς.

Στο βιβλίο μου χρησιμοποιώ μερικές καλά μελετημένες συνεντεύξεις με παράγοντες και νομίζω ότι είναι, ίσως, η μόνη εμπειρική μελέτη της έκτασης του φαινομένου και των μεθόδων με τις οποίες θα μπορούσε να ανατραπεί. Είχε, μάλιστα, επιτύχει τη σύμφωνη γνώμη όλων των εργολαβικών ενώσεων της Ελλάδας, σε μια πανηγυρική συνεδρίαση στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Όλες υπέγραψαν ένα συμβόλαιο ότι πρόκειται να αποκηρύξουν την ως τότε ισχύουσα μέθοδο. Βεβαίως, επεσήμανα και την απουσία του συνδικαλιστικού οργάνου των δημοσίων υπαλλήλων, που τους είχα προσκαλέσει και αυτούς στο συνέδριο. Οι εργολάβοι (που όλοι τους κατηγορούμε και τους προσάπτουμε τα χειρότερα) είχαν τη διάθεση να βελτιώσουν τις συνθήκες εργασίας και προσήλθαν. Ξέρετε, ένα φαινόμενο δεν γεννιέται από μόνο του επειδή είμαστε παλιόπαιδα. Γεννιέται γιατί υπάρχουν κι άλλες στρεβλώσεις που το προκαλούν. Όσοι, λοιπόν, πρόκειται να ασχοληθούν με το συγκεκριμένο πρόβλημα καλό θα ήταν να μην κοιτάνε μόνο το σπυρί, αλλά και όλες τις υποκείμενες ασθένειες που το προκαλούν.

— Έχει λεχθεί πως η εικόνα της Αθήνας, όμορφη σε κάποια σημεία και άσχημη σε άλλα, είναι ένας καθρέφτης των ίδιων των Αθηναίων. Κατά τη γνώμη σας, η απουσία σαφούς σχεδίου πόλεως είναι απόρροια χρόνιας αδιαφορίας, πρόσκαιρων ατομικών συμφερόντων των εργολάβων ή, τελικά, έλλειψη βαθύτερων γνώσεων;

Εδώ υπάρχει μια ανακρίβεια που θα πρέπει, νομίζω, να διορθώσουμε: Τι σχέση έχουν με αυτό το πρόβλημα οι εργολάβοι; Οι εργολάβοι δουλειά θέλουν. Προκειμένου να μην κάνουν εισαγωγή Ιταλών, Αλβανών και Βουλγάρων εργολάβων, όπως ήδη συμβαίνει, όταν η κοινωνία ζητάει ένα έργο, εκείνοι θα πρέπει να το αναλάβουν. Είναι μια εξαιρετικά δύσκολη και παραγωγική δουλειά (μια υπαίθρια και νομαδική βιομηχανία), που ας έρθουν να την κάνουν όσοι νομίζουν ότι μπορούν. Πώς μπορούν οι εργολάβοι να επηρεάσουν την έλλειψη υποδομών ή σχεδίων των πόλεων;

Στην πραγματικότητα, θα πρέπει να δει κανείς την ιστορία του πράγματος: Μετά τον πόλεμο είχαμε δύο εκατομμύρια αστέγους και καθόμασταν επάνω σε μια πυριτιδαποθήκη που μπορούσε ανά πάσα στιγμή να εκραγεί κοινωνικά. Αυτό που λέγαν τότε, ότι οι άνθρωποι «έχουν μια μανία να συγκεντρώνονται

στις πόλεις» ήταν μια σκέτη ανοησία. Τι θέλετε δηλαδή; Να πεθάνουν; Πώς αλλιώς θα επιβίωναν σε μια χώρα κατεστραμμένη από τρεις κατακτιπές κι από έναν ηλίθιο Εμφύλιο Πόλεμο, ο οποίος μάλιστα συνεχιζόταν; Σε καμία άλλη χώρα δεν είχαν εμφύλιο για δέκα χρόνια μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (και γι' αυτό δεν μπορούμε να είμαστε καθόλου υπερήφανοι). Επιμένω σ' αυτό.

Εν πάση περιπτώσει, η Αθήνα τότε βρέθηκε σε αδιέξοδο. Απ' τη μία μεριά είχαμε την τεράστια κοινωνική ανάγκη με τα δύο εκατομμύρια των αστέγων. Ενώ τα απαιτούμενα τεράστια κεφάλαια δεν μπορούσαν να βρεθούν, παρά μόνο μέσω του θεσμού της «αντιπαροχής»: Επομένως, οποιαδήποτε σκέψη για ανασύσταση της πόλεως (νέας ρυμοτομίας, νέων έργων υποδομής) ήταν σχεδόν ανέφικτη. Όχι μόνον από έλλειψη χρόνου και κεφαλαίων, αλλά και διότι οι απαιτούμενες αντίστοιχες εκτεταμένες απαλλοτριώσεις θα ακύρωναν τον ίδιο τον κινητήριο θεσμό της αντιπαροχής! Μην κάνουμε, λοιπόν, ασυλλόγιστα τον εισαγγελέα ενάντια σε μια τόσο κρίσιμη περίοδο της ανοικοδόμησής μας. Άλλωστε και σήμερα ακόμα, οποιαδήποτε απαλλοτρίωση κρατάει στα δικαστήρια πέντε χρόνια. Τότε, λοιπόν, αν γινόταν μια μάλλον εκτεταμένη απαλλοτρίωση σε όλη την Αθήνα μετά τον πόλεμο, προκειμένου να γίνουν οι σωστές ρυμοτομίες και τα σωστά υπόγεια έργα, φαντάζεστε τι θα γινόταν απ' την αντίδραση εκατοντάδων χιλιάδων πολιτών;

Αυτές οι στοιχειώδεις αλήθειες, δυστυχώς, δεν έχουν ακουστεί επαρκώς. Για να μπορέσει να γίνει εξ υπαρχής σχεδιασμός για την ανάπτυξη μιας παλιής πόλης, χρειάζονται εξειδικευμένες μελέτες, απαλλοτριώσεις, χρόνος και κεφάλαια. Λείπανε και τα τέσσερα. Τα μεν κεφάλαια ήταν ανύπαρκτα, οι δε απαλλοτριώσεις δεν έγιναν, απλούστατα επειδή δεν μπορούσαν να γίνουν, καθώς αυτό θα σήμαινε ότι θα καθυστερούσε απαράδεκτα η ανοικοδόμηση και θα είχαμε μυριάδες ενστάσεις από ανθρώπους που δεν θα θέλανε να πειραχτεί η περιουσία τους. Βέβαια, υπάρχει περιθώριο, ακόμα και σήμερα, να κινηθούμε προς τη σωστή κατεύθυνση; Υπάρχει, αλλά έχει ένα κόστος — όχι μόνο οικονομικό, αλλά και κοινωνικό. Δηλαδή, αυτή τη στιγμή είναι λ.χ. προφανές ότι η Αθήνα χρειάζεται άλλη μια περιφερειακή λεωφόρο. Πώς όμως θα την αποκτήσει; Ότι την έχει απόλυτη ανάγκη το βλέπουμε από το γεγονός ότι «μπουκώνει» κάθε λίγο και λιγάκι. Δεν τολμάει, όμως, κανείς να ξεστομίσει καν την ανάγκη αυτή: Τόσο ανέφικτη είναι από πλευράς οικονομικού και κοινωνικού κόστους. Γι' αυτό, λέω ότι είναι εύκολο να διερωτώμεθα και να κατηγορούμε, αλλά δύσκολο να αναλύουμε και να βρίσκουμε τις αιτίες που προκάλεσαν αυτό το φαινόμενο. Τα παθήματα μαθήματα, όμως. Υπάρχει πάντα τρόπος για το καλύτερο, φτάνει να έχουμε συναίσθηση της εκάστοτε προτεραιότητας αξιών.

— Έχοντας ασχοληθεί από πολύ νωρίς στη μακρόχρονη καριέρα σας με δημόσια έργα, έχετε δουλέψει τόσο με Δήμους και Περιφέρειες, όσο και με κυβερνήσεις διαφορετικών παρατάξεων. Τι έχει αλλάξει με τα χρόνια στην ποιότητα των πολιτικών; Υπήρχαν ικανότεροι ηγέτες όσο πιο πίσω πηγαίνουμε χρονικά, ή αυτό μπορεί να εξεταστεί μόνο κατά περίπτωση;

Νομίζω ότι ισχύει το δεύτερο. Αυτό, βέβαια, δεν συνδέεται με την εμπειρία μου ως μηχανικού. Δεν διακρίνω στην ιστορία της εξέλιξης της ποιότητας των πολιτικών ανδρών ή γυναικών μια κατεύθυνση βελτίωσης ή χειροτέρευσης. Απλώς, μπορεί κανείς να παρατηρήσει φαινόμενα μεμονωμένων ηγετών, σπουδαίων εκ των πραγμάτων, διαπιστώνοντας την αξία τους, όχι τόσο κατά τη διάρκεια, αλλά τουλάχιστον λίγο μετά το τέλος της θητείας τους. Κατ' αρχήν, λοιπόν, δεν έχουμε ένα φαινόμενο μιας παράλληλης με τον χρόνο εξέλιξης. Ότι, βεβαίως, έχουν μειωθεί τα φαινόμενα του «κουτσαβακισμού» στις πολιτικές παρατάξεις θα τολμούσα να το πω, αν και με κάποιον δισταγμό. Ξέρετε, είναι μια αρκετά δύσκολη υπόθεση αυτή η «υψίστη των τεχνών», που είναι η πολιτική. Μάλιστα, η δυνατότητα συμμετοχής της δικής μου γενιάς στα

Πρόγραμμα «Μαριέττα Γιαννάκου»: Ανακαίνιση και Αναβάθμιση Δημόσιων Σχολείων

Είμαστε εκεί. Εκεί που ξεκινάει το μέλλον.

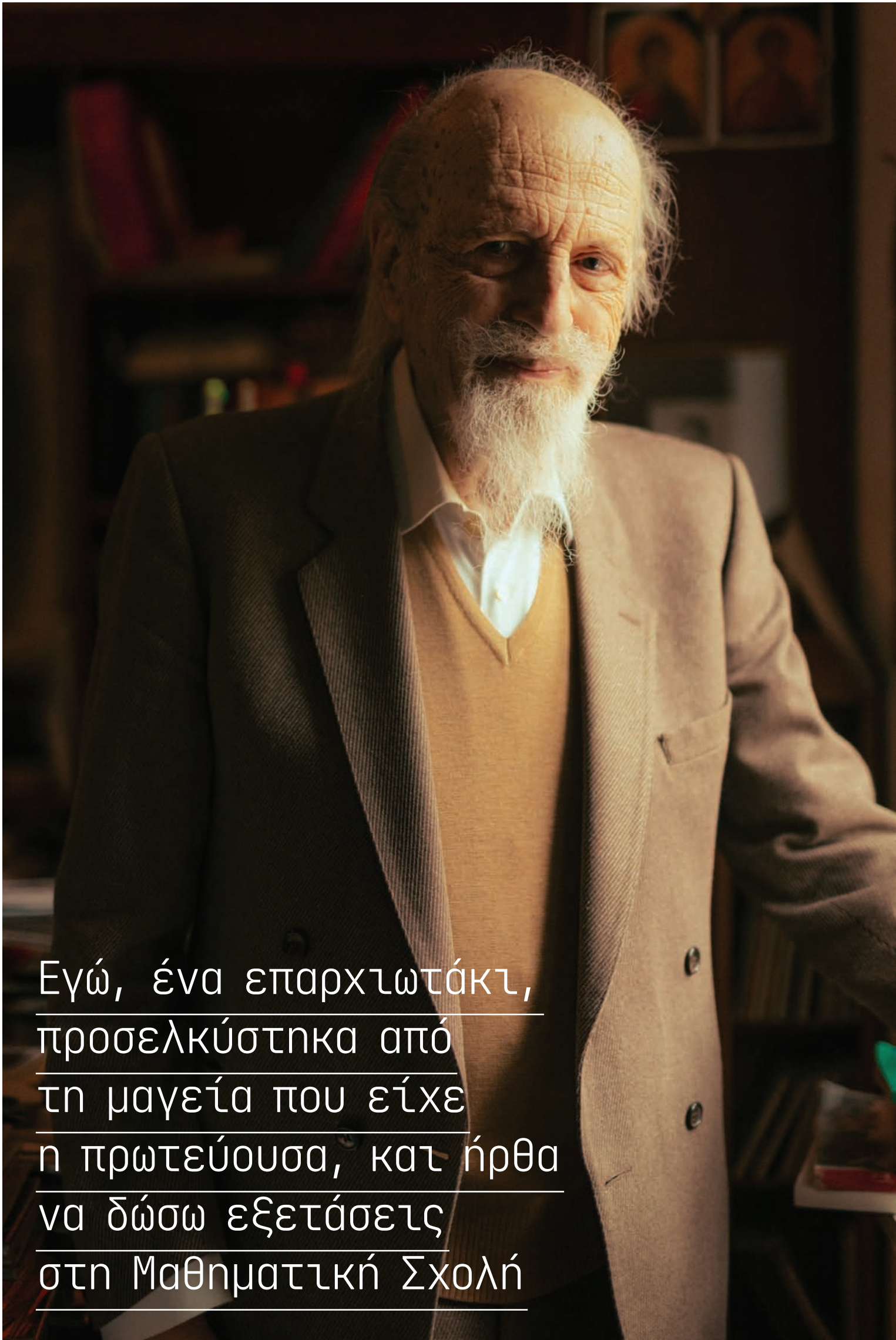
Συνεχίζουμε να επενδύουμε έμπρακτα στην ανακαίνιση και την αναβάθμιση Δημόσιων Σχολείων σε όλη τη χώρα, με την **παράδοση επιπλέον 238 σχολείων**.

Συνολικά 668 ανακαινισμένα σχολεία θα βρίσκονται στη διάθεση της εκπαιδευτικής κοινότητας **έως τον Σεπτέμβριο του 2026**.

Είναι η μεγαλύτερη πρωτοβουλία Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, ύψους 400 εκατομμυρίων ευρώ.

- Διεύρυνση της πρωτοβουλίας με **επιπλέον συνεισφορές** για τα έτη **2026-2027**, ανάλογα με τις συνθήκες και την πορεία της υλοποίησης του Προγράμματος «Μαριέττα Γιαννάκου»
- Με την τεχνική υποστήριξη της **Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών**

Εγώ, ένα επαρχιωτάκι,
προσελκύστηκα από
τη μαγεία που είχε
η πρωτεύουσα, και ήρθα
να δώσω εξετάσεις
στη Μαθηματική Σχολή

πολιτικά πράγματα ακυρώθηκε από εκείνα τα δυσπερίγραπτα υποκείμενα, τους συνταγματάρχες. Πρόκειται για ένα πολύ μεγάλο «τραύμα» στην ιστορία της χώρας, το οποίο δεν έχει μελετηθεί επαρκώς.

Μιλάνε, βέβαια, σήμερα για τη «γενιά του Πολυτεχνείου» και λένε αυτές τις φοβερές ανακρίβειες εναντίον εκείνων των παιδιών, χωρίς ουσιώδη τεκμηρίωση, κανείς όμως δεν ασχολείται με τη γενιά των ώριμων ανθρώπων, που την εποχή της δικτατορίας κάναμε ό,τι κάναμε ή δεν κάναμε ό,τι δεν κάναμε, και οι οποίοι «καίκαμε» μέσα στην περίοδο της χούντας κι έπειτα δεν είχαμε τη δυνατότητα να συνεχίσουμε την πολιτική μας καριέρα. Εγώ, για παράδειγμα, που ήμουν βοηθός στη «σκιάδη κυβέρνηση» του Γεωργίου Παπανδρέου, υπηρετώντας τον υπεύθυνο Βιομηχανίας και Δημοσίων Έργων Ιωάννη Ζιγδη, «έσβησα» πολιτικά, όπως και άλλοι συνάδελφοί μου εκείνη την εποχή. Είναι, λοιπόν, δυσχερέστατο το επιτήδευμα του πολιτικού. Και γι' αυτό έχουμε το φαινόμενο πάρα πολλοί σημαντικοί πολίτες (γυναίκες και άνδρες), να μη συμμετέχουν στην πολιτική, και πολλοί ασήμαντοι να συμμετέχουν. Και, από αυτή την άποψη, θα πρέπει να είμαστε ευγνώμονες για όσους συμμετέχουν επιτυχώς, τιμίως και με ικανότητες. Ωστόσο, ας μην υποτιμούμε και την άλλη (συνεχώς υποτιμούμενη) αλήθεια ότι τους καλούς πολιτικούς τους αναδεικνύουν οι καλές κοινωνίες.

— Πολλά από τα καινοτόμα δημόσια έργα σας ομοιάζουν με αυτά που μας διδάξαν οι αρχαίοι πρόγονοί μας. Μάλιστα, το 1993 ιδρύσατε την Εταιρεία Διερεύνησης της Αρχαιοελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας, της οποίας υπήρξατε πρόεδρος για 30 χρόνια. Πότε συνειδητοποιήσατε ότι η λύση σε σύγχρονα προβλήματα μπορεί να βρεθεί μέσα από αρχαίες πηγές και πώς πήρατε την πρωτοβουλία να ιδρύσετε την συγκεκριμένη εταιρεία;

Δεν πιστεύω, κατ' ανάγκη ότι θα βρούμε λύση στα σύγχρονα προβλήματα αναφερόμενοι στις αρχαίες καταστάσεις. Βεβαίως, η ιστορία διδάσκει, κι έτσι έχουμε την ευχάριστη υποχρέωση να μελετάμε τα αρχαία κείμενα, ιδίως μάλιστα, όταν εδώ και δεκαετίες ολόκληρες αναπαράγεται το απίστευτο ψεύδος ότι οι αρχαίοι Έλληνες δεν ήταν πολύ ικανοί στην τεχνολογία, ενώ τάχα οι Ρωμαίοι ήταν. Η αλήθεια είναι το ακριβές αντίθετο: Οι Ρωμαίοι διδάχτηκαν από την αρχαία ελληνική τεχνολογία. Τα τεχνικά βιβλία τους είναι γεμάτα από παραπομπές στην ελληνική τεχνολογία. Ο Πλίνιος ο Νεότερος, που ήταν στη Μικρά Ασία, όταν ζήτησε από τον αυτοκράτορα μηχανικούς από τη Ρώμη, εκείνος του απάντησε: «Μα βρίσκεσαι στις ελληνικές πόλεις. Οι καλύτεροι μηχανικοί είναι οι Έλληνες!»

Με λίγα λόγια, η αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας ήταν ανάγκη, και η Εταιρεία Διερεύνησης της Αρχαιοελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας συνέβαλε στη μεταβολή αυτής της ατμόσφαιρας. Υπήρχε, βέβαια, ήδη ένας αριθμός Ελλήνων και πολύ περισσότερων ξένων συγγραφέων γύρω από το θέμα. Το αντικείμενο έχει πλέον σχετικά φωτιστεί. Έχουμε τώρα στην Ελλάδα δυο μουσεία και μεγάλη βιβλιογραφία. Εμένα, λόγω μακροβιότητας, με αξίωσε ο Θεός, και άρχισε πλέον να εκδίδεται η σειρά των τόμων γύρω από την αρχαία ελληνική τεχνολογία που έχω συγγράψει, και ελπίζω να προλάβω να τους δω όλους τυπωμένους. Νομίζω ότι αυτό θα βοηθούσε τη νέα γενιά να αγαπήσει και τη σύγχρονη τεχνολογία λίγο περισσότερο, γιατί σε σύγκριση με την νεολαία άλλων χωρών, η ελληνική νεολαία νομίζω ότι δεν εκτιμά την τεχνολογία — και αυτό είναι εις βάρος και της οικονομικής εξέλιξής μας αλλά και της νοοτροπίας μας. Η μελέτη της αρχαίας ελληνικής τεχνολογίας ήταν και είναι, λοιπόν, μια εθνικώς ωφέλιμη ενασχόληση για όλους μας.

— Εκτός από αρχαία και νέα ελληνικά, μιλάτε αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, γερμανικά και ισπανικά. Επίσης, έχετε ζήσει και διδάξει στο εξωτερικό, ως επισκέπτης καθηγητής σε μεταπτυχιακούς φοιτητές των Πανεπιστημίων της Βαγδάτης, της Σαγκάης και της Νανκίν και ως καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Παβίας, ενώ δίνετε επί σειρά ετών διαλέξεις στο Διεθνές Κολέγιο Επιστημών των Κατασκευών των Παρισίων. Τι προσφέρει η εξοικείωση με μια ξένη γλώσσα, ειδικά όταν ζει κανείς στη χώρα όπου μιλιέται αυτή;

Η γλωσσομάθεια νομίζω ότι είναι άλλο ένα «τσιγκέλι» για να πιαστείς, για να αυξήσεις τις ευκαιρίες ευτυχίας σου. Η κατανόηση του διπλανού, έτσι κι αλλιώς, είναι το θεμέλιο του ήθους και σου δίνει μια υπαρξιακή χαρά. Η κατανόηση του διπλανού που βρίσκεται λίγο παραπέρα, δηλαδή του ξένου, είναι διπλή χαρά, και δεν επιτυγχάνεται μέσω μεταφράσεων και μεσαζόντων. Ξέρεις μια γλώσσα άμα επικοινωνήσεις απευθείας με τον λαό.

Στις γλώσσες που αναφέρατε δεν συμπεριλάβατε (και ορθώς) τα ρωσικά, τα οποία έχω ξεχάσει σήμερα εντελώς. Υπήρξε, όμως, μια εποχή που μπορούσα

να βγω στην αγορά στη Μόσχα και να ψωνίσω ή να αγοράσω ένα εισιτήριο για τα Μπολσόι. Αυτού του είδους η επαφή, η δυνατότητα να διαβάσεις στο πρωτότυπο τη λογοτεχνία τους και η ευκαιρία να ζήσεις λίγο μέσα στην αγορά και να τους ακούσεις να μιλάνε, όλα αυτά είναι ευκαιρίες πρόσθετης προσωπικής ευτυχίας. Δεν είναι τίποτα το μεταφυσικό ή περίεργο.

Επίσης, κάποτε σου έδινε τη δυνατότητα να διαβάσεις την αντίστοιχη βιβλιογραφία. Μπορεί σήμερα όλη η βιβλιογραφία να είναι μεταφρασμένη στα αγγλικά, όμως κάποτε δεν ήταν έτσι. Κάποτε η καλύτερη βιβλιογραφία ήταν στα γερμανικά ή τα γαλλικά. Εγώ δε, που και έχω διδάξει και είμαι μέλος της Ακαδημίας του Τορίνο και αγαπώ τα ιταλικά, μέσω της ιταλικής γνώρισα και την εποχή της άθνησης του ελληνικού πνεύματος από το Λιβόρνο μέχρι τη Βενετία. Τέτοιες χαρές σου δίνει η γλωσσομάθεια. Άλλωστε, οι Έλληνες, ως κατ' εξοχήν εμπορικός λαός, είχαν ανέκαθεν τη φήμη γλωσσομαθών.

— Τι συμβαίνει όταν οι Έλληνες επιλέγουμε να χρησιμοποιούμε αγγλικές λέξεις και εκφράσεις, ξεχνώντας σιγά σιγά τις αντίστοιχες ελληνικές;

Αυτό είναι ένα ακαδημαϊκό ρεζιλίκι. Με εκνευρίζει πάρα πολύ! Σου λένε: «Να κάνω ένα editorial. Κάν' το forward. Βάλ' το στο printer να σ' το τυπώσει». Είναι δυνατόν; Εάν επρόκειτο περί ειδικής ορολογίας σε ένα εξαιρετικά μοντέρνο αντικείμενο που μόνον τώρα μελετήθηκε και δεν διαθέτουμε αντίστοιχη ελληνική ορολογία, τότε δικαιολογημένα θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε προσωρινώς έναν ξένο όρο. Αλλά ούτε το «editorial», ούτε το «printer», ούτε το «AI», που έχουν γεμίσει οι εφημερίδες και τα περιοδικά, σε καμία περίπτωση δεν είναι νέοι όροι για τους οποίους δεν υπάρχουν αντίστοιχοι στα ελληνικά. Θέλουν να χρησιμοποιήσουν ένα αρκτικόλεξο; Ας γράψουν «TN» από το «τεχνητή νοημοσύνη», αντί γι' αυτό το επαρχιώτικο «AI». Τι είναι αυτή η έλλειψη στοιχειώδους αντίδρασης απέναντι στην ξένη εισβολή; Τετρακόσια χρόνια τουρκικής κατοχής δεν άφησαν τέτοιο αποτύπωμα! Τι είναι αυτό το όνειδος; Διερωτώμαι, και το έχω γράψει και στο βιβλίο μου «Πρακτικά ζητήματα της νεοελληνικής γλώσσας» (2022), μήπως πίσω από αυτή την ασθενή αντίσταση έναντι της ορμής των αγγλικών βρίσκεται ένα ηθικό πρόβλημα; Μια έλλειψη στιβαρότητας και αυτοπεποίθησης — ένας σουσουδιόμος;

— Αν σας ζητούσα να μας πείτε έναν λόγο που αγαπάτε την Αθήνα, ποιος θα ήταν αυτός;

Μοιάζει λίγο ρομαντικός, αλλά είναι ακριβής. Μου αρέσει γιατί έχει το όνομα της Αθηνάς, αυτής της απίστευτης θεότητας, που είναι η ελληνικότερη του Δωδεκαθέου. Μια ζωντανή γυναίκα, παρθένος, αγωνίστρια, μηχανικός. Γιατί και ο Πλάτων ακόμα αναγνώριζε πως μηχανικός δεν ήταν μόνο ο Ήφαιστος, αλλά και η «σύντεχνος» Αθηνά. Με το σκεπάρνι στο χέρι, να φτιάχνει την Αργώ και τον Δούρειο Ίππο — ό,τι φανταστείτε! Κι ύστερα, πώς να ξεχάσεις τον απίστευτο Κλεισθένη — έναν αριστοκράτη επαναστάτη, που σχεδίασε μια περίπλοκη Δημοκρατία με κάθε λεπτομέρεια.

Εγώ, ένα επαρχιώτακι, προσελκύστηκα από τη μαγεία που είχε η πρωτεύουσα, και ήρθα να δώσω εξετάσεις στη Μαθηματική Σχολή, έχοντας στο δεξί χέρι ένα καλάμαρι και μια πένα για να γράφω και στην αριστερή μασχάλη τον βαρύ Α' τόμο της Εγκυκλοπαίδειας του Ελευθερουδάκη, «Αθηνά», γιατί είχε μέσα ένα χάρτη της πόλης, που θα με βοηθούσε να βρω την οδό Ακαδημίας, όπου βρισκόταν το εξεταστικό κέντρο. Η πρώτη επαφή μου με την Αθήνα ήταν μαγική. Εν συνεχεία, μην ξεχνάμε ότι η Αθήνα, ενώ συγκέντρωνε έναν δυσανάλογα μεγάλο πληθυσμό, τον προστάτηψε και του έδωσε φαί και δουλειά. Αυτά δεν υπογραμμίζονται επαρκώς. Κοιτάμε μόνο το κακό της αστυφιλίας, δεν κοιτάμε τα καλά που μας έφερε, σε έναν κατεστραμμένο, φτωχό λαό.

Τέλος, η Αττική έχει το δώρο να είναι προφυλαγμένη από τα ακραία καιρικά φαινόμενα. Όλα τα καιρικά συστήματα που έρχονται από δυσμάς ή από ανατολάς ξεθυμάνουν στον δρόμο και φτάνουν σ' εμάς με τη μικρότερη δυνατή ένταση. Επιπλέον έχει εξαιρετικό κλίμα, ειδικά για όσους έχουν την τύχη, σαν κι εμένα, να μη ζουν μέσα στο κέντρο των Αθηνών, αλλά στην Πεντέλη, απ' όπου βλέπω την πόλη και την καμαρώνω — βλέπω τους λόφους της, τον Σαρωνικό, ακόμα και τη Σαλαμίνα και την Αίγινα, που ήσαν το αποκούμπι των αρχαίων Αθηνών τον καιρό του Ξέρξη.

Κι έχω άλλον έναν σημαντικό λόγο να νιώθω Αθηναίος: Διότι ετούτη είναι η πόλη της Αγίας Φιλοθέης, μεγάλη η χάρη της, της μοναδικής εκείνης γυναίκας, της Ρηγούλας του Μπενιζέλου, που έστησε την πρώτη οργανωμένη αντίσταση κατά των Οθωμανών, με τη μεθοδευμένη συλλογική μόρφωση — και μαρτύρησε στις 14 Φεβρουαρίου του 1589. Από το σύνολο αυτών των στοιχείων που παρουσίασα, πώς να μην αγαπήσεις μια τέτοια σπουδαία πόλη; ■

Βασίλης Μπογάκος

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΕΝΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΥΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΣ ΤΗΣ
ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Κείμενο - Φωτό: ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΜΑΣΟΥΡΗ

Οι φωτογραφίες των κτιρίων είναι παρμένες από το προσωπικό αρχείο του Βασίλη Μπογάκου

Έργα
ανοικοδόμησης
της Σαντορίνης
(1956-1958)

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

58

Η αρχιτεκτονική ε με την τεχνολογία

Σε αυτή τη σελίδα
Εσωτερικό
και εξωτερικά
από το ξενοδοχείο
KonTokali Palace
στο Κοντοκάλι
της Κέρκυρας
(1968-1972)

Ο Βασίλης Μπογάκος αναδεικνύεται ως μία από τις πλέον χαρακτηριστικές μορφές της ελληνικής αρχιτεκτονικής του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα. Ανήκει σε μια σπουδαία γενιά Ελλήνων αρχιτεκτόνων, στη λεγόμενη «γενιά της μεταπολεμικής νεωτερικότητας», που έδινε εξίσου έμφαση στην ένταξη της αρχιτεκτονικής στο περιβάλλον της και στη λεπτομερή επεξεργασία της μορφής. Τα ετήσια ταξίδια που έκανε στην Ευρώπη με τον στενό φίλο και συνεργάτη του Νίκο Βαλοσιάνη και τις συζύγους τους κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960 ήταν καθοριστικά για την καριέρα του, καθώς του επέτρεπαν να έρχεται σε άμεση επαφή με τα ρεύματα του δυτικού μοντερνισμού και του διεθνούς ντιζάιν.

Ο Μπογάκος γεννήθηκε το 1932 στην Καλαμάτα και διαμορφώθηκε στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του Πολυτεχνείου της Αθήνας, έχοντας ως δασκάλους τον Δημήτρη Πικιώνη και τον φονξιοναλιστή Κώστα Κιτσιόη. Η πρώιμη επαγγελματική του εμπειρία συνδέεται με τα έργα ανακατασκευής της Σαντορίνης, ένα από τα πιο εμβληματικά εργοτάξια της δεκαετίας του 1950, υπό τη διεύθυνση του Κωνσταντίνου Δεκαβάλλα. Το εγχείρημα αυτό συνιστά καίρια στιγμή για τη μεταπολεμική ελληνική αρχιτεκτονική, καθώς αποτέλεσε ένα από τα ελάχιστα παραδείγματα εφαρμογής της προκατασκευής σε μεγάλη κλίμακα.

«Όταν έγιναν οι σεισμοί της Σαντορίνης», θυμάται, υπήρχε ήδη ένα προηγούμενο από τους σεισμούς της Κεφαλονιάς. Εκεί η ανοικοδόμηση είχε γίνει με πολύ κακές προδιαγραφές – ουσιαστικά, δεν είχαν γίνει σωστά οι ανακατασκευές. Έτσι, το υπουργείο αποφάσισε, με δύο πολύ ικανούς διευθυντές, τον Προκόπιο Βασιλειάδη και τον Αχιλλέα Σπανό, να συγκροτηθεί μια ομάδα από νέους αρχιτέκτονες, με στόχο μια σύγχρονη ανοικοδόμηση του νησιού. Δημιουργήθηκε λοιπόν μια ομάδα πέντε αρχιτεκτόνων, με υπεύθυνο τον Κωνσταντίνο Δεκαβάλλα. Μόλις είχαμε τελειώσει το Πολυτεχνείο. Κατεβήκαμε στη Σαντορίνη και βρεθήκαμε μπροστά στην εξής πρόκληση: υπήρχε η υπόσχεση του Καραμανλή ότι μέσα σε έξι μήνες όλοι όσοι ζούσαν τότε στο ύπαιθρο και σε σκηνές θα αποκτούσαν σπίτι. Έπρεπε, δηλαδή, μέσα σε έξι μήνες να χτίσουμε χίλια σπίτια – κάτι που έμοιαζε σχεδόν αδύνατο. Καθίσαμε λοιπόν οι πέντε μας και, για μέρες, προσπαθήσαμε να βρούμε έναν τρόπο κατασκευής γρήγορο, βασισμένο όσο το δυνατόν σε τοπικά υλικά, ώστε να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε σ' αυτόν τον στόχο. Τελικά, αποφα-

είναι πάντα δεμένη
της εποχής της

οίσαμε να κάνουμε έναν μικρό “διαγωνισμό” μεταξύ μας και καταλήξαμε σε δύο τύπους κατοικιών, από τους οποίους μπορούσαν να επιλέγουν οι ίδιοι οι κάτοικοι. Πρέπει να σας πω ότι εκεί το σύστημα ήταν το εξής: έδινε στους κατοίκους τη δυνατότητα να χτίσουν μόνοι τους το σπίτι τους, με μια επιχορήγηση περίπου 10.000 δραχμές, με την υποστήριξη μηχανικών, αρχιτεκτόνων, μηχανικών επιτήρησης, καθώς και με υλικά που τα προμήθευε ο στρατός. Έτσι, αφού διαμορφώσαμε τους τύπους κατοικιών –είχαμε ουσιαστικά δύο βασικά σχέδια–, οργανώσαμε την εφαρμογή τους στην πράξη. Σε ορισμένα χωριά, μάλιστα, μεταφέραμε τα σπίτια και τα τοποθετήσαμε σε άλλες περιοχές, ακόμη και σε χωράφια. Αυτά έχουν δημοσιευτεί σε αρκετά περιοδικά.

»Για περίπου δύο χρόνια μείναμε στη Σαντορίνη και, αφού ξεκινήσαμε με την κατασκευή των βασικών έργων, στη συνέχεια εγώ και άλλοι δύο φίλοι από τους πέντε, βρήκαμε την ευκαιρία να κάνουμε και το στρατιωτικό μας. Τη Σαντορίνη την ξανασυναντήσαμε αργότερα, όταν χρειάστηκε να διαμορφωθούν οι δρόμοι των οικισμών. Δηλαδή πρώτα έγιναν τα σπίτια και μετά τα δρομάκια και τα πεζοδρόμια. Ήταν, πραγματικά, μια μεγάλη εμπειρία».

Η εμπειρία της Σαντορίνης σημάδεψε καθοριστικά τη μετέπειτα πορεία του. Με την ίδρυση του γραφείου του το 1961, ο Βασίλης Μπογάκος αναπτύσσει ένα έργο που ισορροπεί ανάμεσα στον αρχιτεκτονικό νεωτερισμό και την κριτική επαναπροσέγγιση της λαϊκής οικοδομικής παράδοσης, επιχειρώντας μια «μεταγραφή» της χωρίς απώλεια της εγγενούς της ταυτότητας.

Κατοικία Σημίτη στους Αγ. Θεοδώρους, Ξενοδοχείο στο Κοντοκάλι, κατοικία Ρένας Βλαχοπούλου

Στην πρώτη παραθαλάσσια μονοκατοικία που σχεδιάζει στους Αγίους Θεοδώρους το 1962, την κατοικία Σημίτη, ο Μπογάκος ευθυγραμμίζεται με τις αρχές του μεταπολεμικού μοντερνισμού, ο οποίος αντλεί τις καταβολές του από τις αμερικανικές εξοχικές κατοικίες, ιδίως της Δυτικής Ακτής. Το έργο αυτό συγκαταλέγεται στις πρώτες υλοποιήσεις αυτού του τύπου στην Ελλάδα. Ο νέος αυτός τρόπος κατοίκησης θεμελιώνεται στην αναγνώριση της σημασίας του τόπου και του τοπίου ως γενεσιουργών παραγόντων της αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Καθοριστική είναι, συνεπώς, η ευαίσθητη ένταξη του κτιρίου στον χώρο, ώστε να εξασφαλίζεται μια άμεση, αδιαμεσολάβητη

και ανόθευτη σχέση με τη φύση.

«Σχετικά με την κατοικία του Σημίτη, γνώριζα κάποιους εργολάβους και μέσω αυτών ήρθα σε επαφή με τον πατέρα του, ο οποίος ήθελε να κατασκευάσει ένα εξοχικό στους Αγίους Θεοδώρους. Το έργο αυτό ήταν το πρώτο μου μετά τη Σαντορίνη, όταν ήμουν 26 ετών και ο Κώστας Σημίτης φοιτητής – ήμασταν σχεδόν συνομήλικοι.

»Η συνεργασία με ιδιώτες είναι γενικά δύσκολη. Πρέπει να υπάρχει συμφωνία ως προς τη λογική του σχεδίου και εμπιστοσύνη προς τον αρχιτέκτονα. Αν υπήρχαν διαφορετικές απαιτήσεις, π.χ. μια επίπλωση τύπου Λουδοβίκου, δεν προχωρούσα στο έργο. Γι’ αυτό και στη συνέχεια ασχολήθηκα κυρίως με μεγαλύτερα κτίρια, όπως γραφεία, όπου η διαδικασία είναι πιο αντικειμενική και λιγότερο εξαρτημένη από προσωπικές προτιμήσεις».

Το Ξενοδοχείο στο Κοντοκάλι της Κέρκυρας, το πλέον δημοσιευμένο έργο του αρχιτέκτονα, θεωρείται αντιπροσωπευτικό της τυπολογίας των τουριστικών συγκροτημάτων του τέλους της δεκαετίας του 1960, περιλαμβανόμενο συχνά σε ιστοριογραφικές εκδόσεις, εκθέσεις και καταλόγους της ελληνικής μεταπολεμικής αρχιτεκτονικής.

«Στο Κοντοκάλι στην Κέρκυρα, στο ξενοδοχείο που έκανα το 1960, είχα μια στενή λωρίδα γης και θάλασσα και από τις δύο πλευρές, ήταν προνομακώδες σημεία. Τότε δεν υπήρχε η έννοια της κλιματικής αλλαγής όπως τη συζητάμε σήμερα. Το οικοπέδο ανήκε στον Παρθένη. Εγώ σεβάστηκα το σχήμα του χώρου και γι’ αυτό το ανέπτυξα καθ’ ύψος. Ενώ είναι πενταώροφο, φαίνεται σαν διώροφο, γιατί οι τρεις πρώτοι όροφοι είναι μέσα στο έδαφος.

Και κάτι ακόμη σημαντικό: επειδή, όταν έμενα σε ξενοδοχεία, με ενοχλούσαν οι θόρυβοι, παρατήρησα ότι συχνά οι κοινόχρηστοι χώροι τοποθετούνται μπροστά από τα δωμάτια. Όμως το δωμάτιο είναι χώρος ύπνου, όχι διασκέδασης. Στο Κοντοκάλι λοιπόν επέλεξα να διαχωρίσω αυτές τις λειτουργίες: τους κοινόχρηστους χώρους –εστιατόριο, κουζίνα, ποίνα, λιμανάκι– τους συγκέντρωνα στο κέντρο, και τους χώρους ύπνου τους τοποθέτησα σε άλλο σημείο, ώστε να μην ενοχλεί ο ένας τον άλλον.

»Όταν με κάλεσε η Ρένα Βλαχοπούλου να σχεδιάσω τη νέα της κατοικία, ήθελε τρία σκαλιά από το σαλόνι στην τραπεζαρία – κάτι που θεωρούσα επικίνδυνο, αλλά το υλοποίησα λόγω της επιμονής της.

Γενικά, τα σκαλιά δίνουν χαρακτήρα στα μεγάλα κτίρια, όμως στις κατοικίες συχνά δημιουργούν προβλήματα. Η καθημερινή εμπειρία της κίνησης στον χώρο –όπως η ανάβαση και κατάβαση σκαλοπατιών– αλλάζει σημαντικά με την ηλικία. Όταν κάποιος είναι νέος, δεν δίνει σημασία σε τέτοιες δυσκολίες. Όταν όμως φτάσεις στα 60 ή τα 70, τότε αρχίζει να τα αντιλαμβάνεσαι διαφορετικά. Αυτό δείχνει πόσο σημαντικός είναι ο σωστός σχεδιασμός των κτιρίων, ιδιαίτερα των σχολείων, όπου η ασφάλεια και η λειτουργικότητα είναι κρίσιμες. Στο δικό μου σχολείο στην Καλαμάτα, το γυμνάσιο, υπήρχαν 74 σκαλιά, τα οποία ανέβαινα και κατέβαινα κάθε μέρα χωρίς να το σκέφτομαι, γιατί, όταν είσαι 15, 16 ή 17 ετών, δεν δίνεις σημασία σ’ αυτά. Αντίθετα, σε μεγαλύτερη ηλικία, ακόμη και λίγα σκαλιά αποτελούν εμπόδιο.

»Οι μεγάλες σκάλες που ορίζουν μια επιβλητική είσοδο είναι κάτι που σήμερα έχει σχεδόν χαθεί, καθώς οι σύγχρονες εισοδοί είναι πλέον επίπεδες. Το σχολείο της Αγίας Παρασκευής που σχεδίασα έχει 39 σκαλιά. Ο λόγος είναι ότι, όταν ανεβαίνεις προς την είσοδο, πρέπει στη συνέχεια να υπάρχει μια επίπεδη αυλή, από την οποία θα βγαίνουν οι μαθητές. Εκεί δεν μπορείς να έχεις διαφορετικά επίπεδα, γιατί, όταν τα παιδιά τρέχουν, μπορεί να πέσουν και να χτυπήσουν. Άρα, για να φτάσεις στο επίπεδο της αυλής, τα σκαλιά πρέπει να βρίσκονται πριν απ’ αυτήν – όχι στην είσοδο, ούτε μέσα στο σχολείο. Στη συνέχεια δημιουργείται η μεγάλη αυλή, όπου τα παιδιά βγαίνουν στο διάλειμμα και παίζουν. Η αυλή πρέπει να είναι στο ίδιο επίπεδο με τις τάξεις. Ο παλιός κανονισμός επέβαλλε σκάλες ακόμη και για καταστήματα ισογείου με μεγαλύτερο ύψος, δημιουργώντας ημιπόγεια διαμερίσματα και δυσκολίες πρόσβασης, ακόμη και με ανελκυστήρες».

Οι αστικές και οι προαστιακές πολυκατοικίες στο Ψυχικό

Ο Μπογάκος σχεδιάζει τις πρώτες του πολυκατοικίες στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Η πρώτη του αθηναϊκή υλοποίηση, στη γωνία της Λεωφόρου Μεσογείων και της οδού Κορινθίας (1963), αποτυπώνει με σαφήνεια το σχεδιαστικό του ιδίωμα. Τα συνεχή μέτωπα των εξωστών, επενδυμένα με μάρμαρο Ιωαννίνων –έξι λευκές, παράλληλες οριζόντιες «λεπίδες»– εγγράφονται έντονα στη μνήμη του διερχόμενου, ιδίως όταν αυτά προσλαμβάνονται εν κινήσει, από τη ροή της λεωφόρου, ως ένα σχεδόν γραφικό διάγραμμα.

Η συνεργασία με ιδιώτες είναι γενικά δύσκολη. Πρέπει να υπάρχει συμφωνία ως προς τη λογική του σχεδίου και εμπιστοσύνη προς τον αρχιτέκτονα.

Πολυκατοικία σε συνεργασία με τον Δ. Κουτσουδάκη στην οδό Κων/πόλεως στη Φιλοθέη (1974)

Κατάστημα Alpha Bank στην Καβάλα (2008)

Οι προαστιακές πολυκατοικίες που σχεδίασε και υλοποίησε κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 σε συνεργασία με τον Δημήτρη Κουτσουδάκη, κυρίως στο Ψυχικό και τη Φιλοθέη, διαμορφώνουν ένα ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό στίγμα. Παράλληλα, συγκροτούν σχεδιαστικά πρότυπα που σύντομα υιοθετήθηκαν και αναπαράχθηκαν από την εργολαβική οικοδομική δραστηριότητα των προαστίων. Κεντρικός τους στόχος ήταν, όπως χαρακτηριστικά διατυπώνεται, «να δώσουν μια λύση στην επιθυμία ενός μεγάλου αριθμού κατοίκων του κέντρου της πόλης να κατοικήσει με καλύτερους όρους απ' ό,τι σε μια συνηθισμένη πολυκατοικία, όταν δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τη δαπάνη μιας μονοκατοικίας».

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 παρατηρείται μια μετατόπιση του ενδιαφέροντός του προς την επιφάνεια ως πρωτεύον πεδίο αρχιτεκτονικής διερεύνησης. Το έργο του συνομιλεί με μια καθαρά πλαστική αντίληψη της αρχιτεκτονικής, που συνοψίζεται στην έννοια του *Mur vivant* («ζωντανού τοίχου»). Χαρακτηριστική έκφραση αυτής της προσέγγισης αποτελεί η πολυκατοικία του στην οδό Ν. Λύτρα στο Παλαιό Ψυχικό (1970), όπου η επεξεργασία της επιφάνειας αναδεικνύεται σε κεντρικό συνθετικό εργαλείο.

«Στην Καλαμάτα έκανα μερικές πολυκατοικίες για γνωστούς και συμμαθητές μου, οι οποίοι, όταν έγιναν επαγγελματίες, θέλυσαν να επενδύσουν σε κατοικίες. Έκανα επίσης τρία τέσσερα καταστήματα στην πόλη. Η Καλαμάτα είναι μια άρτια πόλη, με πολύ καλή αρχιτεκτονική και μεγάλη ιστορία, όμως υπέστη κάποιες «αυτοκαταστροφές» στο μέτωπό της προς τη θάλασσα, το οποίο ήταν αρχικά ανομοιογενές. Οι κάτοικοι ζήτησαν να γίνει συνεχές το μέτωπο, κάτι που τελικά υλοποιήθηκε, αλλά με αυτόν τον τρόπο χάθηκε και η φυσική ροή του αέρα.

»Οι πολυκατοικίες στο Ψυχικό άρχισαν να κατασκευάζονται από το '80 και μετά. Ήταν μια περίοδος που το οικονομικό επίπεδο είχε ανέβει, αλλά όχι τόσο ώστε ο καθένας να μπορεί να χτίσει μια βίλα. Έτσι δημιουργήθηκε μια ενδιάμεση λύση: πολυκατοικίες με λίγα διαμερίσματα, με δυνατότητα μέχρι τρεις ορόφους. Οι επιχειρηματίες αγόραζαν οικοπέδα και, αντί για μία βίλα, κατασκεύαζαν τρία διαμερίσματα – κάτι ανάμεσα σε διαμέρισμα και βίλα.

Αυτές οι πολυκατοικίες αποδείχτηκαν διαχρονικές. Τις σχεδιάσαμε με υλικά που δεν χρειάζονται συντήρηση, ώστε να μην απαιτούν συνεχή φροντίδα. Χρησιμοποιήσαμε πλακάκι, που δεν χρειάζεται

βάψιμο. Γι' αυτό διατηρούνται μέχρι σήμερα. Αντίθετα, υλικά όπως το μάρμαρο δεν είναι πάντα κατάλληλα για εξωτερική χρήση, γιατί απορροφούν υγρασία, διαστέλλονται, συστέλλονται και τελικά σπάνε».

Τα νεοκλασικά της Αθήνας

Η συζήτησή μας έρχεται μοιραία στα νεοκλασικά της Αθήνας που γκρεμίστηκαν για να πάρουν τη θέση τους πολυκατοικίες.

«Η μεταπολεμική νεωτερικότητα γκρέμισε πολλά παλιά αρχοντικά και νεοκλασικά κτίρια, τα οποία σήμερα τα αντιμετωπίζουμε με διαφορετικό τρόπο, ενώ τότε κατεδαφίζονταν μαζικά. Έχει δημιουργηθεί γύρω απ' αυτό ένας μύθος, ο οποίος σε ορισμένες περιπτώσεις συντηρείται υπερβολικά.

»Πρέπει να πω ότι, επειδή έζησα σε τέτοια σπίτια, τα περισσότερα ήταν σχεδόν ακατάλληλα για κατοίκηση. Κι αυτό γιατί η εσωτερική τους διάταξη δεν ανταποκρινόταν στις ανάσεις των σημερινών διαμερισμάτων. Ανέβαινες σκάλες, δεν υπήρχε ασανσέρ, κι αυτό ήταν ιδιαίτερα δύσκολο για τους μεγαλύτερους σε ηλικία. Τα περισσότερα σπίτια ήταν διώροφα, οπότε ο ηλικιωμένος έπρεπε να αντιμετωπίζει καθημερινά τη σκάλα.

Επιπλέον, τα νεοκλασικά σπίτια είχαν έναν κεντρικό διάδρομο και γύρω γύρω δωμάτια. Δεν υπήρχε η σημερινή έννοια του ενιαίου χώρου καθιστικού και τραπεζαρίας, ενώ η κουζίνα ήταν απομονωμένη. Με τη σύγχρονη αντίληψη του living room, αυτά τα σπίτια δεν ήταν ιδιαίτερα πρακτικά. Προσωπικά δεν θα μπορούσα να ζήσω σε ένα τέτοιο σπίτι. Γι' αυτό και υπήρξε τότε η τάση να αντικατασταθούν. Αν κάποια απ' αυτά, όπως έργα του Τσίλλερ και άλλων αξιόλογων αρχιτεκτόνων, έπρεπε να διατηρηθούν, τότε το κράτος θα έπρεπε να τα αγοράσει και να τα συντηρήσει, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες, για παράδειγμα στην Ελβετία.

»Δεν μπορείς να υποχρεώνεις τον ιδιοκτήτη να τα κρατήσει, δίνοντάς του έναν υποτιθέμενο συντελεστή δόμησης. Αυτή η πρακτική είναι άδικη. Σου δίνουν έναν συντελεστή που υποτίθεται ότι μπορείς να πουλήσεις, αλλά στην πράξη δεν αξιοποιείται. Όταν κάποιος χτίζει, έχει ήδη χρησιμοποιήσει τον επιτρεπόμενο συντελεστή· δεν μπορεί να προσθέσει επιπλέον ορόφους. Άρα αυτός ο «συντελεστής» είναι ουσιαστικά άχρηστος».

Τα προβλήματα των πόλεων Αυτοκίνητα - Λεωφορειολωρίδες

«Κάτι αντίστοιχο συνέβη και με τους χώρους στάθμευσης. Υπήρχε ένας νόμος που υποχρέωνε κάθε νέα πολυκατοικία να διαθέτει θέσεις γκαράζ. Αυτό θα είχε συμβάλει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση του προβλήματος στάθμευσης στην Αθήνα. Αργότερα όμως καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από ένα σύστημα εξαγοράς, με την υπόσχεση ότι το κράτος θα δημιουργούσε δημόσιους χώρους στάθμευσης. Αυτοί όμως δεν υλοποιήθηκαν ποτέ.

Έτσι, σήμερα οι δρόμοι έχουν γεμίσει με παρκαρισμένα αυτοκίνητα. Όταν ένας δρόμος έχει τρεις λωρίδες και οι δύο καταλαμβάνονται από σταθμευμένα οχήματα, απομένει ουσιαστικά μόνο μία για την κυκλοφορία. Όμως ο δρόμος δεν είναι χώρος στάθμευσης· είναι χώρος κυκλοφορίας. Η στάθμευση πρέπει να γίνεται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους.

»Στις παλιές ευρωπαϊκές πόλεις υπήρχαν μεγάλα οικοδομικά τετράγωνα με εσωτερικές αυλές. Μέσα από φαρδιές πύλες έμπαιναν οι άμαξες, κι έτσι δεν καταλάμβαναν τον δημόσιο δρόμο. Σήμερα, αντίθετα, οι ακάλυπτοι χώροι είναι μικροί και συχνά δεν αξιοποιούνται σωστά. Το πρόβλημα επιτείνεται από την κακή οργάνωση και τις λανθασμένες πολεοδομικές επιλογές. Για παράδειγμα, οι λεωφορειολωρίδες τοποθετούνται συχνά χωρίς επαρκή συνολικό σχεδιασμό, με αποτέλεσμα να δυσκολεύει ακόμη και η πρόσβαση των κατοίκων μπροστά στα σπίτια τους. Η απαγόρευση δεν αποτελεί λύση. Η λύση είναι να βρεθούν τρόποι ώστε να εξυπηρετούνται όλοι. Κάθε χρόνο προστίθενται χιλιάδες νέα αυτοκίνητα, ενώ οι πόλεις δεν έχουν σχεδιαστεί για τέτοιο όγκο κυκλοφορίας. Οι περισσότερες δεν σχεδιάστηκαν για τα αυτοκίνητα, αλλά για τους ανθρώπους. Μία από τις λίγες εξαιρέσεις είναι η Μπραζίλια, που σχεδιάστηκε εξ αρχής με επίκεντρο το αυτοκίνητο.

Αντί να βελτιώνεται η κυκλοφορία, συχνά επιβάλλονται περιορισμοί που τη δυσχεραίνουν, όπως πολύ χαμηλά όρια ταχύτητας. Τα σύγχρονα αυτοκίνητα είναι ασφαλέστερα, όμως οι ρυθμίσεις γίνονται όλο και πιο αυστηρές, χωρίς πάντα να υπάρχει ουσιαστική αιτιολόγηση.

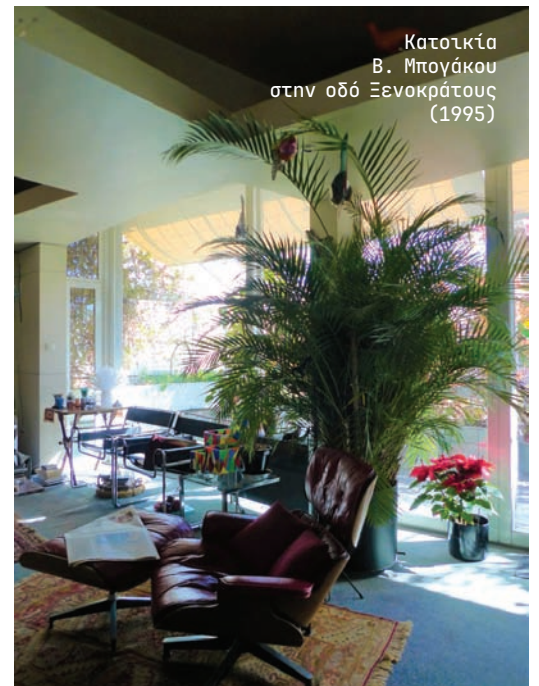
»Συμπερασματικά, πολλά από τα προβλήματα των πόλεων οφείλονται κυρίως σε κακό σχεδιασμό και σε λύσεις που δεν λαμβάνουν υπόψη τις πραγματικές ανάγκες των κατοίκων. Το πρόβλημα της κυκλοφορίας θα γίνει ακόμη πιο έντονο, γιατί με όριο τα 30 χιλιόμετρα μέσα στην πόλη δεν μπορεί να

Μονοκατοικία Σημίτη
στους Αγίους Θεοδώρους
(1962)

Κατοικία
Β. Μπογάκου
στην οδό Ξενοκράτους
(1995)

1

2

Διαμέρισμα
στο Παγκράτι
σχεδιασμένο από
τον νεαρό τότε
αρχιτέκτονα
Βασίλη Μπογάκο
(1964)

3

Εσωτερικό ξενοδοχείου Sunwing
στον Μακρύ Γυαλό Κρήτης (1986)

υπάρξει ομαλή ροή. Το όριο αυτό, στην πράξη, με δυσκολία τηρείται· μπορεί εύκολα να πέσεις ακόμη και στα 20. Για να κινείσαι με 30 χιλιόμετρα, πρέπει συνεχώς να κοιτάς το ταμπλό. Τι θα κοιτάς; Το ταμπλό ή τον δρόμο για να μην πατήσεις κάποιον; Αντίθετα, η αίσθηση των 50 χιλιομέτρων, όριο που ίσχυε παλαιότερα, είναι πιο φυσική για την οδήγηση. Και τα λέω αυτά ως παλιός οδηγός και μάλιστα κάποτε ραλίστας. Θεωρώ λοιπόν ότι αυτά τα μέτρα είναι λανθασμένα.

»Και να σας πω και κάτι ακόμη: υπάρχει άλλο ένα τεράστιο λάθος, το οποίο έχει δημιουργήσει –και συνεχίζει να δημιουργεί– σοβαρά προβλήματα: οι λεωφορειολωρίδες. Όταν, πριν από πενήντα χρόνια, έκανα το πρώτο μου ταξίδι στην Ευρώπη, είδα κάτι χαρακτηριστικό στο Μιλάνο. Σε έναν φαρδύ δρόμο, στο κέντρο κινούνταν τα λεωφορεία και τα τραμ, ενώ στις άκρες, κοντά στα πεζοδρόμια, υπήρχε η ελεύθερη κυκλοφορία των Ι.Χ. Επιπλέον, για να μην μπορεί να εισέλθει κάποιο αυτοκίνητο στη λωρίδα των μέσων μαζικής μεταφοράς, το λεωφορείο ή το τραμ κινούνταν αντίθετα από τη ροή των αυτοκινήτων, ώστε να αποτρέπεται η είσοδος σ' αυτήν. Αυτά γίνονταν πριν από εξήντα χρόνια. Και εδώ, αντί για ολοκληρωμένο σχεδιασμό, ήρθε κάποιος υπουργός και έκανε το εύκολο: βάζει μια κίτρινη γραμμή δίπλα στο πεζοδρόμιο και την ονομάζει λεωφορειολωρίδα. Στην οδό Βασιλίσσης Σοφίας, για παράδειγμα, αν σταματήσετε στο ύψος της Πλατείας Μαβίλη, όπου υπάρχει ένα ιατρείο, το ταξί αναγκάζεται να σας αφήσει στη μέση του δρόμου, επειδή απαγορεύεται να μπει στη λεωφορειολωρίδα.

»Ο Στέφανος Μάνος, πριν από δυο τρία χρόνια, είχε γράψει σε επιστολή στην *Καθημερινή* ότι θα έπρεπε σε κάθε οικοδομικό τετράγωνο να υπάρχει ένας τροχονόμος που να απαγορεύει τη στάση.

Όταν σχεδιάζεται μια πόλη, αυτή αποτελείται από δρόμους και οικοδομικά τετράγωνα. Ο δρόμος τι εξυπηρετεί; Δεν εξυπηρετεί μόνο τον διερχόμενο. Αν κάποιος, για παράδειγμα, κατοικεί στην οδό Ρόδου στο Χαλάνδρι και δεν μπορεί να σταματήσει μπροστά στο σπίτι του, τότε δίνεις το δικαίωμα σε έναν επιβάτη λεωφορείου, που δεν έχει καμία σχέση με τη γειτονιά, να του απαγορεύει στην πράξη τη στάση μπροστά στην ίδια του την κατοικία. Αυτά είναι παράλογα πράγματα.

Γιατί είναι πολύ εύκολο να χαράξεις μια κίτρινη γραμμή, αλλά το σωστό θα ήταν να τοποθετείται η δημόσια συγκοινωνία στο κέντρο του δρόμου. Αν δείτε φωτογραφίες από σύγχρονες πόλεις που κατασκευάζονται σήμερα, θα δείτε ότι στο κέντρο του δρόμου, σε μια φαρδιά νησίδα, τοποθετούνται κολόνες και πάνω τους μια δοκός, και εκεί κινείται ένα κρεμαστό τρένο. Το τρένο αυτό δεν ενοχλεί τα αυτοκίνητα που κινούνται από κάτω, ούτε απαγορεύει στους κατοίκους να σταματήσουν μπροστά στα σπίτια τους.

»Λένε ότι το μετρό θα σώσει την Αθήνα σε είκοσι χρόνια. Το πρόβλημα όμως είναι τώρα. Η Βασιλίσσης Σοφίας και η Κηφισίας έχουν το πλεονέκτημα ότι διαθέτουν νησίδα. Αν τοποθετηθούν εκεί κολόνες και ένα μονόραγο τρένο από πάνω, δεν θα ενοχλεί κανέναν. Όμως αυτό κοστίζει. Το κόστος της ταλαιπωρίας των κατοίκων, ωστόσο, δεν υπολογίζεται. Αυτό δεν είναι οικονομικό μέγεθος; Εγώ, για παράδειγμα, στο σπίτι μου δεν μπορώ πλέον να σταματήσω για να φορτώσω τα πράγματά μου ενώ θέλω να φύγω. Πώς θα το κάνω; Δώστε μου μια λύση. Η απαγόρευση δεν είναι λύση. Η λύση είναι να λύνεις το πρόβλημα, όχι να το απαγορεύεις. Κάθε χρόνο εισάγονται περίπου 200.000 αυτοκίνητα και αποσύρονται 50.000. Δηλαδή προστίθενται γύρω στα 150.000 αυτοκίνητα ετησίως. Πού θα πάνε όλα αυτά; Πού θα σταθμεύσουν και πού θα κινηθούν;

»Οι πόλεις δεν σχεδιάστηκαν για αυτοκίνητα. Σχεδιάστηκαν για λίγους κατοίκους, όχι για τέσσερα ή πέντε εκατομμύρια. Η μόνη πόλη στον κόσμο που σχεδιάστηκε εξ αρχής για αυτοκίνητα είναι η Μπραζιλία, η πρωτεύουσα της Βραζιλίας, γιατί χτίστηκε από την αρχή με σύγχρονες προδιαγραφές. Εδώ το αυτοκίνητο ουσιαστικά διώκεται, ενώ δεν θα έπρεπε. Πρέπει να το διευκολύνεις, ώστε να αποσυμφορηθούν οι δρόμοι. Κι αντί να αυξάνεις την ταχύτητα για καλύτερη ροή, τη μειώνεις; Στους αυτοκινητοδρόμους, αντίθετα, αυξάνουν το όριο από 130 σε 150 χιλιόμετρα, γιατί τα σύγχρονα αυτοκίνητα μπορούν να κινηθούν με ασφάλεια ακόμη και με 200 χιλιόμετρα. Είναι κατασκευασμένα με εντελώς διαφορετικές προδιαγραφές από τα παλιά. Κι όμως, αντί να εκσυγχρονίζομαστε, πηγαίνουμε προς τα πίσω. Σε λίγο θα καταλήξουμε να κινούμαστε με ταχύτητα αλόγου.

Ο αρχιτέκτονας ως designer Κτίρια και υλικά

Με παππού λιθογράφο και εμφανή κλίση προς το σχέδιο ήδη από την παιδική του ηλικία, ο Μπογάκος αναδείχθηκε, σε όλη τη διάρκεια της πορείας του, σε έναν εξαιρετικά πολυοχιδή designer. Διακρίθηκε εξίσου στον σχεδιασμό αρχιτεκτονικών κελυφών και εσωτερικών χώρων, καθώς και στη μελέτη επίπλων και φωτιστικών, τα οποία συχνά σχεδίαζε και κατασκεύαζε ο ίδιος, χρησιμοποιώντας υλικά όπως πλεξιγκλάς ή περγαμνή. Τα αντικείμενα αυτά αποτελούσαν συχνά δημιουργικές παραλλαγές διεθνών προτύπων, ενταγμένες όμως σε μια προσωπική συνθετική γλώσσα. Παράλληλα, ασχολήθηκε με τον σχεδιασμό αντικειμένων εξοπλισμού και εξωφύλλων βιβλίων, διευρύνοντας το πεδίο της δημιουργικής του έκφρασης.

«Στα έπιπλα που σχεδίαζε χρησιμοποιούσα έντονα χρώματα –πορτοκαλί, κίτρινο, μπλε, φλούο– τα οποία σήμερα έχουν σε μεγάλο βαθμό ξεπεραστεί. Σήμερα κυριαρχούν περισσότερο οι γήινοι τόνοι ή τα γκρι. Την εποχή που βγήκα από το Πολυτεχνείο κυριαρχούσαν τα λεγόμενα “βρόμικα” χρώματα: γκρι, κακί, θαμπό κίτρινο. Δεν υπήρχαν τα έντονα. Εγώ ξεκίνησα να τα χρησιμοποιώ. Αλλά, στο τέλος, αυτά είναι θέμα μόδας. Όπως στα ρούχα: μια χρονιά φοράμε ροζ, την άλλη πράσινο. Το ίδιο συμβαίνει και στην αρχιτεκτονική.

»Ένα άλλο θέμα είναι τα υλικά. Το 1970, τα διαθέσιμα υλικά δεν είχαν τόσο μεγάλη ποικιλία. Αν έφερνες ένα πολύ καλό υλικό, το έφερνες απ' έξω και πλήρωνες και φόρους. Οπότε δεν υπήρχε η δυνατότητα για ιδιαίτερα εξελιγμένες ή “τέλειες” κατασκευές.

Όμως, έπειτα από τόσα χρόνια –περίπου 60– δεν μπορείς να έχεις την απαίτηση το κτίριο να παραμένει το ίδιο. Έχουν αλλάξει τα δεδομένα. Το κτίριο χρειάζεται να ανακαινιστεί. Δεν υπάρχει περίπτωση ένα παλιό κτίριο να μην ανακαινιστεί. Είναι σαν τα ρούχα· φθείρονται και παίρνεις καινούρια.

»Τα πατώματα, για παράδειγμα, έχουν αρκετά μειονεκτήματα, και ένα από τα βασικά είναι ο θόρυβος. Παλιότερα, για να φτάσεις στο δωμάτιό σου, περνούσες από δύο πόρτες: την εξώπορτα και μια δεύτερη, εσωτερική, ώστε να υπάρχει ένα μικρό χολ που έκοβε τον θόρυβο του διαδρόμου. Κάποια

Εσωτερική διαρρύθμιση οικίας
στην οδό Τζαβέλλα 4, στο Νέο Ψυχικό
(1968)

Την εποχή που βγήκα
από το Πολυτεχνείο
κυριαρχούσαν τα
λεγόμενα «βρόμικα»
χρώματα: γκρι, χακί,
θαμπό κίτρινο. Δεν
υπήρχαν τα έντονα.
Εγώ ξεκίνησα να τα
χρησιμοποιώ.

Εσωτερικός σχεδιασμός
διαμερίσματος στην οδό Μαρσλή 35
στο Κολωνάκι (1974)

στιγμή αυτό καταργήθηκε, κι έτσι σήμερα η μόνη πχομόνωση ανάμεσα στον διάδρομο και το δωμάτιο είναι μια πόρτα. Μια πόρτα, όμως, δεν αρκεί για πχομόνωση. Για να γίνει πραγματικά πχομωτική, πρέπει να κατασκευαστεί με ειδικά υλικά. Όταν όμως έχεις ένα ξενοδοχείο με 500 δωμάτια, δεν μπορείς να έχεις 500 τέτοιες πόρτες· δεν βγαίνει οικονομικά.

»Το πάτωμα επίσης δημιουργεί θόρυβο προς τα κάτω, κάτι που στις παλιές πολυκατοικίες προκαλεί προβλήματα. Υπάρχουν παιδιά, και τα παιδιά τρέχουν, χοροπηδούν κι αυτό μεταφέρεται στους από κάτω. Οι Άγγλοι, για παράδειγμα, χρησιμοποιούν συχνά μοκέτες, γιατί είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι στον θόρυβο. Το ίδιο θα δει κανείς και σε πολλά παλιά γαλλικά σπίτια. Βέβαια, η μοκέτα δεν είναι πάντα εύκολη λύση, γιατί χρειάζεται αντικατάσταση κάθε λίγα χρόνια.

»Η πέτρα και το μπετόν είναι άλλη ιστορία. Έχουμε μια σκόνη που λέγεται τοιμέντο. Όταν της προσθέσουμε νερό, ξαναγίνεται πέτρα. Το μπετόν είναι ένα υλικό οικοδομής, όπως η πέτρα, το τούβλο και το σίδηρο. Σήμερα αποτελεί ένα εύρηστο και κατάλληλο υλικό για την κατασκευή κτιρίων, κυρίως λόγω της αντοχής του. Με την πέτρα ή το τούβλο δεν μπορείς να φτιάξεις ένα αντισεισμικό κτίριο. Αυτό συμβαίνει γιατί τα υλικά αυτά συνδέονται μεταξύ τους με λάσπη. Σε μια σεισμική δόνηση, οι πέτρες ή τα τούβλα του τοίχου αρχίζουν να αποκολλώνται μεταξύ τους και σταδιακά το κτίριο καταρρέει.

»Το ίδιο πρόβλημα θα είχε και το μπετόν, αν δεν περιείχε τον οπλισμό – τα σιδερά στο εσωτερικό του. Το μπετόν αρμέ, δηλαδή το οπλισμένο σκυρόδεμα, προέκυψε όταν κάποιος τοποθέτησε μεταλλικό πλέγμα μέσα στο σκυρόδεμα, δημιουργώντας έτσι μια πολύ πιο ανθεκτική κατασκευή. Το υλικό αυτό αντέχει στους σεισμούς και σε κάθε είδους δόνηση.

Εκτός απ' αυτό, και το ξύλο παρουσιάζει κάποια αντοχή, επειδή τα δοκάρια του συνδέονται μεταξύ τους και επιτρέπουν μια σχετική ευκαμψία. Η πέτρα, από την άλλη, είναι ακριβό υλικό και απαιτεί μεγάλη επεξεργασία. Αντίθετα, το μπετόν είναι πολύ πιο εύκολο στη χρήση και οικονομικό.

Οι ελληνικές παθογένειες

Μοιραία η συζήτηση έρχεται και στις ελληνικές παθογένειες. Δεν μπορείς να έχεις εμπιστοσύνη στο κράτος, λέει ο Βασίλης Μπογάκος και εξηγεί γιατί.

«Για να καταλάβεις, θα σου πω για την Εθνική Πινακοθήκη – μεγάλη ιστορία. Όταν ήμουν νέος, είχα λάβει μέρος σε έναν διαγωνισμό και είχα πάρει το τρίτο βραβείο. Το πρώτο το είχαν πάρει τρεις αρχιτέκτονες οι οποίοι στη συνέχεια έγιναν καθηγητές. Διότι έπρεπε να έχουν κάποια “ρέφερενς” για να γίνουν καθηγητές, αλλιώς θα θεωρούνταν στημένο. Και σε αυτή την περίπτωση ζήσαμε μια κλασική ελληνική παθογένεια.

»Ο διαγωνισμός είχε προκηρυχθεί για άλλο οικόπεδο, εκεί όπου βρίσκεται σήμερα το Πολεμικό Μουσείο. Στη συνέχεια όμως μεταφέρθηκε αλλού, οπότε θα έπρεπε να γίνει νέος διαγωνισμός. Παρ' όλα αυτά, το έργο ανατέθηκε στους ίδιους. Αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αναξιοπιστίας.

»Θα αναφερθώ και σε άλλο ένα περιστατικό. Όταν το Δημόσιο αποφάσισε να ιδρύσει τις Σχολές Τουριστικών Επαγγελματιών, μου ανέθεσαν αυτήν της Έδεσσας. Πήγα με έναν υπάλληλο, μου έδειξαν ένα οικόπεδο και μου είπαν “εδώ θα γίνει”. Παρέδωσα τη μελέτη και περίμενα να πληρωθώ. Δεν με πλήρωναν. Έστειλα επιστολές και περίμενα. Τελικά ανακάλυψα ότι το οικόπεδο δεν τους ανήκε, ήταν του δήμου. Με είχαν εξαπατήσει. Δεν μπορούσαν να με πληρώσουν, γιατί δεν είχαν δικαίωμα στο οικόπεδο. Έκανα αγωγή. Στο δικαστήριο έπαιρναν συνεχώς αναβολές. Η τέταρτη δικάσιμος ήταν στις 21 Απριλίου 1967, την ημέρα της χούντας. Τι να έκανα; Τα παράτησα. Μπορείς να εμπιστευτείς το Δημόσιο;

»Όταν αναλάβαμε το κτίριο όπου στεγάζεται σήμερα το Υπ. Οικονομικών, οκάψαμε περίπου 12 μέτρα για να δημιουργήσουμε τέσσερα υπόγεια. Ήρθε όμως η χούντα και μας έδωσε από το έργο. Για να πληρωθούμε, δώσαμε προμήθεια 20% σε υπαλλήλους.

»Στο Φαληρικό Δέλτα είχαμε προλάβει να κάνουμε κάποια σχέδια, αλλά στη συνέχεια άλλαξαν οι κυβερνήσεις και τα ακύρωσαν. Κάθε νέα κυβέρνηση ακυρώνει τα έργα της προηγούμενης. Έγιναν φαρα-

ωνικά έργα, όπως η ανύψωση της λεωφόρου Ποσειδώνος, που απομόνωσε περιοχές από τη θάλασσα. Εμείς διαφωνούσαμε, αλλά, όταν το κράτος αποφασίζει, δεν μπορείς να κάνεις πολλά. Φεύγεις.

»Ξέρεις, υπάρχουν καλοί δικηγόροι, μέτριοι δικηγόροι και οι λεγόμενοι “χαμάληδες” δικηγόροι, που κυνηγάνε έγγραφα και διαδικασίες. Ο καλός δικηγόρος δεν θα γίνει υπάλληλος του Δημοσίου. Το ίδιο ισχύει και για τον καλό αρχιτέκτονα: δεν θα γίνει υπάλληλος του Δημοσίου, θα ανοίξει το γραφείο του και θα δημιουργήσει τη δική του πελατεία.

»Αντίθετα, ο μέτριος θα καταλήξει συχνά στο Δημόσιο. Αυτός ο υπάλληλος, λοιπόν, καλείται να συνεργαστεί με τους καλούς, που βρίσκονται εκτός Δημοσίου. Τι θα κάνει τότε; Το κόμπλεξ του πού θα το βγάλει; Θα το βγάλει στους καλούς αρχιτέκτονες που είναι απέξω. Έχω ζήσει αυτές τις καταστάσεις με τους συμμαθητές μου. Και δεν είμαι ο μόνος· όλοι τα ίδια έχουν περάσει. Πάντοτε οι καλοί που βγαίνουν στην ελεύθερη αγορά βρίσκονται κάτω από τον έλεγχο των μετρίων».

Παραμένοντας συνεπής στις αρχές του, ο Βασίλης Μπογάκος δεν υπέκυψε στις «σειρήνες» του μεταμοντερνισμού, η διάδοση του οποίου υπήρξε παγκόσμια κατά τη δεκαετία του 1970. Σε αντίθεση με αρχιτέκτονες που διατύπωσαν μια αρχιτεκτονική παραγωγή αποστασιοποιημένη από την τοπική παράδοση, ο Μπογάκος συνέχισε να κινείται στον άξονα μιας νεωτερικότητας που αναγνωρίζει και σέβεται τόσο τις συνθήκες γένεσής της όσο και τη σχέση της με την ιστορική συνέχεια.

Το έργο του συνιστά μια έμπρακτη υπεράσπιση του οράματος της γενιάς του μοντέρνου κινήματος: την εγγραφή της αρχιτεκτονικής στον τόπο και την ιστορία ως δημιουργικής δύναμης ταυτότητας. Μιας ταυτότητας μάλιστα ισχυρότερης, ακριβώς επειδή αποφεύγει τον εγκλωβισμό σε φορμαλιστικά στερεότυπα και κενές σχεδιαστικές χειρονομίες. Υπό αυτό το πρίσμα, το αρχιτεκτονικό του έργο λειτουργεί και ως ένα διαχρονικό μάθημα, ιδιαίτερα επίκαιρο σήμερα, σε μια εποχή όπου η αναζήτηση νοήματος στην αρχιτεκτονική παραμένει ζητούμενο. ■

Το 2017 κυκλοφόρησε το βιβλίο του Παναγιώτη Τσακόπουλου «Βασίλης Μπογάκος - Αρχιτεκτονική», εκδ. Ποταμός

Riviera Tower στο Ελληνικό: Το νέο στην τελική ευθεία

Ο Riviera Tower στο Ελληνικό είναι ίσως το πιο πολυσυζητημένο και πολυαναμενόμενο αρχιτεκτονικό εγχείρημα της χώρας, ένα πρότζεκτ που από την πρώτη στιγμή λειτούργησε ως σύμβολο της νέας εποχής για την Αθηναϊκή Ριβιέρα. Σχεδιασμένος από το διεθνούς φήμης αρχιτεκτονικό γραφείο Foster + Partners και με τον περιβάλλοντα χώρο να φέρει την υπογραφή των Doxiadis+, ο πύργος αναπτύσσεται σε 50 ορόφους, φτάνει τα 200 μέτρα ύψος από την επιφάνεια της θάλασσας και θα φιλοξενεί 173 διαμερίσματα. Ήδη, πριν ακόμη ολοκληρωθεί, έχει κατακτήσει τον τίτλο του ψηλότερου κτιρίου της Ελλάδας και του ψηλότερου οικιστικού ουρανοξύστη της Μεσογείου.

Η σημερινή φάση του έργου

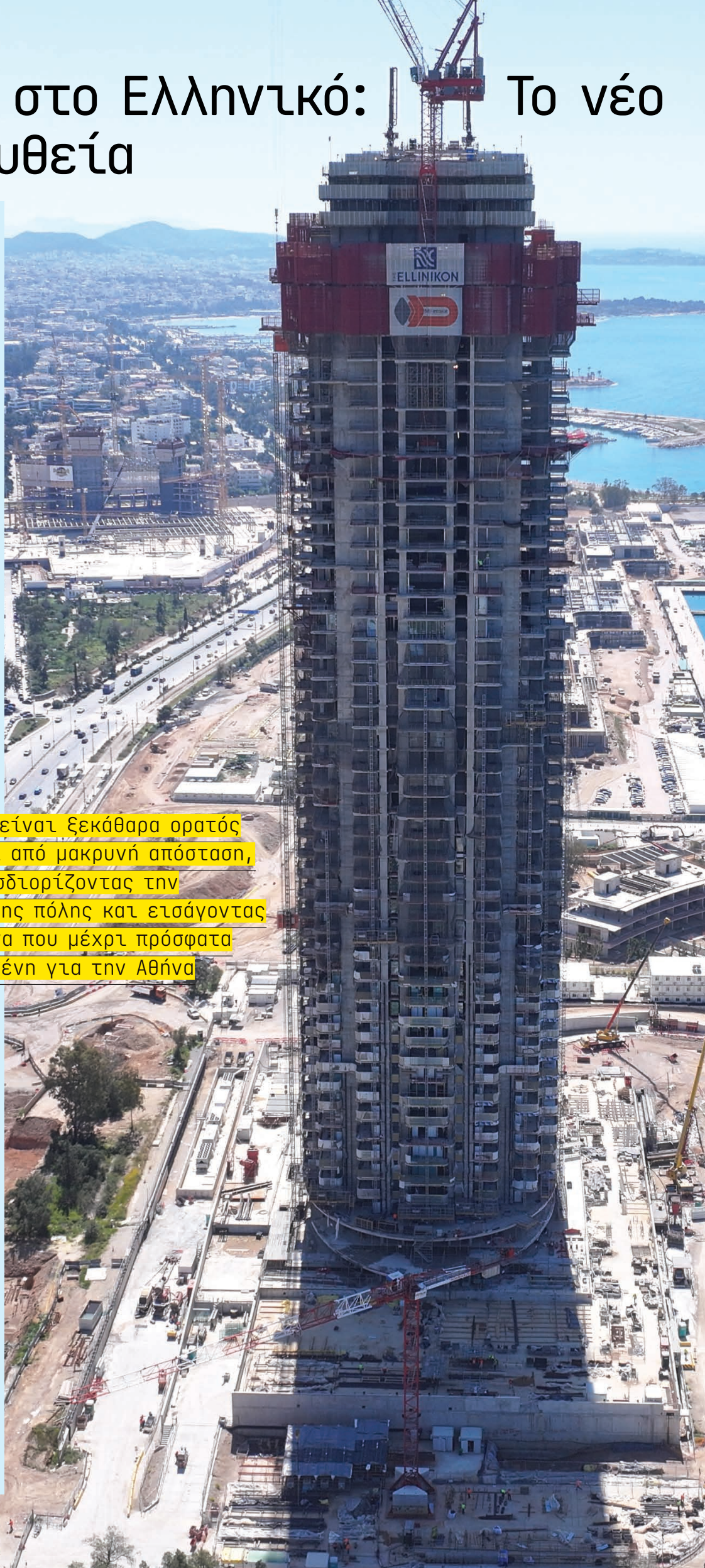
Σήμερα, το έργο βρίσκεται σε μια από τις πιο καθοριστικές του στιγμές. Έχοντας φτάσει ήδη στον 46ο όροφο, ο πύργος είναι ξεκάθαρα ορατός ακόμα και από μακρινή απόσταση —από τη Λεωφόρο Ποσειδώνος, τη Βουλιαγμένης, τον Καρέα—, επαναπροσδιορίζοντας την κλίμακα της πόλης και εισάγοντας μια εικόνα που μέχρι πρόσφατα έμοιαζε ξένη για την Αθήνα. Για την ανάπτυξη του αξιοποιήθηκαν δεδομένα και τεχνογνωσία που δεν είχαν προηγουμένως στην ελληνική κατασκευαστική πραγματικότητα. Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο, όμως, είναι ότι το έργο περνά σταδιακά από τη φάση της «κάθετης ανάπτυξης» σε μια πιο σύνθετη και ουσιαστική περίοδο, οδηγώντας στη δημιουργία ενός κτιρίου που ξεφεύγει από τα στερεότυπα των «κλειστών» ουρανοξύστων.

Καθώς ο φέρων οργανισμός πλησιάζει στην ολοκλήρωσή του, προχωρούν παράλληλα οι εργασίες για την όψη του κτιρίου, ενώ στο εσωτερικό αρχίζουν να διαμορφώνονται οι χώροι κατοικίας με όλα τα διαμερίσματα σχεδιασμένα έτσι ώστε να απολαμβάνουν απρόσκοπτη θέα στη θάλασσα. Παράλληλα, οι χώροι θα διαθέτουν τις προδιαγραφές ενός «έξυπνου» κτιρίου, ενσωματώνοντας τεχνολογίες που ανταποκρίνονται στα πιο σύγχρονα πρότυπα άνεσης και λειτουργικότητας.

Ένα αρχιτεκτονικό ορόσημο με βιοκλιματική ταυτότητα

Ο Riviera Tower φιλοδοξεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς και για τη βιωσιμότητά του. Το πράσινο και το υδάτινο στοιχείο δεν λειτουργούν απλώς διακοσμητικά, αλλά αποτελούν βασικά εργαλεία του βιοκλιματικού σχεδιασμού, ενισχύοντας την αίσθηση ότι η φύση διαπερνά το ίδιο το κτίριο. Η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, το υψηλής απόδοσης κέλυφος, τα συστήματα έξυπνου φωτισμού και αυτοματισμών, ο σύγχρονος κλιματισμός υπόσχονται έως και 86% μείωση στην κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας σε σχέση με ένα συμβατικό κτίριο και περίπου 30% καλύτερη ενεργειακή απόδοση από τη μέση νέα κατασκευή στη χώρα. Παράλληλα, η επιλογή γηγενών φυτών με μειωμένες ανάγκες άρδευσης ενισχύει το μικροκλίμα και περιορίζει την κατανάλωση νερού. Κάπως έτσι το κτίριο αυτό ανοίγει τον δρόμο για μια νέα αρχιτεκτονική προσέγγιση, όπου η κατοικία δεν απομονώνεται από το περιβάλλον, αλλά συνδέεται ουσιαστικά μαζί του. ■

Ο πύργος είναι ξεκάθαρα ορατός ακόμα και από μακρινή απόσταση, επαναπροσδιορίζοντας την κλίμακα της πόλης και εισάγοντας μια εικόνα που μέχρι πρόσφατα έμοιαζε ξένη για την Αθήνα

τοπόσημο της Αθηναϊκής Ριβιέρας

ΤΟ ΕΡΓΟ-ΣΥΜΒΟΛΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, ΑΝΟΙΓΕΙ ΤΟΝ ΔΡΟΜΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Της ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΚΑΜΠΟΣΟΥ

Η αθέατη αρχιτεκτονική της πόλης Όσα χτίζονται κάτω από την Αθήνα

ΣΤΟ ΕΡΓΟΤΑΞΙΟ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ 4
ΤΟΥ ΜΕΤΡΟ, Η ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΕΜΠ, ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ,
ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΙ ΤΗΝ ΑΘΕΑΤΗ ΚΛΙΜΑΚΑ
ΕΝΟΣ ΥΠΟΓΕΙΟΥ ΕΡΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗ ΜΕΤΑ-
ΦΕΡΕΙ ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Του ΑΛΕΚΟΥ ΛΙΔΩΡΙΚΗ

Στην Αθήνα, η αρχιτεκτονική δεν περιορίζεται σε ό,τι βλέπουμε. Δεν είναι μόνο οι όψεις των κτιρίων, οι αναπλάσεις ή οι νέες περιοχές που διαμορφώνουν τον ορίζοντα της πόλης. Υπάρχει μια δεύτερη, αθέατη στρώση, ένα υπόγειο σύστημα υποδομών που καθορίζει τη λειτουργία, την ανθεκτικότητα και τελικά την ποιότητα ζωής στον αστικό ιστό. Εκεί, κάτω από δρόμους, πλατείες και ιστορικά στρώματα, εξελίσσεται μια διαφορετική μορφή αρχιτεκτονικής. Αυτή των σπράγγων, των γεωτεχνικών παρεμβάσεων και των μεγάλων έργων που δεν διεκδικούν βλέμματα, αλλά στηρίζουν τα πάντα. Σε αυτό το πεδίο, όπου η πόλη σχεδιάζεται χωρίς να φαίνεται, βρέθηκε πριν από μερικές εβδομάδες η Χρυσόθεμις Παρασκευοπούλου, σε ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα σύγχρονης αστικής παρέμβασης. Στο φρέαρ του Ευαγγελισμού, στη συμβολή των οδών Βασιλέως Κωνσταντίνου και Μιχαλακοπούλου, η Χρυσόθεμις Παρασκευοπούλου, επίκουρη καθηγήτρια ΕΜΠ, Σχολή Μεταλλειολόγων-Μεταλλουργών Μηχανικών, βρέθηκε ανάμεσα σε δεκάδες μηχανικούς, εργαζόμενους άλλων ειδικοτήτων και δημοσιογράφους. Ένα από τα πιο κρίσιμα τεχνικά ορόσημα της Γραμμής 4 του Μετρό της Αθήνας ήταν σε εξέλιξη: η διάνοιξη της σήραγγας, μήκους 5,1 χιλιομέτρων, στο τμήμα Κατεχάκη-Ευαγγελισμός, με την έλευση του μετροπόντικα «Αθηνά». Η κεφαλή του ΤΒΜ είχε μόλις αναδυθεί, ύστερα από μια μακρά διαδρομή κάτω από Γουδή, Ζωγράφου, Ιλίσια, Πανεπιστημιούπολη και Καισαριανή, έναν από τους πιο πυκνούς και απαιτητικούς αστικούς ιστούς της πόλης.

Κρατούσε το κινητό της και τραβούσε φωτογραφίες, όχι για εντυπωσιασμό αλλά για να τις μεταφέρει λίγες ώρες αργότερα στην αίθουσα διδασκαλίας. Οι φοιτητές της στο ΔΠΜΣ «Σχεδιασμός και Κατασκευή Υπογείων Έργων» την περίμεναν. Ήθελε να τους δείξει κάτι που δεν χωρά εύκολα σε διαφάνειες: το πραγματικό μέγεθος ενός υπόγειου έργου, την κλίμακά του αλλά και τη σιωπή που το συνοδεύει όταν τελειώσει. Η «Αθηνά» είχε τοποθετήσει 3.393 δακτυλίους σκυροδέματος και είχε απομακρύνει περισσότερα από 400.000 κυβικά μέτρα γαιών. Οι αριθμοί είναι εντυπωσιακοί, αλλά δεν λένε όλη την ιστορία. Γιατί κάτω από την πόλη, εκεί όπου δεν φαίνεται τίποτα, οι αποφάσεις παίρνονται ώστε να ισχύουν σε βάθος χρόνου. Τα πετρώματα δεν αντιδρούν στιγμιαία. Παραμορφώνονται αργά, «θυμούνται», μεταβάλλονται. Αυτό είναι κάτι που, όπως σημειώνουν και οι ίδιοι οι φοιτητές της, δεν γίνεται αντιληπτό από την πρώτη στιγμή. «Δεν ήταν κάτι που αποφάσιζα απότομα, ήρθε σιγά σιγά μέσα από τις σπουδές μου. Νομίζω ότι καθοριστικό ρόλο έπαιξε η επαφή με την ύπαιθρο, γιατί εκεί καταλαβαίνεις πραγματικά τι κάνεις», σημειώνει ο **Ιάσων Δράκος**, περιγράφοντας μια εμπειρία που αποτυπώνει ακριβώς αυτή τη μετάβαση από τη θεωρία στην πράξη.

Η διαδρομή της Χρυσόθεμις Παρασκευοπούλου ξεκινά από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο και συνεχίζεται για περισσότερα από δεκαπέντε χρόνια στο εξωτερικό: Καναδάς, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο. Queen's University, ETH Zurich, University of Leeds. Εργαστήρια, υπολογιστικά μοντέλα, πειράματα μεγάλης διάρκειας. Η χρονικά εξαρτώμενη συμπεριφορά των πετρωμάτων, αντικείμενο της διδακτορικής της διατριβής, δεν ήταν ποτέ μια ακαδημαϊκή λεπτομέρεια. Ήταν το κλειδί για να καταλάβεις γιατί ένα έργο μπορεί να σταθεί σήμερα και να αντιμετωπίσει προβλήματα στο αύριο ή ακόμη και στο μακροπρόθεσμο μέλλον.

Στο University of Leeds απέκτησε μονιμότητα το 2019. Το 2022 έγινε η πρώτη γυναίκα Διευθύντρια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Τεχνικής Γεωλογίας στα 67 χρόνια λειτουργίας του. Το 2024 προήχθη σε αναπληρώτρια καθηγήτρια. Θα μπορούσε

να μείνει εκεί κι όμως επέστρεψε.

«Η επιστροφή από το εξωτερικό δεν ήταν ρομαντική κίνηση, ήταν απόφαση ευθύνης απέναντι στον τόπο μου», εξηγεί η κυρία Παρασκευοπούλου, η οποία ανέλαβε καθήκοντα στο ΕΜΠ στις αρχές του 2026. *«Γύρισα όχι τόσο από νοσταλγία, όσο επηρεασμένη από τη σκέψη ότι η εμπειρία που απέκτησα πρέπει να επιστρέψει στην πράξη, σε πραγματικά έργα και σε φοιτητές εδώ».*

Το ερώτημα για εκείνη δεν ήταν προσωπικό, αλλά ουσιαστικό: Αν η εμπειρία της μπορεί να κάνει τη διαφορά σε μια χώρα που σχεδιάζει μεγάλα υπόγεια έργα μέσα σε σύνθετους αστικούς ιστούς. *«Τα υπόγεια έργα στην Ελλάδα είναι ταυτόχρονα τεχνικές, κοινωνικές και αστικές παρεμβάσεις. Και αυτό είναι μια πρόκληση στην οποία αξίζει να είμαι παρούσα».* Δεν βλέπει την επιστροφή ως πω-γύρισμα, αντιθέτως. *«Το να μπορέσεις να προσφέρεις, να φέρεις τεχνογνωσία και να εμπνεύσεις νέα μυαλά είναι για μένα καθήκον και ευθύνη».*

Αυτό αποτυπώνεται και στο πώς οι ίδιοι οι φοιτητές της βλέπουν το μέλλον τους. *«Σε δέκα χρόνια είναι δύσκολο να πω πού θα είμαι. Θα ήθελα να δουλέψω και στο εξωτερικό για ένα διάστημα, αλλά γενικά με βλέπω να επιστρέφω και να συνεχίζω στην Ελλάδα»*, λέει ο Ιάσων Δράκος, μια φράση που μοιάζει να συνοψίζει τη σύγχρονη κινητικότητα των επιστημόνων. Γιατί στα υπόγεια έργα στην Ελλάδα οι προκλήσεις δεν είναι μόνο τεχνικές, είναι κοινωνικές, αστικές, ενεργειακές. Τα υπόγεια έργα περνούν κάτω από νοσοκομεία, κατοικημένες περιοχές, ιστορικά στρώματα της πόλης, δεν συγχωρούν την προχειρότητα.

Η Χρυσόθεμις Παρασκευοπούλου επιμένει ότι ο ρόλος του μηχανικού δεν είναι μόνο να βρίσκει λύσεις, αλλά και να εξηγεί, να γνωστοποιεί τους κινδύνους, την αβεβαιότητα, το ρίσκο. Σε αυτό το πλαίσιο, η ενασχόλησή της με την τεχνητή νοημοσύνη δεν είναι τεχνολογική επίδειξη αλλά εργαλείο. Αλγόριθμοι που βοηθούν στην ανάλυση ενστάθειας και στον εντοπισμό ασυνεχειών σε υπόγεια έργα. *«Η τεχνητή νοημοσύνη δεν αντικαθιστά τον μηχανικό. Του δίνει ένα δεύτερο βλέμμα»*, σημειώνει.

Το ίδιο πρακτικό είναι και η προσέγγισή της στη διοίκηση. Το MBA που απέκτησε το 2020 δεν ήταν μια παρένθεση, αλλά ένα εργαλείο. *«Ο μηχανικός σήμερα δεν χρειάζεται μόνο εξισώσεις, χρειάζεται και γλώσσα για να μιλήσει με ανθρώπους και θεσμούς. Στα μεγάλα έργα δεν αποτυγχάνουν μόνο οι υπολογισμοί, αποτυγχάνουν και οι άνθρωποι όταν δεν συνεργάζονται».*

Αυτό το στοιχείο, η ανθρώπινη διάσταση, είναι που συχνά κάνει τη διαφορά, κάτι που αναγνωρίζουν και οι ίδιοι οι νέοι που μπαίνουν στο επάγγελμα, ξεκινώντας από απλές απορίες: *«Γιατί στέκονται τα κτίρια; Πώς δεν πέφτουν οι σήραγγες;»* Όπως λέει ο Ιάσων Δράκος: *«Κάπως έτσι μπαίνεις πιο βαθιά στο αντικείμενο».*

Και τελικά, αυτή η αθέατη αρχιτεκτονική αποκτά άλλη βαρύτητα. *«Όταν δουλεύεις σε έργα που δεν φαίνονται, αλλά στηρίζουν τα πάντα, ξέρεις ότι η επιτυχία σου είναι η απουσία προβλήματος στην καθημερινότητα των άλλων»*, τονίζει η Χρυσόθεμις Παρασκευοπούλου. Αυτό σημαίνει ευθύνη, τεχνική, αλλά και κοινωνική.

Αν η αρχιτεκτονική είναι η τέχνη του να δίνεις μορφή στον χώρο, τότε η πόλη της Αθήνα «γράφεται» και σε στρώματα που δεν αποκαλύπτονται με μια ματιά. Κάτω από τις προσόψεις και τα μπαλκόνια, κάτω από τις λεωφόρους και τις πλατείες, υπάρχει ένας δεύτερος χάρτης. Ένα υπόγειο δίκτυο που δεν διεκδικεί μόνον αισθητική αναγνώριση, αλλά καθορίζει την αντοχή και τη συνέχεια της πόλης στον χρόνο. Και ίσως αυτή να είναι η πιο αυστηρή μορφή αρχιτεκτονικής: εκείνη που δεν φαίνεται ποτέ, αλλά κρίνεται καθημερινά από το αν όλα λειτουργούν όπως πρέπει. ■

Η επιστροφή από το
εξωτερικό δεν ήταν
ρομαντική κίνηση,
ήταν απόφαση ευθύνης
απέναντι στον
τόπο μου

70

ΥΠΟΓΕΙΑ ΣΤΟΑ ΚΟΡΑΗ ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

ΚΑΤΕΒΗΚΑΜΕ ΣΤΗΝ ΥΠΟΓΕΙΑ ΣΤΟΑ ΚΟΡΑΗ ΤΟΥ '30, ΠΟΥ ΠΑΡΕΜΕΝΕ ΚΛΕΙΣΤΗ ΓΙΑ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΚΑΙ ΤΩΡΑ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΠΑΡΕΙ ΝΕΑ ΠΝΟΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΚΙΝΗΤΟΥ ΤΗΣ ΚΟΡΑΗ 4.

Της ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΚΑΜΠΟΥΣΟΥ

Φωτό: ΤΑΣΟΣ ΑΝΕΣΤΗΣ

Δεν είναι συχνόναβρίσκεις στο κέντρο της Αθήνας έναν χώρο που παραμένει κρυμμένος από το ευρύ κοινό. Κι όμως, λίγα σκαλιά κάτω από την πλατεία Κοραή υπάρχει μια υπόγεια στοά του 1938, ένας αθέατος κόσμος, που κάποτε έσφυζε από ζωή αλλά εδώ και δεκαετίες είναι σκοτεινή και σιωπηλή. Κατεβήκαμε για να την εξερευνήσουμε και να μάθουμε την ιστορία της, με την καθοδήγηση της αρχιτεκτόνισσας του ΕΜΠ Μαγδαλνής Σγουριδν, η οποία, σε συνεργασία με το **The Mare Studio**, την Πειραιώς και την **DIMAND**, υπογράφει την αποκατάστασή της. Η «μυστική» αυτή στοά βρίσκεται στο εμβληματικό ακίνητο της οδού Κοραή 4, ιδιοκτησίας της Πειραιώς, το οποίο εντάσσεται σε ένα ευρύτερο σχέδιο μεικτών χρήσεων, με σύγχρονα γραφεία, πολιτισμό και δημόσιες λειτουργίες. Οι άνθρωποι πίσω από την ανάπλαση της στοάς μάς ξενάγησαν σε αυτόν τον κρυμμένο υπόγειο κόσμο.

Μέσα στην υπόγεια Στοά Κοραή

Φορέσαμε τα ειδικά προστατευτικά κράνη και ξεκινήσαμε την κάθοδο, αφήνοντας πίσω την πολύβουη Πανεπιστημίου για έναν χώρο που δεν μοιάζει ακριβώς με «υπόγειο». Περιμέναμε έναν στενό, χαμηλό, σκοτεινό διάδρομο, αντ' αυτού όμως αντικρίσαμε μια ανοιχτή αίθουσα, που μας έδωσε την αίσθηση του «δημόσιου σαλονιού». Εδώ ήρθε και η πρώτη βασική παρατήρηση της Μαγδαλνής Σγουριδν, που μας εξήγησε γιατί: «Το πιο σημαντικό στοιχείο της υπόγειας στοάς Κοραή είναι η αρχιτεκτονική της κλίμακα. Από την πρώτη κιόλας ματιά, κατεβαίνοντας τα σκαλιά των εισόδων από την πλατεία Κοραή, γίνεται αντιληπτός ο ιδιαίτερος όγκος του κενού προς το πλήρες. Δεν θα ήταν λάθος να πει κανείς πως είναι η μοναδική υπόγεια στοά στην πόλη των Αθηνών με τέτοιο γενναίο πλάτος κίνησης και ύψος χώρου που μπορεί να συνεχίζει να αντλεί φυσικό φως μέσω των φωταγωγών. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο πως κατά κάποιον τρόπο αποτελεί μια συνέχεια του ιστορικού κινηματογράφου Άστυ —έχει σχεδόν άμεση σύνδεση μαζί του—, σαν να δανείζεται με έναν τρόπο την ίδια ογκομετρία με την αίθουσα».

Καθώς προχωρούσαμε, άρχισε να γίνεται σαφές πως κάποτε ο χώρος αυτός είχε αφήσει το δικό του αποτύπωμα. Περνάμε μπροστά από γραφεία και καταστήματα: Μια ασφαλιστική εταιρεία, μια γκαλερί, μια μπουτίκ, ένα κυλικείο, μια επιγραφή «Γραφομηχαναί», μέχρι κι ένα χοροδιδασκαλείο βρήκαμε. Όλα βέβαια άδεια και εγκαταλειμμένα εδώ και δεκαετίες. Πώς χάθηκαν όμως όλα αυτά; Η απάντηση έχει να κάνει με την ίδια την εξέλιξη της

πόλης, αφού η Στοά Κοραή δεν εξαφανίστηκε απότομα αλλά πέρασε σταδιακά στο περιθώριο, καθώς οι έννοιες της πόλης και της αγοράς άλλαζαν. «Το ανθρώπινο βήμα μέσα στην πόλη και η μικρή κλίμακα της αγοράς των παλαιότερων εποχών έδωσαν τη θέση τους στη μηχανική κίνηση με το αυτοκίνητο και στα μεγάλα λαμπερά καταστήματα βιτρίνας. Δεν είναι παράλογο πως η αλλαγή αυτή μοιραία μετέτρεψε τέτοιους χώρους σε δευτερεύουσας χρήσης και σημασίας, πρακτικά για αποθηκευτική χρήση. Αρκούσαν μερικά χάρτινα παραπετάσματα για να κλείσουν τις διόδους, αλλά την ίδια στιγμή να μπορέσουν να διατηρήσουν με έναν τρόπο την αρχική τους κατάσταση».

Η διαδικασία της αποκατάστασης

Η επιστροφή ενός τέτοιου χώρου δεν είναι ποτέ απλή υπόθεση. Δεν πρόκειται για μια «νέα αρχή», αλλά για μια διαδικασία που απαιτεί συνεχή προσαρμογή και συνδέεται με τη φιλοσοφία της Πειραιώς να επενδύει σε έργα που συνδυάζουν τη διατήρηση της μνήμης με τη σύγχρονη λειτουργικότητα, με στόχο να προκύψει ένα ανανεωμένο αστικό πέρασμα που θα γεφυρώνει εποχές, θα σέβεται την κληρονομιά που φέρει και θα διαμορφώνει μια διαχρονική παρακαταθήκη για τους Αθηναίους και τους μελλοντικούς επισκέπτες της πόλης. Σύμφωνα λοιπόν με την αρχιτέκτονα, ανάμεσα στις πρακτικές αποκατάστασης περιλαμβάνονται σύγχρονες τεχνολογίες που θα ενσωματώνονται ως διακριτικές συνέχειες της γλώσσας του '30, ραδινές μεταλλικές κατασκευές (κίονες), προηγμένα συστήματα διάχυτου και μεταβαλλόμενου φωτισμού, ιστορικές χειροτεχνικές τεχνοτροπίες που θα αναβαθμίζουν τη λειτουργικότητά τους, παραμένοντας ταυτόχρονα πιστές στο ιστορικό ύφος, μαζί με μωσαϊκό, ορθομαρμαρώσεις, τεχνικές σιδήρου και ιδιοκατασκευές από τεχνίτες.

«Πριν ακόμη εστιάσουμε σε επιμέρους στοιχεία, γίνεται σαφές ότι η λογική της παρέμβασης δεν είναι να επιβληθεί κάτι νέο, αλλά να επανέλθει κάτι που υπήρχε ήδη. Η ίδια η μελέτη βασίστηκε σε μια εις βάθος έρευνα τόσο ιστορική όσο και αρχιτεκτονική, που στόχευε στην κατανόηση της αρχικής πρόθεσης του χώρου. Ευτυχώς, δεν υπήρξαν ιδιαίτερα τεχνικά ή άλλα εμπόδια που η ομάδα της DIMAND, με τις ομάδες μελετητών και κατασκευαστών, δεν έχει αντιμετωπίσει σε παρόμοια έργα. Όμως, όπως σε όλα τα κτίρια που έχουν υπάρξει για πολύ καιρό πριν από εμάς, κάθε εργασία απαιτεί ακόμη μεγαλύτερη προσοχή και κυρίως ετοιμότητα στις εκπλήξεις που μπορεί να φέρει. Ήμασταν αρκετά τυχεροί ώστε οι φθορές του χρόνου και οι υποστηρίξεις που απαιτούνταν να είναι διαχειρίσιμες και ειδικά από την εξαιρετικά καταρτισμένη ομάδα των μελετητών και κατασκευαστών.

Η ισορροπία στον τελικό σχεδιασμό είναι αποτέλεσμα πολλών παραμέτρων. Της πρόθεσης της κεντρικής ιδέας, της αρχικής κατάστασης και όλων των τεχνικών αναπτύξεων του έργου αποκατάστασης και επανασχεδιασμού, πολλές φορές και με παραμέτρους όπως ο διαθέσιμος προϋπολογισμός που φέρνει το έργο στον ρεαλισμό.

Όλα τα στοιχεία όπως οι καμπύλες των εισόδων, οι φωταγωγοί, τα ψηλά ανοίγματα που φέρουν φυσικό φωτισμό και αερισμό διατηρήθηκαν με τρόπο που η σύγχρονη ερμηνεία ταυτιζόταν με την αποκατάσταση, χωρίς να αναγκάζεται κανείς να μιμηθεί πιστά μια κατάσταση πολλές φορές ήδη αλλοιωμένη. Είναι σημαντικό τι κρατάς και τι αφήνεις, τι αλλοιώθηκε πριν από εσένα και τι προσαρμόζεις στις σύγχρονες ανάγκες. Αυτή η εξίσωση είναι που στο τέλος χαρακτηρίζει και το χνάρι της αρχιτεκτονικής επέμβασης», τονίζει η Μαγδαληνή Σγουριδίη.

Μια νέα στοά για την Αθήνα

Καθώς προχωρούσαμε, συνειδητοποιούσαμε ότι αυτό που αποκαθίσταται εδώ δεν είναι μόνο η μορφή ενός χώρου, αλλά η θέση του μέσα στην πόλη. Στην πραγματικότητα, η

υπόγειο Στοά Κοραή δεν είναι ένα «όμορφο δείγμα αρχιτεκτονικής» αλλά ένα κομμάτι της καθημερινότητας και της αστικής ζωής που χάθηκε και που σιγά σιγά επανέρχεται. Στην περίπτωση της Στοάς Κοραή —τη μελέτη εφαρμογής της οποίας έχει κάνει το γραφείο Tsolakis Architects—, η επανένταξη της στον αστικό ιστό αποτελεί βασικό στοιχείο της επένδυσης της Πειραιώς, που αντιμετωπίζει τον χώρο όχι ως μεμονωμένο έργο, αλλά ως ζωντανό μέρος της καθημερινής εμπειρίας της πόλης.

«Ένα ενδιαφέρον στοιχείο της στοάς είναι η συνεχής κίνηση και ροή μέσα στο σώμα της πόλης, λόγω της θέσης της ανάμεσα στην τριλογία, το σημαντικό πεζόδρομο/πλατεία της Κοραή και τους δύο άξονες της πόλης, την Πανεπιστημίου και τη Σταδίου. Πάντως, δεν παρατηρήθηκε ποτέ η απόλυτη εγκατάλειψη του χώρου όπως σε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις, κι αυτό είναι ένα στοιχείο αρκετά σημαντικό. Πιστεύουμε, ωστόσο, πως η νέα εμπειρία της στοάς θα αποτελέσει μια μεγαλύτερη οικειοποίηση του δημόσιου χώρου, της ίδιας της πόλης, και ταυτόχρονα στοιχείο σεβασμού τόσο ως προς τη μνήμη της πόλης όσο και ως προς την ιστορία της αρχιτεκτονικής».

Η Αθήνα μοιάζει να επιστρέφει σταδιακά σε κάτι που για χρόνια είχε αφήσει πίσω της, τη λογική της στοάς ως καθημερινό πέρασμα, ως μικρή αγορά, ως ενδιάμεσο χώρο ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό. Σε μια πόλη που για δεκαετίες επένδυσε στη βιτρίνα του ισογείου, οι στοές επαναφέρουν την έννοια της περιπλάνησης και της ανακάλυψης. Η πρόσφατη ανάπλαση της Στοά Αρσακείου είναι ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα, όμως δεν είναι το μόνο, συμφωνούμε με την αρχιτέκτονα.

«Φαίνεται πως όπως και παλαιότερα, τόσο οι υπόγειοι χώροι όσο και οι χώροι των ημιώροφων ανακτούν το ενδιαφέρον, ειδικά όσο η ζήτηση για το ιδόγειο επίπεδο της πόλης αυξάνεται. Οι αθηναϊκές στοές, ακόμη και λησμονημένες, είναι με κάποιον τρόπο εγγεγραμμένες στο DNA

μας. Χώροι συνάντησης και περάσματα την ίδια στιγμή, είναι τα σημεία εκείνα τα οποία αποτελούν τον πυρήνα της ελληνικής αγοράς. Πιστεύουμε ότι το κοινό θα ανταποκριθεί με έναν καλώς εννοούμενο γυρισμό στην ανθρώπινη κλίμακα σε όλες τις εκφάνσεις της. Ήδη δεχόμαστε θετικά μηνύματα κι είναι εξαιρετικά συγκινητικό να αντιλαμβάνεται κανείς πως η δυναμική ήταν πάντα εκεί, απλά βρισκει χώρο να φανεί μέσα από τέτοια έργα».

Τη ρωτώ τι λειτουργία ή είδος χρήσεων θεωρεί ότι ταιριάζει περισσότερο στη σύγχρονη πόλη. «Οι πόλεις αλλάζουν συνεχώς, και φαίνεται να έχουν μια δική τους δυναμική. Όμως στην πραγματικότητα, οι πόλεις είμαστε εμείς οι ίδιοι. Την κάθε εποχή. Αυτή τη στιγμή, τα μικρότερα σε όγκο καταστήματα των στοών βρίσκουν ξανά τους χρήστες τους. Μικρές κλίμακες επιχειρήσεις με εξειδικευμένη θεματική αναζητούν τον χώρο τους. Η προσεκτική μελέτη και η ισορροπία που θα φέρουν στο σύνολό τους σαν μια μικρή αγορά είναι το μεγάλο στοιχείο της επόμενης ημέρας».

Τελικά, τι σημαίνει για έναν αρχιτέκτονα να επανασχεδιάζει έναν χώρο με τόσο ισχυρή μνήμη για την πόλη; «Αισθάνθηκα μεγάλη χαρά, τιμή και κυρίως ευθύνη απέναντι στην εμπιστοσύνη που μου έδειξε η DIMAND με την πρόσκλησή της για τον επανασχεδιασμό και την αποκατάσταση της Στοάς Κοραή. Έχοντας ερευνήσει επί του πεδίου τις αθηναϊκές στοές, ξεκινώντας το 2012 με την ανάλυση και την καταγραφή τους, από την κάτοψη έως την ανθρωπογεωγραφία τους, αλλά και τις αλλαγές που έφεραν στην κάθε εποχή —από τη μεγάλη οικονομική κρίση στην έκρηξη της πόλης ως τουριστικό προορισμό όλο τον χρόνο—, η δυναμότητα που μου δόθηκε να χρησιμοποιήσω αυτή τη γνώση για τον επανασχεδιασμό της πλέων κομβικής στοάς φέρνοντάς τη στο σήμερα, κυρίως ως μια διαχρονική παρακαταθήκη, ήταν μια γέφυρα του παρελθόντος στο μέλλον, της θεωρητικής έρευνας στη ρεαλιστική υλοποίηση. Είναι η ίδια η χαρά της αρχιτεκτονικής».

Ο Δημήτρης Ραγιάς, Head of Group Real Estate της Πειραιώς, δήλωσε σχετικά:

Η αναβίωση του ακινήτου στην Κοραή 4 αποτελεί μια ουσιαστική επένδυση της Πειραιώς στο κέντρο της Αθήνας και εντάσσεται στη στρατηγική της για τη δημιουργία ενός ενιαίου διοικητικού κόμβου στην καρδιά της πόλης. Σε άμεση σύνδεση με το Μέγαρο Σερπιέρη και τα όμορα ακίνητα της τράπεζας, διαμορφώνεται ένα συνεκτικό σύνολο που επανατοποθετεί το συγκεκριμένο σημείο ως σύγχρονο πυρήνα δραστηριότητας, με σεβασμό στην ιστορική του ταυτότητα.

Το κτίριο, συνολικής επιφάνειας περίπου 14.000 τ.μ., αναπτύσσεται ως ένα σύγχρονο, βιοκλιματικό ακίνητο μεικτής χρήσης, συνδυάζοντας γραφειακούς χώρους, εμπορικές λειτουργίες και τη διατήρηση του κληματογράφου Άστου ως ενεργό σημείο πολιτιστικής αναφοράς. Η επένδυση υλοποιείται με σύγχρονες τεχνικές προδιαγραφές και υποδομές που υποστηρίζουν νέους τρόπους εργασίας, διαμορφώνοντας ένα αποδοτικό και βιώσιμο περιβάλλον.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην επαναλειτουργία της στοάς Κοραή, η οποία επανέρχεται ως ανοιχτός χώρος διέλευσης και ήπιας εμπορικής δραστηριότητας, διατηρώντας τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά της εποχής της και ενσωματώνοντας σύγχρονες λειτουργικές λύσεις.

Το έργο φιλοδοξεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς για τη νέα εποχή της περιοχής, συμβάλλοντας ενεργά στην αναβάθμιση του κέντρου και στη βελτίωση της καθημερινής εμπειρίας κατοίκων και επισκεπτών. Μέσα από τέτοιες παρεμβάσεις, η Πειραιώς επιβεβαιώνει τον ρόλο της ως θεσμικός επενδυτής με μακροπρόθεσμο όραμα για την πόλη και την εξέλιξή της.

Η Όλγα Ίτσου, Chief Operating Officer της DIMAN, συμπλήρωσε:

Το έργο στην Κοραή 4 αποτελεί για εμάς μια ιδιαίτερα σημαντική πρόκληση αλλά και τιμή. Πρόκειται για ένα εμπληρωμένο ακίνητο, που κατασκευάστηκε το 1938 και φέρει έντονα τα ίχνη της ιστορίας και της ταυτότητας της Αθήνας. Είμαστε πολύ χαρούμενοι που συμβάλλουμε στην αναβίωσή του, μεταμορφώνοντάς το σε ένα σύγχρονο, βιοκλιματικό κτίριο μεικτών χρήσεων, ιδιοκτησίας της Τράπεζα Πειραιώς, το οποίο θα στεγάσει, μεταξύ άλλων, τις κεντρικές διοικητικές της υπηρεσίες.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάδειξη των αρχιτεκτονικών και ιστορικών χαρακτηριστικών του ακινήτου. Η μοναδική στοά του κτιρίου επανασυστήνεται στο κοινό με σεβασμό στη φυσιογνωμία και την ταυτότητά της, διατηρώντας τον χαρακτήρα της ως ζωντανό κομμάτι του αστικού ιστού.

Η τοποθεσία του ακινήτου είναι εξαιρετική, στην καρδιά της πόλης, στην Πλατεία Κοραή, σε άμεση γειτνίαση με το μετρό και εντός του ιστορικού τριγώνου της Αθήνας. Το κτίριο φέρει ιδιαίτερη ιστορική βαρύτητα, καθώς φιλοξενεί τον Χώρο Ιστορικής Μνήμης, που ανήκει στο Υπουργείο Πολιτισμού, έναν χώρο βαθιά συνδεδεμένο με τη συλλογική μνήμη της πόλης.

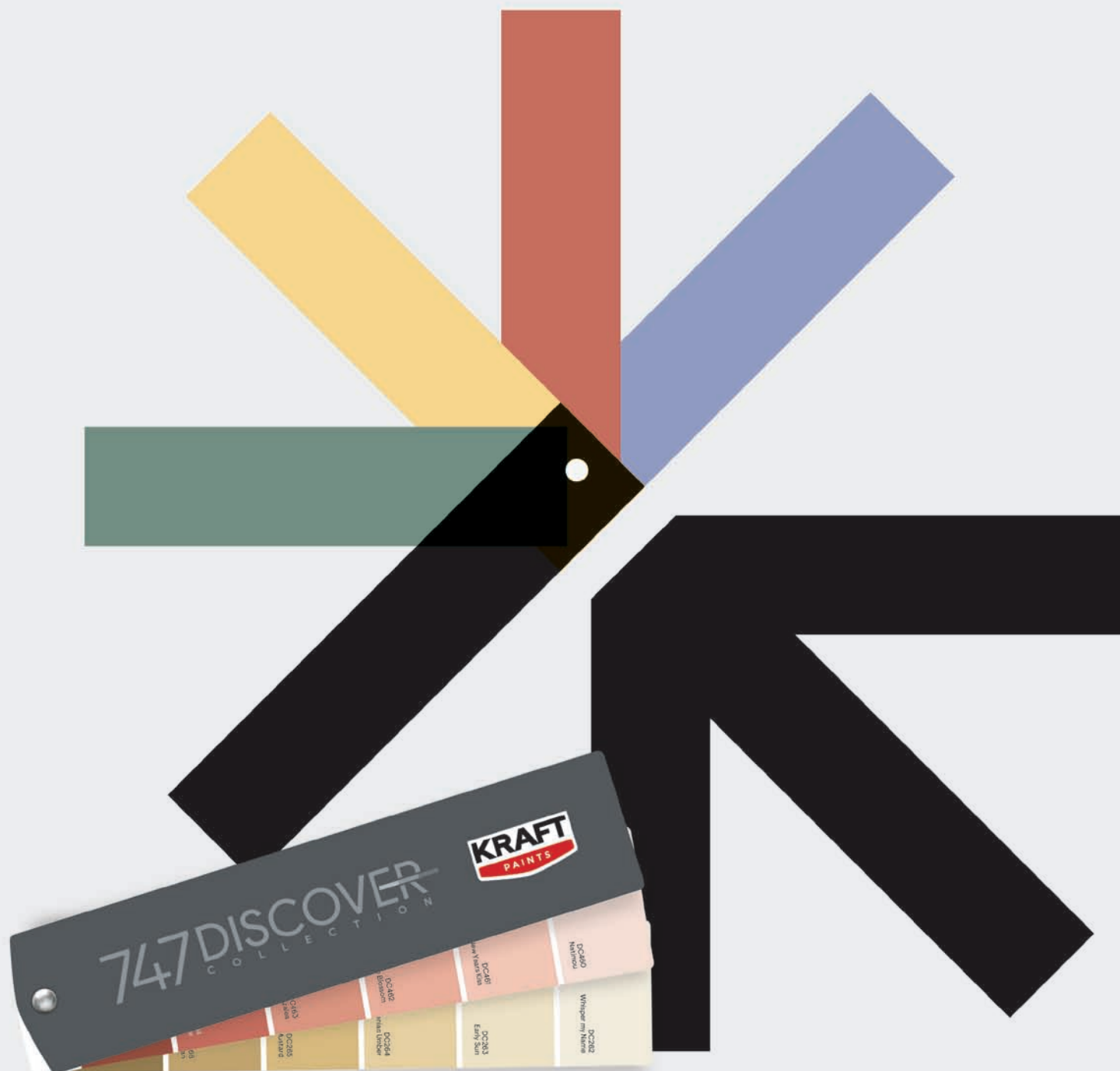
Παράλληλα, ο κίνηματογράφος Άστου, ένας χώρος με ξεχωριστή θέση στην πολιτιστική ζωή των Αθηναίων, θα συνεχίσει να λειτουργεί, διατηρώντας τη διαχρονική του σχέση με το κοινό και συμβάλλοντας στη ζωντάνια της περιοχής.

Το έργο αυτό αποτελεί μια υπόσχεση: ότι η ταυτότητα της Αθήνας μπορεί να εξελιχθεί χωρίς να αλλοιωθεί. ■

THE WAY TO DISCOVERY.

ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΠΟΥ ΔΙΝΕΙ ΑΞΙΑ

Σκάναρε
για να αποκτήσεις
την βεντάλια
747 Discover
Collection.

Η νέα 747 Discover Collection της KRAFT Paints,
φέρνει έναν σύγχρονο τρόπο επιλογής χρώματος.

Με 747 προσεκτικά επιλεγμένες αποχρώσεις, οργανωμένες σε 4 κατηγορίες και εξειδικευμένα εργαλεία, η νέα βεντάλια βοηθά αρχιτέκτονες, επαγγελματίες και ιδιώτες να βρίσκουν το σωστό χρώμα πιο εύκολα και με μεγαλύτερη σιγουριά.

Κάθε απόχρωση μπορεί να εφαρμοστεί σε μία ευρεία γκάμα καινοτόμων προϊόντων υψηλής απόδοσης της KRAFT Paints, προσφέροντας αξιόπιστες λύσεις για κάθε έργο και επιφάνεια.

Δημήτρης Ανδριόπουλος «Αντιμετωπίζουμε τα κτίρια ανθρωποκεντρικά»

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

ΤΗΣ DIMAND ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Του ΜΑΚΗ ΠΡΟΒΑΤΑ - Φωτό: ΤΑΣΟΣ ΑΝΕΣΤΗΣ

Με τον Δημήτρη Ανδριόπουλο, διευθύνοντα σύμβουλο του ομίλου DIMAND, δώσαμε ραντεβού για τη συζήτησή μας στο The Pisian, πρώην Hilton. Πήγα για πρώτη φορά από τότε που άνοιξε και πάλι, και πρέπει να πω ότι, ως γέννημα-θρέμμα της Αθήνας, ένιωσα κάποια συγκίνηση. «Και για μένα είναι η πρώτη φορά εδώ, και όντως είναι πολύ ιδιαίτερο το συναίσθημα», μου λέει.

— Για το ξεκίνημα της συζήτησης, μου ήρθε στο μυαλό ο ιδρυτής των Hilton. Δημιούργησε το πρώτο ξενοδοχείο το 1925 και, στο κραχ του 1929, ενώ όλα έδειχναν ότι θα καταστρεφόταν κι αυτός, άντεξε. Τότε είπε μια πολύ ενδιαφέρουσα φράση: «Εκεί κατάλαβα ότι τα ξενοδοχεία δεν είναι τα κτίρια, είναι οι άνθρωποι». Έχω την αίσθηση ότι αυτός είναι ο τρόπος που αντιμετωπίζετε κι εσείς στην DIMAND τα κτίρια που αναπτύσσετε. Φαντάζεστε τους ανθρώπους που θα τα χρησιμοποιήσουν;

Από τη στιγμή που μπήκα σ' αυτόν τον χώρο, αντιμετωπίζαμε και αντιμετωπίζα τα κτίρια ανθρωποκεντρικά. Κάθε έργο που σχεδιάζαμε είχε ως επίκεντρο τον άνθρωπο. Φανταζόμασταν όσους θα δουλεύουν μέσα και επιδιώκαμε να δημιουργούμε μεγάλα lobby που να τους υποδέχονται. Δεν μου άρεσαν ποτέ τα μικρά lobby. Γενικά τα ελληνικά κτίρια είχαν ασφυκτικά μικρά lobby, χωρίς την ουσιαστική έννοια της «υποδοχής». Αρχίσαμε να βάζουμε και την τέχνη στα lobby, όπως και στα lobby των ξενοδοχείων, κάτι που είχα

δει στο εξωτερικό. Δεν πρέπει ο άνθρωπος να νιώθει πάντα στο επίκεντρο; Οπότε σκεφτήκαμε τον άνθρωπο, τον άνθρωπο ως εργαζόμενο και ως επισκέπτη. Τα χρώματα, το ύψος της οροφής, το οξυγόνο του κτιρίου.

— Προφανώς θα δίνετε σημασία και στην όψη ενός κτιρίου...

Είναι κάτι που με συγκλονίζει. Συνήθως ζεις στην πόλη όπου δημιουργείς ένα κτίριο, ή την επισκέπτεσαι, και δεν θες να ντρέπεται για αυτό που έφτιαξες, να ακούς αρνητικά σχόλια. Δεν μπορώ να τα ονομάσω τοπόσημα, είναι πολύ βαριά κουβέντα, αλλά, στα είκοσι και πλέον χρόνια της εταιρείας, τα κτίριά μας κατορθώσαμε να σχολιάζονται πολύ θετικά. Γι' αυτό, αρχιτεκτονικά μιλώντας πάντα, ντρέπομαι για ένα από τα πρώτα μου πρότζεκτ το 2000. Παρότι το 1999 προσλάβαμε μια αμερικανική εταιρεία αρχιτεκτόνων, η οποία σχεδίασε αυτό που βλέπουμε σήμερα, όποτε περνώ από εκείνο το σημείο, ντρέπομαι για αυτό το δημιούργημα. Είχε βέβαια ένα ενδιαφέρον, γιατί ήταν ένας από τους μεγαλύτερους σταθμούς εξυπηρέτησης αυτοκινητιστών στην Ευρώπη. Παρασυρθήκαμε όμως από τη δόξα που έδινε το μέγεθος και παρότι αρχιτεκτονικά είχε μια πινελιά, και τότε μέτρο ήταν.

— Την Αθήνα αρχιτεκτονικά πώς θα την περιγράψετε, και κυρίως τι λέτε ότι χρειάζεται;

Καταρχάς, από το 2008 και μέχρι το 2019, εξαιτίας των απανωτών κρίσεων, η Αθήνα ασχμήμυσε σε πολύ μεγά-

Ο Δημήτρης Ανδριόπουλος με τον δημοσιογράφο Μάκη Προβατά

λο βαθμό, διότι τα κτίρια έμειναν αφρόντιστα και ασυντήρητα. Μετά το 2019, με την οικονομική ανάπτυξη, η πόλη άρχισε να ομορφαίνει και γιατί πολλά κτίρια συντηρήθηκαν αλλά και επειδή υπήρχε η οικονομική άνεση τα νέα κτίρια να έχουν καλύτερη σχέση και «συνομιλία» με την πόλη. Είδαμε καλύτερες όψεις, πιο ενδιαφέροντα concepts, ήρθαν και καινούργιοι αρχιτέκτονες και πρόσθεσαν στοιχεία. Είδαμε πόσο άλλαξε η πόλη με το ίδρυμα Νιάρχος στο Φάληρο, με τον Renzo Piano να δίνει κάτι πολύ σημαντικό στην περιοχή, αλλά και με τον Πύργο Πειραιά, που κάναμε εμείς. Και τα κτίρια του Παπαστράτου –που δεν τα κατεδαφίσαμε, αλλά ανανεώσαμε τις όψεις τους και κρατήσαμε την αρχιτεκτονική του 1934-1974, με καινούργια υλικά και λίγο μεγαλύτερα ανοίγματα– πόσο ενδιαφέροντα έγιναν. Άρα, εγώ δίνω μεγάλη σημασία στην ομορφιά που προέρχεται και από τον χαρακτήρα του ακινήτου. Η Αθήνα έχει πολλά και πολύ ενδιαφέροντα κτίρια τα οποία εγκαταλείπονται και καταρρέουν. Οπότε, η πρώτη μεγάλη προσπάθεια είναι να φροντίσουμε τα υπάρχοντα και μετά να λειτουργήσουν οι αρχιτεκτονικές επιτροπές, οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες, οι σύλλογοί τους, ώστε καθετί που προστίθεται να έχει άποψη και να εντάσσεται αρμονικά στο σύνολο.

— Όταν εγκαταλείπεται το κέντρο της πόλης, στην πραγματικότητα είναι σαν οι κάτοικοι της πρωτεύουσας να εγκαταλείπουν τον εαυτό τους. Ανεπαίσθητα περνάει και στους ανθρώπους αυτή η εγκατάλειψη.

Το πιστεύω απόλυτα και υπάρχει εξήγηση. Η κατοικία προοδευτικά έφυγε από το κέντρο, πλην Κολωνακίου, και πήγε κυρίως στα βόρεια και νότια Προάστια. Στο κέντρο έμεινε ένα απόθεμα κτιρίων, ίσως και της τάξης του 80%, που ήταν χώροι του Δημοσίου. Το Δημόσιο παραδοσιακά δεν συντηρούσε τα ακινήτά του, και οι άνθρωποι που πηγαίνουν να εργαστούν στο κέντρο δεν έχουν ενδιαφέρον για τα κτίρια, γιατί είναι περαστικοί. Οπότε το κέντρο άρχισε να βελτιώνεται από το 2019, όταν αυξήθηκε ο τουρισμός, γιατί ο τουρίστας έχει απαίτηση. Το Hilton, όπου καθόμασταν τώρα, χωρίς να αλλάξει την όψη του αλλά ανανεώνοντας τη φρεσκάδα του, βελτίωσε πολύ την αισθητική της περιοχής.

— Είναι πολύ ενδιαφέρον το πόσο πολύ έχει αλλάξει το κέντρο, κρατώντας όμως τον χαρακτήρα του. Είναι η αρχιτεκτονική της ανθρώπινης ψυχής.

Ακριβώς. Υπάρχει και στα κτίρια αυτό, αλλά σε άλλη διάσταση, χωρίς τόσο συναίσθημα. Αυτό που συμβαίνει εδώ τώρα στο The Ilisian θα έχει δυναμική αντίδραση σε όλη την περιοχή, για πάνω από δέκα χρόνια. Θα παρασύρει όλα τα κτίρια και τους χρήστες γύρω γύρω ώστε να βελτιωθούν. Θα θέλουν να του «μοιάζουν» και να του «ταιριάζουν», να είναι συμπληρωματικά, οπότε θα βελτιωθούν και οι όψεις και το περιεχόμενο των γύρω κτιρίων.

— Νέοι Έλληνες αρχιτέκτονες υπάρχουν;

Ναι. Υπάρχει μια καλή καινούργια γενιά αρχιτεκτόνων, μεταξύ 30 και 45, οι οποίοι ευτυχώς, με την οικονομική ανάπτυξη, επειδή η δουλειά δεκαπλασιάστηκε σε σχέση με το 2017, βρήκαν χώρο ώστε να αναδείξουν το έργο τους. Οπότε, βλέπουμε συνέχεια να ξεπετάγεται το καινούργιο ταλέντο, κάτι πολύ ελπιδοφόρο σε μια εποχή που αποσύρονται κάποιοι παλαιοί.

— Εσείς δίνετε δουλειές σε νέους αρχιτέκτονες;

Για τα γραφεία μας στη Νερατζιώτισσα εμπιστευτήκαμε τότε για το concept δύο τεταρτοετείς φοιτητές της Αρχιτεκτονικής, οι οποίοι είχαν κερδίσει το βραβείο για το κέντρο επισκεπτών Renzo Piano στο Ίδρυμα Νιάρχος. Και από ένα άρθρο στην «Καθημερινή» που τους παρουσίαζε για τη βράβευσή τους, τους πήραμε και σχεδίασαν τα γραφεία μας το 2016-2017. Για την όψη του Πύργου Πειραιά, μεταξύ των οκτώ γραφείων που κατέθεσαν πρόταση, επι-

λέξαμε το PILA, το γραφείο ενός νεαρού ζευγαριού αρχιτεκτόνων, του Ηλία Παπαγεωργίου και της συζύγου του, Χριστίνας Παπαλεξανδρή. Την όψη του Μινιόν, μέσα από διαδικασία από εννιά προτάσεις, τη δώσαμε σε έναν σχετικά νεαρό και άγνωστο εδώ στην Ελλάδα Έλληνα που ζει στη Βαρκελώνη, τον Μίνω Διγενή.

— Τι ποσοστό τεχνητής νοημοσύνης βάζετε στον σχεδιασμό ενός κτιρίου; Θέλετε να συμμετέχει και ο παλιός, παραδοσιακός τρόπος;

Εμείς δεν σχεδιάζουμε μέσα στην εταιρεία τα κτίρια, ωστόσο συνεργαζόμαστε στενά με τα μελετητικά γραφεία. Θεωρώ όμως πως τα καλά concept design, όπως τα λέμε, τα καλά προσχέδια δηλαδή, είναι όλα στο χέρι και μετά αναλαμβάνει τη δουλειά η τεχνολογία. Χρησιμοποιούμε τεχνητή νοημοσύνη στην εταιρεία, αλλά σε άλλους τομείς.

— Έχει ελπίδα η αναβίωση της γειτονιάς στην Αθήνα;

Σαφώς έχει ελπίδα, αν επιμεινουμε όλοι οι συντελεστές. Θα έβαζα ως κυριότερο τον ρόλο αυτών που έχουν την ευθύνη να εξηγήσουν στους κατοίκους της γειτονιάς τι σημαίνει η αναβίωσή της. Αυτό που έχει χαθεί είναι η επικοινωνία, δεν μιλάει κανείς με κανέναν. Το 1991 βρέθηκα να ζω για 6 μήνες σε ένα προάστιο του Μπέρμινγχαμ. Η εταιρεία που με εκπαίδευε μου είχε διαθέσει ένα μικρό μπάνγκαλου. Τα Χριστούγεννα, ήρθε η γυναίκα μου για να τα περάσουμε μαζί και καλέσαμε στο σπίτι τρεις από τις οικογένειες με τις οποίες έλεγα «καλημέρα» και «καλησπέρα». Εκείνη τη μέρα στο σπίτι μου βρέθηκαν και μεταξύ τους όλοι για πρώτη φορά και συστήθηκαν. Το λέω για να μην τα φορτώσουμε όλα στο AI. Για τις γειτονιές, λοιπόν, πρώτα θα έλεγα ότι θα πρέπει να εξηγήσουμε στους ανθρώπους της περιοχής τι σημαίνει η ανάπλαση, μετά το κράτος σε όλες του τις εκφάνσεις να δημιουργεί πάντοτε το φιλικό πλαίσιο, και έπειτα οι ιδιώτες να θέλουν να κάνουν κάτι που αφήνει αποτύπωμα στη γειτονιά κι όχι μόνο στην τσέπη τους. Την ευθύνη, όμως, να ταρακουνήσει και να κινητοποιήσει όλους αυτούς την έχει ο επενδυτής, ο ιδιώτης. Αυτός πρέπει να πάρει την πρωτοβουλία, να μην περιμένει από τους άλλους. Υπάρχει «η πόλη των 15 λεπτών» που ξεκίνησε από τη Γαλλία, νομίζω. Να δημιουργήσουμε τις γειτονιές που μπορεί κανείς να τα βρει όλα μέσα σε 15 λεπτά. Οι πεζοδρομήσεις, οι πλατείες και το ελεύθερο πράσινο είναι πλέον ο καινούργιος τρόπος για να δημιουργείς τη γειτονιά. Στην Αθήνα αυτό είναι που μας λείπει.

— Άρα η Αθήνα δεν χρειάζεται ύψος σε κτίρια.

Είμαι οπαδός του ύψους, αν γίνεται με στρατηγική και ορίζοντα 30-40 ετών, και σε συγκεκριμένες περιοχές, γιατί το ύψος δημιουργεί περισσότερο ελεύθερο χώρο κάτω. Αρκεί αυτό να εντάσσεται σ' έναν ευρύτερο αστικό σχεδιασμό.

— Υπάρχει ένα στοιχείο της παλιάς Αθήνας το οποίο λέτε ότι ίσως θα μπορούσε να αναβιώσει ως στοιχείο του χαρακτήρα της;

Για τον χωματόδρομο που λέμε ότι χάθηκε, θα σας φέρω ένα παράδειγμα. Πριν από 45 χρόνια, η Τσοκάνη, ως περιφέρεια, αποφάσισε να διατηρήσει όλους τους χωματόδρομους της για να επικοινωνούν τα χωριά, και ως στοιχείο σύνδεσης με το παρελθόν αλλά και ως τουριστικό εργαλείο. Το αποτέλεσμα είναι οι strade bianche να έχουν γίνει τώρα πόλος έλξης τουριστών απ' όλο τον πλανήτη. Γιατί θέλεις να ποδηλατήσεις, να οδηγήσεις, αντί να πας από την ασφάλτο, από τη Σιένα στο Σαν Τζιμινιάνο, να πας από strade bianche. Βέβαια οι strade bianche δεν είναι σαν τους ελληνικούς χωματόδρομους, είναι αυτό που λέμε πατημένο χαλίκι 3Α. Γιατί συντηρούνται από το σύστημα, από το κράτος. ■

Οι πεζοδρομήσεις, οι πλατείες
και το ελεύθερο πράσινο
είναι πλέον ο καινούργιος
τρόπος για να δημιουργείς
τη γειτονιά. Στην Αθήνα
αυτό είναι που μας λείπει.

Φως, σκιά και η πόλη

ΕΙΝΑΙ ΤΕΧΝΗ ΤΟ ΝΑ ΦΩΤΙΖΕΙΣ ΜΙΑ ΠΟΛΗ, ΚΑΙ ΟΠΩΣ ΣΕ ΚΑΘΕ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ, ΚΙ ΕΔΩ

Της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΝΤΕΚΩ*

Οι μεγάλοι ζωγράφοι το γνώριζαν ενστικτωδώς. Οι εκπρόσωποι του *chiaroscuro* –ο Καραβάτζιο, ο Ρέμπραντ, ο Ζορζ ντε λα Τουρ– γνώριζαν ότι το σκοτάδι δεν είναι η απουσία του φωτός, αλλά ο απαραίτητος σύντροφός του. Η σκιά δίνει στο φως τη σημασία του, όπως οι παύσεις στη μουσική... Φανταστείτε ένα μουσικό κομμάτι χωρίς παύσεις – θα ήταν ανυπόφορο. Το ίδιο και ο φωτισμός χωρίς σκοτάδι. Η ίδια αλήθεια ισχύει και για τις πόλεις μας. Όταν τις φωτίζουμε σαν να είναι το σκοτάδι ο εχθρός, χάνουμε κάτι ουσιαστικό: την υφή της νύχτας! Χάνουμε την ήρεμη αξιοπρέπεια μιας πόλης που ξέρει πότε να υποχωρήσει στη δύναμη της νύχτας και στη γοητεία του σκοταδιού.

Ο φωτισμός δεν είναι απλώς ένα αισθητικό επιχείρημα. Είναι ένα πολιτικό και ηθικό θέμα. Οι δημοτικές αρχές και οι σχεδιαστές φωτισμού φέρουν πραγματική ευθύνη απέναντι στους πολίτες που περπατούν στους δρόμους: τους έφηβους που σχολάνε από το φροντιστήριο της γειτονιάς, την ηλικιωμένη κυρία που επιστρέφει σπίτι της το βράδυ, το παιδί που διασχίζει μια διάβαση, τον ποδηλάτη που κινείται σε ένα στενό δρομάκι, τον οδηγό στη λεωφόρο... Η ασφάλεια είναι αδιαπραγμάτευτη. Όμως η ασφάλεια δεν απαιτεί την εξάλειψη της νύχτας. Απαιτεί κατάλληλο φωτισμό! Φωτισμό με σωστή κατεύθυνση, χωρίς θάμβωση, με σωστή θερμοκρασία του λευκού φωτός, προ-

σαρμοσμένη στο ανθρώπινο σώμα και το περιβάλλον του, ανάλογα ζεστό ώστε να είναι φιλόξενο και όχι έντονα ψυχρό που στρεσάρει επηρεάζοντας τον κερκάρδιο ρυθμό του ανθρώπινου οργανισμού.

Η κρίσιμη διάκριση που λίγοι υπεύθυνοι κατανοούν είναι ότι περισσότερο φως δεν σημαίνει και καλύτερο φως. Ο καλός σχεδιασμός φωτισμού δεν είναι μόνον υπόθεση Watt και Lumen. Απαιτεί εξειδικευμένη γνώση και συμπεριλαμβάνει πολλές παραμέτρους εκτός από την αμιγώς φωτιστική και ηλεκτρομηχανολογική πρακτική.

Ο φωτισμός των πόλεων, αν και φαίνεται εκ πρώτης όψεως τεχνικό ζήτημα, όταν

– Μια κοινή ευθύνη

ΞΕΚΙΝΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΑ ΞΕΡΕΙΣ ΤΙ ΝΑ ΑΦΗΝΕΙΣ ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ

αρχίσεις να ξετυλίγεις το νήμα, ανακαλύπτεις ότι στην πραγματικότητα είναι ένας κόμβος όπου συναντώνται η βιολογία του ανθρώπινου οργανισμού, η ψυχολογία του αστικού πολίτη, η κοινωνιολογία της συλλογικής συμπεριφοράς, η αρχιτεκτονική και η ποιότητα του δημόσιου χώρου, η οικολογία και η σχέση μας με το φυσικό περιβάλλον, η φιλοσοφία της σχέσης μας με το σκοτάδι και το φως και, τελικά, η πολιτική των αποφάσεων που διαμορφώνουν την καθημερινότητά μας.

Ο υπερβολικός φωτισμός των πόλεων στο όνομα της ασφάλειας δημιουργεί έναν φαύλο κύκλο από τους πιο δυσδιάκριτους: Υπερβολικό φως διαταραχή ύπνου καταστολή μελατονίνης αυξημένη κορτιζόλη υπερ-

διέγερση επιθετικότητα αστική ένταση... κοκ. Και τότε η πόλη αντιδρά προσθέτοντας περισσότερη επιτήρηση, περισσότερη αστυνόμευση, περισσότερο φως για να αντιμετωπίσει το σύμπτωμα που η ίδια έχει δημιουργήσει.

Ο επιθετικός πολίτης το πρωί δεν είναι απλώς ένας δύσκολος άνθρωπος, αλλά θύμα πιθανόν ενός υπερφορτισμένου αστικού περιβάλλοντος που του αρνήθηκε το σκοτάδι το οποίο το νευρικό του σύστημα τόσο χρειάζεται. Έτσι μια πόλη που υπερφωτίζεται δεν διεγείρει μόνο τους πολίτες της ατομικά, αλλά διαβρώνει και τον συλλογικό κοινωνικό ιστό που κατ' εμέ είναι η αληθινή βάση της αστικής ασφάλειας.

Φωτισμός της δυτικής πτέρυγας του «Ελευθέριος Βενιζέλος»

Το φως που προοριζόταν να ενώνει και να προστατεύει, καταλήγει αργά, αθόρυβα, βιολογικά να διχάζει και να εξασθενεί. Η πεποίθηση ότι οι πιο φωτεινές πόλεις είναι εξ ορισμού πιο ασφαλείς αποτελεί μια ελκυστική, αλλά τελικά υπεραπλουστευμένη αντίληψη – μια σύγχυση του συμπτώματος με την αιτία. Η ασφάλεια στο αστικό περιβάλλον δεν υπήρξε ποτέ αποκλειστικά και μόνο ζήτημα ορατότητας! Είναι, στην ουσία της, προϊόν πολιτισμού, κοινότητας και της σχέσης που χτίζει μια κοινωνία με τους ανθρώπους της και με το περιβάλλον της...

Κι ας μην ξεχνάμε ότι υπάρχει και ο ουρανός! Πάνω από κάθε πόλη, πάνω από κάθε στύλο φωτισμού, πάνω από κάθε φωτεινή επιγραφή, κάθε φωτισμένη όψη κτιρίου, κάθε φωτισμένο μνημείο, εκτείνεται ένας νυχτερινός ουρανός που ανήκει σε όλους και σε κανέναν. Η φωτορύπανση τον έχει κλέψει από τους περισσότερους πολίτες τόσο σταδιακά, που πολλοί δεν γνωρίζουν καν τι έχουν χάσει. Μια γενιά παιδιών μεγαλώνει χωρίς να έχει δει ποτέ τον γαλαξία, χωρίς εκείνη τη μαγική αίσθηση του να νιώθεις μικρός και να αισθάνεσαι δέος κάτω από ένα άπειρο βελούδινο σκοτάδι κεντημένο με αστέρια.

Αυτό επίσης είναι δημόσια ευθύνη και απαιτεί πρόθεση παρά θυσία. Με σωστό φωτισμό μπορούμε να διατηρήσουμε ασφαλείς τους δρόμους, τα πάρκα, τις γειτονιές και ταυτόχρονα, ορατά τα αστέρια. Η τεχνολογία υπάρχει. Η γνώση υπάρχει κι εμπλουτίζεται. Αυτό που πιθανόν χρειάζεται είναι εκπαίδευση/παιδεία – μια δημόσια συζήτηση π.χ. για το τι σημαίνει καλός αστικός φωτισμός. Οι πολίτες αξίζουν να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τη διαφορά μεταξύ κατάλληλου φωτισμού και σπάταλου, υπερβολικού ή επιβλαβούς φωτός. Η φωτιστική παιδεία θα πρέπει να αποτελεί μέρος των συζητήσεων για το κοινό μας αστικό περιβάλλον. Ο φωτισμός στις πόλεις, εκτός από τους δημόσιους χώρους, αφορά και τις όψεις δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων. Κι εδώ εισέρχεται η ατομική ευθύνη, που προϋποθέτει την προαναφερθείσα παιδεία.

Γνωρίζουμε πως το φως και η σκιά είναι ίσως τα πιο ισχυρά αλλά ταυτόχρονα και τα πιο άυλα υλικά που έχει στη διάθεσή του ο αρχιτέκτονας όταν συλλαμβάνει το αρχιτεκτόνημα.

Οι μεγάλοι αρχιτέκτονες της ιστορίας κατανοούσαν ενστικτωδώς ότι ένα κτίριο δεν βλέπεται ποτέ στην κυριολεξία, αλλά «διαβάζεται» μέσα από την αλληλεπίδραση φωτός και σκοταδιού στις επιφάνειές του. Ο Λε Κορμπιζιέ περιγράφει την αρχιτεκτονική ως «*την επιδέξια, σωστή και μεγαλειώδη, παιχνιδιάρικη σύνθεση όγκων κάτω από το φως*», και κατανοούσε ότι ο όγκος δεν είναι προϊόν μόνο γεωμετρίας, αλλά και της αντίθεσης μεταξύ φωτισμένων και σκιασμένων επιφανειών. Οι αρχαίοι Έλληνες το γνώριζαν αυτό με εκπληκτική ακρίβεια. Ο Λούις Καν μιλούσε για «*το φως που δίνει μορφή στον χώρο*» και σχεδίαζε τα κτίριά του ως όργανα σύλληψης, φιλτραρίσματος και δραματοποίησης του φυσικού φωτός.

Το φως του ήλιου, το άυλο δημιουργικό υλικό του αρχιτέκτονα που κινείται καθόλη τη διάρκεια της ημέρας, σμιλεύει φωτοσκιάζοντας διαδοχικά τους όγκους, προσδιορίζοντας τη φόρμα. Η σκιά, χορεύοντας μαζί με το φως πάνω στις όψεις, δημιουργεί βάθος, υπονοεί όγκο ή την απουσία του, προτείνει βάρος, αλλά κυρίως μας υπενθυμίζει ότι κινούμαστε σε έναν τρισδιάστατο κόσμο διαμορφωμένο από ανθρώπινη πρόθεση. Αυτό μπορεί να κάνει η σκιά, όταν αξιοποιείται σωστά! Και αυτή την ίδια πρόθεση οφείλει να υπηρετεί ο τεχνητός φωτισμός τη νύχτα.

Όταν όμως ισοπεδώνει αυτή την εμπειρία με το να φωτίζει, για παράδειγμα, αδιακρίτως κάθε επιφάνεια με όμοια ένταση ή κατεύθυνση, όταν οι σκιές αντιμετωπίζονται ως προβλήματα προς εξάλειψη και όχι ως γλυπτικές ποιότητες, η αρχιτεκτονική χάνει την πλαστικότητά της. Το κτίριο γίνεται εικόνα του εαυτού του και ο διάλογος μεταξύ όγκου, μάζας και φωτός ένας από τους παλαιότερους και πιο βαθείς διαλόγους στον ανθρώπινο πολιτισμό, σωπαίνει.

Στην καλύτερη όμως εκδοχή του, το τεχνητό φως τη νύχτα, όταν συλλαμβάνεται από έναν ευαίσθητο φωτιστή

που εργάζεται σε στενό διάλογο με την αρχιτεκτονική, μπορεί να καταφέρει κάτι σχεδόν μαγικό, μπορεί ακόμη και να αποκαλύψει πτυχές της μορφής και της αρχιτεκτονικής πρόθεσης που το φως της ημέρας, παραδόξως, μερικές φορές αποκρύπτει.

Σε κάθε περίπτωση ο τεχνητός φωτισμός οφείλει, όπως και το φυσικό φως, να υπογραμμίζει τις γραμμές, τους όγκους, να σέβεται τη σκιά, να τιμά το υλικό, και πάνω απ' όλα να υπηρετεί την αρχιτεκτονική χωρίς να την ανταγωνίζεται. Όταν το επιτυγχάνει αυτό, σπάνια αλλά αξέχαστα, η νυχτερινή εικόνα του κτιρίου δεν γίνεται απομίμηση της ημερήσιας πρόσοψης, αλλά το συμπλήρωμά της, σαν το κτίριο να φορά το νυχτερινό του ένδυμα.

Το φως, φυσικό ή τεχνητό, αφηγείται! Καθώς καί δεύει τις επιφάνειες του αρχιτεκτονήματος, τις γωνίες του, τις υφές του, γνωρίζει την πρόθεση του αρχιτέκτονα, του γλύπτη, και μας τη μαρτυρά. Θυμάται όσα ο χρόνος έχει χαράξει πάνω στο κτίριο, στο μνημείο, και δεν το φωτίζει απλώς αλλά αφηγείται την ιστορία του. Εμείς οι περαστικοί οπλίτες κοιτοστεκόμαστε εννιότε και αφουγκραζόμαστε τον ψίθυρο.

Από το chiaroscuro

στα έργα των ζωγράφων του μπαρόκ έως τη φωτοσκίαση που δίνει πλαστικότητα στην αρχιτεκτονική, η ισορροπία φωτός και σκιάς είναι τελικά η μεταφορά που περιγράφει την ιδανική ζωή: όχι εκτυφλωτικό φως, όχι απόλυτο σκοτάδι, αλλά η σοφή και ποιητική ισορροπία των δύο. Ένας αρμονικός χορός. Ένα ντουέτο.

Από τους φανούς των αρχαίων πόλεων

στον αρχιτεκτονικό φωτισμό με led, από τον κirkάδιο ρυθμό στη βιολογία της επιθετικότητας, από την ευθύνη του μελετητή φωτισμού έως αυτή του νομοθέτη, η πράξη τού φωτισμού μιας πόλης είναι ηθική. Γιατί το πρόβλημα με τις συστημικές αλληλεξαρτήσεις είναι ακριβώς αυτό: όταν όλα συνδέονται, είναι πολύ εύκολο κάποιος να πει «δεν φταίω εγώ». Ο μελετητής λέει: «Εγώ εφάρμοσα τις προδιαγραφές». Ο δήμος λέει: «Εγώ ακολούθησα τη νομοθεσία». Η κρατική εξουσία λέει: «Εγώ αντικατόπτρισα την κοινή γνώμη». Κι έτσι η ευθύνη εξατμίζεται...

Αλλά ακριβώς επειδή όλα αλληλεξαρτώνται, ο καθένας φέρει μεγαλύτερη ευθύνη από αυτήν που νομίζει. Γιατί κάθε απόφαση, κάθε πρόταση, κάθε νόμος είναι ένας κρίκος που κινεί ολόκληρη την αλυσίδα. Ο μελετητής που σχεδιάζει με συνείδηση, ο δήμαρχος που αποφασίζει με γνώση, ο νομοθέτης που νομοθετεί με όραμα, αυτοί δεν είναι απλώς τεχνοκράτες. Είναι διαμορφωτές της βιολογίας, της ψυχολογίας και της κοινωνικής συνοχής των πολιτών τους.

Τελικά, το να φωτίζεις μια πόλη είναι μια βαθιά ηθική πράξη. Το φως είναι πράξη ευθύνης και το σκοτάδι είναι δώρο που δεν έχουμε μάθει ακόμη να το εκτιμούμε. ■

Το φως και η σκιά
είναι ίσως τα πιο
ισχυρά αλλά ταυτό-
χρονα πιο άυλα υλικά
που έχει στη διάθεσή
του ο αρχιτέκτονας
όταν συλλαμβάνει
το αρχιτεκτόνημα

© ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΑΛΙΚΟΣ

*Η Ελευθερία Ντεκώ είναι επίκουρη καθηγήτρια στην Καλών Τεχνών του ΑΠΘ, όπου διδάσκει «Θεατρικό Φωτισμό» από το 2005. Συμμετείχε στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 2004, ως διευθύντρια και σχεδιάστρια φωτισμού και στις τελετές έναρξης και λήξης, ενώ βραβεύτηκε με Emmy για την Τελετή Έναρξης των Αγώνων. Επιμελήθηκε τον φωτισμό της Ακρόπολης το 2020, για τον οποίο επίσης κέρδισε το βραβείο φωτιστικού σχεδιασμού LIT Design Award.

SAND STONE COLLECTION BY TECHNOGYM

WELLNESS, NATURE, REFINED.

Εμπνευσμένη από την αυθεντικότητα των φυσικών υλικών, η συλλογή **SAND STONE** επαναπροσδιορίζει το design των χώρων ευεξίας μέσα από μια σύγχρονη, ισορροπημένη αισθητική.

Οι ορυκτές αποχρώσεις και οι ανάγλυφες επιφάνειες δημιουργούν μια αίσθηση σταθερότητας και ελέγχου, ενισχύοντας την εμπειρία της κίνησης. Διακριτική αλλά με έντονη ταυτότητα, ενσωματώνεται με φυσικότητα σε σύγχρονα αρχιτεκτονικά περιβάλλοντα και premium χώρους ευεξίας.

Η συλλογή **SAND STONE** φέρνει σε ισορροπία τεχνολογία και υλικότητα, δημιουργώντας ένα περιβάλλον όπου η κίνηση, ο χώρος και το design λειτουργούν ως ένα ενιαίο σύνολο.

Ανακαλύψτε
περισσότερα

Technogym Experience Center: Λ. Ποσειδώνος 77, Άλιμος

Θωμάς Δοξιάδης
«Η καλή αρχιτεκτονική
σε σύνθετα προβλήματα»

Ο ΔΙΕΘΝΩΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΜΕΝΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ

ΜΙΛΑ ΣΤΗΝ ATHENS VOICE

Του ΠΑΡΙ ΔΟΞΙΑΔΗΣ - Φωτό: ΤΑΣΟΣ ΑΝΕΣΤΗΣ

Ο Απόλλωνας, θεός του φωτός και της μουσικής, συνδέεται με την έννοια της αρμονίας. Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ο Απόλλωνας ήταν ο θεός (και) της αρμονίας. Κάπως έτσι, στην οδό που φέρει το όνομά του στο κέντρο της Αθήνας, ο Θωμάς Δοξιάδης μοιάζει να ασκεί καθημερινά μια δική του τέχνη ισορροπίας. Ανάμεσα στην πόλη και τη φύση, στο μυαλό και το σώμα, στο παρελθόν και το παρόν.

Ο Δοξιάδης είναι αρχιτέκτονας και αρχιτέκτονας τοπίου, ένας από τους ανθρώπους που έχουν δώσει στην αρχιτεκτονική τοπίου στην Ελλάδα διεθνή υπόσταση. Γεννήθηκε το 1970, σπούδασε στο Χάρβαρντ και εργάστηκε στη Νέα Υόρκη, πριν επιστρέψει στην Αθήνα. Ασχολήθηκε με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, διδάξε αρχιτεκτονική τοπίου και έχει συνδέσει τη δουλειά του με την πόλη, το τοπίο, την οικολογία και την κλιματική προσαρμογή. Το 1999 ίδρυσε το γραφείο doxiadis+, μια δυναμική ομάδα που σήμερα αριθμεί 25 αρχιτέκτονες.

Στο κτίριο όπου μας φιλοξενεί σήμερα στεγάζεται ένα από τα πιο αναγνωρίσιμα ελληνικά γραφεία αρχιτεκτονικής. Στην Ελλάδα έχει συνδεθεί με έργα όπως το Ελληνικό, το Amanzoe, το Four Seasons Astir Palace, το Αχιλλείο στην Κέρκυρα και το Landscapes of Cohabitation στην Αντίπαρο, το οποίο ξεχώρισε διεθνώς, καθώς και με διεθνείς συνεργασίες και έργα από την Πορτογαλία και το Μαρόκο μέχρι τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Ο Δοξιάδης επιμένει πολύ στην έννοια της ομάδας. Μιλά για την καλή συνεργασία, για τη γνώση που συγκεντρώνεται με τα χρόνια, για την ανάγκη να κοιτάζεις κάθε έργο με φρέσκια ματιά, χωρίς να θέλεις να επιβάλεις απλώς μια λύση. Η χειρότερη μέρα της εβδομάδας, λέει γελώντας, είναι η μέρα που ασχολείται με τα διοικητικά θέματα του γραφείου. Οι καλύτερες είναι εκείνες που ταξιδεύει ή βρίσκεται γύρω από ένα τραπέζι με την ομάδα, λύνοντας πραγματικά ζητήματα σχεδιασμού.

Η φιλοσοφία του, η ιδέα της συμβίωσης (forming symbiosis), σημαίνει να βλέπεις τον κόσμο μέσα από το πώς συνδέονται τα ζωντανά στοιχεία, οι τόποι, οι ανάγκες, οι άνθρωποι και τα φυσικά συστήματα. Ο στόχος είναι να δημιουργούνται χώροι όμορφοι και βιώσιμοι, όπου ο άνθρωπος μπορεί να ζει σε ισορροπία με το περιβάλλον του.

Τι σημαίνει, όμως, στην πράξη αυτή η συμβίωση ανθρώπου και φύσης; Και πώς μεταφράζεται σε μια μέθοδο εργασίας; Ο Δοξιάδης μιλά με ενθουσιασμό για αυτό που ονομάζει «ευαίσθητη μέθοδο εργασίας»: «Στην Πορτογαλία, όπου δημιουργείται ένα μεγάλο resort, πολύ υψηλής ποιότητας, αλλά με την αίσθηση ότι βρίσκεσαι σε περιοχή προστασίας της φύσης, οι τεχνικές που χρησιμοποιούμε είναι φυσικής αποκατάστασης. Είναι μια περιοχή που είχε και προστατευόμενα στοιχεία αλλά και πολλά κατεστραμμένα σημεία. Άρα έπρεπε να γίνει “γιάτρεμα” της φύσης. Εκεί παίρνεις την οικολογική και οικοσυστηματική αποκατάσταση που θα έκανες σε ένα λατομείο ή σε μια βιομηχανική περιοχή, και τη συνδυάζεις με ένα high-end resort. Παντρεύεις δύο πράγματα και φτιάχνεις κάτι καινούργιο».

Και συνεχίζει με ένα ακόμη παράδειγμα: «Στο Μαρόκο, πάλι σε high-end resort, φροντίζουμε οι επισκέπτες να περνούν μέσα από ένα αγροτικό δάσος. Στη συγκεκριμένη χώρα υπάρχουν αγροτικές περιοχές που, λόγω ζέσης, λειτουργούν σαν δάση γεμάτα με καρποφόρα. Είναι πάρα πολύ όμορφα. Παίρνουμε λοιπόν τις παραδοσιακές τεχνικές και την αισθητική της μαροκινής αγροτικής όασης και φτιάχνουμε ένα resort που το μισό του θα είναι μια τέτοια όαση. Και τα φρούτα και τα λαχανικά, που θα είναι μεγάλη παραγωγή, θα καταναλώνονται τοπικά».

Γι' αυτό και το ζητούμενο, όπως υπογραμμίζει ο Δοξιάδης, δεν είναι η πολυτέλεια, αλλά η ποιότητα ζωής. Σε μια εποχή που περνάμε όλο και περισσότερο χρόνο μπροστά στην οθόνη και όλο και λιγότερο με τους άλλους, ο ίδιος επιστρέφει στο φως, στο χώμα, στα δέντρα και στους κήπους.

δίνει απλές λύσεις

— Εσείς, κύριε Δοξιάδη, μεγαλώσατε σε σπίτι με κήπο;

Μεγάλωσα στο κέντρο της Αθήνας τα πρώτα χρόνια της ζωής μου και μετά στα βόρεια της πόλης, σε ένα περιβάλλον που ήταν κάτι ανάμεσα σε κήπο και φάρμα. Υπήρχαν δέντρα, εσπεριδοειδή, ελιές, οπωροκηπευτικά, κι ένας μεγάλος σωρός κομποστοποίησης, πάνω (και μέσα) στον οποίο χοροπηδούσαμε. Ο κήπος συνδέθηκε για μένα με τη χαλάρωση και την οικογένεια.

Ο πατέρας μου δούλευε και τα Σάββατα, όπως συνηθίζοταν τότε, οπότε τις Κυριακές πηγαίναμε όλοι μαζί στον κήπο. Το άλλο βίωμα που έχω είναι του καλοκαιριού. Μέσα στη χρονιά ήμασταν στο σχολείο, στην Αθήνα, και μόλις τελειώναν τα μαθήματα μάς έστελναν στους παππούδες στο Πόρτο Ράφτη και αργότερα στις Κυκλάδες. Οι ευτυχισμένες στιγμές ήταν πάντα είτε στον κήπο, είτε στη θάλασσα, είτε σ' ένα βραχάκι κάτω απ' τον ήλιο και με ένα νησάκι στο βάθος.

— Ποια οικογενειακά βιώματα επηρέασαν τον τρόπο που σκέφτεστε;

Θα έλεγα πως σ' αυτά τα βιώματα υπάρχει μια οικογενειακή καταβολή. Ένα κομμάτι της οικογένειας ήταν γιατροί, κι έτσι υπήρχε πάντα η αίσθηση ότι τα πράγματα πρέπει να είναι «γιατρεμένα», υγιή. Αυτό επηρέασε πολύ τον τρόπο που σκέφτομαι. Στον τρόπο σκέψης μου με έχει επηρεάσει και ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης, αδερφός του παππού μου. Η οικογένεια ήταν πολύ δεμένη. Αδέλφια, θείοι, παππούδες, ξαδέρφια μεγαλώσαμε μαζί. Τα καλοκαίρια ζούσαμε σε έναν οικισμό που είχε σχεδιάσει εκείνος και τον χειμώνα σε σπίτια επίσης δικά του. Παρότι πέθανε το 1975, ο κύκλος του παρέμεινε πολύ ζωντανός γύρω μας.

Οι συγκεκριμένοι άνθρωποι ανήκαν σε μια παλιά γενιά Ελλήνων μηχανικών, που είχαν ζήσει προσφυγιά, πόλεμο, εμφύλιο και πίστευαν ότι μπορούν να φτιάξουν έναν καλύτερο κόσμο μέσα από την επιστήμη και τη δουλειά τους. Αυτόν τον κόσμο δεν τον έβλεπαν σαν μια τεχνολογική ουτοπία, όπως οι Γερμανοί, οι Γάλλοι ή οι Αμερικανοί. Τον έβλεπαν με έντονο το ελληνικό στοιχείο. Αυτός ο καλύτερος κόσμος είχε μέσα την οικογένεια, την πλατεία, τη λεμονιά, το ψαράκι. Αυτές ήταν οι αξίες τους.

— Αυτές οι αξίες πέρασαν και στην αρχιτεκτονική;

Στην ιστορία της αρχιτεκτονικής υπάρχει ο μοντερνισμός κι αργότερα εμφανίστηκε ο διεθνιστικός μοντερνισμός, που έφερε μεγάλες αλλαγές παγκοσμίως, αλλά λειτούργησε και σαν οδοστρωτήρας, γιατί είδε όλο τον κόσμο ομοιόμορφα.

Υπάρχει όμως και μια πιο τοπικιστική ή πιο ανθρωπιστική πτυχή στην αρχιτεκτονική. Η Ελλάδα έβγαλε ανθρώπους όπως ο Πικιώνης, ο Δοξιάδης, ο Κωνσταντινίδης, ο Αντωνάκης, οι οποίοι προσπάθησαν να παντρέψουν ένα πιο μοντέρνο αύριο με τις αξίες που αγαπάμε.

— Γιατί γίνετε αρχιτέκτονας;

Οι αξίες περνούν μέσα μας από μικρή ηλικία. Ως έναν βαθμό ήταν επιλογή μου να γίνω αρχιτέκτονας, αλλά κυρίως έχει να κάνει με το περιβάλλον. Το περιβάλλον όπου μεγάλωσα είχε μια ευαισθησία και μια ροπή προς την καινοτομία, προς τα ζωντανά πράγματα, προς τα όμορφα, προς τη συνθετική σκέψη, προς την αρμονία. Προς κάτι πιο λιτό και αρμονικό, όχι πολύ φορτωμένο ή «φωνακλάδικο».

Για παράδειγμα, από μικρός είχα πάντα μεγάλη δυσπιστία στους ανθρώπους που μιλούν πολύ και δυνατά. Σκεφτόμουν ότι κάτι έχουν να κρύψουν αυτοί οι άνθρωποι. Συνήθως η ουσία είναι κάτι απλό και λέγεται απλά. Θεωρώ ότι η καλή αρχιτεκτονική δίνει απλές λύσεις σε σύνθετα προβλήματα. Το χειρότερο είναι να δίνει σύνθετη λύση σε απλό πρόβλημα.

Ένα καλό κτίριο πρέπει να λειτουργεί, να αναπνέει, να μυρίζει σωστά, να μην κάνει αντήχηση, να ακουμπάς τους τοίχους και να το αισθάνεσαι αληθινό

— Ποιες αξίες έχει λοιπόν η αρχιτεκτονική;

Ως επιστήμη και επάγγελμα, η αρχιτεκτονική είχε κάποιες αρχές, μπορεί ακόμα να έχει. Αλλά είναι και θέμα του κάθε ανθρώπου. Η αρχιτεκτονική είχε πάντα ως αρχή τα πράγματα να στέκονται, να λειτουργούν καλά και να είναι όμορφα, όπως έβλεπε κάθε εποχή το όμορφο. Από τον Παρθενώνα και την Αγία Σοφία μέχρι τα κτίρια του μοντερνισμού. Η αίσθησή μου είναι ότι από τη δεκαετία του 1990 και μετά η αρχιτεκτονική έχασε αυτές τις αρχές κι έγινε lifestyle και μόδα. Και η μόδα έχει ημερομηνία λήξης, ό,τι γίνεται μόδα κάποια στιγμή τελειώνει. Η αρχιτεκτονική έχασε το βάθος της κι έτσι άρχισαν να στήνονται κτίρια για φωτογράφιση, ενώ ένα καλό κτίριο πρέπει να λειτουργεί, να αναπνέει, να μυρίζει σωστά, να μην κάνει αντήχηση, να ακουμπάς τους τοίχους και να το αισθάνεσαι αληθινό.

— Η εποχή που η αρχιτεκτονική ήταν μόδα έχει περάσει;

Πιστεύω πως περνάει. Κι ελπίζω ότι επιστρέφουμε σε μια εποχή όπου οι αξίες αποκτούν ξανά σημασία. Νομίζω ότι στις μέρες μας έχουν περισσότερο να κάνουν με τη σχέση μας με τη φύση, με τη σωματική μας διάσταση και με τον συνάνθρωπό μας. Σε αντιδιαστολή με τη σχέση με την οθόνη.

— Γιατί ο σύγχρονος άνθρωπος απομακρύνθηκε από τον κήπο και τώρα επιστρέφει σ' αυτόν;

Όταν γύρισα στην Ελλάδα, μία από τις σταθερές μου ενασχολήσεις ήταν το ελληνικό και το πάρκο του. Αρχισα να το μελετώ το 1995 και ευτυχώς εργαζόμαστε εκεί μέχρι σήμερα. Στην αρχή, τη δεκαετία του 1990, που οι Αθηναίοι δεν πήγαιναν στα πάρκα, το ερώτημα ήταν πώς φτιάχνεις ένα πάρκο 2.000-3.000 στρεμμάτων που δεν θα είναι άδειο. Τώρα πια ο κόσμος πηγαίνει. Νομίζω ότι αυτό συμβαίνει γιατί έχει καθεί η επαφή με το χωριό. Είμαστε Αθηναίοι που γεννηθήκαμε και μεγαλώσαμε στην πόλη, οπότε το πάρκο γίνεται μια διέξοδος. Το δεύτερο είναι ότι ζούμε μια ζωή με όλο και περισσότερη φασαρία, άγχος και αλλαγές. Οπότε είναι φυσικό να θέλουμε χώρους ηρεμίας. Η πλατεία είναι κοινωνικός χώρος, αλλά πού και πού χρειάζεσαι έναν χώρο όπου το μυαλό και η καρδιά να ηρεμούν.

— Το περιγράφετε σαν μια ανάγκη περισσότερο...

Υπάρχει η θεωρία της βιοφιλίας, που λέει ότι ο άνθρωπος, επειδή αναπτύχθηκε ως μέρος της φύσης, τη χρειάζεται για να είναι καλά. Όταν δεν βρίσκεται σε επαφή με φυσικά συστήματα, κάτι αρχίζει να διαταράσσεται. Έχει καθεί η ισορροπία ανάμεσα στο μυαλό και το σώμα. Για εκατομμύρια χρόνια λειτουργούσαν μαζί. Τα τελευταία χρόνια, ειδικά μετά τη βιομηχανική επανάσταση, δίνουμε πάρα πολλά στο μυαλό. Θέατρο, σινεμά, υπολογιστής, τηλεόραση, Netflix, κινητά. Περνάμε τη μέρα μας κυρίως μέσα στο μυαλό μας, όχι με το σώμα μας. Κι αυτό έρχεται μετά ως ανάγκη: να βγω, να τρέξω, να κινηθώ.

— Υπάρχει ένα μέρος όπου αισθάνεστε σπίτι σας;

Η Αθήνα, σίγουρα, γιατί έχω ζήσει σχεδόν όλη μου τη ζωή εδώ. Ένα βραχάκι σε οποιοδήποτε νησί στο Αιγαίο ή στο Ιόνιο. Εκεί που κάθεται και είστε μόνο το βραχάκι, η θάλασσα κι εσύ, και όλα είναι καλά. Το ίδιο και σ' ένα δάσος.

— Τι σημαίνει αρχιτεκτονική τοπίου; Πώς μπορεί να συνυπάρξει ο άνθρωπος της πόλης με τη φύση;

Πάντα μας βοηθά να βλέπουμε τα πράγματα μέσα στον χρόνο. Οι άνθρωποι, τουλάχιστον εδώ και δέκα χιλιάδες χρόνια, διαμορφώνουμε τη γη πάνω στην οποία ζούμε. Την καλλιεργούμε, κάνουμε πεζούλες, περιτοχίσματα, φράγματα, αγρούς. Κόβουμε δάση, διαχειριζόμαστε το νερό, τη φωτιά, την παραγωγή τροφής. Από τους γεωμέτρους της Αιγύπτου και της Μεσοποταμίας, που

Το πάρκο είναι οριζόντιο,
γι' αυτό δεν φαίνεται ακόμα
έντονα. Υλοποιούνται όμως
κομμάτια του, ενώ ήδη μπορεί
κανείς να κυκλοφορήσει
στο Experience Park.

πήραν πεδιάδες και τις έκαναν ορθογώνια για να καλλιεργούνται, μέχρι τους αιγυπτιακούς κήπους στους ναούς και στα μεγάλα σπίτια, ο άνθρωπος έφτιαχνε τοπίο. Το έκανε για λόγους παραγωγής, για λόγους μηχανικής, για να σταματήσει μια πλημμύρα, για άμυνα, αλλά και για λόγους συμβολικούς. Πριν από περίπου εκατό χρόνια αυτό οργανώθηκε στην Αμερική ως επάγγελμα και ονομάστηκε αρχιτεκτονική τοπίου: δηλαδή η δομή του χώρου όχι στο κτίριο, αλλά στο τοπίο.

Αν στην αρχιτεκτονική του κτιρίου τα βασικά συστήματα είναι το μπετόν, το ατσάλι, ο τοίχος, το παράθυρο, η σκάλα, στην αρχιτεκτονική τοπίου μπαίνουν η ύπαιθρος, ο καιρός, οι μεταβολές και τα φυσικά συστήματα: το νερό, η λίμνη, η διάβρωση, η πλημμύρα, το φυτό, το δάσος, η φωτιά. Σήμερα έρχεται να λύσει προβλήματα της εποχής μας. Πώς ξαναφέρνεις τη φύση μέσα στην πόλη. Πώς οργανώνεις έναν χώρο ώστε να περιορίζεται η πυρκαγιά. Πώς κάνεις ένα ρέμα ζωντανό οικοσύστημα που διαχειρίζεται πλημμύρες, φέρνει ζωή και δροσερό αέρα στη γειτονιά και γίνεται κοινωνικός χώρος. Πώς στήνεις ένα τουριστικό θέρετρο ώστε να έχει δραστηριότητες, μικροκλίμα, ομορφιά και να ανήκει στον τόπο του. Η αρχιτεκτονική τοπίου συνδυάζει τις επιστήμες του μηχανικού με τις βιολογικές επιστήμες. Ενώνει τον κόσμο του μπετού, του ατσαλιού και των δρόμων με τον κόσμο του δάσους, του ποταμού, του φυτού, ακόμα και του βακτηρίου. Και σήμερα αυτό είναι αναγκαίο, γιατί οι πόλεις μας, και οι ζωές μας, δεν μπορούν να υπάρξουν χωρίς φυσικά στοιχεία.

— Για τον δημόσιο χώρο υπάρχουν πάντα διαφωνίες. Διαφορετικές ανάγκες, διαφορετικές αξίες, διαφορετικά συμφέροντα. Πώς σχεδιάζει κανείς όταν δεν υπάρχει κοινή συμφωνία για το τι είναι «καλό»;

Στα αγγλικά αυτό που κάνουμε ονομάζεται design και δίνει έμφαση στη μορφή. Στα ελληνικά όμως ονομάζεται σύνθεση. Και η λέξη αυτή έχει μεγάλη σημασία, γιατί αναγνωρίζει ότι οι λύσεις βρίσκονται στη διαχείριση και εξισορρόπηση των πολλών διαφορετικών αναγκών. Αυτό γίνεται πρώτα σε επίπεδο κοινωνίας. Αυτή είναι που πρέπει να πει τι θέλει να συνθέσει στο μέλλον της. Ο αρχιτέκτονας μπορεί να φανταστεί ή να προτείνει, αλλά η κοινωνία πρέπει να αποφασίσει. Για παράδειγμα, αν θέλει δημόσιες πλατείες με λίγα τραπεζοκαθίσματα και πολλά δέντρα. Εκεί υπάρχει το εμπορικό κομμάτι, το φυσικό και το κοινωνικό. Αυτή είναι μια μορφή σύνθεσης.

Μετά έρχεται ο τρόπος που δουλεύει το κάθε γραφείο. Στους doxiadis+, με 25 χρόνια εμπειρίας και με μια ομάδα 25 ανθρώπων, έχουμε μαζέψει πολύ ειδική γνώση. Εξετάζουμε το κάθε έργο χωρίς προκαταλήψεις, με φρέσκο μάτι, και δουλεύουμε για λύσεις από τις οποίες θα βγαίνουν όλοι κερδισμένοι, από τα παιδιά και τους ενήλικες μέχρι τα δέντρα και τα πουλιά.

— Θα ορίζατε ποτέ κάποιο έργο ως τέλειο;

Θα μπορούσαμε να μιλάμε πολλή ώρα γι' αυτό! Το τέλειο μάλλον δεν υπάρχει, αλλά υπάρχουν, πιστεύω, κάποια έργα που γνωρίζω καλά τα οποία πλησιάζουν την τελειότητα, όπως οι διαμορφώσεις του Πικιώνη γύρω από την Ακρόπολη. Το «Απολλώνιο» του Κωνσταντίνου Δοξιάδη. Ή το κτίριο των καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων του Λε Κορμπιζέ, στο οποίο είχα την τύχη να περάσω τρία χρόνια στο πανεπιστήμιο. Υπάρχει, κατά την άποψή μου, μια τελειότητα και στα τείχη της Ακρόπολης. Αλλά και η «Μικρή Μητρόπολη» (Άγιος Ελευθέριος / Παναγία Γοργοεπήκοος) είναι εξαιρετική.

— Συχνά ζητάμε ταυτόχρονα ανάπτυξη, προστασία του περιβάλλοντος, οικονομική βιωσιμότητα, κοινωνική αποδοχή και υψηλή αισθητική. Μήπως δεν γίνονται όλα μαζί;

Νομίζω ότι γίνεται, αλλά μέσα από πολύ κόπο. Για να πετύχεις μια καλή σύνθεση, είτε μιλάς για μουσική είτε για την κοινωνία και την πολιτική, χρειάζεται πάρα πολλή δουλειά, ακριβώς επειδή πρέπει να συγκεράσεις τόσα διαφορετικά πράγματα. Και πρέπει να περάσει μέσα από ξεκαθάρισμα προτεραιοτήτων. Γιατί μπορείς να συνθέσεις δέκα κατευθύνσεις, αλλά δεν μπορούν όλες να είναι εξίσου κυρίαρχες. Όπως στη μουσική μπορεί να έχεις δέκα νότες, αλλά δεν έχουν όλες την ίδια αξία μέσα στη συγκεκριμένη μελωδία.

— Το μέλλον της πόλης μας θεωρείτε ότι είναι δυσοίωνο ή ελπιδοφόρο;

Η Αθήνα έχει τις δυνάμεις και τις αδυναμίες της. Μεγάλο της πλεονέκτημα

είναι η θέση της. Βρίσκεται σε ένα εξαιρετικό λεκανοπέδιο, περτριγυρισμένη από βουνά, δίπλα στη θάλασσα. Σε λιγότερο από μία ώρα μπορείς να βρεθείς είτε στο δάσος είτε στην παραλία, ενώ και τα δύο φέρνουν οικοσυστημικές υπηρεσίες στην πόλη, όπως καλό μικροκλίμα, οξυγόνο, νερό. Έχει επίσης περιοχές που έχουν κρατήσει ανθρώπινη κλίμακα, καθώς φτιάχτηκε από μικρές πόλεις και χωριά, όπως η Νέα Σμύρνη, που έχει ακόμα αυτόν τον χαρακτήρα. Το πρόβλημα είναι ότι μεγάλα κομμάτια της πόλης φτιάχτηκαν χωρίς σχεδιασμό, ειδικά σε επίπεδο δημόσιου χώρου. Υπάρχουν γειτονιές όπου μπορεί η ζωή στην πολυκατοικία να λειτουργεί, αλλά δεν υπάρχουν οι χώροι που χρειάζονται για την κοινωνική ζωή, το παιχνίδι, το ξέσκασμα.

Ένα μειονέκτημα, που μπορεί όμως να γίνει και πλεονέκτημα, είναι οι στενοί δρόμοι και τα μικρά οικοδομικά τετράγωνα, τα οποία με τη σειρά τους σημαίνουν υπερπληθώρα μικρών δρόμων. Μπορούμε άνετα να κρατήσουμε κάποιους δρόμους για τα αυτοκίνητα και οι υπόλοιποι να γίνουν χώροι για ζωή, παιχνίδι και δέντρα. Κοιτώντας το μέλλον, το πέρασμα από την εποχή του ΙΧ στην εποχή «μετά ΙΧ», με καλύτερη συγκοινωνία, πληθώρα ατομικών μέσων μετακίνησης και περισσότερο περπάτημα, μπορεί να βοηθήσει πολύ την Αθήνα. Χώρος που σήμερα καταλαμβάνεται από σταθμευμένα αυτοκίνητα θα μπορούσε να γίνει χώρος ποιότητας ζωής σε κάθε γειτονιά.

— Για να φανταστούμε καλύτερες πόλεις, πρέπει να κοιτάξουμε προς το παρελθόν, αναζητώντας χαμένες ισορροπίες, ή προς το μέλλον, διορθώνοντας λάθη;

Πρέπει να κοιτάξουμε και το παρελθόν και τις καλύτερες σύγχρονες πρακτικές αλλά και το πού θέλεις να βρεθείς στο μέλλον. Πρέπει να καταλάβουμε από πού ήρθε η πόλη, γιατί είναι όπως είναι, τι μπορεί να αντληθεί από το παρελθόν που να είναι χρήσιμο για το μέλλον, αλλά και ποιες ιδέες ήδη υπάρχουν σήμερα, τι γίνεται αλλού και μπορεί ρεαλιστικά να δουλέψει στη συγκεκριμένη πόλη.

— Έχετε ασχοληθεί με το Ελληνικό σχεδόν από την αρχή. Τι σημαίνει για εσάς σήμερα αυτό το έργο και το πάρκο του;

Από το 1995 ασχολούμαι ενεργά και το 2012 έτυχε να είμαστε στην ομάδα της Lamda, η οποία στη συνέχεια κέρδισε τον διαγωνισμό, οπότε έχουμε παρακολουθήσει το έργο σε όλες του τις φάσεις. Αυτή τη στιγμή ένα μεγάλο κομμάτι του χώρου υλοποιείται. Περνώντας, βλέπεις κυρίως τα κτίρια, γιατί είναι κάθετα. Το πάρκο είναι οριζόντιο, γι' αυτό δεν φαίνεται ακόμα έντονα. Υλοποιούνται όμως κομμάτια του, ενώ ήδη μπορεί κανείς να κυκλοφορήσει στο Experience Park. Σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα θα μπορούμε να κυκλοφορούμε και σε μεγαλύτερα κομμάτια του πάρκου. Το Ελληνικό είναι ένα πολύ μεγάλο στοιχείο. Ελπίζω να πάει καλά, γιατί αν όχι θα είναι κακό και για την πόλη και για την οικονομία. Οι μεγάλες αναπτύξεις από το μηδέν είναι πολύ δύσκολες και γεμάτες ρίσκα. Το δουλεύουμε για να πάει καλά όμως.

— Σκέφτεστε κάποιο παράδειγμα από το Ελληνικό όπου συνυπάρχουν το παλιό με το νέο;

Στο Experience Park, την πρώτη φάση του πάρκου του Ελληνικού, έπρεπε να λύσουμε το εξής βασικό πρόβλημα: Πώς θα το κάνουμε όσο πιο οικολογικό γίνεται, ξεκινώντας όμως από έναν χώρο αεροδρομίου, που είχε πάρα πολύ μπετόν και ασφάλτο. Πώς θα έχουμε τις λιγότερες αλλαγές, άρα και περιβαλλοντικό και ενεργειακό αποτύπωμα, από τη μία, και το περισσότερο πράσινο από την άλλη. Άλλο ερώτημα ήταν, τι θα κάναμε τα υλικά που χαλάσαμε. Εκεί μας έδειξε τον δρόμο το παρελθόν. Τα ανακυκλώσαμε.

Αν κοιτάξεις την παλιά Αθήνα, είναι πόλη ανακύκλωσης. Από τα τείχη της Ακρόπολης μέχρι τα παλιά σπίτια, όλα ήταν φτιαγμένα από ανακυκλωμένα υλικά παλιότερων εποχών. Κάπως έτσι λειτουργήσαμε κι εμείς. Το μπετόν, όταν το σπάσεις, γίνεται πέτρα. Δουλεύτηκε λοιπόν από παραδοσιακούς πετράδες, με τον παραδοσιακό τρόπο, και έγινε καλντερίμι, πεζούλα, παγκάκι, όπως φτιάχνεται εδώ και χιλιάδες χρόνια. Κάποια άλλα υφιστάμενα μετέτα κόπηκαν με τροχό και απέκτησαν καθαρές, ωραίες επιφάνειες μωσαϊκού, με πιο «πολυτελή» εμφάνιση. Αυτό είναι ένα πολύ καλό παράδειγμα του πώς μπορείς να κινηθείς προς ένα οικολογικό μέλλον μαθαίνοντας από το παρελθόν. ■

Pool Time Συλλογικές υποδομές κατοίκησης

ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΙΣΙΝΕΣ ΩΣ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΣΕ ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΟΠΟΥ ΤΟ ΝΕΡΟ ΡΕΕΙ ΑΘΕΑΤΟ

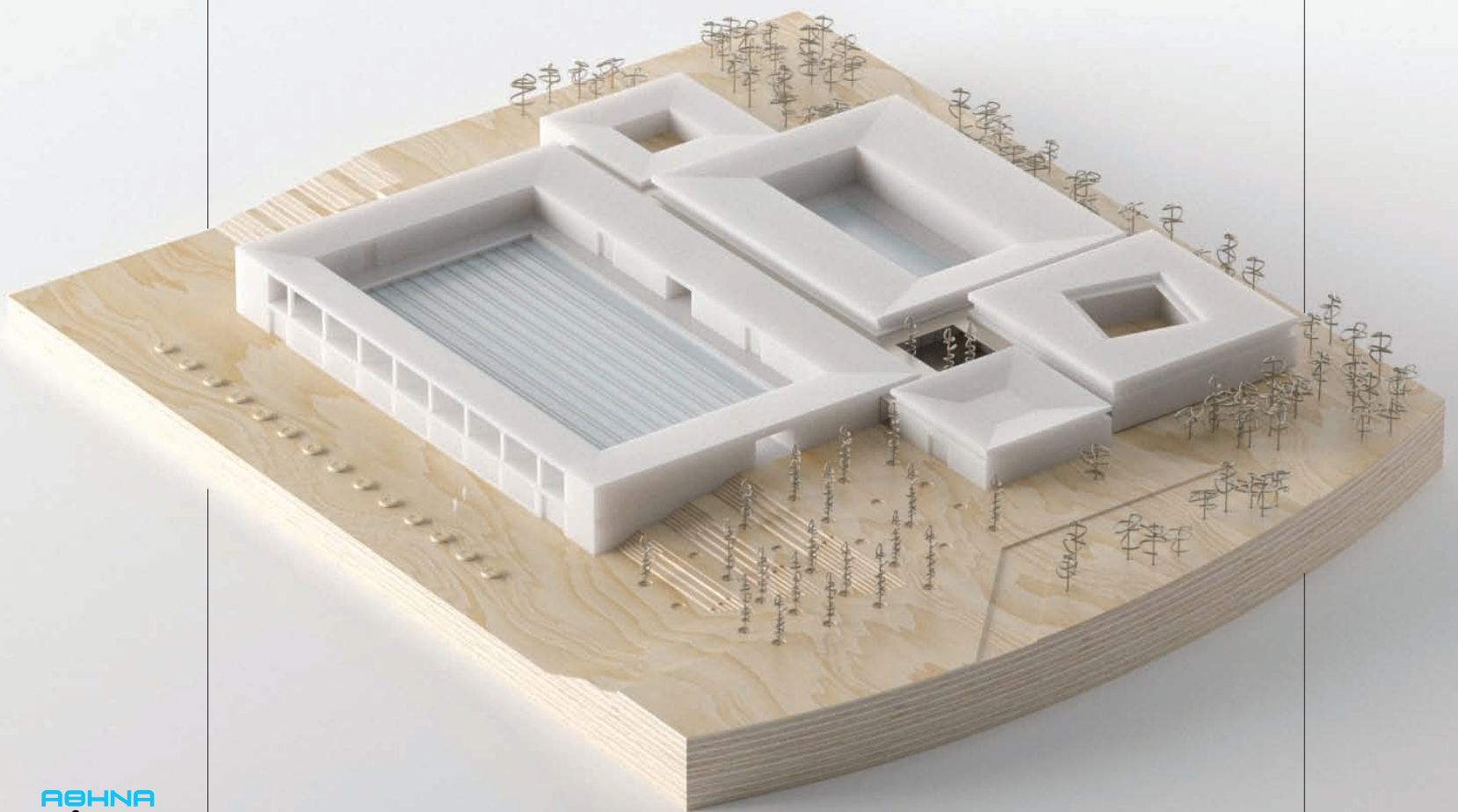
Του RYAN NEIHEISER - ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΑΡΓΥΡΟΥ

Στην Αθήνα, το νερό είναι ταυτόχρονα παντού και πουθενά. Κινείται κάτω από την πόλη μέσω θαμμένων ποταμών και τεχνητών καναλιών, ωστόσο σπάνια εμφανίζεται στην επιφάνεια. Αυτό που κάποτε αποτελούσε μια ορατή, κοινή αστική συνθήκη έχει μετατραπεί σε αόρατη υποδομή, αποσυρμένη από την καθημερινή εμπειρία. Σ' αυτή την απουσία, η δημόσια ποίνα αποκτά μια νέα σημασία: όχι απλώς ως χώρος αναψυχής, αλλά ως κρίσιμος δημόσιος χώρος· ένα από τα λίγα εναπομείναντα σημεία όπου το νερό, το σώμα και η πόλη συναντώνται. Ως μερικό υποκατάστατο των χαμένων ποταμών και των ιστορικών λουτρών, καταγράφει τόσο τη συνέχεια όσο και την απώλεια, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει ένα σύγχρονο πλαίσιο για τη συλλογική ζωή, την ανακούφιση από το κλίμα και την κοινωνική συνάντηση.

Διαχρονικά, το νερό στην Αθήνα συγκέντρωνε σώματα και οργάνωνε τη συλλογική ζωή. Από τα αρχαία ποτάμια έως τα ρωμαϊκά λουτρά κοντά στη Ρωμαϊκή Αγορά και τον Πύργο των Ανέμων και τα οθωμανικά χαμάμ, όπως το Λουτρό των Αέρηδων, οι χώροι αυτοί ενεργοποιούσαν συλλογικές πρακτικές δροσιάς, καθαρισμού και κοινωνικής συνεύρεσης. Σήμερα, οι δημοτικές πισίνες συνεχίζουν αυτόν τον ρόλο με πιο ήσυχο και κατακερματισμένο τρόπο. Διάσπαρτες στην πόλη, είναι μεν περιορισμένες, αλλά με υψηλή επισκεψιμότητα· προσφέρουν ανακούφιση από τη ζέση και συγκροτούν μικροκλίμακες αστικών μικρόκοσμων μέσα σε πυκνοδομημένες γειτονιές.

Ωστόσο, η πρόσβαση στο νερό δεν είναι πλέον ομοιόμορφα κατανεμημένη. Οι ιδιωτικές πισίνες έχουν πολλαπλασιαστεί σε πιο εύπορες περιφερειακές περιοχές, ενώ οι δημόσιες παραμένουν καιριές υποδομές σε πυκνότερες, λιγότερο προνομιούχες συνοικίες. Με αυτή την έννοια, το νερό έχει μετατοπιστεί από μια κοινή αστική συνθήκη σε ένα διαβαθμισμένο αγαθό, αντανακλώντας ευρύτερες ανισότητες στο μητροπολιτικό τοπίο.

Η κατάσταση αυτή βρίσκει αντιστοιχίες και σε άλλες παγκόσμιες πόλεις. Στη Νέα Υόρκη, το εκτεταμένο σύστημα δημόσιων ποινών που κατασκευάστηκε κατά την περίοδο του New Deal υπό τον Ρόμπερτ Μόουζες αποτέλεσε απάντηση

Info

Ο Ryan Neiheiser και η Χριστίνα Αργυρού είναι ιδρυτές του γραφείου NEIHEISER ARGYROS, ενός διεθνούς, διεπιστημονικού αρχιτεκτονικού γραφείου με έδρα το Λονδίνο και την Αθήνα. Το γραφείο δραστηριοποιείται παγκοσμίως και σε πολλαπλές κλίμακες, από κτίρια και πολεοδομικά σχέδια έως εσωτερικούς χώρους, τοπία, εκθέσεις και αντικείμενα. Τα ενδιαφέροντά τους δεν ορίζονται από συγκεκριμένη τυπολογία έργου, αλλά από μια διαρκή ερευνητική περιέργεια, μια καλλιτεχνική ασυνητότητα και μια ισχυρή δέσμευση στη δημιουργία χωρικών συνθηκών, περιβαλλόντων και αντικειμένων με πολιτισμική απήχηση. Το γραφείο NEIHEISER ARGYROS έχει σε εξέλιξη έργα στην Ευρώπη, το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

1. Ο Ryan Neiheiser και η Χριστίνα Αργυρού
2. McCarren Park Pool, NYC, USA - 1937
3. Δημοτικό Κολυμβητήριο Καλλιθέας

στην έλλειψη προσβάσιμων ακτογραμμών και φυσικών υδάτινων συστημάτων. Οι πισίνες αυτές δεν ήταν απλώς εγκαταστάσεις αναψυχής, αλλά μια στοχευμένη μορφή υποδομής δημόσιας υγείας· κρατικά χρηματοδοτούμενες, μνημειακές και με σαφή αστικό χαρακτήρα. Πρόσφεραν ένα πρότυπο όπου η πρόσβαση στο νερό αντιμετωπιζόταν ως δημόσιο αγαθό, ενταγμένο σε ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό σχέδιο.

Η συνθήκη αυτή αποτέλεσε την αφετηρία για το πρόσφατο design studio που διδάξαμε στο Harvard Graduate School of Design, όπου οι ιστορικές αυτές πισίνες της Νέας Υόρκης εξετάστηκαν ως κοινωνικοί πυκνωτές - αρχιτεκτονικές ικανές να συγκεντρώνουν δομές φροντίδας και αναψυχής

αλλά και να συγκροτούν τη συλλογική ταυτότητα. Το ερώτημα δεν περιοριζόταν στο πώς λειτουργούσαν, αλλά στο τι μεταξύ σώματος, κλίματος και πόλης.

Στην Αθήνα, οι δημόσιες πισίνες δεν είναι μνημειακά αστικά τοπία, αλλά αποδοτικοί, διάσπαρτοι χώροι, συχνά ενταγμένοι σε «υπολειμματικά» οικοπέδα μέσα στον πυκνό αστικό ιστό.

Καταλαμβάνουν, κυριολεκτικά, τα κενά που αφήνουν τα θαμμένα ποτάμια, προσφέροντας μια πραγματιστική -αν και μερική- απάντηση στην εξαφάνιση του νερού από την επιφάνεια της πόλης. Ωστόσο, η σημασία τους δεν έγκειται μόνο στην παροχή, αλλά και στην εμπειρία. Εντός των ορίων τους, αναδύεται προσωρινά μια διαφορετική αστική συνθήκη: το φως διαθλάται πάνω σε επιφάνειες πλακιδίων και κινούμενα σώματα· ο ήχος μετατοπίζεται από την κίνηση σε ηχώ, πλατουρισματα και αντηχήσεις· ο αέρας δροσιζεται, μεταφέροντας υγρασία και ανακούφιση από τη θερμότητα. Η πισίνα παράγει ένα μικροκλίμα -τόσο περιβαλλοντικό όσο και κοινωνικό-, όπου οι κανόνες χαλαρώνουν, ο χρόνος επιβραδύνεται και η πόλη βιώνεται διαφορετικά.

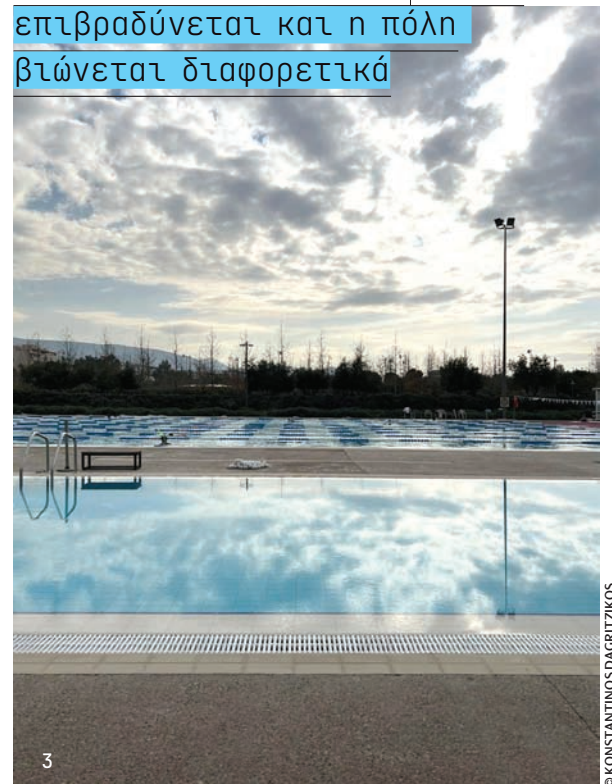
Η πρόκληση δεν είναι απλώς η ανάκτηση όσων χάθηκαν, αλλά η αναζήτηση νέων μορφών. Μεταξύ των θαμμένων ποταμών και των υπαρχουσών πισινών ανοίγεται ένα πεδίο δυνατοτήτων: το νερό ως οικολογικό σύστημα, ως υποδομή, ως κοινωνικός χώρος. Οι δημόσιες πισίνες, -φαινομενικά απλές αστικές υποδομές κοινής χρήσης-, ανήκουν σε ένα ευρύτερο σύνολο αστικών υπηρεσιών που καθιστούν δυνατή τη συλλογική ζωή. Δίπλα στην αποκομιδή απορριμμάτων, τις μεταφορές, τους ασφαλείς δρόμους, την εκπαίδευση, την υγεία και τη στέγαση, συγκροτούν το κοινό πλαίσιο μέσα από το οποίο μια πόλη συντηρείται. Αυτές οι αστικές υποδομές αποτελούν τον συλλογικό εξοπλισμό για να ζούμε μαζί. Απαιτούν ενεργή φροντίδα και αναβάθμιση, συντήρηση και επέκταση, ώστε όχι μόνο να μας υποστηρίζουν ατομικά, αλλά να μας επιτρέπουν να συμμετέχουμε συλλογικά στη συνεχή αναδιαμόρφωση της κοινότητάς μας.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, ένα από τα έργα μας εντάσσεται σ' αυτό το εξελισσόμενο τοπίο: μια νέα δημόσια πισίνα που βρίσκεται υπό κατασκευή στο Αθλητικό Πάρκο του Ελληνικού. Με άξονα μια ολυμπιακών διαστάσεων πισίνα 50 μέτρων, ο σχεδιασμός ανοίγει τον χώρο προς θέες του αναδυόμενου αστικού μετώπου και προς τη θάλασσα, εντάσσοντας την πράξη της κολύμβησης σε έναν ευρύτερο αστικό και παράκτιο ορίζοντα. Σχεδιασμένο όχι ως μεμονωμένη εγκατάσταση, αλλά ως μέρος ενός ευρύτερου πλαισίου ευεξίας, το έργο στοχεύει στο να λειτουργεί καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, να προσελκύει ετερόκλητο κοινό και να ενισχύει ένα ευρύτερο φάσμα συλλογικών δραστηριοτήτων.

Αυτή η δυναμική μπορεί και πρέπει να αναπτυχθεί περαιτέρω. Τι θα συνέβαινε αν οι δημόσιες πισίνες της Αθήνας σχεδιάζονταν ως χώροι υγείας, πολιτισμού και εκπαίδευσης, πέρα από την αναψυχή; Αν αντιμετωπιζόνταν όχι ως εποχικές παροχές αλλά ως αστικοί χώροι όλο τον χρόνο; Πώς θα μπορούσε η κατανομή τους στην πόλη και το περιεχόμενό τους να απαντήσει στις χωρικές ανισότητες; Θα μπορούσαν να συμβάλουν σε ένα πιο δροσερό και ανθεκτικό αστικό περιβάλλον -μειώνοντας τη θερμότητα, καθιστώντας το νερό πιο ορατό, θολώνοντας τα όρια μεταξύ πόλης και φύσης; Αντί να αντιμετωπίζονται ως περιθωριακές υπηρεσίες, το ζητούμενο είναι να αναγνωριστεί το λανθάνον αστικό και οικολογικό τους δυναμικό, να διευρυνθεί η σημασία τους και να επεκταθεί η εμβέλειά τους.

Το παρόν κείμενο αποτελεί μια ανοιχτή πρόκληση προς τους αρμόδιους φορείς της πόλης να επενδύσουν σε περισσότερες δημόσιες πισίνες - όχι απλώς ως πρόσθετες αθλητικές εγκαταστάσεις, αλλά ως ζωντανούς νέους αστικούς κόμβους· ως βασικές υποδομές φροντίδας, συμμετοχής, παιχνιδιού, μάθησης και κοινωνικής ανταλλαγής. ■

Η πισίνα παράγει ένα μικροκλίμα -τόσο περιβαλλοντικό όσο και κοινωνικό-, όπου οι κανόνες χαλαρώνουν, ο χρόνος επιβραδύνεται και η πόλη βιώνεται διαφορετικά

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ & ΝΙΚΟΣ ΒΕΝΙΑΝΑΚΗΣ

Διεθνές όραμα – ελληνικά δεδομένα

Η συνεργασία του αρχιτεκτονικού γραφείου Yorgos Andreadis and Partners (YAP) με το φημισμένο βρετανικό αρχιτεκτονικό γραφείο Foster + Partners – που ιδρύθηκε το 1967 από τον βαρόνο Νόρμαν Φόστερ – ξεκίνησε το 2023, για τον σχεδιασμό και την ανέγερση του κτιρίου The Grid στο Μαρούσι.

Δεν ήταν η πρώτη συνεργασία του Γιώργου Ανδρεάδη και του συνεργάτη του, Νίκου Βενιανάκη, με διεθνή αρχιτεκτονικά γραφεία. Στο ενεργητικό τους έχουν συνεργασίες που περιλαμβάνουν πρότζεκτ σε Αλ Σιντάγκα (Ντουμπάι), Ντόχα, Ραστ (Ιράν), Φρανκφούρτη, Παρίσι και άλλες πόλεις του εξωτερικού. Αλλά και στην Ελλάδα έχουν υλοποιήσει σημαντικά έργα, όπως, μεταξύ άλλων, τις εγκαταστάσεις του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού, το Virtual Reality Room στο Μουσείο της Ακρόπολης, την Ψυχιατρική Κλινική Κατερίνης, το εμπορικό κέντρο στον Γέρακα Αττικής και το City Gate στη Θεσσαλονίκη, καθώς και το κτίριο γραφείων Butterfly στο Χαλάνδρι.

Συναντηθήκαμε στο γραφείο τους στους Αμπελοκήπους, έναν χώρο που θυμίζει περισσότερο αρχιτεκτονικά γραφεία της Ευρώπης και της Αμερικής, με μοναδική έντονα ελληνική πινελιά το πρόσφατα ανακαινισμένο μωσαϊκό στο δάπεδο, που με τα ξεχωριστά του μοτίβα μάς μεταφέρει σε μια παλαιότερη, αριστοκρατική εποχή.

Στόχος ήταν να διερευνήσουμε δύο άκρως αντιθετικούς κόσμους: αφενός, την εμπειρία συνεργασίας με ένα διεθνές γραφείο – τις ομοιότητες, τις διαφορές, την ιεραρχία και τη δημιουργική ένταση – και αφετέρου την πραγματικότητα της μελέτης μικρών, θεσμικών έργων για το ελληνικό Δημόσιο, όπως ένα ερευνητικό κέντρο, μια αστυνομική διεύθυνση ή έναν βρεφονηπιακό σταθμό. Μια συζήτηση για την κλίμακα, την ταχύτητα, τη γραφειοκρατία, τις ανακαινίσεις παλαιών κτιρίων, τη βιωσιμότητα των κτιρίων.

ΜΕ ΕΡΓΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΗΠΕΙΡΟΥΣ, ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ YAP ARCHITECTS ΥΛΟΠΟΙΕΙ ΠΡΟΤΖΕΚΤ ΠΟΥ ΑΠΑΙΤΟΥΝΤΗ ΔΥΣΚΟΛΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΜΙΑΣ «ΕΛΒΕΤΙΚΗΣ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ» ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΕΩΣ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΟΙ ΔΥΟ ΚΑΤΑΞΙΩΜΕΝΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΜΙΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ATHENS VOICE.

Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΔΗΜΟΥ - Φωτό: ΕΙΡΗΝΗ ΣΙΟΥΣΙΟΥΡΑ

— Το πρότζεκτ The Grid (2023) στο Μαρούσι αποτελεί μια συνεργασία σας με το γραφείο Foster & Partners, που ιδρύθηκε από τον διάσημο Βρετανό αρχιτέκτονα σερ Νόρμαν Φόστερ. Πώς ξεκίνησε αυτή η συνεργασία;

N.B.: Για το έργο αυτό είχε γίνει αρχιτεκτονικός διαγωνισμός στον οποίο συμμετείχαμε κι εμείς, χωρίς αποτέλεσμα. Οι πελάτες αποφάσισαν να αναθέσουν στο γραφείο Foster & Partners αυτό το πρότζεκτ και πρότειναν σ' εμάς αυτή τη συνεργασία. Με την Noval (έναν από τους δύο πελάτες) είχαμε συνεργαστεί στο παρελθόν, για το κτίριο Butterfly. Έμειναν, λοιπόν, πολύ ευχαριστημένοι από το αποτέλεσμα και τη συνεργασία μας και μας ζήτησαν να δουλέψουμε μαζί με το γραφείο Foster & Partners σ' αυτό το πρότζεκτ, γιατί ήθελαν αφενός το όνομα, το κύρος και την τεχνογνωσία του Foster για ένα τόσο μεγάλο έργο και αφετέρου την ασφάλεια της συνεργασίας με ένα ελληνικό γραφείο που γνώριζαν και με το οποίο συνεργάζονταν άρτια. Υπήρχε, λοιπόν, η ανάγκη να προσαρμοστεί στα ελληνικά δεδομένα η όποια μελέτη γινόταν στο εξωτερικό κι εμείς παίξαμε αυτόν τον ρόλο. Ακόμα «παλεύουμε» με κάποια απ' αυτά τα προβλήματα, και είναι φυσικό, γιατί το γραφείο Foster & Partners είναι συνηθισμένο να δουλεύει σε άλλης κλίμακας έργα, με άλλης κλίμακας εργολάβους και με επίπεδα κατασκευών που έχουν μηδενικές ανοχές, ενώ από την άλλη υπάρχει η ελληνική πραγματικότητα, στην οποία κάποιος έπρεπε να τους προσγειώσει.

Γ.Α.: Εμείς έχουμε τον δύσκολο ρόλο να μεταφέρουμε στην εδώ πραγματικότητα τις απαιτήσεις του γραφείου Foster & Partners. Εκείνοι έχουν κριτήρια τα οποία πλησιάζουν περισσότερο το αντικείμενο και λιγότερο το κτίριο, με μια ακρίβεια συνολικού σχεδιασμού απόλυτα τεκμηριωμένου και με σκοπό και αποτέλεσμα που αγγίζουν την τελειότητα ενός iPhone, κάτι που χαρακτηρίζει την ποιότητα των έργων που αναλαμβάνει το συγκεκριμένο γραφείο. Αυτή, λοιπόν, η σχεδόν «ελβετική ακρίβεια» έρχεται σε μεγάλη αντίθεση με την «ελληνική ακρίβεια».

— Είναι πολύ διαφορετικό το σύστημα που ακολουθεί ένα γραφείο όπως αυτό του Φόστερ από ένα ελληνικό;

Γ.Α.: Τώρα πια τα συστήματα έχουν ομογενοποιηθεί. Με την παγκοσμιοποίηση, όλα είναι πλέον στα αγγλικά, με τα RIBA stages και διάφορους οδηγούς για το πώς να κάνεις κάτι. Δεν είχαμε, λοιπόν, πρόβλημα εκεί. Αυτό που ήταν ενδιαφέρον ήταν η μεθοδικότητα και η τεκμηρίωση σε κάθε στάδιο της μελέτης. Σε κάθε στάδιο, ακόμα και στην κατασκευή, γίνονται παρουσι-

άσεις εναλλακτικών προτάσεων προς τον πελάτη για να επιλέξει. Μου έκανε εντύπωση το ότι δεν είναι ποτέ απόλυτοι, αλλά ανοικτοί στις επιθυμίες του πελάτη. Και έχουν δίκιο, ο αρχιτέκτονας χωρίς τον εργοδότη δεν υπάρχει.

N.B.: Όταν ένας επενδυτής ξεκινάει ένα πρότζεκτ, έχει στο μυαλό του έναν συγκεκριμένο προϋπολογισμό. Στο τέλος, όμως, συνήθως το κόστος τον υπερβαίνει κατά 40 με 50% και ο επενδυτής θέλει να μάθει τον λόγο. Εφόσον, όμως, βάζεις ονόματα όπως τον Φόστερ στο τραπέζι, αυτά είναι αναμενόμενα και θα πληρώσεις κάτι παραπάνω.

— Καθώς έχετε εργαστεί στο εξωτερικό σε πολλά πρότζεκτ μεγάλης κλίμακας, πού θα λέγατε ότι υπάρχει η μεγαλύτερη γραφειοκρατία και πού οι ιδανικές συνθήκες για να δουλέψει ένας αρχιτέκτονας; Η Ελλάδα σε ποια θέση βρίσκεται;

N.B.: Δεν είναι πάντα θέμα γραφειοκρατίας. Για παράδειγμα, τα πιο αυστηρά πλαίσια τα είχαμε συναντήσει στο Ντουμπάι, που ακολουθεί τα βρετανικά στάνταρ σε όλα. Η διαδικασία αδειοδοτήσεων και πιστοποιήσεων είναι πολύ μεθοδική και σωστή, κατά τη γνώμη μου. Ήδη από τότε —δηλαδή μεταξύ του 2009 και του 2016— όλα γίνονταν ηλεκτρονικά. Και τώρα, όπως μαθαίνω από συνεργάτες, τα πράγματα έχουν γίνει ακόμα πιο αυστηρά.

F.A.: Εμείς είχαμε ξεκινήσει πριν έρθει η ελληνική κρίση να έχουμε δουλειές και επαφές με το Ντουμπάι και επομένως ταξιδεύαμε συνέχεια και κάναμε μελέτες εκεί. Επειδή η νομοθεσία τους έχει βασιστεί στην εμπειρία που είχαν με τις εξορύξεις πετρελαίου, έχει δανειστεί πολλά τέτοια χαρακτηριστικά και είναι γενικά πολύ αυστηρή. Εδώ η κατάσταση βελτιώνεται, αλλά εξακολουθεί να είναι προβληματική.

N.B.: Σε όλες σχεδόν τις χώρες που δουλέψαμε είχαμε κάποια τοπικά γραφεία με τα οποία συνεργαζόμασταν, όπως ακριβώς συνεργάζεται μαζί μας εδώ το γραφείο Foster & Partners για το Grid. Συνεργαστήκαμε, λοιπόν, με γραφεία στην Αίγυπτο, στο Ιράν, στο Μπαχρέιν και στο Ντουμπάι. Όλες τις αδειοδοτήσεις τις αναλάμβαναν εκείνοι. Στην Αίγυπτο, βέβαια, και στο Ιράν, η κατάσταση θυμίζει την Ελλάδα πριν από 30 χρόνια. Εμείς, ευτυχώς, είχαμε τον «καλό ρόλο» και απλώς πηγαίναμε και κάναμε τη δουλειά μας. Στο Ιράν, οι συνεργασίες μας άρχισαν να διακόπτονται μετά την εκλογή του Τραμπ και τις κυρώσεις που επέβαλε η Αμερική στη χώρα.

— Το «YAP Architects» ιδρύθηκε το 1992. Από τότε μέχρι σήμερα έχετε αναλάβει δεκάδες ιδιωτικές κατοικίες, δημόσια κτίρια, γραφεία εταιρειών, πολυκατοικίες και άλλα πρότζεκτ μεγάλης κλίμακας. Μπορείτε να ξεχωρίσετε κάποια έργα σας για τα οποία νιώθετε ιδιαίτερα περήφανοι;

F.A.: Το 1992, επιστρέφοντας στην Ελλάδα από τη Γαλλία —όπου είχα πάει αρχικά για σπουδές και τελικά έμεινα σχεδόν μία δεκαετία—, άρχισα να δουλεύω εδώ, και σιγά σιγά το γραφείο απέκτησε εταιρική μορφή. Αυτό που μας ενδιαφέρει πολύ είναι η διεθνής εμπειρία, άρα και οι διεθνείς συνεργασίες. Έτσι είχα ξεκινήσει και στη Γαλλία, κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990, μέσα σε έναν διεθνή κόσμο, κι όταν ήρθα εδώ, συνέχεια να συνεργάζομαι με Γάλλους αρχιτέκτονες αλλά και με τον καθηγητή μου, τον Γιάννη Τσιώμη, που είχε διδάξει σε πολλά πανεπιστήμια στην Ευρώπη και την Αμερική.

N.B.: Έχουμε κάνει έργα όλων των ειδών: Από μουσεία μέχρι εμπορικά κέντρα, και από υπεραγορές μέχρι συγκροτήματα κατοικιών, θέατρα και αστικές αναπλάσεις. Τελευταία και πολλά κτίρια γραφείων. Η ελληνική αγορά φαίνεται πως έχει ιδιαίτερη ανάγκη από γραφειακούς χώρους την τελευταία δεκαετία, οπότε αυτά αποτελούν ένα μεγάλο κομμάτι των πρότζεκτ μας — είτε αφορούν καινούρια κτίρια είτε «fit-outs» σε υφιστάμενα. Τώρα μόλις ολοκληρώσαμε τα γραφεία της Boston Consulting Group.

F.A.: Από τα παλιά πρότζεκτ, το Ίδρυμα Μειζονος Ελληνισμού —το θέατρο και η θόλος που είχαμε κάνει— είχε μεγάλο ενδιαφέρον, γιατί είχε όλη αυτή τη διάσταση του πολιτιστικού κέντρου, με κάποιες πρωτοποριακές λειτουργίες που προσθέσαμε και εφαρμόστηκαν τότε. Μετά, το 2016, κάναμε το κτίριο Butterfly —ένα από τα πρώτα κτίρια γραφείων που αναλάβαμε—, που ήταν, ίσως, ένα από τα πρώτα βιοκλιματικά, με πιστοποιήσεις LEED, που έγιναν στην Αθήνα, και μπορέσαμε να δουλέψουμε όλες τις λεπτομέρειες όπως ακριβώς θέλαμε: τη σχέση τοπίου και χώρου εργασίας. Αυτά είναι μερικά πρότζεκτ στα οποία μπορούμε να πούμε ότι δώσαμε τον καλύτερό μας εαυτό.

— Το γραφείο σας ειδικεύεται σε κτίρια που έχουν σχέση με τον πολιτισμό, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Πότε ξεκίνη-

σε το ενδιαφέρον σας για τους μοντέρνους μουσειακούς χώρους ή γκαλερί;

F.A.: Το εικαστικό ενδιαφέρον το είχαμε ούτως ή άλλως από μικροί και το καλλιεργούσαμε. Αργότερα, στον επαγγελματικό χώρο, ήταν θέμα συναντήσεων, εμπειριών και αναθέσεων που ήρθαν σ' εμάς. Προς το παρόν, έχουμε καταφέρει (και επιλέξει) να κάνουμε τα πάντα. Αυτό είναι που μας ενδιαφέρει: το να μην κάνουμε συνέχεια τα ίδια πράγματα. Έτσι ανακαλύπτεις συνεχώς κάτι καινούριο. Συνεχείς προκλήσεις.

N.B.: Είναι κάτι που, τελικά, δεν το επιλέγεις. Έχει να κάνει με το πώς θα τα «φέρει η μοίρα». Υπάρχουν, για παράδειγμα, γραφεία που κάνουν αποκλειστικά ξενοδοχεία. Δεν νομίζω ότι κάποια στιγμή επέλεξαν να κάνουν μόνο αυτό, απλώς ήρθαν έτσι τα πράγματα και πήραν αυτή την «ειδικότητα» ή «ταμπέλα».

— Ασχολείστε και με την ανέγερση δημόσιων κτιρίων. Σε ποια εργάζεστε τώρα;

F.A.: Διαθέτουμε μελετητικό πτυχίο που μας επιτρέπει να κάνουμε δημόσια έργα. Τώρα, για παράδειγμα, σχεδιάζουμε έναν βρεφονηπακό σταθμό. Επομένως, μας αφορά και η άλλη, η μικρή κλίμακα. Επίσης, σχεδιάζουμε κάποια μεγάλα συγκροτήματα αυτή τη στιγμή, για Αστυνομικές Διευθύνσεις. Οι διαδικασίες δεν είναι πάντα εύκολες, οπότε από εκείνες εξαρτάται το πώς μπορεί κανείς τελικά να καταφέρει να σχεδιάσει ένα δημόσιο κτίριο στην Ελλάδα. Είναι κάτι που μας ενδιαφέρει να βελτιώσουμε και προσπαθούμε προς αυτή την κατεύθυνση, αλλά υπάρχουν πολλές παράμετροι που πρέπει κανείς να λάβει υπόψη του. Καλούμαστε, δηλαδή, να μετακινήσουμε όλους τους μηχανισμούς που είναι συνηθισμένοι να δουλεύουν με έναν «κλασικό» τρόπο, ενώ ταυτόχρονα πρέπει να πείσουμε όλους τους ενδιαφερόμενους ότι αυτό γίνεται για καλό σκοπό.

N.B.: Ξεκινάμε πάντα, αναγκαστικά, από την εικόνα που έχει η πλειονότητα του κόσμου για το πώς πρέπει να είναι ένα δημόσιο κτίριο. Στην Ελλάδα, η εικόνα αυτή τείνει να είναι πάρα πολύ συγκεκριμένη: Με την ίδια ψευδοροφή, το ίδιο πάτωμα και την ίδια καρτέλα αναμονής. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει κανένας λόγος να είναι έτσι. Προσπαθούμε, λοιπόν, να το αναθεωρήσουμε όλο αυτό, αλλά πολλές φορές κτυπάμε σε τοίχο. Καμιά φορά, οι προϋπολογισμοί είναι πολύ σφιχτοί και πρέπει να κάνεις ό,τι μπορείς μ' αυτούς. Βέβαια, μια διαφορετική πρόταση δεν σημαίνει πως θα είναι οπωσδήποτε και ακριβότερη. Απλά, ειδικά στο Δημόσιο, όλα λειτουργούν βάσει προδιαγραφών και δύσκολα μπορείς να κάνεις αλλαγές.

Γίνονταν κάποτε ωραία δημόσια κτίρια. Υπάρχουν, για παράδειγμα, πολύ όμορφα πανεπιστημιακά κτίρια από τη δεκαετία του 1970, στην Πανεπιστημιούπολη και την Πολυτεχνειούπολη, τα οποία είχαν αναλάβει εξαιρετικοί αρχιτέκτονες, είτε μέσω ανάθεσης είτε με διαγωνισμούς. Από το 1980 και μετά, όμως, θεωρώ πως δεν έχουμε κάτι το ενδιαφέρον. Ήταν σαν να χάθηκε η διάθεση το δημόσιο κτίριο να αντικατοπτρίζει κάτι «καλύτερο». Σήμερα, με τη γενικότερη βελτίωση της αρχιτεκτονικής ποιότητας, βελτιώνονται και τα δημόσια κτίρια.

— Έχετε εργαστεί και σε ανακαινίσεις νεοκλασικών και άλλων κτιρίων. Είναι περιοριστικό το να δουλεύετε πάνω στο όραμα κάποιου άλλου ή σας δίνει δυνατότητες που αρχικά δεν είχατε φανταστεί ότι υπήρχαν;

F.A.: Πρόσφατα τελειώσαμε ένα εξαιρετικά δύσκολο έργο στην Πλατεία Καπνικαρέας, όπου ανακαινίσαμε ένα διατηρητέο που παρέμεινε για χρόνια σε κατάσταση ερείπωσης. Το επιμελήθηκαν ο Μιχάλης Κανταρτζής και η Γεωργία Κότσαρη. Μελετούσαμε τον φάκελο στο γραφείο επί σχεδόν μία δεκαετία. Σήμερα στους χώρους του στεγάζει το ARKET, το COS και τα γραφεία της H&M. Το κτίριο αυτό, λοιπόν, ανέκτησε τον χαρακτήρα του αναλλοίωτο. Η εργασία μας έγινε «αύλη», κάτι που ήταν ιδανικό για τον σκοπό του συγκεκριμένου έργου. Ωστόσο, το γχείρημα ήταν εξαιρετικά δύσκολο, καθώς υπήρχαν πολλές στρώσεις κτιρίων, με το ένα διατηρητέο μέσα στο άλλο, και απαιτήθηκαν εξαιρετικά πολύπλοκες στατικές επεμβάσεις.

N.B.: Είναι πολλές οι φορές που η εργασία μας δεν φαίνεται. Βλέποντας ένα τέτοιο ανακαινισμένο κτίριο απ' έξω, μπορεί κανείς να σκεφτεί ότι κάποιος απλώς το ξανάβαψε. Πίσω απ' αυτό που φαίνεται, ωστόσο, υπάρχει πολλή οικοδομική εργασία, που απαιτούσε σκέψη και μελέτες.

F.A.: Με την έκταση που γνωρίζει η δόμηση, η γη έχει «φρακάρει», γεγονός που καθιστά την ανάπλαση και την επανάχρηση παλαιότε-

Από το 1980 και μετά, σαν να χάθηκε η διάθεση το δημόσιο κτίριο να αντικατοπτρίζει κάτι «καλύτερο»

N. Βεντιανάκης

Το κτίριο γραφείων «The Butterfly» της Nova1 Property R.E.I.C. στην Αθήνα

Τα κτίρια πρέπει να είναι από σχεδιασμό τους λειτουργικά, ακόμα κι αν τους «τραβήξεις την πρίζα»

Γ. Ανδρεάδης

Rasht Commercial Center στο Ιράν

The Grid στο Μαρούσι συνεργασία με Foster & Partners

ρων κτιρίων πολύ σημαντική. Σαφώς, λοιπόν, τα διατηρητέα, που προσπαθούμε να τους αλλάξουμε χρήση με τον ηπιότερο δυνατό τρόπο – αν και αυτό συνήθως δεν εξαρτάται από εμάς –, παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον. Επίσης ενδιαφέρουσες είναι και κάποιες κατοικίες που έχουμε αναλάβει στην Ύδρα, σε έναν προστατευμένο οικισμό, στις οποίες κάνουμε μόνο εσωτερικές μικροεπεμβάσεις. Μέσα από τα κτίρια αυτά έρχεσαι σε επαφή με την ιστορία και με τον τόπο, πράγμα που σαφώς μας συναρπάζει και μας ενδιαφέρει. Δεν έχουμε, λοιπόν, πρόβλημα να δουλέψουμε σαν τρελοί και τελικά η εργασία μας να φαίνεται μόνο σε μια μικρή λεπτομέρεια, όπως ένα χρώμα σε μια γωνία, ένα δάπεδο ή κάτι ελάχιστο. Είναι ευχάριστο να είσαι ταπεινός σε τέτοιες περιπτώσεις.

— Υπάρχει μια γενικότερη τάση σήμερα να χτίζονται κτίρια με περισσότερους «πράσινους» χώρους, που κάνουν χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και ανακυκλώσιμων υλικών. Είναι αυτό ένα θέμα που σας απασχολεί; Πώς ενσωματώνετε το φυσικό τοπίο στα δικά σας αρχιτεκτονικά σχέδια;

Γ.Α.: Ανέκαθεν είχαμε μια ευαισθησία, κατ' αρχάς ως προς την ποσότητα και την ποιότητα των υλικών που χρησιμοποιούμε, προκειμένου να έχουμε το ελάχιστο αποτύπωμα και κατ' επέκταση να είμαστε πιο οικονομικοί. Επιπλέον, έχουμε με-

γαλώσει με το «genius loci» – το «πνεύμα του τόπου». Στη Ρώμη πίστευαν ότι κάθε πράγμα ή κάθε σπίτι έχει το δικό του πνεύμα. Αυτό το «πνεύμα» του κάθε τόπου και του κάθε χώρου πρέπει να το αναδεικνύουμε· είναι πάρα πολύ σημαντική η σχέση του μέσα με το έξω. Ανάλογα, λοιπόν, με το μέρος και τον εκάστοτε χώρο, θα υπάρχει όσο γίνεται περισσότερο πράσινο, αλλά δεν είναι το πράσινο αυτό με βάση το οποίο θα σχεδιαστούν τα πάντα. Για μένα, τα κτίρια πρέπει να έχουν όσο περισσότερη αυτονομία γίνεται, αλλά πρέπει να είναι και «low tech». Θα πρέπει, δηλαδή, να διαθέτουν ό,τι θετικό μας δίνει η τεχνολογία, αλλά με μέτρο, ούτως ώστε, αν, για παράδειγμα, κοπεί το ρεύμα, το κτίριο να μπορεί να λειτουργήσει για μία ή δύο μέρες και ο κόσμος μέσα να μην πεθαίνει από τη ζέση ή το κρύο. Πρέπει τα κτίρια να είναι από σχεδιασμού τους λειτουργικά, ακόμα κι αν τους «τραβήξεις την πρίζα».

Γ.Α.: Έχει επικρατήσει το να θεωρείται βιοκλιματικό οτιδήποτε του βάζεις επάνω πράσινο. Δεν είναι, όμως, αυτό. Η βιωσιμότητα ξεκινάει από την οικονομία της κλίμακας, των υλικών και των επεμβάσεων. Δεν είναι το πιο σημαντικό πράγμα οι ζαρντινιέρες στην όψη του κτιρίου. Το σίδηρο και το μπετό που θα χρησιμοποιήσεις για να κάνεις την αρχιτεκτονική χειρονομία που θέλεις έχει πολύ σημαντικό αντίκτυπο στο περιβάλλον. Το γκαζόν στην ταράτσα είναι δευτερεύον. Από τα πρώτα βήματα της ανέγερσης ενός κτιρίου πρέπει να θέτεις τις βάσεις για τη βιωσιμότητά του.

Ν.Β.: Έχει επικρατήσει το να θεωρείται βιοκλιματικό οτιδήποτε του βάζεις επάνω πράσινο. Δεν είναι, όμως, αυτό. Η βιωσιμότητα ξεκινάει από την οικονομία της κλίμακας, των υλικών και των επεμβάσεων. Δεν είναι το πιο σημαντικό πράγμα οι ζαρντινιέρες στην όψη του κτιρίου. Το σίδηρο και το μπετό που θα χρησιμοποιήσεις για να κάνεις την αρχιτεκτονική χειρονομία που θέλεις έχει πολύ σημαντικό αντίκτυπο στο περιβάλλον. Το γκαζόν στην ταράτσα είναι δευτερεύον. Από τα πρώτα βήματα της ανέγερσης ενός κτιρίου πρέπει να θέτεις τις βάσεις για τη βιωσιμότητά του.

— Υπάρχει κάποιου είδους κτίριο που θα θέλατε να σχεδιάσετε, αλλά δεν σας έχει δοθεί μέχρι στιγμής η ευκαιρία; Τι κτίριο θα ήταν αυτό και γιατί;

Ν.Β.: Δεν νομίζω πως υπάρχει κάτι που δεν έχουμε κάνει. Εγώ, ωστόσο, θα ήθελα να σχεδιάζω περισσότερες μονοκατοικίες. Τώρα ξεκινάει μία στην Αίγινα. Όταν έχεις συνηθίσει να κάνεις μεγάλα έργα, υπάρχουν φορές που θα ήθελες να κάνεις και κάτι μικρό για αλλαγή.

Γ.Α.: Εκείνο που θα με ενδιέφερε προσωπικά θα ήταν ένα διαφορετικό πρόγραμμα, έξω από τα συμβατικά, εμπορικά στάνταρ, που να έχει μια πιο κοινωνική διάσταση. Κάτι που να βρίσκεται πιο μακριά από την επένδυση και το προϊόν αυτό της παραγωγής, και να είναι πιο επαναστατικό, όσον αφορά τα υλικά ή τον τρόπο δημιουργίας του. Θα ήθελα να ασχοληθώ με ένα πρότζεκτ για το οποίο δεν θα είχα εύκολα την πρόταση, αλλά θα έπρεπε να σκεφτώ ξανά τα πάντα από το μηδέν, και βέβαια να έχουμε χρόνο! ■

Το τοπίο πάνω από την

ΟΙ ΑΘΗΝΑΪΚΕΣ ΤΑΡΑΤΣΕΣ, ΑΥΤΟ ΤΟ ΑΘΕΑΤΟ ΤΟΠΙΟ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ, ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ ΠΑΓΩ ΠΕΔΙΟ –ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ– ΓΙΑ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ. *Κείμενο & Φωτό: ΕΛΕΝΗ*

«Δεν είναι πραγματικά παράλογο μια ολόκληρη επιφάνεια της πόλης να μένει αχρησιμοποίητη και να περιορίζεται στα ρομαντικά τετ-α-τετ των κεραμιδιών με τα άστρα;»

Λε Κορμπιζιέ

Στο πλαίσιο του Μοντέρνου κινήματος, αυτή η σκέψη που διατύπωσε το 1923 ο Λε Κορμπιζιέ πήρε σαφή μορφή μέσα από τη διακήρυξη της κατοίκησης του δώματος. Η απόληξη του κτιρίου αντιμετωπίστηκε ως ένας βατός χώρος, ικανός να φιλοξενήσει ανθρώπινες δραστηριότητες και λειτουργίες. Πρόκειται για μια ουσιαστική αλλαγή στην αρχιτεκτονική αντίληψη: το δώμα δεν είναι απλώς το τέλος του κτιρίου, αλλά μια πιθανή αρχή.

Στην Αθήνα αυτή η υπόσχεση παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεκπλήρωτη. Τα περισσότερα δώματα παραμένουν σιωπηλά, ξεχασμένα, αποσυνδεδεμένα από τον οργανισμό της ζωντανής πολυκατοικίας και της πολύβουης πόλης. Ως «μπ-τόπο» περιγράφει ο ανθρωπολόγος Marc Augé έναν κόσμο που έχει παραδοθεί στην απομόνωση και στην ατομικότητα, στο φευγαλέο και στο εφήμερο. Με αυτή την έννοια, το αθηναϊκό δώμα μοιάζει εκ πρώτης όψεως να εντάσσεται σ' αυτή τη συνθήκη: Ο άνθρωπος, ο μόνος που μπορεί να νοματοδοτήσει έναν χώρο, να συσχετιστεί μαζί του και τελικά να τον μετατρέψει σε βιωμένο τόπο, απουσιάζει από τα περισσότερα δώματα σχεδόν κάθε ελληνικής «πάνω» πόλης. Ακόμη κι όταν εμφανίζεται μια απλή, καθημερινή δραστηριότητα –όπως το άπλωμα ρούχων–, δεν φαίνεται να αναπτύσσεται ουσιαστική σχέση, ούτε με τον ίδιο τον χώρο ούτε με την κατοικία που βρίσκεται από κάτω.

Κι όμως, το δώμα δεν κατατάσσεται εύκολα στους «μπ-τόπους». Δεν είναι ένας χώρος χωρίς ιστορία ή ταυτότητα· είναι μάλλον ένας χώρος χωρίς σαφή συλλογική χρήση και σκοπό. Επηρεάζει ήδη την εικόνα και τον χαρακτήρα της πόλης όταν τη βλέπουμε από ψηλά, ακόμη κι αν σπάνια έχει αποτελέσει αντικείμενο συνειδητού σχεδιασμού. Η σιωπή του και η άψυχη φύση του δεν αναιρεί τη δυναμική του. Αντίθετα, ακριβώς αυτή η αμφίθυμη συνθήκη είναι που ενθαρρύνει τη σύνθεση ενός ιδιότυπου και πυκνού τοπίου πάνω από την πόλη.

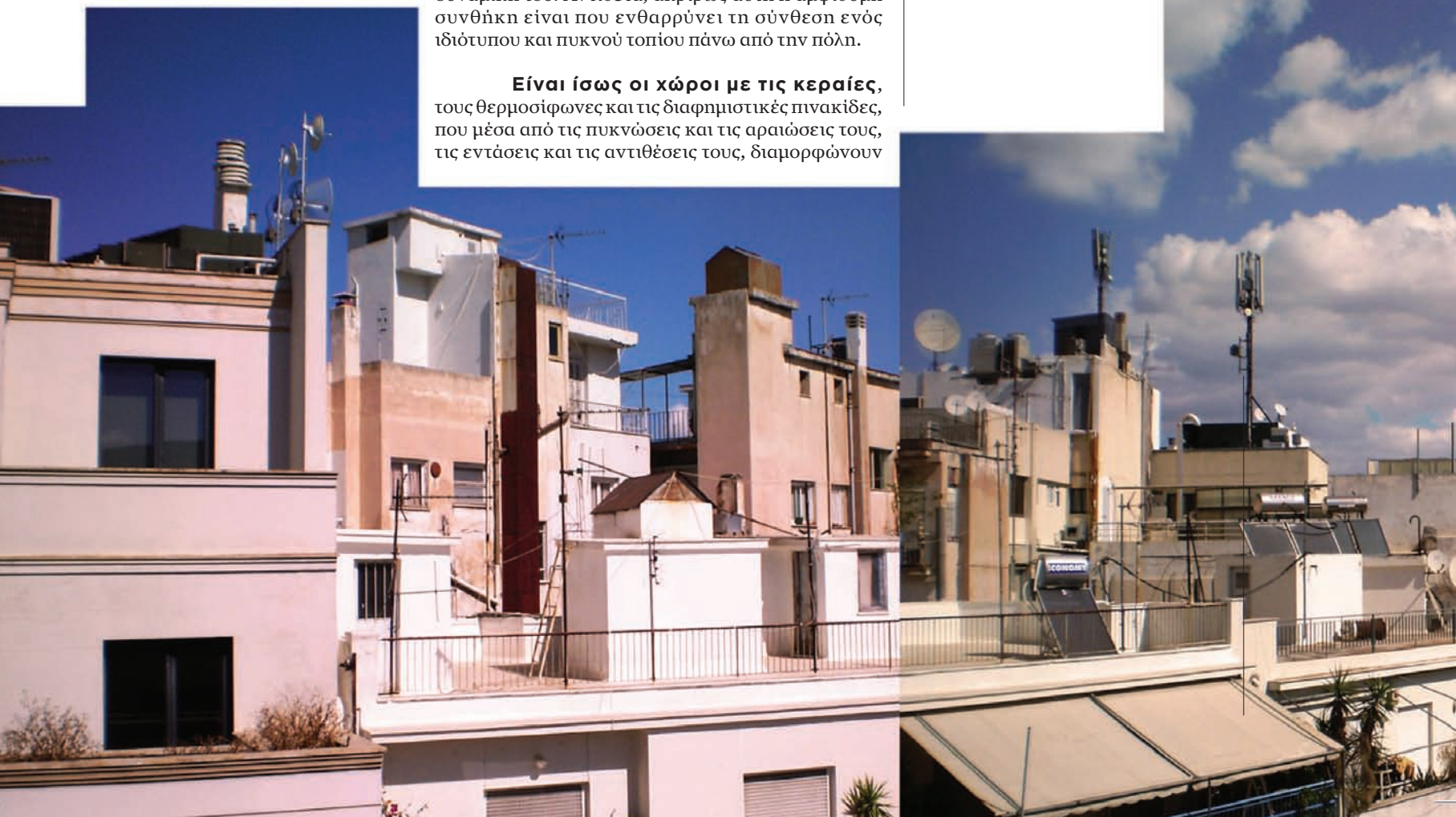
Είναι ίσως οι χώροι με τις κεραίες, τους θερμοσίφωνες και τις διαφημιστικές πινακίδες, που μέσα από τις πυκνώσεις και τις αραιώσεις τους, τις εντάσεις και τις αντιθέσεις τους, διαμορφώνουν

απρόσμενες και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες χωρικές σχέσεις – σχέσεις που μόνο εκεί θα συναντήσουμε και που αποτελούν απόδειξη ότι το δώμα λειτουργεί ήδη ως υβριδική υποδομή. Δεν είναι άγραφος καμβάς· είναι ένας χώρος ήδη κατειλημμένος, αν και χωρίς σαφή οργάνωση ή ιεράρχηση. Γι' αυτό και δεν βιώνεται άμεσα, αλλά προσλαμβάνεται και ερμηνεύεται κυρίως ως εικόνα: θέα ανοικτα που παρατηρούμε από απόσταση και που συχνά συνδέεται με εμβληματικά σημεία της πόλης, όπως η Ακρόπολη, η κορυφογραμμή του Λεκανοπεδίου και ο Σαρωνικός.

Άλλωστε η Αθήνα των δωματίων δεν σχεδιάστηκε, προέκυψε. Βασίστηκε στην ανάγκη και την εφευρετικότητα. Το μεμονωμένο δώμα, ως «προέκταση» της πολυκατοικίας προς τα πάνω, ήταν και παραμένει ένας χώρος ανοιχτός, αναξιοποίητος, επιβαρυνμένος, ένα «καπάκι» που δεν έχει ξεκαθαρίσει αν δίνει τον επίλογο της πολυκατοικίας ή αν «αναμένει» κάτι ακόμα. Άλλωστε, οι αναμονές για την επόμενη πλάκα –ως υπόβαθρο μελλοντικής επέκτασης– είναι μια συχνή εικόνα στις ελληνικές πόλεις, με σπάνια την ενσωμάτωσή τους στο στηθαίο, όπως είχε προτείνει ο Αντώνης Τρίτος. Την εικόνα συμπληρώνουν οι αυθαιρέτες κατασκευές των χρηστών, μόνιμες ή προσωρινές, που προσπαθούν να καλύψουν την έλλειψη χώρου μέσα στην κατοικία. Στην ουσία, αποτυπώνουν τις ολόένα αυξανόμενες ανάγκες των σύγχρονων νοίκων και δηλώνουν την πίεση του εσωτερικού χώρου προς τα έξω και προς τα πάνω. Ο Άρης Κωνσταντινίδης το είχε διατυπώσει ως εξής: «...κατασκευάζουν αυτό που πραγματικά τους χρειαζότανε (η ανάγκη γεννάει την καλή μορφή)... Έτσι που, όταν το κτίσμα τους ήταν μικρό, να εφεύρουν έναν τρόπο για να κοιμούνται το καλοκαίρι επάνω στις στέγες, όπου βρισκάνε κάποια δροσιά».

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

92

Αθήνα

ΜΕΝΟ ΥΠΟΛΕΙΜΜΑ, ΑΛΛΑ ΕΝΑ ΖΩΝΤΑΝΟ, ΥΠΕΡΚΕΙΜΕΝΟ ΣΥΣΤΗΜΑ· ΊΣΩΣ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ

ΒΑΓΙΑΝΟΥ*

Αν τώρα από το μεμωμένο κτίριο περάσουμε στην κλίμακα του οικοδομικού τετραγώνου, της γειτονιάς και του Λεκανοπεδίου, το δώμα παύει να είναι ένα επεισόδιο και γίνεται σύστημα. Η επανάληψη της πολυκατοικίας, κυρίαρχης μορφής του αθηναϊκού κτιριακού αποθέματος, συγκροτεί μια δεύτερη αστική τοπογραφία: ένα υπερκείμενο οριζόντιο πεδίο, σχεδόν συνεχές, που απλώνεται πάνω απ' τον δρόμο. Την ημέρα αυτή η εκτεθειμένη επιφάνεια δέχεται πρώτη τη θερμότητα, την αντιπλιά και τον άνεμο· τη νύχτα σχεδόν εξαφανίζεται, αφήνοντας την πόλη να φωτίζεται από κάτω προς τα πάνω, από το εσωτερικό των διαμερισμάτων, τα μπαλκόνια και τους δρόμους.

Έτσι, το τοπίο πάνω απ' την πόλη θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως κοσμικό, ως ενδιάμεσο, που χωρίζει το επίγειο από το αιθέριο και μεσολαβεί για την επικοινωνία με ένα ευρύτερο περιβάλλον πιο ρευστό και χαοτικό. Ενώνοντας και ταυτόχρονα χωρίζοντας το «συγκεκριμένο» από το «άπειρο», η δυναμική των δωματίων μάς ταξιδεύει στα σχεδιασμένα και πάντα επίκαιρα δώματα του Λε Κορμπιζιέ, όπου συχνά εκφράζεται η πιο σουρεαλιστική πλευρά της φαντασίας του αρχιτέκτονα, όπως στο Beistegui Penthouse στα Ηλύσια Πεδία του Παρισιού. Μέσα από τη μετάθεση στοιχείων από το φυσικό έδαφος στο δώμα (τζάκι, περισκόπιο, γκαζόν και θάμνοι, καθρέπτες κ.λπ.) στήνεται ένα θεατρικό τοπίο, δημιουργούνται νέες χρήσεις, ενεργοποιείται το βλέμμα και η σχέση του ενοίκου με την πόλη και τα τοπόσημά της.

Μήπως, λοιπόν, η ξεχασμένη, «πάνω» Αθήνα μπορεί να απαντήσει εύστοχα στις πολύπλευρες ανάγκες και τις ανεκπλήρωτες επιθυμίες των ενοίκων της πολυκατοικίας και τελικά της πόλης; Μεμωμένα και συλλογικά. Ίσως τα δώματα της Αθήνας —η τελευταία μεγάλη διαθέσιμη οριζόντια υποδομή— να μην είναι ούτε τόπος ούτε μη-τόπος, αλλά σε αναμονή. Αν η πολυκατοικία αποτέλεσε τη βασική μονάδα συγκρότησης της μεταπολεμικής Αθήνας, τότε το δώμα είναι ίσως το μόνο σημείο όπου αυτή μπορεί ακόμη να επαναδιαπραγματευτεί τη σχέση της με το περιβάλλον και τη συλλογική ζωή. Όχι μόνο ως ρομαντική προέκταση προς τον ουρανό, αλλά ως ένας χώρος ικανός να εκφράσει εύστοχα την κατακόρυφη εκτόνωση — μια εκτόνωση που είτε θα δώσει έναν ενσυνείδητο επίλογο στην πολυκατοικία είτε θα τη συνεχίσει και θα την εξελίξει, σε μια προσθετική λογική εύκολου και μη ζημιόγону «ξεπαγώματος» της πόλης. Έτσι, το τοπίο πάνω από την Αθήνα μετατρέπεται από όριο σε υπόβαθρο, ικανό να εμπλουτίσει τις σχέσεις των κατοίκων, συγκροτώντας σταδιακά μια πολυεπίπεδη, τρισδιάστατη μελλοντική Αθήνα.

** Η Ελένη Βαγιανού είναι αρχιτεκτόνισσα και συνιδρύτρια, με τον Τάσο Θεοδορακάκη, του αρχιτεκτονικού γραφείου ΟΜ60 (Ομήρου 60) με έδρα την Αθήνα*

Αν η πολυκατοικία αποτέλεσε τη βασική μονάδα συγκρότησης της μεταπολεμικής Αθήνας, τότε το δώμα είναι ίσως το μόνο σημείο όπου αυτή μπορεί ακόμη να επαναδιαπραγματευτεί τη σχέση της με το περιβάλλον και τη συλλογική ζωή

Σημ. Τα τελευταία χρόνια, αυτή η ανοιχτότητα και η συλλογική διάσταση του δώματος τείνει να περιοριστεί, καθώς σύγχρονες κανονιστικές πρακτικές και άδριαστα κίνητρα βιοκλιματικού σχεδιασμού μετατόπισαν το δώμα από ένα ακαθόριστο και εν δυνάμει πεδίο δράσης σε μια ορισμένη και συχνά ιδιωτικοποιημένη ζώνη, η αξιοποίησή της οποίας δεν είναι ούτε αυτονόητη ούτε ελεύθερη. Μετά τις πρόσφατες ρυθμίσεις του 2025 για τα κίνητρα και τα «bonus» του ΝΟΚ έγινε, όμως, σαφές ότι η αξιοποίησή τους δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως οριζόντιο και αδιακρίτως εφαρμοζόμενο προνόμιο, αλλά ως ζήτημα τοπικού πολεοδομικού σχεδιασμού.

93

Μπλε-πράσινες στέγες

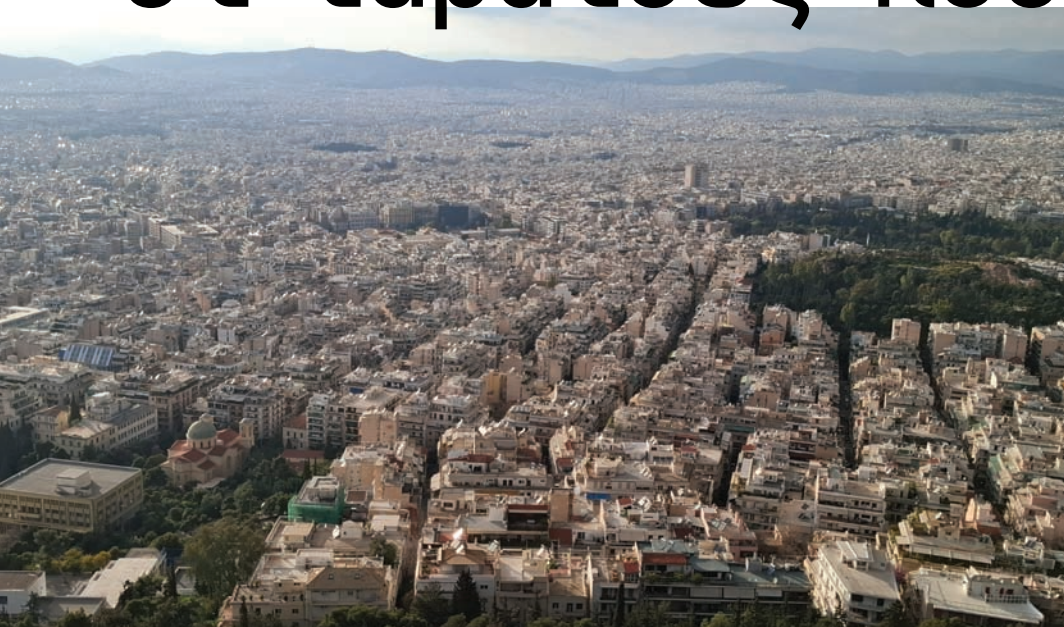
Η ΙΔΕΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΛΗ: ΟΙ ΤΑΡΑΤΣΕΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΙΑ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ, ΑΛΛΑ ΤΟ ΝΕΟ «ΕΔΑΦΟΣ» ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Του ΛΟΥΚΑ ΒΕΛΙΣΔΑΚΗ

Αν ανεβείτε στον λόφο του Λυκαβηττού ή σε οποιαδήποτε ταράτσα πολυκατοικίας στην Αθήνα και κοιτάξετε τριγύρω, θα δείτε ένα τοπίο που μοιάζει να έχει παρατηθεί από κάθε αξίωση. Γκριζο, σκουριασμένες κεραίες, πλιακοί θερμοσίφωνες σε διάφορα στάδια φθοράς – μια ατέλειωτη επιφάνεια που απλώνεται στον ορίζοντα. Αυτό το τοπίο – το «πέμπτο πρόσωπο» της Αθήνας, όπως το ονομάζουν οι αρχιτέκτονες– είναι η καρδιά ενός εγχειρήματος που θέλει να επανανοματοδοτήσει τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε τη σχέση της πόλης με το νερό, τη θερμοκρασία, τη βιοποικιλότητα και τους ίδιους τους κατοίκους της.

Το εγχείρημα έχει την ονομασία Blue-Green Tops και είναι μια πρωτοβουλία επιστήμης πολιτών που αναπτύσσεται στην Αθήνα υπό την καθοδήγηση της καθηγήτριας Αστικού Σχεδιασμού στο Πανεπιστήμιο Πατρών, Άλκιστης Ρόδη. Με εταίρους το Alan Turing Institute, το Πανεπιστήμιο του Κέμπριτζ, το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, το Πανεπιστήμιο της Γενεύης και τον Δήμο Αθηναίων, και με την υποστήριξη του ευρωπαϊκού προγράμματος Science Us, στοχεύει στο να μετατρέψει τις επίπεδες ταράτσες της ελληνικής πρωτεύουσας σε υποδομή κλιματικής ανθεκτικότητας. Μπλε-πράσινες στέγες: πράσινες, επειδή φυτεύονται. Μπλε, επειδή αποθηκεύουν και διαχειρίζονται το νερό της βροχής.

Οι ταράτσες που μπορούν να

Το μέγεθος της ευκαιρίας γίνεται κατανοητό μόλις αντιληφθείς τι ακριβώς είναι η Αθήνα από ψηλά. Σε αντίθεση με τη Ρώμη, την Κωνσταντινούπολη ή το Παρίσι, όπου οι κεκλιμένες στέγες κυριαρχούν στο αστικό τοπίο, «το 85% των στεγών της Αθήνας είναι επίπεδες», λέει η κ. Ρόδη και εξηγεί: «Οι μπλε-πράσινες στέγες συνδυάζουν τη φύτευση –τον παράγοντα πράσινο– και το μπλε, που σημαίνει ότι το νερό της βροχής συγκρατείται, καθυστερεί σε μια έντονη βροχόπτωση, και σταδιακά το αποδεδεμεύουμε. Άρα λειτουργεί και ως αντιπλημμυρικό μέτρο, ενώ μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί». Η ιδέα δεν είναι καινούργια. Από τους κρεμαστούς κήπους της Μεσοποταμίας και τα ρωμαϊκά impluvium μέχρι τα κυκλαδίτικα σπίτια, που αξιοποιούσαν τις ταράτσες για συλλογή βρόχινου νερού, η ανθρωπότητα ξέρει από καιρό πώς να διαχειρίζεται αυτή την επιφάνεια. Αυτό που αλλάζει τώρα είναι δύο πράγματα: η τεχνολογία και η επιτακτικότητα λόγω κλιματικής αλλαγής.

Η τεχνολογία σήμερα έχει κάνει αυτές τις κατασκευές ελαφριές, αρθρωτές και συντηρήσιμες. Τα συστήματα modules και trays –ελαφριά, αρθρωτά, εύκολα στη συντήρηση και την αντικατάσταση– επιτρέπουν τοποθέτηση σε ήδη υπάρχουσες στέγες χωρίς να απαιτούνται εκτεταμένες κατασκευαστικές επεμβάσεις. Ένα τυπικό tray σύστημα όντας άδειο ζυγίζει 12 κιλά ανά τετραγωνικό μέτρο, έχει ικανότητα αποθήκευσης 40 λίτρων νερού ανά τετραγωνικό μέτρο και διαστάσεις 50x50x150 χιλιοστά. Το κόστος έχει πέσει δραματικά. Και το αποτέλεσμα; Μια μπλε-πράσινη στέγη μπορεί να μειώσει την απορροή βρόχινου νερού κατά 70% έως 97% σε ακραία καιρικά φαινόμενα – έναντι 12% που επιτυγχάνει μια συμβατική πράσινη στέγη.

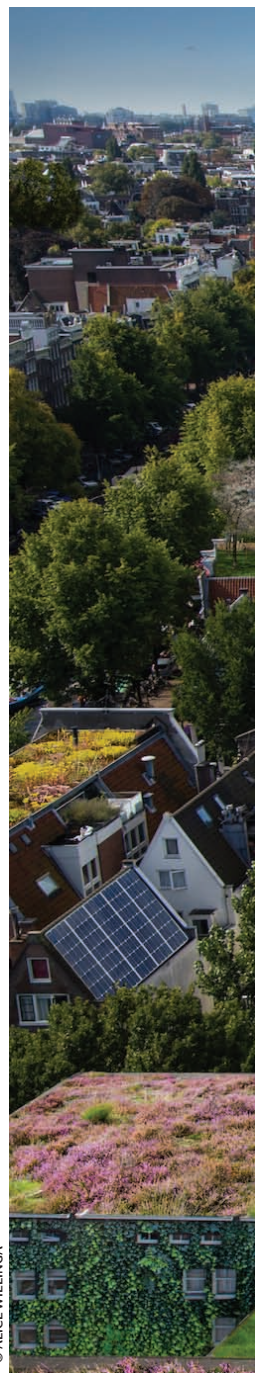
Τα νούμερα αυτά αποκτούν άλλη βαρύτητα όταν θυμάται κανείς τι συνέβη στην οδό Μαρασλή, τι έδειξαν οι πλημμύρες στη Μάνδρα και τι σημαίνει ο ταμειευτήρας του Μόρνου, που το 2024 έχασε 40 μέτρα στάθμης εξαιτίας της παρατεταμένης ξηρασίας. Η Αθήνα αντιμετωπίζει και τα δύο άκρα: +1,73°C μέση αύξηση θερμοκρασίας από τη δεκαετία του '60, κύματα καύσωνα που το 2021 άγγιξαν τους 45°C, και παράλληλα σπάνιες αλλά καταστροφικές βροχοπτώσεις σε ένα σύστημα αποχέτευσης που δεν σχεδιάστηκε για το κλίμα που ζούμε σήμερα.

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

94

Πάνω: Πρόγραμμα
RESILIO
στο Άμστερνταμ

Κάτω: Rooftop
Revolution
στο Άμστερνταμ

μεταμορφώσουν την Αθήνα

Πέρα από τη μόδα του «πράσινου»

Η Άλκισις Ρόδη αναλύει τα οφέλη με τη συστηματικότητα κάποιου που τα έχει μελετήσει ενδελεχώς και τη θερμή κάποιου που πιστεύει σ' αυτά. «Πρώτον, γιατί ρίχνουν τη θερμοκρασία του αέρα του περιβάλλοντος. Εξοικονομούμε ενέργεια, γιατί μειώνεται η θερμοκρασία μέσα στο ίδιο το κτίριο. Προωθούμε τη βιοποικιλότητα – τις μέλισσες, όλους τους επικονιαστές». Λόγω της εντατικής χρήσης φυτοφαρμάκων στην περιφέρεια των πόλεων, οι μέλισσες έχουν ανακαλύψει τα αστικά κέντρα ως καταφύγιο – κάτι που πόλεις όπως η Κοπεγχάγη έχουν ήδη εντάξει στον αστικό σχεδιασμό στις στάσεις λεωφορείων. «Αν δεν υπάρχει μέλισσα, δεν μπορεί να μεταφερθεί η γύρη».

Υπάρχει επίσης η διάσταση της ηχορύπανσης και της αέριας ρύπανσης: τα φύλλα των φυτών απορροφούν ντεσιμπέλ και σωματίδια. Υπάρχει η ενέργεια: τα modules έχουν υποδοχές για πλιακά πάνελ, επιτρέποντας τη δημιουργία «κίτρινης» λειτουργίας παράλληλα με την μπλε και την πράσινη. Και υπάρχει αυτό που η κ. Ρόδη θεωρεί πιο σημαντικό από όλα: ο κοινωνικός χώρος. «Σε ένα τεχνοδομημένο περιβάλλον όπως είναι η Αθήνα, που δεν έχουμε ανοιχτούς δημόσιους χώρους, μπορείς να έχεις εκεί έναν χώρο εκτόνωσης, αναψυχής». Σ' αυτόν τον πράσινο χώρο μπορείς να πας σε ένα λεπτό παίρνοντας τον ανελκυστήρα.

Το επιχείρημα αυτό έχει ιδιαίτερο βάρος για συγκεκριμένες κατηγορίες κατοίκων: ηλικιωμένους, ανθρώπους με κινητικά προβλήματα, παιδιά που για λόγους ασφάλειας δεν μπορούν να παίζουν στον δρόμο. Στην Αθήνα της ακτινωτής αστικής επέκτασης, όπου οι πλατείες είναι συχνά ανύπαρκτες ή ακατάλληλες, αυτή η λεπτομέρεια έχει σημασία.

Η ολλανδική εμπειρία

Ο Γιαν Χενκ Τίγκελαρ είναι ο διευθυντής της οργάνωσης Rooftop Revolution στο Άμστερνταμ, μιας ΜΚΟ που εδώ και δέκα χρόνια προσπαθεί να κάνει τις πράσινες-μπλε στέγες κανόνα στις Κάτω Χώρες. «Το όνειρό μας είναι να γίνει φυσιολογικό ότι οι στέγες προσφέρουν χώρο για τη φύση». Ξεκίνησε από μια συνεργασία μεταξύ δύο οργανισμών – μιας ΜΚΟ για την «υγιή πόλη» και μιας εταιρείας βιώσιμης ανακαίνισης ιστορικών κτιρίων– που κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το θέμα ήταν μεγαλύτερο από οποιονδήποτε από τους δύο. Έτσι γεννήθηκε η Rooftop Revolution.

Για τον ίδιο, ο κύριος μοχλός στην Ολλανδία είναι η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή – και ειδικά οι δύο της όψεις: «Έχουμε εντονότερες καταιγίδες, περισσότερη βροχή, και οι μπλε-πράσινες στέγες συγκρατούν τη βροχή, ώστε το αποχετευτικό σύστημα να μην υπερφορτωθεί. Από την άλλη, έχουμε και περισσότερη ζέση, οι πόλεις μας θερμαίνονται, και τα κτίρια δεν είναι κατάλληλα να αντιμετωπίσουν αυτή τη ζέση». Η φυτική βλάστηση στις στέγες λύνει και τα δύο.

Η διαδικασία της εξάτμισης είναι ο κρυφός μηχανισμός. Όταν το αποθηκευμένο νερό εξα-

τμίζεται κατά τη διάρκεια της ημέρας, η στέγη λειτουργεί σαν φυσικό κλιματιστικό. «Αν δεν έχεις μπλε στρώμα, η πράσινη στέγη είναι πιο ευάλωτη στα ακραία καιρικά φαινόμενα. Ξεραίνεται γρηγορότερα – μια ξερή πράσινη στέγη δεν είναι τόσο αποτελεσματική στη δροσιά».

Στο φαινομενικά πρακτικό ζήτημα της φέρουσας ικανότητας, αρνείται να είναι αποθαρρυντικός: «Υπάρχει μια φράση που λέμε εδώ στην κοινότητα των στεγών: “Δεν είναι πάντα δυνατά όλα, αλλά κάτι είναι πάντα δυνατό”. Έτσι, δεν είναι παράξενη ιδέα ότι κάθε στέγη μπορεί να προσφέρει χώρο για τη φύση».

Τα παραδείγματα από τις Κάτω Χώρες είναι πειστικά. Το De Boel στο Άμστερνταμ – μια έξυπνη μπλε-πράσινη στέγη σε πολυκατοικία με ενοικιαστές, προσβάσιμη σε όλους τους κατοίκους. Το FLOOR, μια ανακαίνιση γραφείων σε κατοικίες όπου η Rooftop Revolution έπεισε τον ιδιοκτήτη να μετατρέψει μια σχεδιασμένη βοτσαλένια ταράτσα σε έξυπνη μπλε-πράσινη στέγη. Και το εμβληματικό Dak Akker στο Ρότερνταμ – μια αγροτική ταράτσα 1.000 τ.μ., το μεγαλύτερο υπαίθριο αγρόκτημα στέγης στην Ολλανδία, με λαχανόκηπο, άνθη, μέλισσα και έξυπνο σύστημα διαχείρισης νερού.

Για τη χρηματοδότηση, ο Τίγκελαρ αναφέρει ότι στην Ολλανδία πολλές πόλεις διαθέτουν επιδοτήσεις που καλύπτουν περίπου το 50% του κόστους εγκατάστασης. «Στην ουσία η πόλη πληρώνει τη μισή επένδυση». Το κόστος εκκίνησης για μια απλή πράσινη στέγη χαμηλής συντήρησης ξεκινά από περίπου 60 ευρώ ανά τετραγωνικό μέτρο και μπορεί να φτάσει τα 1.000 ευρώ για έναν πλήρως σχεδιασμένο κήπο-ταράτσα.

Η επιστήμη των πολιτών

Η Νάντια Μπέιτς είναι ερευνήτρια στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Βερολίνου και project coordinator στο πρόγραμμα Science Us της Horizon Europe, όπου εντάχθηκε το Blue-Green Tops ανάμεσα στις πέντε επιλεγμένες πρωτοβουλίες ύστερα από πανευρωπαϊκό ανοιχτό διαγωνισμό. Για την ίδια, η συμμετοχή των πολιτών δεν είναι συμπλήρωμα του εγχειρήματος, αλλά η καρδιά του. «Ουσιαστικά, πριν μπορείς να δημιουργήσεις μια μπλε-πράσινη στέγη και να κατασκευάσεις την υποδομή, χρειάζεσαι δεδομένα για την καταλληλότητα της ίδιας της ταράτσας: πόσο μεγάλη είναι, τι είδους υλικό υπάρχει εκεί, πώς είναι, πόσο προσβάσιμη είναι, αν ανήκει στον ιδιοκτήτη του κτιρίου ή στους ενοίκους». Αυτές οι πληροφορίες δεν μπορούν να παραχθούν από δορυφόρο ή από αρχεία. Χρειάζονται τους ανθρώπους που ζουν στα κτίρια.

Στην Ελλάδα, μέσα από μια σχετικά απλή διαδικασία – ακόμα και με την κάμερα του κινητού –, μπορούν να σαρώσουν τις ταράτσες τους και να τροφοδοτήσουν την πλατφόρμα Colouring Athens, το ελληνικό παράρτημα του Colouring Cities Research Programme, που συνδέει 30 χώρες και έχει γεννηθεί από το Alan Turing Institute σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ.

«Ανεβάζουμε τα χαρακτηριστικά κάθε κτιρίου – τι

1. Γιαν Χενκ Τίγκελαρ, διευθυντής της Rooftop Revolution

2. Στέγη Resilio στο Άμστερνταμ

3. Η ομάδα της Science Us της Horizon Europe

4. Πράσινη στέγη βιοποικιλότητας στο Άμστερνταμ

5. Άλκισις Ρόδη

1

ηλικία έχει, ποια είναι η επιφάνειά του, ποια είναι τα υλικά του, αν η στέγη είναι επίπεδη ή κεκλιμένη. Και υπάρχει μια πληροφορία που δεν μπορούμε να ανεβάσουμε εμείς: οι κάτοικοι», περιγράφει η Άλκιστος Ρόδη. Εδώ ακριβώς έρχεται η «επιστήμη των πολιτών»: τα μικρο-χωρικά δεδομένα, που

δεν φαίνονται από ψηλά: αν απλώνονται ρούχα στην ταράτσα, αν υπάρχουν παλιές κεραίες ή λέβητες που πρέπει να φύγουν, αν η ταράτσα χρησιμοποιείται καθόλου.

Τα ευρήματα της έρευνας που έχει ήδη γίνει στην Κυψέλη είναι αποκαλυπτικά: μόλις 15% των Αθηναίων γνωρίζουν τι είναι μια μπλε-πράσινη στέγη. Κατόπιν ενημέρωσης, το 80% απαντά θετικά στο ερώτημα αν θα ήθελαν μια τέτοια στέγη στο κτίριό τους. Η Μπέιτς θέτει

και τη δεύτερη διάσταση της συμμετοχής: «Είναι κρίσιμο οι πολίτες να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων και να μην αποφασίζεται απλώς από πάνω προς τα κάτω ότι θα φτιάξουμε αυτές τις μπλε-πράσινες στέγες, χωρίς καν να συμβουλευτούμε τους ανθρώπους που ζουν στα κτίρια». Η αποφυγή αποφάσεων που λαμβάνονται «κυριολεκτικά πάνω από τα κεφάλια» των κατοίκων χωρίς διαβούλευση είναι, στην περιγραφή της, βασική αρχή της επιστήμης των πολιτών. «Δεν αρκεί να μιλάς με τη γλώσσα της πολιτικής ή της ακαδημαϊκής κοινότητας. Πρέπει να εξηγείς γιατί αξίζει να συμμετάσχουν, σε ένα πιο συναισθηματικό επίπεδο».

Η Αθήνα ως ευκαιρία

Η Άλκιστος Ρόδη δεν διστάζει να διατυπώσει μια πρόκληση: «Για να κάνω λίγο τον προβοκάντορα: το μεγάλο πρόσωπο της Αθήνας δεν είναι το Ελληνικό ούτε ο Ελαιώνας. Είναι τα δώματα». Κατά την ίδια, τα δώματα της πόλης συγκροτούν μια τεράστια αδρανή επιφάνεια: «Αν βάλουμε όλα τα δώματα της πρωτεύουσας, τότε τα άλλα φαντάζουν μικρά. Μιλάμε για χιλιόμετρα». Η συλλογιστική για το Ελληνικό είναι χαρακτηριστική: στα νέα κτίρια, η εγκατάσταση μπλε-πράσινων στεγών είναι τεχνικά ευκολότερη και φθηνότερη, καθώς μπορεί να ενσωματωθεί στον αρχικό σχεδιασμό. Το Άμστερνταμ έχει ήδη θεσμοθετήσει την υποχρεωτική εγκατάστασή τους στα νέα κτίρια. «Γιατί να μη γινόταν αυτό στο Ελληνικό;» ρωτά.

Το κλειδί βρίσκεται στα κρατικά προγράμματα. «Πρέπει να μπει σε αυτά που χρηματοδοτούνται», λέει η Ρόδη αναφερόμενη σε σχήματα τύπου

«Εξοικονομώ». «Τα οφέλη είναι ότι, αντί να έχουμε μια επιφάνεια γκριζα, που δεν την επισκεπτεται κανείς, θα έχουμε έναν πολύ ωραίο κήπο, που θα μειώνει και την ενέργεια που καταναλώνουμε μέσα στο σπίτι».

Ο Τίγκελαρ, από τη δική του εμπειρία, επιμένει στη σημασία της ευαισθητοποίησης: «Ξεκινάμε το να μάθουν οι άνθρωποι ότι είναι εφικτό. Αυτό είναι και το μεγαλύτερό μας εγχείρημα στην Ολλανδία εδώ και 10 χρόνια». Ο στόχος της Rooftop Revolution είναι το 25% του πληθυσμού να βλέπει τη στέγη ως χώρο που μπορεί να φιλοξενήσει φύση. «Τότε, η ομαλοποίηση έρχεται μόνη της».

Για την Μπέιτς, η πολιτική προοπτική είναι εξίσου σαφής: «Η προσαρμογή είναι πάντα ένα τοπικό ζήτημα. Ορισμένες πόλεις έχουν πολύ σοβαρό πρόβλημα με τις θερμικές νιοίδες, άλλες αντιμετωπίζουν πολύ σοβαρά προβλήματα πλημμυρών. Αν έχεις αυτή την προσέγγιση από τα κάτω προς τα πάνω, όπου οι πολίτες συμμετέχουν στη διαμόρφωση της απάντησης και της πολιτικής, μπορείς να αναπτύξεις πολύ πιο στοχευμένες στρατηγικές προσαρμογής». Και προσθέτει κάτι που αφορά ειδικά τον ρυθμό των πολιτικών διαδικασιών: «Η επιστήμη των πολιτών μπορεί να προσφέρει μια ταχύτερη και χαμηλού κόστους απάντηση σε κάποια από αυτά τα πολύ πιεστικά ζητήματα».

Μια ιδανική περίπτωση

«Μέσα σε διάστημα ενός χρόνου, θα μπορούσε να αλλάξει όλη η Αθήνα, όπως την κοιτάμε από ψηλά, αν υπήρχε θέληση — να γίνει πράσινη και μπλε. Σε μια ιδανική περίπτωση που θα συμφωνούσαν όλοι και θα υπήρχαν και τα χρήματα. Αυτό δεν είναι επιστημονική φαντασία», λέει η κ. Ρόδη, συμπληρώνοντας ότι το εγχείρημα απαιτεί θέληση, νομοθετική βούληση, επικοινωνία και πολίτες που ξέρουν τι στέκεται πάνω απ' τα κεφάλια τους.

Υπάρχει και μια οικονομική διάσταση: «Δημιουργούνται θέσεις εργασίας. Είναι ο κατασκευαστής, είναι ο γεωπόνος που το παρακολουθεί, είναι ο κηπουρός. Είναι ένας καινούργιος, ισχυρός κύκλος εργασίας». Και για τις πολυκατοικίες με πλιακά πάνελ υπάρχει και η προοπτική σύνδεσης με το δίκτυο της ΔΕΗ —όπως γίνεται ήδη σε ολόκληρες πόλεις της Αυστραλίας—, ώστε η παραγόμενη ενέργεια να μειώνει τον λογαριασμό των κατοίκων. Το σχέδιο επέκτασης του Blue-Green Tops είναι φιλόδοξο αλλά μεθοδικό: δραστηριότητες «Scan Your Roof» μέσω mobile εφαρμογής, «Open Your Roof Walk» με την Open House Athens, marathons με νέους και επαγγελματίες, policy round tables με δήμους και πολεοδόμους. Και δύο πιλοτικά έργα —ένα σε ιδιωτικό κτίριο, ένα σε δημόσιο—, που θα λειτουργήσουν ως απτές αποδείξεις.

Κοντολογίς, η τεχνολογία υπάρχει, τα παραδείγματα υπάρχουν, τα δεδομένα υπάρχουν. Το μόνο ερώτημα είναι αν η Αθήνα θα αποφασίσει να κοιτάξει τις ταράτσες της όχι ως υπόλοιπο, αλλά ως το επόμενο της έδαφος. ■

3

Η τεχνολογία υπάρχει, τα παραδείγματα υπάρχουν, τα δεδομένα υπάρχουν. Το μόνο ερώτημα είναι αν η Αθήνα θα αποφασίσει να κοιτάξει τις ταράτσες της όχι ως υπόλοιπο, αλλά ως το επόμενο της έδαφος.

Έλενα Κυρνασίου-Αθανασούλα Ο σχεδιασμός

Η ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΤΗΣ STIRIXIS GROUP
ΕΞΗΓΕΙ ΣΤΗΝ ATHENS VOICE ΠΩΣ Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΤΑΦΕΡΝΕΙ ΝΑ ΣΥΝΔΕΕΙ
ΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΜΕ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ.

Επιμέλεια: ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΟΛΛΙΑΣ

Πώς επιτυγχάνεται η αρμονική ένταξη ενός έργου στο φυσικό ή αστικό περιβάλλον; Και πώς θα πρέπει να είναι η εικόνα των πόλεων μας στο μέλλον; Σε αυτά και άλλα ερωτήματα απαντά η αντιπρόεδρος και γενική διευθύντρια της STIRIXIS Group, Έλενα Κυρνασίου-Αθανασούλα, μέσα από τη πολυετή διαδρομή της στη στρατηγική, τις επικοινωνίες και την ηγεσία ομάδων.

— **Με την πολυετή εμπειρία σας στη στρατηγική, την πολιτική της επικοινωνίας και τη διαχείριση διεθνών έργων, ως αντιπρόεδρος και γενική διευθύντρια της STIRIXIS Group (stirixisgroup.com), ποια είναι η φιλοσοφία πίσω από τον σχεδιασμό και τα έργα της εταιρείας και πώς καταφέρνετε να συνδέσετε την αρχιτεκτονική με τη στρατηγική και την ανθρώπινη εμπειρία;** Κάθε χώρος ξεκινά από μια πρόθεση. Ο σχεδιασμός είναι το μέσο, όχι αυτοσκοπός. Ξεκινήσαμε πριν από τριάντα χρόνια με τον Αλέξανδρο και καταλάβαμε κάτι που έκτοτε δεν μας εγκατέλειψε ποτέ: οι άνθρωποι αντιδρούν στους

αξία, όταν συνδυάζεται με στρατηγική μεθοδικότητα και σύγχρονη εκτέλεση.

Η Ελλάδα κουβαλά μια παρακαταθήκη που λίγες χώρες διαθέτουν. Από την αναλογία και το μέτρο μέχρι τη σχέση του κτισμένου με το φως, τον άνθρωπο και τον τόπο, εδώ γεννήθηκαν κάποιες από τις πιο θεμελιώδεις ιδέες για το τι σημαίνει «καλός σχεδιασμός». Αυτή η κληρονομιά δεν είναι μουσειακή. Είναι ζωντανή μέθοδος σκέψης. Μας έχει διδάξει να βλέπουμε τον χώρο ως σύστημα σχέσεων – ανάμεσα στους ανθρώπους, στην κοινότητα, στο περιβάλλον και στον χρόνο.

Αυτή η παιδεία είναι που μας επιτρέπει στη STIRIXIS Group να υποστηρίζουμε επιχειρηματίες σε 29 χώρες με έναν τρόπο που σπάνια προσφέρει μια μονοδιάστατη εταιρεία σχεδιασμού ή συμβουλευτικής. Δεν παραδίδουμε απλώς «κτίρια» ή «χώρους». Παραδίδουμε περιβάλλοντα με σαφή σκοπό, λειτουργία και διάρκεια, με ενιαία ευθύνη για το σύνολο του αποτελέσματος. Πατι αυτό ακριβώς μας δίδαξε η ελληνική σκέψη: ότι το μέρος

αυτό αλλάζει τη συμπεριφορά. Ένας φωτεινός, ελικρινής χώρος παράγει εμπιστοσύνη. Ένας χώρος με σύγχυση και αδιαφορία παράγει ένταση.

Η αισθητική, λοιπόν, είναι τρόπος να δηλώνουμε αξίες χωρίς να μιλάμε. Όταν ένας χώρος σέβεται τον άνθρωπο, ο άνθρωπος σέβεται τον χώρο, τους άλλους και τον ρόλο του μέσα του.

— **Πώς επιτυγχάνεται η αρμονική ένταξη ενός έργου στο φυσικό ή αστικό περιβάλλον; Υπάρχει κάποια συγκεκριμένη προσέγγιση της STIRIXIS Group για τη σχέση με τον τόπο;**

Η ένταξη δεν είναι στάδιο του σχεδιασμού. Είναι η αρετή της αρχιτεκτονικής. Κάθε τόπος έχει τη δική του ταυτότητα: φως, ρυθμό, υλικότητα, συνήθειες, μνήμες. Ένα έργο που τα αγνοεί μοιάζει ξένο, όσο όμορφο κι αν είναι.

Στη STIRIXIS Group ξεκινάμε πάντα από την κατανόηση του εκάστοτε πλαισίου. Παρατηρούμε πώς κινούνται οι άνθρωποι, τι έχει αξία για την τοπική κοινότητα, ποια είναι η κλίμακα και η ατμόσφαιρα του σημείου. Δεν ερχόμαστε να επιβάλουμε μια ιδέα. Ερχόμαστε να αποκαλύψουμε τι χρειάζεται ο τόπος – και να προσθέσουμε ποιότητα στη συνέχεια του.

— **Πώς η STIRIXIS συνδυάζει τεχνολογία, smart design και ψηφιακά εργαλεία με την αρχιτεκτονική και την εμπειρία των χρηστών;**

Η τεχνολογία έχει αξία όταν βοηθά τον άνθρωπο να καταλάβει, να χρησιμοποιήσει και να εμπιστευτεί έναν χώρο πιο εύκολα. Δεν έρχεται εκ των υστέρων. Ενσωματώνεται από την πρώτη στιγμή στη λογική του σχεδιασμού.

Το ερώτημα δεν είναι «ποια τεχνολογία θα βάλουμε», αλλά «τι εμπειρία θέλουμε και πώς η τεχνολογία μπορεί να την ενισχύσει διακριτικά». Ένα φως που προσαρμόζεται, ένα σύστημα ενέργειας που μαθαίνει τον ρυθμό του κτιρίου, μία σήμανση που σε καθοδηγεί χωρίς να σε κουράζει. Η καλύτερη τεχνολογία είναι αυτή που δεν φαίνεται. Αφήνει τον χώρο να δουλέψει για σένα.

— **Πώς η STIRIXIS αντιμετωπίζει τη βιωσιμότητα και την περιβαλλοντική ευθύνη; Υπάρχει συγκεκριμένη στρατηγική για πράσινα κτίρια, ενεργειακή αποδοτικότητα ή συστημική καινοτομία στον σχεδιασμό;**

Η βιωσιμότητα δεν αντιμετωπίζεται ως τελικός έλεγχος. Είναι ο τρόπος που σκεφτόμαστε από την αρχή: τι πραγματικά χρειάζεται, τι μπορεί να μείνει, τι μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί.

Βλέπουμε τον σχεδιασμό ως οικοσύστημα – ενέργεια, υλικά, ευελιξία χώρων, ποιότητα ζωής. Ένας πιο «πράσινος» χώρος πρέπει να είναι και πιο υγιής για τον άνθρωπο που τον ζει: πιο φωτεινός, πιο ήσυχος, πιο ισορροπημένος. Όταν δεν ισχύουν αυτά, ο χώρος δεν είναι πραγματικά βιώσιμος.

Και δεν σταματάμε στην παράδοση. Επιστρέφουμε, μετράμε, διορθώνουμε. Η βιωσιμότητα είναι τελικά θέμα κουλτούρας – στον τρόπο που επιλέγουμε, χρησιμοποιούμε και φροντίζουμε έναν χώρο για δεκαετίες.

— **Ποιες πρακτικές εξασφαλίζουν ότι οι χώροι που σχεδιάζει η εταιρεία εξυπηρετούν πραγματικά τον άνθρωπο;**

Πρώτα παρατηρούμε. Πριν σχεδιάσεις για ανθρώπους, πρέπει να καταλάβεις πώς ζουν, πού διστάζουν, πού εξοικονομούν ενέργεια, πού χαμογελούν.

NBG Corporate Hubs στην Αθήνα

χώρους πολύ πριν τους σκεφτούν. Αυτό που συχνά αποτυγχάνει σε έναν οργανισμό δεν είναι οι ιδέες του: είναι το κενό ανάμεσα στη στρατηγική και στην καθημερινότητα. Η αρχιτεκτονική, για εμάς, είναι ο πιο άμεσος μεταφραστής της στρατηγικής σε συμπεριφορά. Ένας χώρος μπορεί να κάνει δύο ανθρώπους να συνεργαστούν ή να αποφύγουν ο ένας τον άλλον. Να εμπνεύσει εμπιστοσύνη ή δυσπιστία. Να φιλοξενήσει μια κουλτούρα ή να την ακυρώσει σιωπηλά. Γι' αυτό στη STIRIXIS Group δεν χωρίζουμε τη στρατηγική από τον σχεδιασμό και από την υλοποίηση. Τα αντιμετωπίζουμε ως ένα ενιαίο σύστημα – Strategy, Design, Execution, Evolution – που συνεχίζεται και μετά την παράδοση, και αυτός είναι ο λόγος που 900+ έργα σε 29 χώρες παραμένουν ζωντανά και εξελίσσονται χρόνια μετά.

— **Ποιο είναι το όραμά σας για τον ρόλο της εταιρείας στην Ελλάδα και διεθνώς;**

Το όραμά μας είναι να αποδείξουμε ότι η ελληνική σκέψη για τον χώρο, τον άνθρωπο και τη φιλοξενία έχει διεθνή

αποκτά νόημα μόνο μέσα από το όλον.

Ο ρόλος μας, λοιπόν, στην Ελλάδα και διεθνώς είναι ο ίδιος. Να είμαστε ο εταίρος που μεταφράζει την επιχειρηματική πρόθεση σε περιβάλλον που λειτουργεί, αντέχει και παράγει αξία – για τους εργαζομένους, τους πελάτες, τις κοινότητες και τους μετόχους. Η Ελλάδα δεν είναι για εμάς σημείο εκκίνησης. Είναι ο φακός από τον οποίο βλέπουμε τον κόσμο.

— **Μιλήστε μας για τη φιλοσοφία του #AestheticsCreateEthics. Πώς η αισθητική λειτουργεί ως εργαλείο για ηθική, εμπιστοσύνη και συμμετοχή σε έναν χώρο;**

Το #AestheticsCreateEthics δεν είναι σύνθημα· είναι τρόπος σκέψης. Οι χώροι δεν είναι ουδέτεροι. Διαμορφώνουν τον τρόπο που στεκόμαστε, μιλάμε, εργαζόμαστε και σεβόμαστε ο ένας τον άλλον.

Όταν ένας χώρος έχει καθαρότητα, τάξη και φροντίδα, οι άνθρωποι το αντιλαμβάνονται σωματικά πριν το σκεφτούν. Νιώθουν ότι κάποιος τους είχε στο μυαλό του. Και

Βασιζόμαστε σε δεδομένα, έρευνα και παρατήρηση, όχι σε υποθέσεις. Σε ένα από τα πρόσφατα retail έργα μας, η ανακατανομή της κίνησης αύξησε την παραμονή στο κατάστημα κατά 40% και τη μετατροπή αυτής σε πώληση κατά 20%. Δεν είναι μαγεία, είναι σεβασμός στον τρόπο που κινείται πραγματικά ένας πελάτης.

Ο άνθρωπος δεν είναι γενική έννοια. Είναι ο εργαζόμενος, ο επισκέπτης, το παιδί, ο ηλικιωμένος, η οικογένεια. Ένας χώρος που τους εξυπηρετεί φαίνεται στην καθημερινότητα: στη λειτουργικότητα, στην οικειότητα, στην αίσθηση ασφάλειας, ακόμη και στη χαρά. Γιατί ο καλός σχεδιασμός δεν λύνει μόνο προβλήματα, προσθέτει ποιότητα στην εμπειρία.

— Υπάρχει κάτι που βλέπετε να αλλάζει ή που εσείς θεωρείτε ότι πρέπει να αλλάξει στον τρόπο που σχεδιάζουμε πόλεις και κτίρια;

Ναι, και είμαστε ήδη σε σημείο μετάβασης. Πρέπει να περάσουμε από τον σχεδιασμό με βάση τη λειτουργία στον σχεδιασμό με βάση τη συμπεριφορά και την καθημερινή εμπειρία.

Οι πόλεις δεν είναι σύνολα κτιρίων. Είναι οικοσυστήματα ανθρώπων. Και οι πιο σημαντικές τους στιγμές δεν συμβαίνουν στα τοπόσημα, συμβαίνουν σε ένα παγκάκι στη σωστή σκιά, σε μια είσοδο πολυκατοικίας που σε υποδέχεται αντί να σε αγνοεί, σε ένα φαρδύ πεζοδρόμιο που επιτρέπει σε δύο ανθρώπους να περπατήσουν με άνεση ή σ' ένα πλάτωμα που τους επιτρέπει να σταθούν και να μιλήσουν. Αυτές είναι οι λεπτομέρειες που καταδεικνύουν αν μια πόλη σε αγκαλιάζει ή σε εξαντλεί.

Στην Αθήνα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία. Ένα κτίριο με χρώμα μπορεί να αλλάξει τη διάθεση ενός δρόμου. Μια φροντισμένη είσοδος μπορεί να κάνει μια ολόκληρη πολυκατοικία πιο ανθρώπινη. Αν συμφωνήσουμε ότι ο χώρος διαμορφώνει συμπεριφορές, τότε ο τρόπος που σχεδιάζουμε την πόλη είναι στην ουσία ο τρόπος που επιλέγουμε να συμβιώσουμε.

— Ποια είναι τα πιο σημαντικά μαθήματα που έχετε αποκομίσει από την πολυετή σας διαδρομή στη στρατηγική, τις επικοινωνίες και την ηγεσία ομάδων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό;

● Η στρατηγική χωρίς υλοποίηση δεν έχει αξία και η υλοποίηση χωρίς στρατηγική δεν έχει κατεύθυνση. Η ουσία βρίσκεται στη σύνδεσή τους.

● Η σαφήνεια είναι πράξη φροντίδας. Όταν οι άνθρωποι καταλαβαίνουν τον σκοπό, τον ρόλο τους και την κατεύθυνση, λειτουργούν με εμπιστοσύνη. Και αυτό χτίζει μια πιο υγιή κοινωνία.

● Ανεξάρτητα από την αγορά ή την κουλτούρα, οι άνθρωποι αναζητούν τα ίδια τρία πράγματα: νόημα, σύνδεση, προοπτική. Αν ένας οργανισμός μπορεί να τα προσφέρει μέσα από τον τρόπο που σκέφτεται, σχεδιάζει και λειτουργεί, δημιουργεί αξία που αντέχει στον χρόνο.

Η αισθητική, τελικά, δεν είναι πολυτέλεια. Είναι ο πιο σιωπηλός, μα ίσως ο πιο ειλικρινής τρόπος να δείξουμε τι σεβόμαστε.

Αν συμφωνήσουμε ότι ο χώρος διαμορφώνει συμπεριφορές, τότε ο τρόπος που σχεδιάζουμε την πόλη είναι στην ουσία ο τρόπος που επιλέγουμε να συμβιώσουμε

Στην πρώτη γραμμή του real estate

ΜΕ ΓΡΑΦΕΙΑ ΣΕ ΑΘΗΝΑ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΚΡΗΤΗ
ΚΑΙ ΚΕΡΚΥΡΑ, Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΛΥΠΤΕΙ ΕΝΑ ΕΥΡΥ
ΦΑΣΜΑ ΑΝΑΓΚΩΝ, ΑΠΟ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ
ΕΩΣ ΣΥΝΘΕΤΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Ως επίσημος συνεργάτης του κορυφαίου διεθνούς κτηματομεσιτικού ομίλου Savills στην Ελλάδα, η Kentriki-Savills Greece τοποθετείται στην πρώτη γραμμή της ελληνικής αγοράς ακινήτων, συνδυάζοντας τη διεθνή οπτική με τη βαθιά κατανόηση της ελληνικής πραγματικότητας.

Η ιστορία της ξεκινά το 1997, όταν μια μικρή ομάδα οραματιστών –με γερά θεμέλια στην αρχιτεκτονική, την κατασκευή και τις εκτιμήσεις– έβαλε τις βάσεις για κάτι που έμελλε να εξελιχθεί πολύ πέρα από τα αρχικά του όρια. Μέσα από τις διακυμάνσεις της αγοράς, η εταιρεία ωρίμασε, προσαρμόστηκε και διαμορφώθηκε σε ένα σύγχρονο, δυναμικό οικοσύστημα. Σήμερα, με παρουσία σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Κρήτη και Κέρκυρα, και μια ομάδα 50 εξειδικευμένων επαγγελματιών, οργανωμένων σε επτά πυλώνες τεχνογνωσίας, προσφέρει ένα ολοκληρωμένο πλέγμα υπηρεσιών που καλύπτει κάθε πτυχή του real estate. Από εκτιμήσεις και επενδυτική συμβουλευτική μέχρι ανάλυση αγοράς, μελέτες βιωσιμότητας, διαχείριση έργων και ακινήτων, στρατηγική προώθηση, διαμεσολάβηση και νομική υποστήριξη – κάθε προσέγγιση είναι σχεδιασμένη με ακρίβεια, σαν να πρόκειται για ένα μοναδικό έργο.

Η δομή της εταιρείας λειτουργεί σαν ένας καλά ενορχηστρωμένος μηχανισμός, ικανός να διαχειρίζεται με συνέπεια τόσο μεμονωμένα ακίνητα όσο και σύνθετα επενδυτικά χαρτοφυλάκια, με σταθερή στόχευση στη δημιουργία υπεραξίας και τη μείωση του ρίσκου. Η αφοσίωση στην ποιότητα, η διαρκής επένδυση στην καινοτομία και το υψηλό επίπεδο τεχνογνωσίας έχουν καλλιεργήσει σχέσεις εμπιστοσύνης που μετρούν εκατοντάδες επιτυχημένες συνεργασίες.

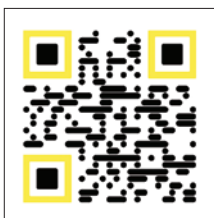
Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συμβολή της ως στρατηγικού συμβούλου της Lamda Development στο εμβληματικό έργο The Ellinikon – μια πρωτοβουλία που επανασχεδιάζει τον αστικό χάρτη της Αθήνας και επαναπροσδιορίζει το μέλλον της πόλης. Η διεθνή της παρουσία ενισχύεται μέσα από αναφορές σε μέσα όπως οι *The New York Times*, *Financial Times* και *The Independent*, καθώς και μέσω των πολυάριθμων διακρίσεων που επιβεβαιώνουν τη δυναμική της.

Το portfolio της ξεχωρίζει για την επιλεκτικότητα και την ποιότητά του, συγκεντρώνοντας ακίνητα υψηλών προδιαγραφών και επενδυτικές ευκαιρίες σε κορυφαίους προορισμούς της Ελλάδας – από ιδιωτικές κατοικίες έως σύνθετα επενδυτικά εγχειρήματα. Στον πυρήνα όλων βρίσκεται μια ζωντανή εταιρική κουλτούρα, που στηρίζεται στην ακεραιότητα, τη διαφάνεια και τη συνεχή εξέλιξη. Η πιστοποίηση ως «Great Place to Work» για δεύτερη συνεχή χρονιά, δεν είναι απλώς ένας τίτλος, αλλά η αντανάκλαση μιας καθημερινότητας που δίνει χώρο στους ανθρώπους ώστε να εξελιχθούν και να δημιουργήσουν.

Παράλληλα, μέσα από τη σειρά «Savills Greece #Property Focus Podcast», η εταιρεία ανοίγει έναν ουσιαστικό διάλογο γύρω από το real estate, φέρνοντας στο προσκήνιο φωνές, ιδέες και γνώσεις που διαμορφώνουν το αύριο της αγοράς.

Το portfolio της εταιρείας
ξεχωρίζει για την ποιότητά του,
περιλαμβάνοντας ακίνητα υψηλών
προδιαγραφών και επιλεγμένες
επενδυτικές ευκαιρίες

Σκανάρτε εδώ
για να ακούσετε
τη νέα σειρά podcast
«Savills Greece
#Property Focus Podcast»

INFO
T: +302106996311
E: kentriki@savills.gr
W: kentriki.gr

Μια σύγχρονη προσέγγιση στην κατασκευή και το development

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΙΡΙΩΝ ΜΕΧΡΙ ΣΥΓΧΡΟΝΑ PROJECTS ΜΕ ΥΨΗΛΕΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ

Κτίριο Γραφείων Κηφισίας 268

Γιώργος & Μιχάλης Παναγόπουλος

Σε μια εποχή που ο χώρος της κατασκευής και του development εξελίσσεται συνεχώς, αυτό που ξεχωρίζει δεν είναι μόνο το μέγεθος των έργων, αλλά και η φιλοσοφία που διέπει αυτά τα έργα. Ο τρόπος που μια εταιρεία αντιλαμβάνεται τον ρόλο της, όχι μόνο ως κατασκευαστής αλλά και ως μέρος μιας ευρύτερης κοινωνικής και πολιτιστικής πραγματικότητας, είναι αυτό που τελικά κάνει τη διαφορά.

Μια σύγχρονη εταιρεία με σαφές όραμα

Η GDM Assets ιδρύθηκε το 2018 από τους Γιώργο και Μιχάλη Παναγόπουλο, δύο νέους ανθρώπους που μεγάλωσαν μέσα σε ένα περιβάλλον με έντονη σύνδεση με τον κατασκευαστικό κλάδο. Έχοντας συλλέξει εμπειρίες από πολυετείς επαγγελματικές πορείες στο εξωτερικό, επέστρεψαν και δημιούργησαν μια εταιρεία που από την αρχή κινήθηκε με πιο σύγχρονη ματιά, δίνοντας έμφαση όχι μόνο στην ποιότητα των έργων, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο αυτά υλοποιούνται. Η δραστηριότητά της καλύπτει ένα ευρύ φάσμα, από δημόσια έργα μέχρι ιδιωτικές αναπτύξεις, με επίκεντρο τα κτιριακά έργα, τις υποδομές, τα σύγχρονα γραφεία και τις luxury κατοικίες, αλλά και έργα με πολιτιστικό χαρακτήρα.

Όταν η αρχιτεκτονική συναντά την ιστορία

Ένα από τα έργα που αποτυπώνουν αυτή τη λογική είναι η Ακαδημία Λυρικής Τέχνης Μαρία Κάλλας. Ένα διατηρητέο, ιστορικό κτίριο που δεν ζητά απλώς ανακαίνιση, αλλά έναν τρόπο να συνδεθεί το παρελθόν με το παρόν χωρίς να χαθεί η ταυτότητά του, ανακαινίζεται και τίθεται σε επανάχρηση στεγάζοντας τη νέα Ακαδημία Λυρικής Τέχνης.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η ανάληψη της ανακατασκευής και ανακαίνισης του Ολυμπιακού Κολυμβητηρίου Αθηνών στο Ζάππειο, ενός εμβληματικού αθλητικού χώρου με ιδιαίτερη σημασία για την πόλη, όπου η πρόκληση αφορά τόσο τη λειτουργική αναβάθμιση όσο και τον σεβασμό του ιστορικού του χαρακτήρα.

Αντίστοιχα, η ανακαίνιση της εισόδου και του φουαγιέ στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης βασίζεται στην ίδια φιλοσοφία. Πρόκειται για

Filothei Project

Ολυμπιακό Κολυμβητήριο Αθηνών

Η δραστηριότητά της καλύπτει ένα ευρύ φάσμα, από δημόσια έργα μέχρι ιδιωτικές αναπτύξεις, αλλά και έργα με πολιτιστικό χαρακτήρα

παρεμβάσεις που δεν επιδιώκουν να «επιβληθούν» στον χώρο, αλλά να ενσωματωθούν σε αυτόν, με τρόπο που να σεβεται όσα ήδη υπάρχουν.

Ιδιωτικά έργα και σύγχρονες αναπτύξεις

Στον ιδιωτικό τομέα, όπου δίνεται και το μεγαλύτερο βάρος, η GDM Assets αναλαμβάνει έργα με υψηλές απαιτήσεις και έντονο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Το οικιστικό Filothei Project αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσέγγισης, ενώ ξεχωρίζουν και έργα όπως το σύγχρονο κτίριο γραφείων στη λεωφόρο Κηφισίας 268, που αποτέλεσε ανακαίνιση ενός κτιρίου των 70s, δημιουργώντας ένα νέο τοπίο επί της Κηφισίας. Σήμερα, η δραστηριότητα της GDM Assets επεκτείνεται και στον τομέα του τουρισμού, εξερευνώντας νέες κατευθύνσεις.

Δράσεις προσφοράς πέρα από τα έργα

Πέρα από το κατασκευαστικό της έργο, η GDM Assets συμμετέχει ενεργά σε δράσεις με κοινωνικό αποτύπωμα, στηρίζοντας πρωτοβουλίες που σχετίζονται με την υγεία, το παιδί και την καθημερινότητα της πόλης. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται οι κατασκευαστικές χορηγίες για την 1η και 2η Στέγη Γονέων Ronald McDonald στην Ελλάδα, στα Νοσοκομεία «Αγία Σοφία» και «Ελενα Βενιζέλου», οι οποίες προσφέρουν ουσιαστική στήριξη σε οικογένειες παιδιών που νοσηλεύονται. Παράλληλα, η εταιρεία υποστηρίζει σταθερά το έργο του Make-A-Wish Greece, ενώ συμμετέχει ενεργά και σε πρωτοβουλίες που συνδέονται με τη νέα γενιά μηχανικών και φοιτητών, μέσα από συνεργασίες και χορηγικές δράσεις όπως το TEDxNTUA και τη συνδρομή της στην ετήσια εκπαιδευτική εκδρομή της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Εταιρική φιλοσοφία

Ένα στοιχείο που επανέρχεται σε πολλά από τα έργα της εταιρείας είναι η επιλογή σύνθετων, απαιτητικών projects, που απαιτούν μεγαλύτερη ακρίβεια, προσαρμογή και σκέψη. Έργα που σε υποχρεώνουν να μπεις πιο βαθιά στην κατασκευαστική διαδικασία και να δεις το αποτέλεσμα πιο συνολικά. Παράλληλα, η βιωσιμότητα και ο κοινωνικός αντίκτυπος δεν αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστές έννοιες, αλλά ως κομμάτι της καθημερινής πρακτικής, κάτι που ενσωματώνεται στον τρόπο που σχεδιάζονται και υλοποιούνται τα έργα.

Μια διαδρομή που συνεχίζεται δυναμικά

Η GDM Assets διαμορφώνει ένα εργασιακό περιβάλλον που δίνει χώρο στη συνεργασία και την εξέλιξη, ενώ ετοιμάζεται για τη μεταφορά της σε νέα γραφεία στο Χαλάνδρι. Με σταθερά βήματα, συνεχίζει να αναπτύσσεται, επενδύοντας τόσο στην καινοτομία όσο και σε έργα με ουσιαστικό αντίκτυπο. Τελικά, αυτό που προκύπτει δεν είναι απλώς μια σειρά από projects, αλλά μια συνολική στάση απέναντι στο τι σημαίνει κατασκευή σήμερα. Κι αυτό περιλαμβάνει όχι μόνο το αποτέλεσμα, αλλά και τη διαδρομή, τους ανθρώπους και τον τρόπο που ένα έργο εντάσσεται στη ζωή της πόλης γύρω του.

Οι πόλεις οφείλουν να επανακτήσουν τον χαρακτήρα τους

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ ΜΕΤΑΛΛΑΞΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΤΗΣ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ ΣΤΟΝ 21ο ΑΙΩΝΑ

Επιμέλεια: ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΟΛΛΙΑΣ

Arboris Hotel στο Zlatibor, Σερβία

©3D VISUALIZATION: POTIROPOULOS+PARTNERS

Ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Ποτηρόπουλος, επικεφαλής της Potiropoulos+Partners (potiropoulos.gr), ενός από τα σημαντικότερα και διεθνώς αναγνωρισμένα αρχιτεκτονικά γραφεία στην Ελλάδα, μιλά για τη σύγχρονη πόλη του 21ου αιώνα και το μεγάλο στοίχημα του αστικού σχεδιασμού: περιβάλλοντα όχι μόνο τεχνολογικά «έξυπνα», αλλά και πραγματικά βιώσιμα.

— **Τι χαρακτηρίζει κατά τη γνώμη σας τη σύγχρονη πόλη του 21ου αιώνα;**

Η σύγχρονη πόλη είναι ένα δυναμικό σύστημα σχέσεων, ροών, υποδομών, κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και μεταβαλλόμενων χρήσεων. Είναι ταυτόχρονα τόπος κατοίκησης, εργασίας, μετακίνησης, κατανάλωσης, πολιτισμού και συλλογικής εμπειρίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν αρκεί να την εξετάζουμε ως στατικό αντικείμενο σχεδιασμού, αλλά ως ζωντανό οργανισμό που μετασχηματίζεται διαρκώς. Το κρίσιμο ερώτημα δεν είναι αν ο αστικός χώρος είναι «όμορφος» ή «άσχημος», αλλά κυρίως αν είναι λειτουργικός, ανθεκτικός, κοινωνικά δίκαιος, περιβαλλοντικά υπεύθυνος και χρήσιμος για τον πολίτη και την κοινωνία.

— **Πώς μεταλλάσσεται σήμερα η ίδια η έννοια της πόλης;**

Η πόλη σήμερα, τόσο μάλλον η μελλοντική, δεν ταυτίζεται απαραίτητα με ένα σαφές κέντρο και μια διακριτή περιφέρεια. Ζούμε όλο και περισσότερο σε ένα διάχυτο αστικό ή μητροπολιτικό τοπίο, όπου η αστικότητα διαχέεται μέσω δικτύων και δυναμικών μετακίνησης, επικοινωνίας και κατανάλωσης. Η αστική εμπειρία καθορίζεται λιγότερο από το δίπολο «αστικό κέντρο - περιφέρεια» και περισσότερο από τις μεταβάσεις ανάμεσα σε πολλαπλά αστικά επίπεδα. Αυτή η συνθήκη οδηγεί σε μετατόπιση του ενδιαφέροντός μας από τη «μορφή» στη «λειτουργία», από την «εικόνα» στις «σχέσεις», από την πειθαρχημένη ιεράρχηση στη διαχείριση της

Oxygen Workplace, Κτίριο Γραφείων στο Μαρούσι

© BATIS STUDIO

Το μέλλον των πόλεων εξαρτάται από την ικανότητά μας να επαναπροσδιορίσουμε τις αξίες που διέπουν τον σχεδιασμό τους

Ξενοδοχείο στη Βαρσοβία, Πολωνία

© 3D VISUALIZATION: POTIROPOULOS+PARTNERS

ετερογένειας. Δεν πρόκειται, προφανώς, για κατάργηση της έννοιας της πόλης, αλλά για έναν βαθύ επαναπροσδιορισμό της.

— **Ποια είναι η σημασία της αφήγησης και της μνήμης στον αστικό χώρο;**

Η μνήμη και η αφήγηση λειτουργούν ως βασικοί μηχανισμοί νοηματοδότησης του αστικού χώρου – χωρίς αυτές η πόλη δεν μπορεί να ερμηνευτεί ούτε να βιωθεί ουσιαστικά. Η απουσία τους οδηγεί σε αποσπασματικούς και απρόσωπους αστικούς σχηματισμούς που αδυνατούν να υποστηρίξουν τη συγκρότηση ταυτότητας και συλλογικής εμπειρίας. Ο αρχιτεκτονικός, αστικός και πολεοδομικός σχεδιασμός οφείλουν να επαναφέρουν αυτή τη διάσταση, δημιουργώντας αστικά περιβάλλοντα που συνδέουν τον άνθρωπο με τον χρόνο και τον τόπο.

— **Με ποιον τρόπο αλλάζει ο ρόλος του αρχιτέκτονα λόγω της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας;**

Ο αρχιτέκτονας φαίνεται να μετατοπίζεται από τον ρόλο του «δημιουργού» σε έναν ρόλο «επιμελητή διαδικασιών - συνδημιουργού». Δεν σχεδιάζει πλέον μόνος, αλλά σε συνεργασία με σύνθετα συστήματα, τα οποία διαχειρίζονται τεράστιο όγκο πληροφοριών και παράγουν εναλλακτικά σενάρια. Η δημιουργικότητα, επομένως, δεν εξαφανίζεται, αλλά μετασχηματίζεται. Από πράξη επινόησης γίνεται και διαδικασία επιλογής, αξιολόγησης και διαχείρισης εναλλακτικών προτάσεων. Αυτό απαιτεί νέους τύπους κρίσης, που δεν είναι μόνο τεχνικοί ή θεωρητικοί ή αισθητικοί, αλλά και ηθικοί και πολιτισμικοί ως προς τον χειρισμό των επιπτώσεων της τεχνολογίας και ειδικότερα της τεχνικής νοημοσύνης, στην κοινωνία και στο περιβάλλον.

— **Ποιο είναι, τελικά, το διακύβευμα για την πόλη του μέλλοντος;**

Το μέλλον των πόλεων εξαρτάται από την ικανότητά μας να επαναπροσδιορίσουμε τις αξίες που διέπουν τον σχεδιασμό τους. Πέρα από τη στενά λειτουργική τους διάσταση, οι πόλεις οφείλουν να επανακτήσουν τον χαρακτήρα τους ως τόποι εμπειρίας, μνήμης, σχέσεων και επαφής με τη φύση. Η πρόκληση δεν είναι μόνο η αντιμετώπιση των κρίσεων, αλλά η αναθεώρηση του ίδιου του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την κατοίκηση. Το μεγάλο στοίχημα είναι να δημιουργήσουμε αστικά περιβάλλοντα που δεν θα είναι μόνο τεχνολογικά «έξυπνα», αλλά και πραγματικά βιώσιμα. Που θα μπορούν να υποστηρίξουν όχι μόνο την οικονομική τους ανάπτυξη, αλλά και την ανθρώπινη παρουσία με όρους αξιοπρέπειας, μνήμης και συλλογικής προοπτικής.

Ένα γραφείο, τρεις γενιές, μία ταυτότητα

75 ΧΡΟΝΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ, ΜΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ
ΑΠΟ 800 ΕΡΓΑ, ΠΟΥ ΣΥΝΔΥΑΖΟΥΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ
ΑΞΙΕΣ ΜΕ ΝΕΩΤΕΡΙΣΤΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ

Πολυτελείς κατοικίες, επαύλεις, θερινές βίλες, κτίρια γραφείων και εμβληματικές ξενοδοχειακές μονάδες περιλαμβάνει το πλούσιο χαρτοφυλάκιο του αρχιτεκτονικού γραφείου JR - Rizos Architects, το οποίο δημιουργήθηκε το 1947 στην Αθήνα από τον διακεκριμένο αρχιτέκτονα Ιάσονα Ρίζο (1923-1996). Ανάμεσα στα σπουδαία έργα του υπήρξαν το Θέμιδος Μέλαθρον του Αρείου Πάγου, το κτίριο του Ιδρύματος Κωνσταντίνου Γ. Καραμανλή, το ξενοδοχείο Intercontinental, στη λεωφόρο Συγγρού, αλλά και το Τιτάνια, στην οδό Πανεπιστημίου. Σήμερα, στα ντρία της εταιρείας βρίσκονται οι επόμενες γενιές, ο Δημήτρης Ρίζος, γιος του ιδρυτή, που εντάχθηκε στην JR - Rizos Architects το 1974, και οι γιοι του Ιάσων και Δημήτρης.

Με περισσότερα από 75 χρόνια εμπειρίας, το γραφείο έχει σχεδιάσει περισσότερα από 800 έργα, που συνδυάζουν παραδοσιακές αξίες με νεωτερικές ιδέες, παραμένοντας πιστό στην ίδια φιλοσοφία: Σε έναν χώρο όπου η μόδα αλλάζει σχεδόν κάθε δεκαετία, η JR - Rizos Architects αποδεικνύει στην πράξη ότι υπάρχει αρχιτεκτονική που δεν γερνά και ότι τα νέα έργα δεν χρειάζεται να κυνηγούν το τελευταίο trend. Η συνέπεια αυτή στη σχεδιαστική της ταυτότητα αποτελεί βασικό πυλώνα της επιτυχίας της και την έχει καθιερώσει ως σημείο αναφοράς στον χώρο της ελληνικής αρχιτεκτονικής.

Η JR - Rizos Architects προσφέρει μια εξατομικευμένη σύγχρονη προσέγγιση, που συνδυάζει αρμονικά τα κλασικά αρχιτεκτονικά στοιχεία και τη συμμετρία με σύγχρονες τεχνικές. Λειτουργώντας με γνώμονα τη διαχρονικότητα, σχεδιάζει έργα που διατηρούν την αξία και την αισθητική τους μέσα στον χρόνο, ανταποκρινόμενα παράλληλα στις σύγχρονες ανάγκες διαβίωσης και επαγγελματικής χρήσης.

Οι υπηρεσίες του γραφείου καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα, όπως αρχιτεκτονικές, σχεδιασμό εσωτερικών χώρων, καθώς και διαχείριση και επίβλεψη έργων. Δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην απλότητα, τη λειτουργικότητα και τη δημιουργία μοναδικών, προσαρμοσμένων λύσεων, προσφέρει έργα με σταθερή αξία, ενώ επενδύει διαρκώς στην καινοτομία και την εξέλιξη, αξιοποιώντας νέες τεχνολογίες και υλικά, χωρίς όμως να απομακρύνεται από τις θεμελιώδεις αρχές που διέπουν το έργο του.

Δείτε περισσότερες πληροφορίες για τα έργα της JR - Rizos Architects στην ιστοσελίδα rizosarchitects.gr

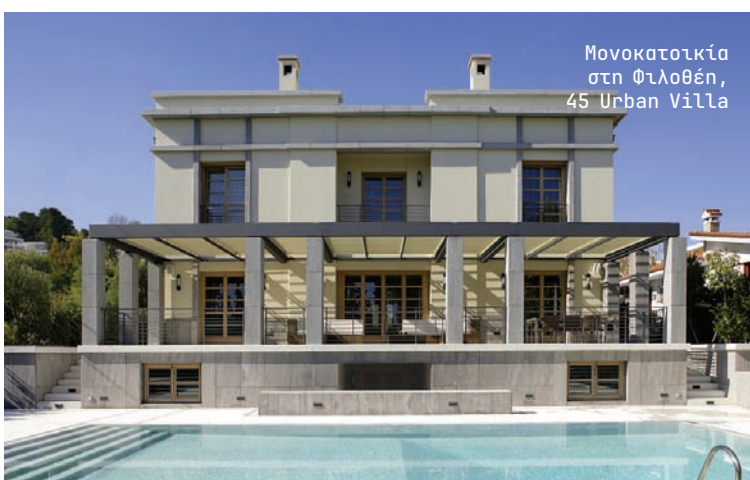
Σε έναν χώρο όπου
η μόδα αλλάζει σχεδόν
κάθε δεκαετία,
η JR - Rizos Architects
αποδεικνύει στην πράξη ότι
υπάρχει αρχιτεκτονική
που δεν γερνά

Δημήτρης Ρίζος (κέντρο),
Ιάσων Ρίζος (αριστερά)
και Δημήτρης Ρίζος Jr. (δεξιά)

Μονοκατοικία στην Εκάλη,
204 Urban Villa

Μονοκατοικία
στη Φιλοθέη,
45 Urban Villa

Μονοκατοικία στη Βουλιαγμένη,
145 Urban Villa

Οι The Hive Architects και η δύναμη

Ο ΜΙΧΑΛΗΣ ΞΗΡΟΚΩΣΤΑΣ ΚΑΙ Ο ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΞΗΓΟΥΝ ΤΟ ΠΩΣ ΑΝΤΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
ΩΣ ΕΝΑΝ ΔΙΑΡΚΗ ΔΙΑΛΟΓΟ ΜΕ ΤΟΝ ΤΟΠΟ

Επιμέλεια: ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΟΛΛΙΑΣ

Οι **The Hive Architects**, το αρχιτεκτονικό γραφείο που ίδρυσαν το 2020 στην Αθήνα ο Μιχάλης Ξηρόκωστας και ο Θεόδωρος Πανόπουλος, προσεγγίζουν την αρχιτεκτονική ως μια συλλογική και βιωματική διαδικασία, σχεδιάζοντας χώρους που συνδυάζουν λειτουργικότητα, βιοκλιματική λογική και σεβασμό στον άνθρωπο και το περιβάλλον. Στη συνέντευξη που ακολουθεί μιλούμε για τη φιλοσοφία της «συλλογικής νοημοσύνης», τη σημασία του concept και το πώς αντιλαμβάνονται τη σύγχρονη αρχιτεκτονική ως έναν διαρκή διάλογο με τον τόπο, τον άνθρωπο και τις ανάγκες του.

— Ποια είναι η ιστορία ίδρυσης του **The Hive Architects** και πώς ξεκίνησε η συνεργασία σας;

Μιχάλης: Με τον Θεόδωρο γνωριζόμαστε από το πρώτο έτος των σπουδών μας στην αρχιτεκτονική. Μετά την αποφοίτησή μας ακολουθήσαμε ξεχωριστές διαδρομές, αποκτώντας εμπειρία σε διαφορετικά αρχιτεκτονικά γραφεία. Στα τέλη του 2019 αποφασίσαμε να ενώσουμε τις δυνάμεις μας και να ιδρύσουμε το γραφείο **The Hive Architects**. Σήμερα, η ομάδα μας αριθμεί 18 εξειδικευμένα και δημιουργικά μέλη – αρχιτέκτονες, interior designers και πολιτικούς μηχανικούς – που δρουν συνεργατικά σε έργα κάθε κλίμακας, με στόχο τη δημιουργία σύγχρονων και βιώσιμων λύσεων αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.

— Πώς θα περιγράφατε την ταυτότητα του γραφείου σας σε κάποιον που σας γνωρίζει για πρώτη φορά;

Μιχάλης: Από την πρώτη στιγμή με τον Θεόδωρο μοιραστήκαμε μια κοινή νοοτροπία: θέλαμε το γραφείο μας να είναι κάτι περισσότερο από ένας χώρος δουλειάς. Να είναι μια κοιτίδα σεβασμού, στήριξης και εξέλιξης – ένας ζωντανός οργανισμός που τρέφεται από τη συνεργασία, την εμπιστοσύνη και την αγάπη για

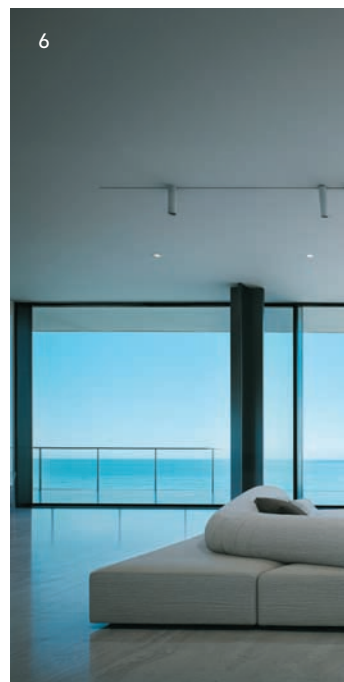
τη δημιουργία. Πυρήνας της φιλοσοφίας μας είναι η χαρά. Θέλουμε να περνάμε καλά μέσα στην καθημερινότητα του σχεδιασμού, να μαθαίνουμε διαρκώς μέσα από τη διαδικασία και ταυτόχρονα να επενδύουμε ουσιαστικά στις ανθρώπινες σχέσεις, εντός κι εκτός του γραφείου. Στόχος μας είναι να δημιουργήσουμε ένα περιβάλλον αρμονίας, όπου η εμπιστοσύνη δεν είναι μόνο προϋπόθεση της συνεργασίας αλλά και βάση για σχέσεις ζωής, τόσο με τους συνεργάτες μας όσο και με τους πελάτες μας. Γιατί, ας μην ξεχνάμε: μέσα από τη σχεδιαστική μας γραμμή, διαμορφώνουμε βιώματα. Δημιουργούμε τους χώρους που θα φιλοξενήσουν στιγμές, αναμνήσεις και συναισθήματα για δεκαετίες. Τα κτίρια είναι καλούπια ζωής και αυτή η συνειδητοποίηση μας υπενθυμίζει καθημερινά την ευθύνη αλλά και το μεράκι με το οποίο προσεγγίζουμε κάθε έργο. Για εμάς αυτό είναι το νόημα της αρχιτεκτονικής.

— Τι σημαίνει για εσάς ο όρος «**Hive Mind**» και πώς εκφράζεται στην καθημερινή σας δουλειά;

Θεόδωρος: Ο όρος **Hive mind** αποτελεί για εμάς όχι απλώς έμπνευση, αλλά τον ίδιο τον πυρήνα της φιλοσοφίας μας. Πιστεύουμε βαθιά πως όταν δύο μυαλά συγχρονίζονται πραγματικά – ακόμα κι αν πρόκειται για εντελώς διαφορετικές προσωπικότητες –, τότε το αποτέλεσμα δεν είναι διπλάσιο, αλλά πολλαπλάσιο. Τα δύο γίνονται τρία, τα τρία γίνονται πέντε και ούτω καθεξής. Σημασία δεν έχει η ομοιομορφία, αλλά η διάθεση για συνεργασία, η εμπιστοσύνη και η απουσία εγωισμού. Μέσα στο γραφείο μας λειτουργούμε ως ένας οργανισμός, όπου ο ένας υποστηρίζει τον άλλον, για να εξελιχούμε όλοι μαζί. Δεν μας ενδιαφέρει μόνο η ατομική πρόοδος αλλά η συλλογική εξέλιξη της ομάδας. Γιατί πιστεύουμε ότι η συλλογικότητα δεν περιορίζει, αλλά απογειώνει τη δημιουργικότητα.

Η αρχιτεκτονική μας εξελίχθηκε για να ανταποκριθεί στις ανάγκες της σύγχρονης αστικής κατοίκησης, χωρίς να χάνει τη βασική της αρχή: τον σεβασμό στον άνθρωπο και στο περιβάλλον που τον φιλοξενεί

3

4

5

1, 3, 4, 5, 6
Onidium Residence
στον Αργασσαρωνικό

2 Μιχάλης Ξηρόκωστας,
Θεόδωρος Πανόπουλος

7, 8 CruX-18
στη Βούλα

7

8

— Σε ποια είδη έργων εξειδικεύεστε (κατοικίες, ξενοδοχεία, δημόσιοι χώροι) και πώς διαφοροποιείται η προσέγγισή σας ανά περίπτωση;

Μιχάλης: Στον πυρήνα της δραστηριότητάς μας βρίσκεται ο σχεδιασμός κατοικιών – από σύγχρονες πολυκατοικίες και πολυτελείς βίλες, μέχρι σύνθετα ξενοδοχειακά συγκροτήματα. Δραστηριοποιούμαστε κυρίως στις Κυκλάδες και την Αττική, με έργα που αναπτύσσονται τόσο σε αστικά όσο και σε νησιωτικά τοπία. Για εμάς, κάθε έργο είναι ένας διάλογος με τον τόπο, τον πελάτη, τη νομοθεσία, το budget και τις εκάστοτε ανάγκες. Στόχος μας είναι να φέρουμε όλα αυτά σε δημιουργική ισορροπία, μέσα από το δικό μας αρχιτεκτονικό πρίσμα που μετατρέπει περιορισμούς σε ευκαιρίες και απαιτήσεις σε έμπνευση. Δεν αρκεί να σχεδιάσουμε κάτι μοναδικό. Θέλουμε να δημιουργούμε χώρους που είναι βιώσιμοι, λειτουργικοί και απόλυτα ενταγμένοι στο περιβάλλον τους – νομοθετικά, αισθητικά και στην κλίμακα του ανθρώπου.

— Ποιο είναι το γεωγραφικό αποτύπωμα των έργων σας; Δουλεύετε κυρίως στην Ελλάδα ή και διεθνώς;

Θοδωρής: Νιώθουμε πραγματικά τυχεροί που το δημιουργικό μας ταξίδι ξεκίνησε μέσα από το κυκλαδίτικο τοπίο, ένα περιβάλλον αυστηρό, αλλά ταυτόχρονα γεμάτο έμπνευση. Εκεί, δοκιμάζουμε τα όρια της φαντασίας και της αρχιτεκτονικής μας γλώσσας. Το ιδιαίτερα περιοριστικό νομοθετικό πλαίσιο δεν λειτούργησε για εμάς ως εμπόδιο, αλλά ως αφορμή για επανερμηνεία των αρχαιολογικών παραδοσιακών προτύπων. Έτσι, μέσα από τις σχεδιαστικές μας προσεγγίσεις, γεννήθηκε ένας διάλογος ανάμεσα στο παραδοσιακό και το σύγχρονο. Πολύ σύντομα η παρουσία μας επεκτάθηκε και στην Αθήνα αλλά και σε άλλες περιοχές της επαρχίας. Εκεί, ήρθαμε αντιμέτωποι με διαφορετικά οικιστικά και κοινωνικά δεδομένα και ανταποκριθήκαμε με την ίδια διάθεση παρατήρησης, προσαρμογής και σχεδιαστικής ευελιξίας. Η αρχιτεκτονική μας εξελίχθηκε για να ανταποκριθεί στις ανάγκες της σύγχρονης αστικής κατοίκησης, χωρίς να χάνει τη βασική της αρχή: τον σεβασμό στον άνθρωπο και στο περιβάλλον που τον φιλοξενεί.

— Πόσο σημαντικό είναι για εσάς το αρχικό concept και με ποιον τρόπο κατευθύνει όλες τις φάσεις του σχεδιασμού;

Μιχάλης: Για εμάς, κάθε έργο είναι μια μοναδική οντότητα – έχει διαφορετικό αποδέκτη, οικόπεδο, προσανατολισμό, περιορισμούς και πάνω απ' όλα, διαφορετικό όραμα. Το αρχικό concept είναι για εμάς κάτι πολύ περισσότερο από μια ιδέα ή μια μορφολογική κατεύθυνση. Είναι η ψυχή του έργου. Είναι αυτό που γεννιέται μέσα από την κατανόηση του ανθρώπου για τον οποίο σχεδιάζουμε, του τόπου στον οποίο θα ενταχθεί το έργο και των συνθηκών που το ορίζουν. Όπως δεν υπάρχουν δύο ίδιοι άνθρωποι, έτσι δεν θα έπρεπε να υπάρχουν και δύο ίδια κτίρια. Το concept, λοιπόν, είναι ο φάρος που καθοδηγεί κάθε φάση του σχεδιασμού – από την πρώτη γραμμή μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια.

— Πώς επιτυγχάνετε την αρμονική ένταξη ενός κτιρίου στο φυσικό ή αστικό τοπίο;

Θοδωρής: Ένταξη, μια έννοια που έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις – και όχι άδικα – στο ελληνικό αρχιτεκτονικό τοπίο. Η Ελλάδα, με το πλούσιο ιστορικό της παλίμψηστο και τον χαρακτήρα της ως σταυροδρόμι πολιτισμών, διαθέτει μια εξαιρετικά σύνθετη αρχιτεκτονική ταυτότητα. Κάθε τόπος κουβαλά τους δικούς του κανόνες, τις δικές του παραδόσεις, τις δικές του μορφολογικές καταβολές, γι' αυτό και η ένταξη ενός νέου κτιρίου στο τοπίο, είτε φυσικό είτε αστικό, δεν είναι για εμάς μια τυπική παράμετρος. Είναι μια αέναη πρόκληση και βασικός στόχος του σύγχρονου σχεδιασμού. Η μορφή, η υλικότητα, η χρωματική παλέτα, οι υφές, η φύτευση, όλα είναι εργαλεία μέσα από τα οποία επιχειρούμε κάθε φορά να επιτύχουμε είτε την ομαλή ένταξη, είτε την διακριτική ανάδειξη του κτιρίου μέσα στο περιβάλλον του. Το ζητούμενο δεν είναι πάντα η ενσωμάτωση του νέου μέσα στο παλιό, αλλά η δημιουργία ενός διαλόγου, με σεβασμό, συνέπεια και δημιουργικότητα. Για εμάς, ένταξη δεν σημαίνει απλώς να «ταιριάζει» κάτι στον τόπο. Σημαίνει να ανήκει εκεί.

AETER Architects Η αρχιτεκτονική ως

ΤΑ ΝΕΑ ΚΤΙΡΙΑ ΤΗΣ ASTIR MARINA ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ

Στη χερσόνησο του Λαιμού, η αρχιτεκτονική των νέων κτιρίων της Astir Marina Βουλιαγμένης διαμορφώνει μια ταυτότητα που αντλεί έμπνευση άμεσα από το θαλάσσιο περιβάλλον και τη γλώσσα της ναυπηγικής.

Οι κτιριακοί όγκοι σχεδιάζονται ως καθαρές, γλυπτικές μορφές, όπου οι καμπύλες γραμμές και οι ρευστές επιφάνειες παραπέμπουν σε πλώρες και καταστρώματα σύγχρονων yacht και μοιάζουν να αναδύονται φυσικά από το παράκτιο μέτωπο.

Το λευκό, λείο, εμφανές σκυρόδεμα κυριαρχεί ως βασικό υλικό, αποδίδοντας μια αίσθηση καθαρότητας και διαχρονικότητας, ενώ τα εκτεταμένα υαλοπετάσματα επιτρέπουν τη συνεχή οπτική φυγή προς τη θάλασσα. Η διαφάνεια και η αντανάκλαση του φωτός μετατρέπουν τα κτίρια σε ενεργά στοιχεία του τοπίου, που μεταβάλλονται καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη λεπτομέρεια: στιλπνά μεταλλικά στέγαστρα,

στοιχεία σκίασης και υλικά υψηλής ακρίβειας συνθέτουν μια αρχιτεκτονική που ισορροπεί ανάμεσα στην πολυτέλεια και την εκφραστική λιτότητα. Στην εμπορική ζώνη, η υλικότητα εμπλουτίζεται με φυσικές υφές και εκλεπτυσμένες αναφορές σε υλικά πολυτελών σκαφών, ενισχύοντας τη συνολική εμπειρία. Στα κτίρια έχουν εγκατασταθεί κορυφαία brands όπως Louis Vuitton, Gucci, Dior Couture, Bottega Veneta, Loro Piana και Tiffany.

Η αρχιτεκτονική των κτιρίων δεν λειτουργεί μεμονωμένα, αλλά ως μέρος μιας ευρύτερης χωρικής εμπειρίας. Τα όρια μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού χώρου διαχέονται, ενώ το φως, η σκιά και η κίνηση του χρήστη συνδιαμορφώνουν την αντίληψη του χώρου.

Το αποτέλεσμα είναι ένα σύνολο όπου η μορφή, η υλικότητα και η κατασκευαστική ακρίβεια συγκλίνουν σε μια αρχιτεκτονική πρόταση υψηλής αισθητικής – μια σύγχρονη ερμηνεία της παραθαλάσσιας πολυτέλειας, όπου τα κτίρια δεν αποτελούν απλώς υποδομές, αλλά φορείς εμπειρίας.

Στα κτίρια
έχουν εγκατασταθεί
κορυφαία brands
όπως Louis Vuitton,
Gucci, Dior Couture,
Bottega Veneta,
Loro Piana και Tiffany.

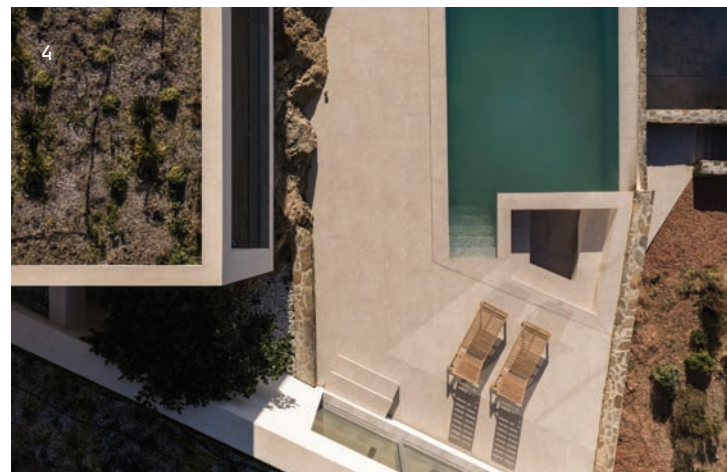

AETER Architects
Χάρης Κ. Μπουγαδέλλης,
Θάνος Αθανασόπουλος,
Χρυσάνθη Μαυραγάνη

WIERMAN.studio Καθαρή αισθητική και

ΤΕΣΣΕΡΑ ΕΡΓΑ ΣΕ ΕΛΛΑΔΑ, ΟΛΛΑΝΔΙΑ
ΚΑΙ ΒΡΑΖΙΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΠΩΣ
Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΧΩΡΩΝ ΜΠΟΡΕΙ
ΝΑ ΕΧΕΙ ΨΥΧΗ ΚΑΙ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

«Όσα υλοποιούμε σήμερα θα διαμορφώσουν το περιβάλλον για δεκαετίες, έτσι κάθε απόφαση αντικατοπτρίζει το αποτύπωμα που αφήνουμε πίσω μας». Αυτή η παραδοχή αποτελεί και τη φιλοσοφία του αρχιτεκτονικού γραφείου WIERMAN.studio, με έδρα τη Θεσσαλονίκη και το Σάο Πάολο. Η ταυτότητα του WIERMAN.studio διαμορφώνεται από ένα μοναδικό τρίπτυχο επιρροών: Τη βραζιλιάνικη πλαστικότητα, την ολλανδική πρακτικότητα και την ελληνική πολυμορφικότητα – έτσι, αναπόφευκτα, η ομορφιά του διαφορετικού βρίσκεται στην καρδιά κάθε δημιουργίας. Κεντρικός πυλώνας του σχεδιασμού είναι ο βιοκλιματικός σχεδιασμός. Η βιωσιμότητα δεν αποτελεί απλά ένα πρόσθετο τεχνικό στοιχείο, αλλά το θεμέλιο της αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Ο

1. M House
2. Cistern Hotel
Ελλάδα, πισίνα
3. M House, πρόσοψη
4. M House, πισίνα
(λήψη drone)
5. M House, πισίνα
6. SEBRAE Headquarters
Βραζιλία
7. Office
Retrofit, Ολλανδία
8. M House, living room
9. Cistern Hotel
Ελλάδα, είσοδος
10. M House, μπάνιο

Κεντρικός
πυλώνας είναι
ο βιοκλιματικός
σχεδιασμός.
Η βιωσιμότητα
δεν αποτελεί
απλά ένα πρόσθετο
τεχνικό στοιχείο,
αλλά το θεμέλιο
της αρχιτεκτονικής
σύνθεσης.

προσανατολισμός, ο φυσικός αερισμός και το «κέρδος» από τον ήλιο καθορίζουν τη μορφή από τα πρώτα στάδια. Τοπικά υλικά και η αισθητική του εκάστοτε περιβάλλοντος αποτυπώνονται σε κάθε έργο, είτε ακολουθώντας τις καμπύλες του εδάφους της Χαλκιδικής και των νησιών είτε αξιοποιώντας το μοναδικό φως της Ολλανδίας. Στόχος είναι πάντα η ενσωμάτωση και η ελάχιστη περιβαλλοντική επίπτωση. Στο WIERMAN.studio κυριαρχεί η αποδοχή ότι η φύση έχει μια εγγενή αναγεννητική λογική, άρα στην αρχιτεκτονική αυτό πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και να σχεδιάζεται προσεκτικά. Άραγε υπάρχει το όριο πότε η κατασκευή πρέπει να είναι ελαφριά, γρήγορη, «στεγνή», με εύκολη απουναρμολόγηση και πότε πρέπει να είναι βαριά και ανθεκτική; Το πώς μπορεί όλη αυτή η τεχνική γνώση να χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία χώρων που έχουν ψυχή και νόημα αποτυπώνεται στα τέσσερα παραδείγματα που παρουσιάζονται σε αυτό το αφιέρωμα.

M House, Ελλάδα

Βρίσκεται στους Φούρνους, σε οικόπεδο 1.390 m² με προνομιακή θέση, λιγότερο από 40 μέτρα από τη θάλασσα. Η πρώτη σκέψη των ανθρώπων του WIERMAN.studio μόλις είδαν το οικόπεδο ήταν να αλλάξουν όσο το δυνατόν λιγότερα. Οι όμορφοι πέτρινοι τοίχοι, τα χρώματα της τοπικής βλάστησης και η ιδιαίτερη τοπογραφία, με τρεις τοίχους και τρία πεζούλια, καθόριζαν το μέρος. Φυσικά, αυτά έπρεπε να καθορίσουν και το έργο. Εντοπίστηκαν οι τρεις βασικές θέες: προς τα ανατολικά, το χωριό των Φούρνων και η πεδιάδα· προς τα βόρεια, η παραλία και το λιμάνι· και προς τα δυτικά, το ηλιοβασιλέμα πίσω από το νησί Θύμεια. Μελέτες ηλιασμού καθόρισαν τη θέση του σπιτιού, ισορροπώντας τις όψεις, την αρμονία με τα γειτονικά κτίσματα και τους κενούς χώρους. Το σπίτι τοποθετήθηκε στο ψηλότερο επίπεδο και, λόγω των ισχυρών βόρειων ανέμων και της υψηλής θερμοκρασίας το καλοκαίρι, η ανάγκη για ανθεκτικότητα καθοδήγησε τις επιλογές υλικών. Τοπικά και ακατέργαστα υλικά, κατασκευή από σκυρόδεμα, πράσινες στέγες με ντόπια φυτά, ηλιακοί συλλέκτες και λευκή πρόσοψη εξασφαλίζουν μακροβιότητα, παθητική θερμική άνεση και ενσωμάτωση στο περιβάλλον.

4 Cistern Hotel, Ελλάδα

Ακόμα ένα έργο στους Φούρνους, που προκύπτει μέσα από έναν βαθύ διάλογο με το τοπικό περιβάλλον – οι Φούρνοι χαρακτηρίζονται από μικρή κλίμακα λευκά σπίτια, στενά λιθόστρωτα δρομάκια και εκκλησίες. Το ξενοδοχείο 4 αστέρων, με περίπου 1.500 m² δομημένη επιφάνεια, σχεδιάστηκε ως ένα σύγχρονο μικροχωριό, ενταγμένο στον αστικό ιστό και με ευαισθησία στην τοπογραφία και την κλίμακα του χώρου. Η φιλοσοφία του έργου διατηρεί και ταυτόχρονα ερμηνεύει εκ νέου τα τοπικά χαρακτηριστικά, τόσο σε μορφή όσο και σε υλικά. Το συγκρότημα ακολουθεί τη φυσική κλίση του εδάφους, αποφεύγοντας τεχνητές επικωματώσεις, με την κυκλοφορία των ανθρώπων να θυμίζει περπάτημα σε δρόμο χωριού, συνδέοντας την αρχιτεκτονική, το τοπίο και τη γειτονιά. Τέσσερις όγκοι σε επίπεδα περιβάλλουν μια κεντρική πλατεία με πισίνα, δημιουργώντας χώρους συνάθροισης, αλληλεπίδρασης και χαλάρωσης. Οι μονάδες διαθέτουν ιδιωτικά μπαλκόνια και βεράντες με θέα στο Αιγαίο ή τα βουνά. Το υπόγειο φιλοξενεί spa και υποδομές αποθήκευσης νερού, υποστηρίζοντας τη βιώσιμη διαχείριση των υδάτων. Ένα ξενοδοχείο που συνενώνει την τοπική ταυτότητα, τη βιωσιμότητα και την ποιότητα, προσφέροντας μια σύγχρονη ανάγνωση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των Φούρνων.

Office Retrofit, Ολλανδία

Η ανακαίνιση και επανάχρηση αυτού του γραφείου στην Ολλανδία ξεκίνησε με έναν σαφή στόχο: να αυξηθεί η χρήσιμη επιφάνεια του υπάρχοντος κτιρίου και να βελτιστοποιηθεί η χρήση του, χωρίς κατεδάφιση και νέα κατασκευή. Το έργο χτίζει πάνω σε ό,τι υπάρχει, αντί να ξεκινάει εκ νέου το περιβαλλοντικό του κόστος. Η ελικτική διάταξη αύξησε τον δείκτη αποδοτικότητας εκμεταλλεύσιμης επιφάνειας από 79% σε 88%.

SEBRAE Headquarters, Βραζιλία

Ένα έργο που χωροθετείται στο Πόρτο Βέλιο της Βραζιλίας, στην περιοχή του Αμαζονίου. Το έργο αυτό απέσπασε την 5η θέση σε ανοιχτό διαγωνισμό και ανταποκρίνεται άμεσα στο κλίμα και το τοπίο της περιοχής. Το μεγαλύτερο μέρος του φέροντος οργανισμού είναι από ξύλο μηχανικής προέλευσης, με όλες τις πιστοποιήσεις από νόμιμες και βιώσιμα διαχειριζόμενες πηγές, αντανακλώντας τη δέσμευση της SEBRAE στην καινοτομία, την περιβαλλοντική ευθύνη και τη βιωσιμότητα.

Επαναπροσδιορίζει τη γλώσσα του βιώσιμου σχεδιασμού

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΩΣ ΠΡΑΞΗ ΕΥΘΥΝΗΣ

Trine Nests, Ευριτανία

Στις μέρες μας, η συζήτηση γύρω από τη βιωσιμότητα στην αρχιτεκτονική γίνεται ολοένα και πιο έντονη. Παράλληλα, μεγαλώνει και η ανάγκη για έργα που συνδυάζουν υψηλή αισθητική, ουσιαστική σχέση με τον τόπο και πραγματική περιβαλλοντική επίδοση. Σε αυτό το πεδίο κινείται το Onus Architecture Studio, ένα ελληνικό γραφείο που αναπτύσσει μια αρχιτεκτονική προσέγγιση όπου η περιβαλλοντική σκέψη, η σύνθεση και η εμπειρία κατοίκησης λειτουργούν ως ένα ενιαίο σύνολο.

Η λέξη onus, που σημαίνει ευθύνη, εκφράζει την κεντρική φιλοσοφία του γραφείου. Για την ομάδα του Onus Architecture Studio κάθε αρχιτεκτονικό έργο αποτελεί μια ευκαιρία να δημιουργηθεί χώρος που συνδέεται ουσιαστικά με το τοπίο, το κλίμα και τον τρόπο ζωής των κατοίκων. Η βιωσιμότητα ενσωματώνεται από τα πρώτα στάδια της σύνθεσης και εξελίσσεται σε αρχιτεκτονική ποιότητα, χωρική εμπειρία και σαφή μορφολογική ταυτότητα. Η διεθνής εμπειρία της ομάδας του γραφείου επηρεάζει ουσιαστικά τη σχεδιαστική του μεθοδολογία. Μέσα από την επαγγελματική δραστηριότητα στο εξωτερικό, έχουν ενσωματωθεί πρακτικές που ενισχύουν την ποιότητα του βιώσιμου σχεδιασμού και μεταφέρονται δημιουργικά στο ελληνικό περιβάλλον.

Παράλληλα, το γραφείο επιδιώκει να απομυθοποιήσει την αντίληψη ότι η βιώσιμη αρχιτεκτονική στερείται αισθητικής έντασης ή δημιουργικής ελευθερίας. Μέσα από έναν ολιστικό τρόπο σχεδιασμού, η περιβαλλοντική συνείδηση και η αρχιτεκτονική ποιότητα συναντώνται σε κάθε έργο. Ο προσανατολισμός, το μικροκλίμα, τα υλικά, η ενέργεια και το νερό αντιμετωπίζονται ως εργαλεία σύνθεσης. Τα μετρήσιμα δεδομένα του βιώσιμου σχεδιασμού μεταφράζονται σε χωρικές αποφάσεις που επηρεάζουν τη μορφή, τη λειτουργία και την εμπειρία του χώρου. Η αρχιτεκτονική του γραφείου αντλεί τη δύναμή της από τον τόπο στον οποίο αναπτύσσεται. Το τοπίο, η γεωμορφολογία και η υλικότητα κάθε περιοχής καθοδηγούν τη λογική της σύνθεσης, οδηγώντας σε έργα με έντονη ταυτότητα και ουσιαστική σύνδεση με το περιβάλλον τους. Με αυτόν τον τρόπο, κάθε πρόταση προκύπτει από τη συγκεκριμένη συνθήκη στην οποία ανήκει και εξελίσσεται σε μια αρχιτεκτονική που συνομιλεί με το τοπίο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσέγγισης αποτελεί το Horizon House στη Σύρο, ένα έργο που εξερευνά τη σχέση της κατοικίας με τον ορίζοντα του Αιγαίου και την ένταξη στο φυσικό ανάγλυφο του εδάφους. Η αρχιτεκτονική του οργανώνεται γύρω από τη θέα, το φως και τις παθητικές στρατηγικές σχεδιασμού,

aTREEum House, Κηφισιά

Μέσα από έναν ολιστικό τρόπο σχεδιασμού, η περιβαλλοντική συνείδηση και η αρχιτεκτονική ποιότητα συναντώνται σε κάθε έργο

White Volumes Κυκλάδες

Forest House, Θεσσαλονίκη

δημιουργώντας έναν χώρο κατοίκησης που συνδυάζει ενεργειακή επίδοση και καθαρή γεωμετρική έκφραση.

Επίσης, το έργο Tri-Edge House διερευνά την αρχιτεκτονική ενός τριγωνικού οικοπέδου μέσα από έντονες χαράξεις και γήινους όγκους που συνομιλούν με το περιβάλλον. Η σύνθεση αξιοποιεί τη γεωμετρία του οικοπέδου ως βασικό εργαλείο σχεδιασμού, μετατρέποντας τους περιορισμούς του χώρου σε αρχιτεκτονική δυναμική. Τα φυσικά υλικά, η προσεκτική διαχείριση του φωτός και η καθαρότητα των μορφών διαμορφώνουν μια κατοικία με ισχυρή ταυτότητα.

Παράλληλα, στο ερευνητικό project Trine Nests, το γραφείο διερευνά μια νέα σχέση ανάμεσα στην αρχιτεκτονική και τη βιοποικιλότητα. Το έργο προτείνει ένα σύστημα φιλοξενίας που ενσωματώνει χώρους για ανθρώπους, πουλιά και επικονιαστές μέσα σε μια ενιαία αρχιτεκτονική λογική. Η ιδέα αναπτύσσεται γύρω από την έννοια της συνύπαρξης, προτείνοντας μια μορφή τουρισμού που ενισχύει τη σχέση με το φυσικό οικοσύστημα.

Επιπροσθέτως, το γραφείο εξερευνά την κοινωνική διάσταση της αρχιτεκτονικής μέσα από προτάσεις για τον επανασχεδιασμό τριών δημόσιων σχολείων του Δήμου Κηφισιάς, όπου ο χώρος εκπαίδευσης αντιμετωπίζεται ως ένα ανοιχτό περιβάλλον μάθησης και συνάντησης. Η αρχιτεκτονική εδώ λειτουργεί ως εργαλείο που ενισχύει τη συνεργασία, την κοινότητα και τη σχέση του σχολείου με την πόλη.

Τα έργα του Onus Architecture Studio ξεχωρίζουν σε ελληνικούς και διεθνείς θεσμούς αρχιτεκτονικής, αποσπώντας σημαντικές διακρίσεις. Οι αναγνωρίσεις αυτές αναδεικνύουν τη δυναμική μιας νέας γενιάς ελληνικών γραφείων που φέρνουν την Ελλάδα στο προσκήνιο της σύγχρονης αρχιτεκτονικής σκηνής, προτείνοντας μια αρχιτεκτονική που αντιμετωπίζει τη βιωσιμότητα ως δημιουργικό πεδίο σχεδιασμού. Μέσα από έργα που συνδέουν την περιβαλλοντική ευθύνη και τη βαθιά κατανόηση του τόπου, διαμορφώνουν μια νέα γλώσσα βιώσιμου σχεδιασμού που κοιτάζει προς το μέλλον της αρχιτεκτονικής.

Σχεδιάζοντας τον τρόπο που κατοικούμε

ΜΕ ΟΛΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΟΥ ΕΠΙΤΡΕΠΕΙ ΣΤΑ ΕΡΓΑ ΝΑ ΔΙΑΤΗΡΟΥΝ ΜΙΑ ΙΣΧΥΡΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ, ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΤΕΛΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

Κατοικία στην Πεντέλη

© ΒΟΥΜΒΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Κατοικία στο Κρουονέρι

© ΒΟΥΜΒΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Κατοικία στην Σταμάτα

© ΒΟΥΜΒΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Σε μια πόλη όπου η αρχιτεκτονική ισορροπεί ανάμεσα στο εφήμερο και παροδικό, υπάρχουν γραφεία που επιμένουν σε μια διαφορετική προσέγγιση: πιο στοχαστική, πιο συνεκτική, πιο ουσιαστική. Οι LKMK architects είναι ένα από αυτά.

Από την ίδρυσή του το 2007 από τη Λίλα Κατσιβέλη και τον Κυριάκο Μιχαλόπουλο, το γραφείο έχει χαράξει μια ξεχωριστή πορεία στον χώρο της σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής, με επίκεντρο ιδιωτικά έργα που δίνουν έμφαση τόσο στην αισθητική όσο και στη λειτουργικότητα. Χωρίς περιττές εντυπωσιακές χειρονομίες, η δουλειά τους ξεχωρίζει για τη συνέπεια και τη σαφήνιά της.

Με την πάροδο των χρόνων η ομάδα εξελίχθηκε, ενσωματώνοντας συνεργάτες από διαφορετικά πεδία και διευρύνοντας το φάσμα των υπηρεσιών της. Σήμερα, οι LKMK architects αναλαμβάνουν έργα από τον αρχικό σχεδιασμό έως την πλήρη υλοποίηση, διατηρώντας έναν ενιαίο τρόπο σκέψης σε κάθε στάδιο. Αυτή η ολιστική προσέγγιση είναι που επιτρέπει στα έργα τους να διατηρούν μια ισχυρή ταυτότητα, από το πρώτο σχέδιο μέχρι την τελική κατασκευή.

Η φιλοσοφία του γραφείου βασίζεται σε μια απλή αλλά συχνά παραγνωρισμένη ιδέα: η αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο μορφή, αλλά και εμπειρία. Οι χώροι που σχεδιάζουν δεν αποσκοπούν απλώς στο να είναι «όμορφοι», αλλά και στο να λειτουργούν ουσιαστικά για τους ανθρώπους που τους κατοικούν ή τους χρησιμοποιούν. Βιωσιμότητα, λειτουργικότητα και προσωπικός χαρακτήρας συνυπάρχουν σε κάθε έργο, δημιουργώντας περιβάλλοντα που ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες

Η φιλοσοφία του γραφείου βασίζεται σε μια απλή αλλά συχνά παραγνωρισμένη ιδέα: η αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο μορφή, αλλά και εμπειρία.

© ΒΟΥΜΒΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Κατοικία στην Σταμάτα

της καθημερινότητας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον σχεδιασμό κατοικιών και χώρων φιλοξενίας, όπου η σχέση χρήστη και χώρου γίνεται ακόμη πιο άμεση. Εκεί, η λεπτομέρεια αποκτά καθοριστική σημασία. Κάθε γραμμή, κάθε υλικό, κάθε κατασκευαστική επιλογή εξετάζεται προσεκτικά πριν υλοποιηθεί. Η αρχιτεκτονική πρόταση δεν μένει σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά περνά μέσα από μια διαδικασία αξιολόγησης που εξασφαλίζει ότι μπορεί να κατασκευαστεί με ακρίβεια και ποιότητα.

Η καθαρότητα στη σύνθεση αποτελεί βασικό στοιχείο της αισθητικής του γραφείου. Οι φόρμες παραμένουν λιτές, χωρίς να γίνονται ψυχρές, ενώ ο χώρος οργανώνεται με τρόπο που επιτρέπει την καλύτερη δυνατή αξιοποίησή του. Το αποτέλεσμα είναι έργα που δεν επιδιώκουν να εντυπωσιάσουν στιγμιαία, αλλά να διατηρούν την αξία τους στον χρόνο. Παράλληλα, η ομάδα επενδύει στη διαρκή εξέλιξη. Η χρήση σύγχρονων σχεδιαστικών εργαλείων, η ενημέρωση γύρω από τη νομοθεσία και τις τεχνικές εξελίξεις αλλά και η στενή συνεργασία με τεχνίτες και προμηθευτές, διαμορφώνουν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο η δημιουργικότητα συνδυάζεται με την τεχνική αρτιότητα.

Οι διακρίσεις που έχει λάβει το γραφείο για τα έργα του έρχονται ως επιβεβαίωση αυτής της συνέπειας. Ωστόσο, η ουσία της δουλειάς τους δεν βρίσκεται στις βραβεύσεις, αλλά στην καθημερινή χρήση των χώρων που σχεδιάζουν.

Σε μια εποχή όπου η εικόνα κυριαρχεί, οι LKMK architects υπενθυμίζουν ότι η αρχιτεκτονική αποκτά πραγματική αξία όταν υπηρετεί τον άνθρωπο. Και ίσως αυτό να είναι τελικά το πιο διαχρονικό στοιχείο της.

Η φιλοσοφία του architectural storytelling

Ο ΘΑΝΟΣ ΜΑΚΡΥΝΙΚΟΛΑΣ ΚΑΙ Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΣΕΦΟΣ ΕΣΤΗΣΑΝ ΕΝΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΠΟΥ Ο ΧΩΡΟΣ ΣΥΝΔΕΕΤΑΙ ΜΕ ΤΑ ΟΝΕΙΡΑ

Επιμέλεια: ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΟΛΛΙΑΣ

Διαμέρισμα στην Κυψέλη

Ο Θάνος Μακρυνικόλας (founder/art director) και ο Απόστολος Τσέφος (co-founder/architectural director) από το αρχιτεκτονικό γραφείο space dreams, απόφοιτοι του ΕΜΠ και έχοντας γνωριμία 20 χρόνων, έστησαν ένα αρχιτεκτονικό γραφείο όπου ο χώρος συνδέεται με τα όνειρα. Αυτό το όχημα θέλουν να φέρει την ταυτότητα των αρχιτεκτονικών τους αντιλήψεων, ιδεολογιών, παρεμβάσεων, εμπειριών, αλλά και της αρχιτεκτονικής πραγματικότητας της σύγχρονης Ελλάδας. Με βάση την Αθήνα και το Κουκάκι (όπου στεγάζεται το γραφείο τους), το βλέμμα τους στη Σίφνο (όπου διατηρούν ένα δεύτερο γραφείο) και το ιδιαίτερο τοπίο των Κυκλάδων, αλλά και τη δράση τους πλέον σε όλη την Ελλάδα, σχεδιάζουν κατοικίες που σέβονται τη μορφολογία, την κλίμακα και την υλικότητα του εκάστοτε τόπου, ενώ ταυτόχρονα ενσωματώνουν μια καθαρή, σύγχρονη αρχιτεκτονική γλώσσα και άποψη.

— Η φιλοσοφία σας μιλά για «architectural storytelling». Τι σημαίνει αυτό πρακτικά σε ένα project;

Το architectural storytelling είναι βασικό τμήμα του πώς προσεγγίζουμε την αρχιτεκτονική και σχετίζεται με το πώς γεφυρώνουμε δύο στιγμές. Η μια στιγμή είναι το τι παίρνουμε σαν αρχιτεκτονικό δεδομένο πριν και η άλλη τι αποδίδουμε μετά τις παρεμβάσεις μας. Το ενδιαμέσο αρχιτεκτονικό στιγμιότυπο, λοιπόν, που μας αποδίδεται να επεξεργαστούμε (ή αλλιώς η αρχιτεκτονική μας), είτε είναι μια παρέμβαση σε ένα παλιό διαμέρισμα ή κτίσμα, είτε μια νέα κατασκευή σε ένα δεδομένο περιβάλλον, πάντα το προσεγγίζουμε σαν κομμάτι της ιστορίας του τοπίου.

Ως τέτοια λοιπόν η αρχιτεκτονική μας παρέμβαση οφείλει, αν μη τι άλλο, να αφηγείται μια ιστορία. Να γνωρίζει και να διατυπώνει το πώς φτάσαμε ως εδώ, αλλά και να προτείνει συνειδητά μια συγκεκριμένη κατεύθυνση/άποψη για το πού θα πρέπει να πάμε από εδώ και πέρα.

— Αθήνα - Σίφνος. Ποια η σχέση των δύο τόπων και πώς καταφέρνετε να τα συνδυάζετε αρχιτεκτονικά;

Πρόκειται για δύο μέρη που από μόνα τους συνδυάζονται καλά. Αισθανόμαστε ότι και τα δύο μέρη κάτι έχουν να πουν, έχουν μια αφήγηση καλή. Είμαστε επίσης της άποψης ότι τα εργαλεία της αρχιτεκτονικής μας, οι συνθετικές μας αφηγήσεις δηλαδή, πρέπει να είναι καλά ριζωμένες και δουλεμένες, να έχουν δηλαδή πολλά «στρώματα» και «επίπεδα», ώστε να μπορούμε να διακρίνουμε τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του κάθε τόπου. Υπό αυτό το πρίσμα λοιπόν, ειδικά στο κομμάτι των παρεμβάσεων σε υφιστάμενα κτίσματα, αφήνουμε την ιστορία να μας μιλήσει. Είτε είναι ένα διαμέρισμα της δεκαετίας του '60, είτε μια πέτρινη κατοικία των αρχών του αιώνα, ακούμε την αφήγησή τους και τα βοηθάμε να υπάρξουν στο σήμερα. Ακόμα και στην περίπτωση της νέας κατασκευής, το

Κατοικία έξω από την Καλαμάτα

Κατοικία στην Σίφνο

Ο Θάνος Μακρυνικόλας και ο Απόστολος Τσέφος

τοπίο, αστικό ή μη, μιλάει από μόνο του. Εμείς απλώς προσπαθούμε να το ακούσουμε και να το σεβαστούμε.

— Ποιο από τα έργα σας έχετε «αγαπήσει» περισσότερο και γιατί;

Νομίζω ότι είναι πολύ δύσκολο να ξεχωρίσεις ένα έργο ως πιο «αγαπημένο». Αν έπρεπε όμως να μπει κάποιο έργο μπροστά, θα έλεγα ότι είναι μια κατοικία λίγο έξω από την Καλαμάτα, το «inside the olive», όπως το έχουμε ονομάσει εμείς. Είναι η πρώτη κατοικία ενός ζευγαριού φίλων (αρχιτέκτονες και οι δύο, με διαφορετική επαγγελματική δραστηριότητα), οι οποίοι μετακόμισαν πριν αρκετά χρόνια εκεί από την Αθήνα.

Νομίζω ότι αυτό που ίσως το κάνει το πιο «αγαπημένο» είναι η διαδικασία του. Από την αρχή ως το τέλος, οι ιδιοκτήτες δεν αμφισβήτησαν ποτέ τις σχεδιαστικές μας επιλογές, εμπιστεύτηκαν τη σύνθεση και τη διαδικασία και το πήγαμε μαζί εκεί που έπρεπε να πάει. Προφανώς υπήρχε η απαραίτητη ανάδραση, αλλά αυτό είναι και το πιο γόνιμο στην όλη διαδικασία. Επειτα, στην υλοποίηση βασίστηκαν πλήρως στη μελέτη εφαρμογής μας και δεν χρειάστηκε σχεδόν καμία παρέμβαση από εμάς. Σημαντικό ρόλο προφανώς έπαιξαν και τα προσεκτικά επιλεγμένα συνεργεία, καθώς και οι αρχιτεκτονικές γνώσεις των ιδιοκτητών. Στις επισκέψεις μας στο έργο βλέπαμε απλώς την ιδέα μας να υλοποιείται και να είναι όλοι πλήρεις από αυτό. Ο λόγος λοιπόν που μάλλον το «αγαπάμε» αρκετά, είναι γιατί αποτέλεσε ένα πεδίο στο οποίο κάναμε τη δουλειά μας με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο, κάτι που εν τέλει είναι απολύτως σαφές και από το αποτέλεσμα.

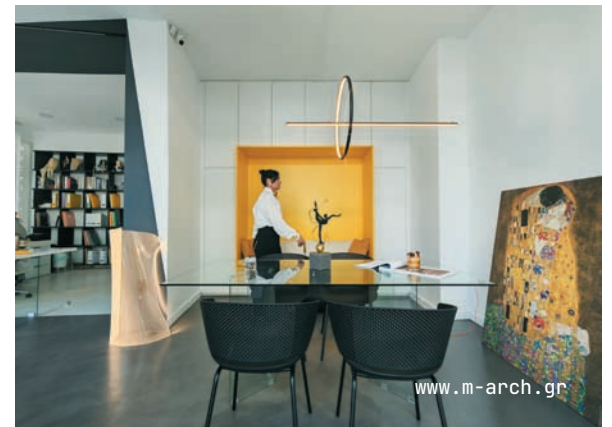
— Πώς βλέπετε την αρχιτεκτονική να εξελίσσεται στην Αθήνα και την Ελλάδα τα επόμενα χρόνια και πού θέλετε να τοποθετηθεί ως space dreams μέσα σε αυτή την εξέλιξη;

Θεωρούμε ότι η πρόκληση στην αρχιτεκτονική τα τελευταία (πολλά) χρόνια, είναι να μπορέσουμε να εκμεταλλευτούμε την τεχνολογία της κατασκευής που δίνει τεράστιες δυνατότητες, μην ξεχνώντας όμως να σχεδιάζουμε. Η δουλειά των αρχιτεκτόνων είναι να σχεδιάζουν – πρέπει να αφιερώνουν πολύ χρόνο και σκέψη στον σχεδιασμό. Ελπίζουμε λοιπόν, η εξέλιξη της αρχιτεκτονικής πανελλαδικά να σχετίζεται με την αφομοίωση της τεχνολογίας από τον καλό σχεδιασμό. Υπό αυτή τη σκοπιά, και μέσα από την επαφή μας με συμφοιτητές, συναδέλφους και φίλους, γνωρίζουμε ότι είμαστε μια πάρα πολύ ικανή σχεδιαστικά, και με βαθιά γνώση της αρχιτεκτονικής επιστήμης, γενιά αρχιτεκτόνων. Εμείς, ως space dreams, θεωρούμε τιμή μας να αποτελούμε τμήμα μιας γενιάς που κάνει καλά τη δουλειά της και προσπαθεί να αφήσει το αποτύπωμά της στον χώρο.

Το architectural storytelling είναι βασικό τμήμα του πώς προσεγγίζουμε την αρχιτεκτονική και σχετίζεται με το πώς γεφυρώνουμε δύο στιγμές

Η αρχιτεκτονική ως μια διαδικασία που αφορά τον τρόπο ζωής

Η ΑΡΕΤΑΚΗ ΜΑΡΙΑ-ΙΩΑΝΝΑ ARCHITECT & CREATIVE DIRECTOR ΤΟΥ M-ARCH STUDIO ΑΠΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΣΤΟ ΚΟΙΝΟ ΠΟΥ ΑΝΤΙΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ ΤΟΝ ΧΩΡΟ ΩΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΤΟΥ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

www.m-arch.gr

Νέο Ηράκλειο

Ιδρύτρια του M – Arch Studio, η Μαρία Ιωάννα Αρετάκη μιλάει στην *ATHENS VOICE* για το προσωπικό της όραμα, για το πώς ένας χώρος μπορεί να σχεδιαστεί με σαφή ταυτότητα, αρχιτεκτονική ακρίβεια και υψηλή αισθητική, αλλά και για τη βιωσιμότητα η οποία, όπως λέει, συνιστά πλέον θεμελιώδη παράμετρο της σύγχρονης αρχιτεκτονικής.

— Ποια ήταν η αρχική αφετηρία για τη δημιουργία του M-Arch Studio και πώς έχει εξελιχθεί το όραμά σας μέχρι σήμερα;

Η αφετηρία του M-Arch Studio δεν ήταν απλώς η δημιουργία ενός ακόμη αρχιτεκτονικού γραφείου, αλλά η ανάγκη να προσεγγίσουμε την αρχιτεκτονική πιο επιλεκτικά – ως μια διαδικασία που αφορά τον τρόπο ζωής, όχι μόνο τον χώρο.

Από την αρχή επιλέξαμε να δουλεύουμε με περιορισμένο αριθμό έργων, δίνοντας έμφαση στην εξατομίκευση και στη λεπτομέρεια. Δεν μας ενδιέφερε η επανάληψη, αλλά η δημιουργία χώρων με σαφή ταυτότητα και διακριτική πολυτέλεια.

Σήμερα, το όραμα αυτό συνεχίζει και εστιάζει στη δημιουργία χώρων με έντονη σημασιολογία και διαχρονική αξία, απευθυνόμενο σε ένα κοινό που αντιλαμβάνεται τον χώρο ως προέκταση της προσωπικής του ταυτότητας.

— Αν έπρεπε να περιγράψετε το M-Arch Studio ως εμπειρία και όχι ως γραφείο, πώς θα το κάνατε;

Θα το περιέγραφα ως μια διαδικασία μετάφρασης από ανάγκες και επιθυμίες σε χωρική εμπειρία. Για εμάς, το ταξίδι ξεκινά από την κατανόηση του πελάτη και εξελίσσεται σε μια μεθοδική συνεργασία μέσω μιας δημιουργικής διαδικασίας, όπου κάθε επιλογή, από τη χωρική οργάνωση μέχρι το υλικό, έχει λόγο ύπαρξης. Το τελικό αποτέλεσμα δεν περιορίζεται στην αισθητική αρτιότητα, αλλά αποτυπώνεται κυρίως στην αίσθηση του χώρου, όπως αυτή βιώνεται στην καθημερινότητα.

Από την αρχή επιλέξαμε να δουλεύουμε με περιορισμένο αριθμό έργων, δίνοντας έμφαση στην εξατομίκευση και στη λεπτομέρεια

— Υπάρχουν κάποια βασικά χαρακτηριστικά που κάνουν ένα έργο σας άμεσα αναγνωρίσιμο;

Θα έλεγα ότι η αναγνωρισιμότητα των έργων μας δεν προκύπτει από την επανάληψη ενός συγκεκριμένου ύφους, αλλά από τη στάση μας απέναντι στον σχεδιασμό. Αυτό εκφράζεται μέσα από καθαρές γεωμετρίες, ισορροπημένες αναλογίες και μια ιδιαίτερη προσοχή στη λεπτομέρεια. Τα υλικά επιλέγονται με τρόπο που να αναδεικνύουν τον χώρο χωρίς υπερβολή, ενώ το φως παίζει πάντα τον κεντρικό ρόλο, καθώς αντιμετωπίζεται ως βασικό συνθετικό εργαλείο.

— Πώς ισορροπείτε ανάμεσα στον μιμιταλισμό, την πολυτέλεια και τη λειτουργικότητα χωρίς να χάνεται η ταυτότητα;

Για εμάς αυτά τα στοιχεία δεν είναι αντίθετα – είναι αλληλοσυμπληρούμενα. Ο μιμιταλισμός αποτελεί τη βάση, μέσω της αφαίρεσης του περιττού και της ανάδειξης της καθαρής μορφής. Η πολυτέλεια εκφράζεται με διακριτικότητα, μέσα από την επιλογή και την ποιότητα των υλικών, την ακρίβεια στη λεπτομέρεια και τη συνολική αίσθηση του χώρου. Παράλληλα, η λειτουργικότητα αντιμετωπίζεται ως αυτονόητη προϋπόθεση, καθώς κάθε χώρος οφείλει να εξυπηρετεί ουσιαστικά τον χρήστη του.

Στη δική μας προσέγγιση, ο μιμιταλισμός, η πολυτέλεια και η λειτουργικότητα δεν λειτουργούν ανταγωνιστικά, αλλά συνθέτουν ένα ενιαίο σχεδιαστικό πλαίσιο. Η ταυτότητα διασφαλίζεται ακριβώς μέσα από αυτή την ισορροπία – όταν κάθε σχεδιαστική επιλογή είναι συνειδητή και τίποτα δεν εντάσσεται τυχαία στο σύνολο.

Γλυκά Νερά

Nu_dō Η αρχιτεκτονική ως ζωντανός οργανισμός

114

Ο ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΛΑΡΗΣ ΜΑΣ ΕΞΗΓΕΙ ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΠΟΥ ΠΡΕΣΒΕΥΕΙ

Ανδρέας Χάλαρης

Έτσι προτείνει ο αρχιτέκτονας να γίνουν οι απολήξεις των πολυκατοικιών με φόντο την Ακρόπολη, για να εμφανιστεί το πράσινο στοιχείο

Ο όρος συνθέτει το «Nu» (το καινό) με το «dō» (η πράξη).

Το Nu_dō είναι ο ανοιχτός διάλογος με κυρίαρχο τον πυρήνα της φιλοσοφίας μας: Ο πιο πολύτιμος αρχιτέκτων είναι όλοι οι αρχιτέκτονες μαζί. Μέσα από αυτή τη συλλογική συνείδηση, η προσέγγισή μας στηρίζεται στους βασικούς άξονες:

Ποιητική του χώρου: Το κτήριο δεν αποτελεί μία παθητική οντότητα, μετατρέπεται σε βίωμα. Σχεδιάζουμε χώρους που δημιουργούν πικρό παρελθόν (στιγμές), ξυπνούν συναισθήματα και αναδεικνύουν το οικείο της κατοίκησης.

Αλήθεια του κενού: Το όριο μεταξύ του «εντός» και του «εκτός» διαχέεται. Τα φυσικά στοιχεία ενσωματώνονται οργανικά, επιτρέποντας την αρμονική συμβίωση της δόμησης με το περιβάλλον της. Η ανάμνηση είναι η γνώση. Τα υλικά που εμφανίζονται κατά τον σχεδιασμό αναδεικνύουν την αξία του παρελθόντος.

Δυναμική του καινού: Η αρχιτεκτονική είναι η κατεξοχήν αμφισβήτηση του στατικού. Επαναπροσδιορίζει τον χώρο. Διαπραγματεύεται τα όρια. Απελευθερώνει τη δυναμική του ατελούς. Κάθε έργο αμφισβητεί. Είναι ευφυές. Έχει ταυτότητα. Ένας καινός οργανισμός που μεταβολίζεται και προσαρμόζεται στις νέες ανάγκες του χρήστη.

Αρχιτεκτονική των συστημάτων: Η τεχνολογία αποτελεί μέσον και όχι τέλος. Συγκροτεί ένα πεδίο όπου η γνώση οργανώνεται και καθίσταται λειτουργική. Είναι εργαλείο βελτί-

Ο χώρος νοείται ως ανοιχτό σύστημα.

Μεταβάλλεται, υποδέχεται και

εξελισσεται μέσα από τη συμμετοχή. Η κοινότητα δεν πλασιώνει την αρχιτεκτονική, τη συγκροτεί.

Το φυτό *Micromeria Acropolisana* που φύτευται μόνο στην Ακρόπολη

ωσης της ανθρώπινης ζωής. Μία διακριτική παρουσία που υπηρετεί χωρίς να επιβάλλεται.

Πράξη του συνόλου: Ο χώρος νοείται ως ανοιχτό σύστημα. Μεταβάλλεται, υποδέχεται και εξελίσσεται μέσα από τη συμμετοχή. Η κοινότητα δεν πλασιώνει την αρχιτεκτονική, τη συγκροτεί.

Η Αθήνα είναι μία πόλη «ρευστή». Τα πολλαπλά κέντρα και η διαρκής πύκνωση εντείνουν την αίσθηση του χάους, σε μία πόλη όπου η πολυμορφία του αστικού ιστού της συνήθιζε να αποτελεί τον πλούτο της. Ο τόπος βιάζεται από την ανάγκη ανεύρεσης κατοικιών. Ο τουρισμός αντί για φορέας ευημερίας και οικονομικής ευημερίας, μετατρέπει την Αθήνα σε αφόρητη βασιλίτσα του γκρίζου κανόνα οδηγώντας την προς έναν άκαρπο τόπο. Σε έναν αστικό ιστό που πάλλεται ανάμεσα στην ιστορικότητα και την έλλειψη του καινού, το Nu_dō δεν επιβάλλει ένα αποστειρωμένο πρότυπο. Αντίθετα, μπορεί να μετατρέψει την τυπική αθηναϊκή πολυκατοικία σε έναν ευέλικτο μικρόκοσμο. Να δημιουργήσει «αστικά καινά αναπνοής» και να μεταμορφώσει το φαινομενικό χάος της πόλης σε μια δυναμική ισορροπία. Αναζητούμε εκείνον τον τέλειο δρόμο που είναι σχεδόν κρυμμένος, τον ορίζοντά μας που μεταφράζεται ως ο καθρέφτης μας, καθιστώντας την αρχιτεκτονική έκφραση της ίδιας της ζωής. Άλλωστε, όταν κάτι βρίσκεται σε ισορροπία, όλα είναι πιθανά.

***Ο Ανδρέας Ζ. Χάλαρης είναι αρχιτέκτων μηχανικός - Andreas Chalaris Architects**

© ΓΙΑΓΚΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Δήμητρα Βάνη

Η ΔΗΜΗΤΡΑ ΒΑΝΗ ΑΝΑΛΥΕΙ ΤΟ ΠΩΣ Η ΑΛΛΑΓΗ ΧΡΗΣΗΣ ΙΣΟΓΕΙΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΣΕ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ ΕΜΦΑΝΙΖΕΤΑΙ ΩΣ ΜΙΑ ΑΜΕΣΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΓΚΗ

1, 2, 3 Vertical Micro Living, Περιστέρι

Η Αθήνα βρίσκεται σε μια περίοδο έντονου μετασχηματισμού. Η αυξημένη ζήτηση για κατοικία, σε συνδυασμό με τη μεταβολή του τρόπου ζωής και εργασίας, οδηγεί σε μια σταδιακή αναδιάρθρωση του αστικού ιστού. Την ίδια στιγμή, η έννοια του εμπορίου έχει αλλάξει ριζικά. Το «ψωνίζω» μετατοπίζεται προς το ψηφιακό περιβάλλον και τα φυσικά καταστήματα μικραίνουν ή παύουν να είναι αναγκαία. Το αποτέλεσμα είναι ορατό σε πολλές περιοχές της πόλης: ισόγεια καταστήματα παραμένουν κενά, δρόμοι σκοτεινοί, με εγκαταλελειμμένες όψεις, που επηρεάζουν άμεσα την εικόνα και τη λειτουργία του δημόσιου χώρου.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η αλλαγή χρήσης ισόγειων καταστημάτων σε κατοικίες εμφανίζεται ως μια άμεση απάντηση στη στεγαστική ανάγκη. Δεν πρόκειται πλέον για μεμονωμένες περιπτώσεις, αλλά για μια συστηματική τάση που επαναπροσδιορίζει τον ρόλο του ισόγειου στην πόλη. Η αλλαγή αυτή ενισχύεται και από τη δυναμική της αγοράς. Πρώην εμπορικοί χώροι επανενοικιάζονται ως κατοικίες χαμηλότερου κόστους, προσελκύοντας τόσο χρήστες όσο και επενδυτές. Ωστόσο, το κρίσιμο ερώτημα δεν είναι αν αυτή η πρακτική καλύπτει τη ζήτηση. Το ερώτημα είναι τι είδους πόλη διαμορφώνεται μέσα από αυτή τη διαδικασία.

Το ισόγειο αποτελεί το κατεξοχήν σημείο επαφής μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού χώρου. Δεν είναι ένας ουδέτερος όροφος. Η λειτουργία του επηρεάζει άμεσα την ασφάλεια, τη ζωντάνια και την εμπειρία της πόλης. Όταν ενεργοποιείται σωστά, δημιουργεί συνέχεια και ζωή. Όταν μετατρέπεται χωρίς σχεδιασμό, μπορεί να οδηγήσει σε εσωστρέφη και αποκομμένα περιβάλλοντα. Η αλλαγή χρήσης δεν είναι απλώς μια τεχνική διαδικασία. Είναι μια νέα τυπολογία κατοίκησης.

Case study: Vertical Micro Living, Περιστέρι

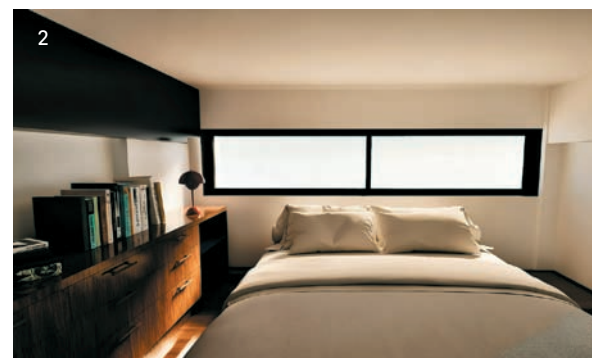
Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της μετάβασης αποτελεί η μετατροπή ισόγειου καταστήματος 90 τ.μ. στο Περιστέρι σε δύο ανεξάρτητες κατοικίες. Ο αρχικός χώρος, με περιορισμένο φυσικό φωτισμό και έντονη έκθεση στον δρόμο, δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις μιας σύγχρονης κατοικίας. Η πρόκληση δεν ήταν απλώς η διαίρεσή του, αλλά η δημιουργία δύο βιώσιμων μικροκατοικιών με ποιότητα και ταυτότητα.

Η προσέγγιση βασίστηκε σε μια κάθετη οργάνωση του χώρου, όπου οι βασικές λειτουργίες αναπτύσσονται σε διαφορετικά επίπεδα, αξιοποιώντας το ύψος και δημιουργώντας μια αίσθηση μεγαλύτερου βήθους. Με αυτόν τον τρόπο, τα περιορισμένα τετραγωνικά μετατρέπονται σε λειτουργικό και ευέλικτο περιβάλλον κατοίκησης. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη διαχείριση του φωτός και της ιδιωτικότητας. Τα ανοίγματα επανασχεδιάστη-

Η Αθήνα δεν αντιμετωπίζει μόνο έλλειψη κατοικιών. Αντιμετωπίζει την ανάγκη για μια σχεδιασμένη μετάβαση. Η αξιοποίηση των ισόγειων μπορεί να αποτελέσει εργαλείο αναζωογόνησης.

3

2

καν ώστε να επιτρέπουν τη διείσδυση φυσικού φωτισμού, ενώ παράλληλα δημιουργούνται φίλτρα μεταξύ εσωτερικού χώρου και δρόμου. Η σχέση με τον δημόσιο χώρο δεν καταργείται, αλλά επαναπροσδιορίζεται. Το αποτέλεσμα δεν είναι απλώς δύο μικρά διαμερίσματα, αλλά ένα μοντέλο κατοίκησης που αξιοποιεί υπάρχοντα κελύφη και ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες της πόλης.

Η Αθήνα δεν αντιμετωπίζει μόνο έλλειψη κατοικιών. Αντιμετωπίζει την ανάγκη για μια σχεδιασμένη μετάβαση. Η αξιοποίηση των ισόγειων μπορεί να αποτελέσει εργαλείο αναζωογόνησης, αρκεί να μην περιοριστεί σε μια λογική απλής εκμετάλλευσης τετραγωνικών. Η πρόκληση είναι να δημιουργηθούν χώροι που δεν καλύπτουν μόνο την ανάγκη στέγασης, αλλά συμβάλλουν ενεργά στη ζωή της πόλης. Για τον αρχιτέκτονα και τον κατασκευαστή, αυτό σημαίνει ευθύνη. Η πόλη δεν αλλάζει μόνο μέσα από μεγάλες επεμβάσεις, αλλά και μέσα από μικρές, επαναλαμβανόμενες μετατροπές που, σταδιακά, διαμορφώνουν τη συνολική της εικόνα. Και το ισόγειο είναι το σημείο όπου αυτή η αλλαγή γίνεται πιο ορατή.

Η πόλη αλλάζει χρήση – και ναι, μπορεί να αλλάξει και ποιότητα. Όχι όμως αυτόματα. Όταν το εμπόριο παύει να λειτουργεί, η εγκατάλειψη υποβαθμίζει τον περιβάλλοντα χώρο. Η κατοίκηση μπορεί να τον αναβαθμίσει, μόνο όταν σχεδιάζεται με αρχές, κανόνες και πρόθεση. Διαφορετικά, η αλλαγή χρήσης δεν λύνει το πρόβλημα, απλώς το μεταφέρει.

‘Η Δήμητρα Μεν. Βάνη είναι αρχιτέκτων μηχανικός και ιδρύτρια της Delta Contractor

Η αρχιτεκτονική είναι πρωτίστως μια μορφή ελευθερίας

Η ΙΔΡΥΤΡΙΑ ΤΟΥ KATERINA VALSAMAKI ARCHITECTS ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ ΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΟΧΙ ΩΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ, ΑΛΛΑ ΩΣ ΑΦΗΓΗΣΗ

Επιμέλεια: ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΟΛΛΙΑΣ

Στα 35 χρόνια της πορείας του, το Katerina Valsamaki Architects δραστηριοποιείται με την κεντρική πεποίθηση ότι η καρδιά της αρχιτεκτονικής είναι η κατοίκηση. Η ιδρύτρια του γραφείου, Κατερίνα Βαλσαμάκη, μιλάει στην *ATHENS VOICE* για τη φιλοσοφία της.

— Σε τι είδους έργα έχει διακριθεί το Katerina Valsamaki Architects και ποιες είναι οι αρχές της αρχιτεκτονικής σας;

Στα έργα του γραφείου μας, η αρχιτεκτονική δεν είναι απλώς κατασκευή· είναι αφήγηση. Από ιδιωτικές κατοικίες έως χώρους φιλοξενίας και ανακαινίσεις, κάθε έργο ξεδιπλώνεται σαν μια ιστορία που συνομιλεί με τον τόπο και τον χρόνο. Οι όγκοι στέκουν με ηρεμία, οι γραμμές παραμένουν απλές και το φως καθαρό υλικό που σκηνογραφεί την εμπειρία.

Η φιλοσοφία του γραφείου ριζώνει στη λιτότητα και την ουσία. Οι χώροι σχεδιάζονται για να αναπνέουν, να υποδέχονται τον άνθρωπο και να προσαρμόζονται στις ανάγκες του. Το φυσικό τοπίο δεν αποτελεί φόντο, αλλά συνομιλητή· τα υλικά, γήινα και αυθεντικά, αφηγούνται τη δική τους σιωπηλή ιστορία.

Μέσα από μια ισορροπία ανάμεσα στο σύγχρονο και το διαχρονικό, κάθε έργο επιδιώκει να αγγίξει κάτι βαθύτερο: μια αίσθηση κατοίκησης που δεν επιβάλλεται, αλλά αποκαλύπτεται διακριτικά, σαν φως που εισχωρεί απαλά σε έναν χώρο.

— Αναφέρετε την κατοικία ως «εμβρυακή σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο». Πώς μεταφράζεται αυτή η σκέψη σε συγκεκριμένες αρχιτεκτονικές αποφάσεις;

Η κατοικία συνιστά την «εμβρυακή σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο», μια και το «κατοικείν» αφορά στην αρχική και θεμελιακή σχέση του με τον κόσμο. Αυτή γίνεται αντιληπτή όχι απλώς ως καταφύγιο, αλλά ως το πρώτο φίλτρο μέσα από το οποίο ο άνθρωπος αισθάνεται, κατανοεί και νοηματοδοτεί το περιβάλλον του. Αυτή η σκέψη μεταφράζεται σε αρχιτεκτονικές αποφάσεις που δίνουν προτεραιότητα στην αίσθηση ασφάλειας, οικειότητας και συνέχειας. Οι χώροι οργανώνονται με τρόπο που αγκαλιάζει τον χρήστη, δημιουργώντας μια σταδιακή μετάβαση από το ιδιωτικό στο συλλογικό, από το εσωτερικό στο εξωτερικό. Το φως εισέρχεται ελεγχόμενα, όχι ως εντυπωσιασμός αλλά ως ήπια παρουσία που συνοδεύει τη ζωή. Τα ανοίγματα καθάρουν το τοπίο, επιτρέποντας μια διακριτική αλλά ουσιαστική σύνδεση με αυτό.

Τα υλικά επιλέγονται για την απτικότητα και τη φυσικότητά τους, ενισχύοντας τη σωματική εμπειρία του χώρου. Οι αναλογίες, η κλίμακα και η ροή των κινήσεων σχεδιάζονται με γνώμονα το ανθρώπινο σώμα. Έτσι, η κατοικία γίνεται ένας ζωντανός οργανισμός: ένα ενδιάμεσο πεδίο όπου ο άνθρωπος ριζώνει, προστατεύεται και ταυτόχρονα ανοίγεται προς τον κόσμο.

— Λέτε ότι η αρχιτεκτονική δεν είναι ποτέ πλήρης. Αυτό είναι μια μορφή ελευθερίας ή μια μόνιμη εκκρεμότητα;

Η αρχιτεκτονική δεν είναι ποτέ πλήρης, γιατί δεν απευθύνεται σε ένα στατικό αντικείμενο αλλά σε μια ζωντανή, μεταβαλλόμενη εμπειρία. Κατοικείται, φθείρεται, μετασχηματίζεται μέσα στον χρόνο και από τους ανθρώπους που τη ζουν. Υπό αυτή την έννοια, η «ατέλειά» της δεν είναι έλλειψη· είναι ο χώρος όπου μπορεί να εγγραφεί η ζωή.

Είναι, λοιπόν, πρωτίστως μια μορφή ελευθερίας. Η δυνατότητα του χώρου να δέχεται πολλαπλές αναγνώσεις, να προσαρμόζεται, να αποκτά νέα νοήματα πέρα από την αρχική πρόθεση του σχεδιασμού, αποτελεί ουσιώδες χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής. Ο αρχιτέκτονας δεν ορίζει τα πάντα· αφήνει περιθώρια για το απρόβλεπτο, για την οικειοποίηση, για τη σιωπηλή παρέμβαση του χρήστη.

Κατοικία στο Αμμούδι Ζακύνθου

Κατοικία στην Τήνο. Λεπτομέρεια

Κατοικία στο Αμμούδι Ζακύνθου. Είσοδος

Κατοικία στην Τήνο

Η φιλοσοφία του γραφείου ριζώνει στη λιτότητα και την ουσία. Οι χώροι σχεδιάζονται για να αναπνέουν, να υποδέχονται τον άνθρωπο και να προσαρμόζονται στις ανάγκες του.

Ταυτόχρονα, υπάρχει και μια διαρκής εκκρεμότητα, όχι ως αδυναμία αλλά ως συνείδηση, ότι κάθε έργο είναι μέρος μιας μεγαλύτερης συνέχειας. Στην αρχιτεκτονική σύνθεση, κάθε απόφαση συνομιλεί με το παρελθόν και ανοίγεται στο μέλλον, χωρίς να μπορεί ποτέ να το εξαντλήσει. Σε αυτή τη λεπτή ισορροπία, η αρχιτεκτονική βρίσκει τη ζωντάνια της: ανάμεσα στο ολοκληρωμένο και το ανοικτό, στο ορισμένο και το εν δυνάμει.

HAPPY WORLD BEE DAY

Τετάρτη 20 Μαΐου

Live εκπομπές 12:00 έως 16:00
Σταθμός Μετρό Πανεπιστήμιο

Scan & μάθε περισσότερα
για το Billion Bees Program

Powered by

APIVITA

Ο ρόλος του αρχιτέκτονα

ΖΗΤΗΣΑΜΕ ΑΠΟ ΕΠΤΑ ΝΕΟΥΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ,
ΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΤΟΥΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ,
ΝΑ ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΟΥΝ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑ ΣΗΜΕΡΑ

Επιμέλεια: Νατάσα Καρυστινού

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

118

Τι καλείται να κάνει σήμερα ο αρχιτέκτονας; Να σχεδιάσει από την αρχή ή να διαβάσει προσεκτικά ό,τι υπάρχει ήδη; Σε μια πόλη όπως η Αθήνα, γεμάτη ασυνέχειες και επικαλύψεις, επιβάλλει νέες μορφές ή συνθέτει μνήμες, υλικά και χρήσεις που προϋπάρχουν; Πώς ισορροπεί ανάμεσα στις ιδέες του και στους περιορισμούς, πώς παντρεύει το τοπικό με το παγκόσμιο; Μπορεί η αρχιτεκτονική να

απαντήσει στις ανάγκες της καθημερινότητας χωρίς να χάσει τη δύναμη να αμφισβητεί τον εαυτό της;

Μέσα από διαφορετικές προσεγγίσεις, επτά νέοι αρχιτέκτονες αναδεικνύουν έναν ρόλο που ξεφεύγει από τον στενό ορισμό του σχεδιαστή μορφών – έναν ρόλο που διαμορφώνεται μέσα από την ανάγνωση του υπάρχοντος και τον μετασχηματισμό της πόλης.

Γεώργιος**Αποστολόπουλος**

Παρατηρώ την πόλη ως έναν ζωντανό οργανισμό και όχι ως ένα σύνολο κτισμάτων. Προσπαθώ να αφουγκραστώ τη ζωή των κατοίκων, τις καθημερινές τους διαδρομές, τις παύσεις μέσα στον χρόνο αλλά και τις ανάγκες τους. Η πόλη αποκαλύπτει τον χαρακτήρα της μέσα από τη χρήση και την εμπειρία.

Σε κάθε έργο, πριν χαραχτεί η πρώτη γραμμή πάνω στο χαρτί, προηγείται πάντα ένα απλό ερώτημα: χρειάζεται όντως να αλλάξει κάτι; Η αρχιτεκτονική δεν είναι αυτοσκοπός ούτε άσκηση επιβολής. Είναι μια παρέμβαση στον χώρο και, κατ'επέκταση, στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Όταν, λοιπόν, η απάντηση είναι ναι, τότε ο σχεδιασμός δεν ξεκινά από φόρμες αλλά από σχέσεις.

Ξεκινά από τη συνομιλία με τους ανθρώπους που βιώνουν την πόλη μέσα από τη χρήση, αλλά και από έναν διάλογο με τα υφιστάμενα κτίρια. Το υπάρχον δεν αντιμετωπίζεται ως εμπόδιο, αλλά ως πολύτιμη πληροφορία. Μέσα από τη διαδικασία, η παρέμβαση αποκτά λόγο ύπαρξης, δεν μοιάζει με επιβολή, αλλά με κάτι που μπορεί να εξηγηθεί, να γίνει κατανοητό και τελικά να αντέξει στον χρόνο.

Η δόμηση τότε δεν προκύπτει από συνήθεια ούτε από την ανάγκη εξάντλησης των επιτρεπόμενων όρων. Αξιολογείται με κριτήριο την καθημερινότητα των ανθρώπων και όχι τον εντυπωσιασμό. Το βασικό ερώτημα παραμένει απλό: η παρέμβαση κάνει πράγματι τη ζωή στην πόλη πιο εύκολη, πιο λειτουργική και πιο ευχάριστη;

Το νέο δεν έρχεται να διαγράψει το παλιό. Στέκεται δίπλα του, το αναγνωρίζει και το σέβεται. Παράλληλα, η φύση δεν προστίθεται στο τέλος σαν στοιχείο διακόσμησης, ενσωματώνεται από την αρχή στη σκέψη και τον σχεδιασμό, ως αναπόσπαστο μέρος της εμπειρίας του χώρου.

Στο τέλος, αυτό που μετρά δεν είναι το μεμονωμένο έργο του αρχιτέκτονα, αλλά η συνολική εμπειρία των ανθρώπων μέσα στην πόλη, η ευκολία της κίνησης και η αίσθηση οικειότητας. Μια πόλη που δίνει χώρο σ' αυτά τα στοιχεία μπορεί να κατοικείται ξανά και ξανά, χωρίς να χάνει τη μνήμη της και χωρίς να αγνοεί τους ανθρώπους της.

**Σύντομο
βιογραφικό**

Το αρχιτεκτονικό γραφείο Georgios Apostolopoulos Architects ιδρύθηκε το 2021 και έχει έδρα την Αθήνα. Από την αρχή της λειτουργίας του, το γραφείο προσεγγίζει την αρχιτεκτονική ως μια διαδικασία που δίνει έμφαση όχι μόνο στο αποτέλεσμα αλλά και στη συνολική εμπειρία του χώρου.

Η φιλοσοφία του γραφείου επικεντρώνεται κυρίως στην υλικότητα, την ατμόσφαιρα και τον τρόπο με τον οποίο κάθε χώρος βιώνεται από τον χρήστη. Ο σχεδιασμός αντιμετωπίζεται ως μια ισορροπία ανάμεσα στη λειτουργία, την αισθητική και τη λεπτομέρεια.

Ελένη Βαγιανού - Τάσος Θεοδωρακάκης

Ανοίγω την πόρτα ενός διαμερίσματος που έρχομαι να δω για πρώτη φορά· μια πιθανή ανακαίνιση. Στέκομαι για λίγο στην είσοδο για να παρατηρήσω. Στρώσεις βαφής στους τοίχους, φθορές από επαναλαμβανόμενες κινήσεις στο δάπεδο και στον μεγάλο χώρο, μια κολόνα κι ένας μαρμαρίνος νεροχύτης. Το διαμέρισμα δεν είναι κενό· είναι ήδη φορτισμένο με βιώματα. Όλα έχουν ήδη συμβεί, τουλάχιστον μία φορά.

Τι διατηρώ, τι αφαιρώ, τι προσθέτω;

Η σκέψη μου μεταφέρεται στο σχεδιαστήριο. Το χαρτί μου δεν είναι άδειο, πολλά έχουν σχεδιαστεί ήδη πριν από μένα. Δεν είναι όλα εξίσου σημαντικά, αλλά όλα αποτελούν κομμάτι της αλήθειας του χώρου.

Καταλήγω ότι, πριν αλλάξει, αυτός ο χώρος ζητά να ακουστεί, να ιεραρχηθεί. Δεν θέλω να επιβάλω μια τάξη εκ του μηδενός, ούτε όμως νοσταλγώ το παρελθόν. Θέλω να διαβάσω, να επιλέξω, να συνδέσω, να επιμεληθώ μια δύσκολη συνύπαρξη.

Η πράξη του σχεδιασμού μετατρέπεται σε πράξη οργάνωσης πολ-

λών μικρών ιστοριών και ετερόκλητων στοιχείων και δίνει μορφή σε αφηγήσεις που δεν αρχίζουν από εμένα. Μια γυμνή κολόνα δεν είναι ένα εμπόδιο –ή μια ατυχία– που πρέπει να καμουφλαριστεί, αλλά ένα κέντρο που μπορεί να οργανώσει το επόμενο!

Αυτή η συνθήκη –και ο ρόλος του αρχιτέκτονα ως επιμελητή– δεν σταματά στο διαμέρισμα, διαχέεται προς τα έξω, στο κτίριο που το περιέχει, στα κλιμακοστάσια, στις όψεις, στις μικρές προσθήκες, στις επισκευές που έγιναν χωρίς σχέδιο, αλλά όχι χωρίς λόγο. Και από εκεί ανοίγεται προς την πόλη. Η Αθήνα μοιάζει μ’ αυτό το διαμέρισμα. Μια πόλη από θραύσματα, όπου διαφορετικά στρώματα συνυπάρχουν, χωρίς πάντα να συνδέονται. Το παλιό επιμένει, το νέο δεν έχει πλήρως εγκαθιδρυθεί. Ανάμεσά τους κενά.

Η σκέψη επιστρέφει στο διαμέρισμα. Ο χώρος δεν έχει ακόμα αλλάξει, όμως δεν είναι πια σωπηλός. Έχει αρχίσει να μιλά μέσα από τις ασυνέχειές του. Στο κατώφλι –όπου ακόμα στέκομαι– δοκιμάζεται η στάση μας απέναντι στην πόλη. Εκεί, στη μετατροπή των θραυσμάτων της σε μια νέα συνοχή, αρχίζει η αρχιτεκτονική πράξη.

Σύντομο βιογραφικό

Το αρχιτεκτονικό γραφείο **OM60**, με έδρα την Αθήνα, ιδρύθηκε το 2021 από την Ελένη Βαγιανού και τον Τάσο Θεοδωρακάκη. Το έργο του αναπτύσσεται στο πεδίο της αρχιτεκτονικής, της επανάχρησης και της έρευνας, με έμφαση στο υπάρχον και στον χωρικό μετασχηματισμό ως μέσων διαμόρφωσης της σύγχρονης κατοίκησης.

Γαλάτεια Πατσούρη

Ο αρχιτέκτονας παρατηρεί και βιώνει. Η ύλη δεν είναι ουδέτερη, έχει πυκνότητα, συνοχή, θερμοκρασία· δίνει εικόνα και ήχο· μπορεί να είναι ευπλαστική ή να προβάλλει αντίσταση· εμπειριέχει μνήμη. Τα υλικά έχουν διάρκεια ζωής. Η επαναχρησιμοποίηση, η προσαρμογή, η φθορά δεν αποτελούν περιορισμούς, αλλά σχεδιαστικά εργαλεία. Η κατανόηση των υλικών είναι τρόπος σκέψης.

Ο τόπος δεν είναι ένα δεδομένο άψυχο υπόβαθρο, αλλά σύνθετο πεδίο ιστορικών, κοινωνικών και πολιτισμικών στοιχείων. Έδαφος, τοπογραφία, κλίμα, φως, σκίαση, χώρος και χρόνος συνιστούν ένα πλέγμα σχέσεων. Η αρχιτεκτονική δεν επιβάλλεται στον τόπο, εδράζεται σε αυτόν, τον ερμηνεύει, τον βαθαινει, τον προεκτείνει. Δεν είναι μόνο νοητική κατασκευή αλλά και μια άμεση αισθητηριακή και σωματική εμπειρία.

Ο αρχιτέκτονας, ως μεσολαβητής μεταξύ ύλης και ιδέας, μεταξύ τόπου και κατασκευής, δεν περιορίζεται στον ρόλο του σχεδιαστή μορφών, αλλά παίρνει κριτική θέση απέναντι στην πραγματικότητα. Την αναλύει, την αμφισβητεί κι επιχειρεί να τη μετασχηματίσει. Η αρχιτεκτονική είναι συνάντηση της επιθυμίας, της πράξης και της ύλης· μια συλλογική διαδικασία που προκύπτει από τη σύμπραξη βλεμμάτων και σωμάτων, γνώσεων και εμπειριών.

Η ιδέα δεν προηγείται της ύλης, διαμορφώνεται μαζί της. Το σχέδιο είναι το βασικό της εργαλείο – εργαλείο όχι μόνο αναπαράστασης, αλλά και διαπραγματεύσης. Ανοιχτό, μεταβλητό, εκτεθειμένο στο λάθος, εξελίσσεται στην πράξη και μέσα από τον διάλογο μεταξύ εκείνων που κατασκευάζουν κι εκείνων που κατοικούν. Λειτουργεί σαν μια πρώτη πράξη κατασκευής. Η λεπτομέρεια είναι το σημείο όπου η αρχιτεκτονική δοκιμάζεται και η κατασκευή αποκτά νόημα.

Σ' αυτό το σημείο, το σχέδιο γίνεται πεδίο όπου η αρχιτεκτονική συναντά τη γλυπτική: όχι ως μορφολογική αναφορά, αλλά ως διερεύνηση της ύλης, του όγκου, του κενού και της βαρύτητας. Η γραμμή δεν περιγράφει απλώς, αλλά δοκιμάζει· προτείνει χειρισμούς, χαράξεις, αφαιρέσεις.

Ο αρχιτέκτονας καλείται να κινηθεί σε πολλαπλές κλίμακες – από το αντικείμενο μέχρι το διαμέρισμα κι από το κτίριο μέχρι την πόλη. Σε κάθε περίπτωση, το σχέδιο παραμένει εργαλείο έρευνας: της μορφής, της πλαστικότητας και των αναλογιών. Οι κλίμακες δεν είναι ανεξάρτητες· συνδέονται μέσα από συνεχείς μετατοπίσεις, όπου οι ίδιες αρχές επανεμφανίζονται και μετασχηματίζονται.

Η αρχιτεκτονική δεν ολοκληρώνεται με την κατασκευή. Παραμένει ανοιχτή, εξελίσσεται, φθείρεται, μεταμορφώνεται. Είναι μια πράξη μέσα στον χρόνο. Και ο χρόνος, μαζί με τον χώρο, είναι πρωταρχικό υλικό της. Σ' έναν κόσμο που επιταχύνεται, η αρχιτεκτονική αντιστέκεται μέσα από τη διάρκεια, την ακρίβεια και την επανάληψη.

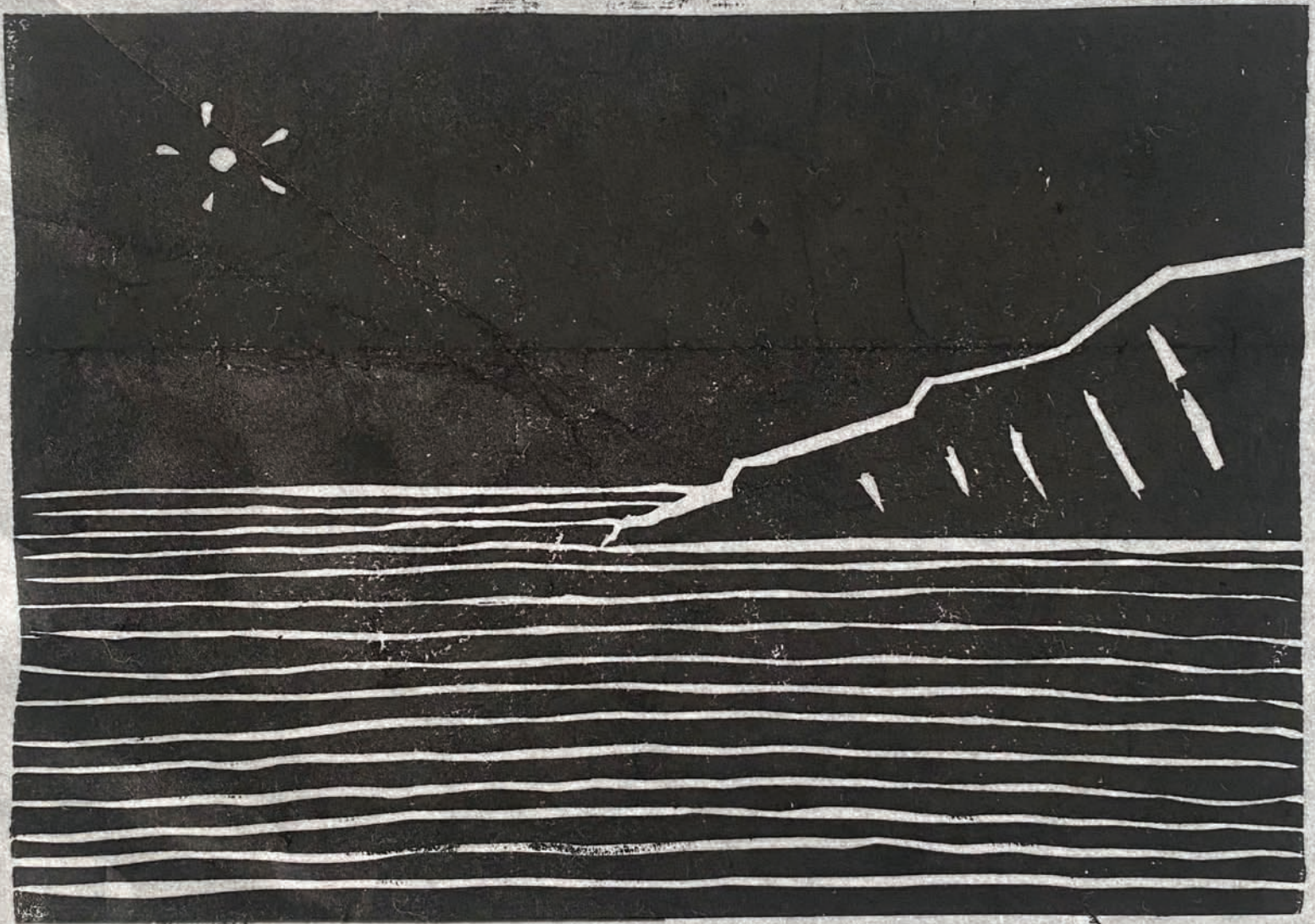
Ο αρχιτέκτονας παρακολουθεί την τεχνολογία, αξιοποιεί τα εργαλεία και τις ταχύτητες που αυτή του προσφέρει, αλλά ταυτόχρονα καλλιεργεί ένα είδος ρομαντικής επιβράδυνσης: την επίμονη έρευνα της μορφής – τόσο αρμονικής όσο και δυναμικής, τόσο κλασικής όσο και μοντέρνας.

Σύντομο βιογραφικό

Η Γαλάτεια Πατσούρη αποφοίτησε από το Κολλέγιο Αθηνών και σπούδασε αρχιτεκτονική στην ENSA Paris-Malaquais και στη συνέχεια έκανε μεταπτυχιακό στην ENSA Paris-Belleville με τίτλο «Αρχιτεκτονική και φυσικές καταστροφές». Εργάστηκε στους Lion Architects στο Παρίσι και στη CCC (Consolidated Contractors Company) όπου ειδικεύτηκε στην τεχνολογία BIM. Σήμερα διευθύνει το αρχιτεκτονικό γραφείο PV ARCHITECTS, μαζί με την Κατερίνα Βασιλάρου. Το έργο τους επικεντρώνεται στον κτιριακό σχεδιασμό, την αρχιτεκτονική τοπίου και τον σχεδιασμό αντικειμένων, εφαρμόζοντας μια ολοκληρωμένη προσέγγιση – από τη σύλληψη της ιδέας και τη μελέτη έως την επίβλεψη και τη λεπτομερή υλοποίηση. Ζητούμενο είναι η επεξεργασία της αρχιτεκτονικής μορφής σε συνάρτηση με την εμπειρία του χρήστη και με τις οικολογικές, κοινωνικές και προγραμματικές διαστάσεις κάθε έργου.

113

Τοπίο 1

Άγιος Μουρελάτος

13.10.2024

Σύντομο βιογραφικό

Ο Άγιος Μουρελάτος είναι απόφοιτος του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 2015 αποφοίτησε μετά ειδικού επαίνου από το Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών. Το 2013 βραβεύτηκε από τον Renzo Piano για τον σχεδιασμό του Κέντρου Επισκεπτών του ΚΠΙΣΝ, το οποίο αποτέλεσε και το πρώτο του υλοποιημένο έργο ενώ ήταν ακόμη φοιτητής.

Από το 2015 διατηρεί το αρχιτεκτονικό γραφείο Agis Mourelatos Architects στην Αθήνα, με βασικό στόχο την προώθηση της έρευνας μέσω του σχεδιασμού. Έχει τιμηθεί με βραβεία σε εγχώριους και διεθνείς διαγωνισμούς και έχει συμμετάσχει σε πολλούς πανελλήνιους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς. Το 2018 διακρίθηκε με το βραβείο «Καλύτερο πρώτο έργο νέου αρχιτέκτονα των ετών 2013-2017» από τις ΔΟΜΕΣ, ενώ υπήρξε υποψήφιος για το βραβείο ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής Mies van der Rohe το 2015.

Άγιος Μουρελάτος

Δεν σου είπα ότι εκτός από ψεύτης είμαι και ποιητής. Όχι γιατί αγαπώ το ψέμα, αλλά γιατί μέσα σ' αυτή την πόλη επιμένει ένας άλλος τόπος, ακόμη αθέατος. Στέκομαι ανάμεσα σε πολυκατοικίες που γεννήθηκαν από μια συμφωνία αντι άλλης παροχής, περπατάω σε πεζοδρόμια δρόμων που δεν χαράχτηκαν ποτέ και κάθομαι να ξαποστάσω σε πλατείες που προέκυψαν κάπου εκεί ανάμεσα σε «μικρο-μεσαίες» ιδιοκτησίες.

Κι όμως κάπου εδώ, μέσα σ' αυτό το παράδοξο τοπίο, με

παρασέρνουν βαλκανικές μυρωδιές, προστατεύομαι κάτω από σκιές της Μεσογείου και απολαμβάνω έναν ήλιο που φωτίζει έναν ουρανό ελληνικό, σχεδόν μπλε. Δεν με κάλεσαν όμως γι' αυτό. Με κάλεσαν να λύσω, να οργανώσω και, μέσω της γεωμετρίας, να τακτοποιήσω. Να χωρέσω επιθυμίες σε τετραγωνικά που δεν ξέρω να μετράω και να σχεδιάσω κατόψεις που δεν με ενδιαφέρει να λειτουργήσουν.

Όχι γιατί η λειτουργία δεν έχει σημασία, αλλά γιατί δεν αρκεί. Γιατί μια κάτοψη που απλώς λειτουργεί, επιβεβαιώνει αυτό που ήδη υπάρχει.

Δεν το αμφισβητεί. Δεν το μετακινεί.

Κι έτσι, χτίζω σαν να γράφω. Όχι για να εξηγήσω, αλλά για να αναρωτηθώ.

Κι όμως, κάπου εκεί, μεταξύ ιδέας και πραγματικότητας, επιμένει κάτι άλλο. Μια σκέψη που δεν ζητήθηκε. Μια χειρονομία που δεν δικαιολογείται.

Υπάρχει μια μορφή επιμονής που δεν εξηγείται. Να κρατάς μια ιδέα χωρίς να μπορείς να την υπερασπιστείς με όρους κόστους, κανονισμών ή αποδοτικότητας.

Απαλλαγμένος από τον στόμφο της εποχής μου, η στάση του σώματος μου, ο

τρόπος που περπατάω, που καπνίζω, που φλερτάρω είναι πλέον ανενδοίαστα ερωτικές.

*Αγάπια την ερημιά,
τα φρυγμένα περιβόλια,
τα παλιοκαιρίσια μαγαζιά,
τα αναψυκτικά που είχαν
ζεσταθεί.*

*(...) Αν κάτι μ' αρέσει ακόμα,
Είναι οι πέτρες και το χώμα.*

(...) Την ξαναβρήκα!

Ποια; Την αιωνιότητα.

*Είναι η θάλασσα που ομιγεί
με τον ήλιο.*

Χρέος σου

Το πάθος.

— Αρθούρος Ρεμπώ

Μαρίζα Δαούτη - Ευτύχιος Σαββίδης

Η αυξανόμενη επίγνωση του αντίκτυπου των ανθρωπογενών πιέσεων στα οικοσυστήματα και στο κλίμα είχε ως αποτέλεσμα να αναιρεθεί η μέχρι πρόσφατα επικρατούσα αντίληψη αυτονομίας του αρχιτεκτονικού έργου και να γίνουν ορατά τα εκτεταμένα συστήματα που καθιστούν δυνατή την παραγωγή του. Έτσι, κάθε αρχιτεκτονικό έργο τοποθετείται εντός ενός πυκνού δικτύου αλληλεξαρτήσεων που αναπτύσσονται σε διαφορετικές γεωγραφικές, οικολογικές και χρονικές κλίμακες. Αν και αυτή η πολυπαραγοντική αντίληψη της αρχιτεκτονικής πρακτικής δεν είναι κάτι καινούργιο, αφού οι αρχιτέκτονες/αρχιτεκτόνισες έχουμε εκπαιδευτεί ώστε να λαμβάνουμε υπόψη μας ήδη πολλαπλές συνιστώσες —όπως η τοπογραφία, οι κλιματικές συνθήκες, το υφιστάμενο δομημένο περιβάλλον και το κοινωνικό συγκείμενο—, η διασύνδεση της αρχιτεκτονικής με την υλική και πολιτική οικονομία, την οικολογία και το κλιματικό σύστημα δίνει έμφαση στο ότι ένα αρχιτεκτονικό έργο αποτελεί στην πραγματικότητα μια χωρική συμπύκνωση διαδικασιών που εκτείνονται στην πλανητική κλίμακα.

Ως νέοι/ες αρχιτέκτονες/αρχιτεκτόνισες, καλούμαστε να ανταποκριθούμε στις προκλήσεις της εποχής μας, ενώ ταυτόχρονα ενεργούμε εντός ενός κλάδου που είναι σε μεγάλο βαθμό παγιωμένος σε πολλαπλά επίπεδα — από τα διαθέσιμα υλικά στην αγορά, την τεχνολογία των επαγγελματιών, τη νομοθεσία, ως και τις κοινωνικές αντιλήψεις και τον τρόπο ζωής που αντανακλά τις απαιτήσεις που έχουμε από τα κτίρια. Προσπαθώντας να θέσουμε την πρακτική μας εντός «πλανητικών ορίων», ο ρόλος μας γίνεται αναστοχαστικός και διαπραγματευτικός. Σε ένα περιβάλλον ήδη πυκνοδομημένο σαν της Αθήνας, με σημαντικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές πιέσεις, επιδιώκουμε να εργαζόμαστε με όρους προσαρμοστικότητας, επανάχρησης και οικονομίας πόρων. Πώς θα μπορούσαμε να σχεδιάσουμε τους χώρους με πρόνοια για πιθανή αλλαγή χρήσης χωρίς ριζικές επεμβάσεις; Πώς μπορούμε να επανεξετάσουμε το πρόγραμμα ενός έργου ώστε να καλυφθούν οι απαιτήσεις του χρησιμοποιώντας λιγότερους πόρους; Κατά πόσο μπορούμε να επιμείνουμε σε παθητικές στρατηγικές δροσισμού και θέρμανσης που μειώνουν τις απαιτήσεις ενέργειας από μηχανολογικά συστήματα; Σε ποιο βαθμό μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε υφιστάμενα υλικά και κατασκευές, αν αυτό απαιτεί περισσότερο χρόνο ή συντονισμό; Σε ποια σημεία θα μπορούσαμε να προδιαγράψουμε υλικά χαμηλότερου αποτυπώματος μένοντας στα πλαίσια του budget; Πώς θα μπορούσαν να συμβάλουν τα συνεργεία με τις εμπειρικές γνώσεις τους για να πετύχουμε αυτούς τους στόχους; Και τελικά, πώς μπορούμε να καλλιεργήσουμε πρακτικές φροντίδας και συντήρησης του κτιρίου στους ίδιους τους χρήστες του; Μέσα από αυτή τη διαδικασία, προκύπτει η ευκαιρία να διαμορφώσουμε μια σύγχρονη αισθητική που προέρχεται από την αντίληψη της πρακτικής μας σε ένα διευρυμένο συγκείμενο, αλλά υλοποιείται σε τοπική κλίμακα μέσα από την τριβή με την υλικότητα, την τεχνική γνώση και τη μελετημένη διαχείριση πόρων. Από αυτή τη σκοπιά, η διασύνδεση της αρχιτεκτονικής πρακτικής με τα σύγχρονα διακυβεύματα δεν οδηγεί απλά σε συμμόρφωση με κανονισμούς ή στην κάλυψη τεχνικών προδιαγραφών, αλλά σε μια ευρύτερη κατανόηση που συνδέει ένα αρχιτεκτονικό έργο στο κέντρο της Αθήνας με τοπία, τεχνολογίες και εργατικό δυναμικό που εκτείνονται πολύ πέρα από το εργοτάξιο. ■

Σύντομο βιογραφικό

Το στούντιο **counter:current** είναι το κοινό πρότζεκτ της Μαρίζας Δαούτη και του Ευτύχιου Σαββίδη και έχει έδρα την Αθήνα και τη Λεμεσό.

123

Η αστική αναγέννηση της Αθήνας 1955-1965

ΕΝΑΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΔΙΠΛΑ ΜΑΣ

Του ΝΙΚΟΥ ΒΑΤΟΠΟΥΛΟΥ

Όταν δείχνω την Αθήνα σε ξένους επισκέπτες, ανάλογα φυσικά και τον βαθμό του δικού τους ενδιαφέροντος, αντλώ μεγάλη ευχαρίστηση μιλώντας τους για την αστική ιστορία της. Οι περισσότεροι δεν γνωρίζουν και πολλά, αλλά δεν είναι οι μόνοι.

Και εμείς οι Έλληνες έχουμε μάθει να αγνοούμε και να υποτιμούμε το πρόσφατο αστικό παρελθόν. Οι δικές μας ζωές στην πόλη, των άμεσων προγόνων μας και των προπατόρων μας, παραμένουν στο ημίφως μιας ιστορικής σήραγγας.

Όλα αυτά είναι ως ένα βαθμό κατανοητά. Ωστόσο, έχει παρατηρηθεί μια αύξηση του ενδιαφέροντος για όσα η σύγχρονη Αθήνα έχει να ιστορήσει...

Το βλέπει κανείς στο Open House, στις ξεναγήσεις, στις αναρτήσεις στα κοινωνικά δίκτυα. Στην Αθήνα υπάρχουν πάμπολλες θεματικές κατηγορίες που μπορεί κανείς να ερευνήσει στο αρχιτεκτονικό, ιστορικό και αισθητικό περιβάλλον στο κέντρο και στις συνοικίες, κι είναι πραγματικά συναρπαστικό να παρατηρεί κανείς πόσο αλλάζει, διευρύνεται και ωριμάζει το βλέμμα με την εξάσκηση της περιπλάνησης στους δρόμους της πόλης.

ροχή και «Πωλούνται υλικά», Ξενία σε όλη τη χώρα, περιοδικά *Εικόνες* και *Γυναίκα*, Κλασσικά Εικονογραφημένα και Σινεάκ, Τσαντίλης και Μουριάδης, Ύδρα, Μύκονος, Ρόδος και Κέρκυρα, Αστέρια, Ολυμπιακή Αεροπορία... ένας κόσμος που ανέτειλε φωτεινός.

Πριν από καιρό περπατούσα στην Κυψέλη και στην Πατισίων με έναν Αμερικανό φωτογράφο που είχε έρθει στην Ελλάδα για να γράψει ένα άρθρο. Μου είχε προξενήσει κατάπληξη το γεγονός ότι, ενώ τον οδηγούσα μπροστά σε όσα προπολεμικά σπιτία και μοντερνιστικές πολυκατοικίες του Μεσοπολέμου μπορούσα να εντοπίσω στη διαδρομή μου, εκείνος προοδευτικά άρχισε να εστιάζει στα 5ος και 6ος της Αθήνας. «Αυτό που έχετε είναι θησαυρός», μου είπε.

Παρά το γεγονός ότι πολλές εισοδοί ήταν βανδαλισμένες και ασυντήρητες, ένα έμπειρο μάτι μπορούσε να δει με μεγάλη άνεση όλη τη βεντάλια του μοντερνισμού των μεταπολεμικών χρόνων, που στην Αθήνα, όπως και αλλού, γνώρισε άνθηση εκείνα τα χρόνια της αισιοδοξίας.

Αυτός ο mid-century modernism από τα σπλάχνα του 20ού αιώνα, συνδεδεμένος αισθητικά με το ντιζάιν, τη μόδα, το Χόλιγουντ, τα αυτοκίνητα, τα υφάσματα επιπλώσεων, τα φωτιστικά, τη διαφήμιση, την τυπογραφία και τις γραφιστικές τέχνες της δεκαετίας του 1950, είχε κυριεύσει την Αθήνα και άφηνε τα ίχνη του σε πάμπολλες πολυκατοικίες, επαύλεις, γραφεία, καταστήματα, κινηματογράφους και ζαχαροπλαστεία της εποχής. Μια νέα γλώσσα αισθητικής αποτυπωνόταν σε επιγραφές και έντυπα, σε εξώφυλλα περιοδικών και σε διαφημίσεις... Υπήρχε μια νέα αισθητική διαπαιδαγώγηση που γεννήθηκε διεθνώς μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Υπήρχε μια ανάγκη, υπήρχε λαχτάρα για το αύριο.

Παρότι έχουμε δαιμονοποιήσει την αντιπαροχή και την κουλτούρα της (αν και αυτή συνεχίζεται κανονικά), πολλές από τις αστικές πολυκατοικίες εκείνης της περιόδου είναι καλοσχεδιασμένες και καλοχτισμένες με ωραία γραμμή, καλά υλικά και ατμοσφαιρικές εισόδους. Ονομαστοί αρχιτέκτονες της εποχής όπως ο Νίκος Βαλοσαμάκης, ο Ρένος Κουτσούρης, ο Σπύρος Στάικος, ο Εμμανουήλ Βουρέκας, ο Δημήτρης Παπαζήσης, ο Κωνσταντίνος Καψαμπέλης, ο Παύλος Μυλωνάς, ο Κωνσταντίνος Δεκαβάλλας, ο Παναγιώτης Μιχαήλ και πολλοί ακόμη, άφησαν το αποτύπωμά τους σε αναρίθμητες πολυκατοικίες περιωπής, που σφραγίζουν ακόμη δρόμους του Κολωνακίου και της Κυψέλης, τη Φωκίωνος Νέγρη και τη Βασιλίσσης Σοφίας, αλλά και το Παγκράτι, την Πατισίων, τους Αμπελόκηπους, το Κουκάκι, τη Νεάπολη, τα Εξάρχεια, το Μουσείο... όλη η Αθήνα έχει να επιδείξει από ένα ορυχείο εκείνης της αισθητικής, που οι μελλοντικές γενιές θα νοσταλγήσουν και θα εκτιμήσουν.

Άλλωστε, το βλέμμα ωριμάζει και αλλάζει. Όταν φωτογράφιζα την Αθήνα με το άγουρο και ρομαντικό πνεύμα ενός 18χρονου, θυμάμαι που αναζητούσα τα νεοκλασικά, τα ποτισμένα από το πνεύμα του Τσαρούχνη. Προσπερνούσα τα μοντέρνα του '30, αν και μου άρεσαν, τα έβρισκα συμπαθή, αλλά τότε δεν τα είχαμε εντάξει στη συνειδησή μας ως κομμάτι μιας αστικής ιστορικής κληρονομιάς. Για τη δεκαετία του '50, τότε, ούτε λόγος...

Σταδιακά, ο μοντερνισμός του 1930 έγινε αυτονόητο κομμάτι της ιστορικής Αθήνας όπως

Το μεγάλο ενδιαφέρον της σύγχρονης Αθήνας είναι ότι διαθέτει ακόμη ολόκληρα κεφάλαια αστικής ιστορίας που παραμένουν ανεξερεύνητα. Δεν έχουν δηλαδή γίνει κομμάτι μιας κοινής αντίληψης για τη φυσιογνωμία της πόλης. Και ένα από αυτά είναι η δεκαετία του 1950.

Παρατηρώ, άλλοτε με έκπληξη κι άλλοτε με κατανόηση, πως όταν περπατώ στις συνοικίες της Αθήνας μαζί με κάποια ομάδα που ενδιαφέρεται για την ιστορία της πόλης, και στέκομαι μπροστά σε μια εισοδο πολυκατοικίας του 1955 ή του 1962, υπάρχει συχνά μια απορία, ίσως και αμηχανία.

Λίγα λεπτά μετά, όλοι εξετάζουμε τα πόμολα, τα φωτιστικά, τις πόρτες, το αρτιφισιέλ, τα θυρωρεία, το ύφος εκείνων των χρόνων που πολλοί έχουν ονομάσει «ελληνική άνοιξη». Τότε που, από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 ως τα μέσα της δεκαετίας του 1960, σημειώθηκε μια αναγέννηση, κοινωνική, οικονομική, πνευματική. Η Ελλάδα άλλαζε. Φεστιβάλ Αθηνών, τουρισμός, Μαρία Κάλλας, ελληνικός κινηματογράφος, Χίλτον, «Ποτέ την Κυριακή», Δημήτρης Μητρόπουλος, Αλίκη Βουγιουκλάκη, πολυκατοικίες και ρετιρέ, αντιπα-

Ευριπίδου 14

Βαλαωρίτου 1

θα έρθει η εποχή που η Αθήνα θα έχει την αυτοπεποίθηση να προβάλλει τα πολλά πρόσωπά της και να νιώθει περηφάνια για την αστική κουλτούρα που διαμόρφωσε τον τρόπο με τον οποίο συνδέσαμε την ύπαρξή μας με την πόλη

Πατησίων 109

γίνεται λίγο λίγο όλη η μεταπολεμική περίοδος. Οι γενιές μεγαλώνουν και αλλάζουν. Το αισθητικό κεφάλαιο του 1955-1960 προκαλεί, διεθνώς, τεράστιο ενδιαφέρον και θεωρείται αναπόσπαστο κεφάλαιο του 20ού αιώνα, που πλέον μοιάζει ένας πολύ μακρινός κόσμος.

Θα έρθει η εποχή που η Αθήνα θα έχει την αυτοπεποίθηση να προβάλλει τα πολλά πρόσωπά της από τα χρόνια του Όθωνα ως τις μέρες μας. Και να νιώθει περηφάνια για την πυκνή, αστική κουλτούρα που διαμόρφωσε τον τρόπο με τον οποίο ζήσαμε και με τον οποίο συνδέσαμε την ύπαρξή μας με την πόλη. Άλλαξε η πόλη, αλλάζαμε κι εμείς, και μαζί εμπλουτιζόταν το βλέμμα μας, από τη δυνατότητα που μας έδινε η χρονική απόσταση, ώστε να δούμε και πάλι το πρόσφατο παρελθόν, να νιώσουμε, να καταλάβουμε, να συγκινηθούμε...

Πριν από 20 χρόνια, αυτή η υπεράσπιση των μεταπολεμικών χρόνων θα φάνταζε ίσως αρετική, αλλά σε 20 χρόνια από τώρα θα είναι αυτονόητη, καθώς θα μιλούσε ήδη για μια Αθήνα που δεν μπορούμε καν να φανταστούμε πώς θα είναι. ■

Πολυκατοικία

Από την αντζπαροχή στο Airbnb

ΤΟ ΠΙΟ ΠΑΡΕΞΗΓΗΜΕΝΟ ΚΤΙΡΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ, Η ΠΟΛΥΚΑΤΟΙΚΙΑ, ΑΦΗΓΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΑΘΗΝΑΣ.

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙΟΓΡΑΦΟΣ ΝΙΚΟΣ ΒΑΤΟΠΟΥΛΟΣ,

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΜΥΡΤΩ ΚΙΟΥΡΤΗ ΚΑΙ Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΘΩΜΑΣ ΜΑΛΟΥΤΑΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΥΝ

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ.

Του ΛΟΥΚΑ ΒΕΛΙΣΔΑΚΗ

Δεν υπάρχει πιο καθοριστικό κτίριο για την Αθήνα από την πολυκατοικία. Όχι μόνο γιατί κυριαρχεί παντού, αλλά γιατί μέσα της συμπυκνώνεται η ίδια η ιστορία της πόλης. Ο τρόπος που χτίστηκε, κατοικήθηκε, αγαπήθηκε και αμφισβητήθηκε είναι η ίδια η διαδρομή της ελληνικής κοινωνίας και δη αυτή της πρωτεύουσας.

Η ιστορία της πολυκατοικίας δεν είναι μια γραμμική αρχιτεκτονική εξέλιξη: Πριν από τον πόλεμο, η ανάγκη στέγασης, η αστυφιλία και η έλευση των προσφύγων πίεσαν την Αθήνα να αναζητήσει νέες μορφές κατοίκησης. Μετά τον πόλεμο, η σχέση αντιστράφηκε: δεν ήταν μόνο η πόλη που γεννούσε την πολυκατοικία, αλλά και η πολυκατοικία που άρχισε να γεννά την πόλη.

Η Αθήνα δεν ακολούθησε τη λογική του Σικάγο ή της Νέας Υόρκης, δεν έγινε πόλη ουρανοξυστών. Έχασε τη «μάχη της καθετότητας», κυρίως λόγω των περιορισμών ύψους που επιβάλλονται για την προστασία της θέας της Ακρόπολης. Κέρδισε όμως κάτι άλλο: τη «μάχη της οριζοντιότητας». Η πολυκατοικία εξαπλώθηκε παντού, δημιουργώντας μια πόλη που δεν υψώνεται θεαματικά, αλλά απλώνεται αδιάκοπα.

Και κάπως έτσι, αυτό που ξεκίνησε ως λύση ανάγκης μετατράπηκε σε μηχανισμό. Η πολυκατοικία δεν είναι πια απλώς μια τυπολογία κατοικίας, αλλά το κύτταρο που παράγει την πόλη. Μέσα από τη συνεχή επανάληψή της, καθορίζει τη μορφή, την κλίμακα και τελικά τη φυσιογνωμία της σύγχρονης Αθήνας. Γίνεται το ίδιο το σώμα της πόλης.

Η γενεσιουργός πράξη

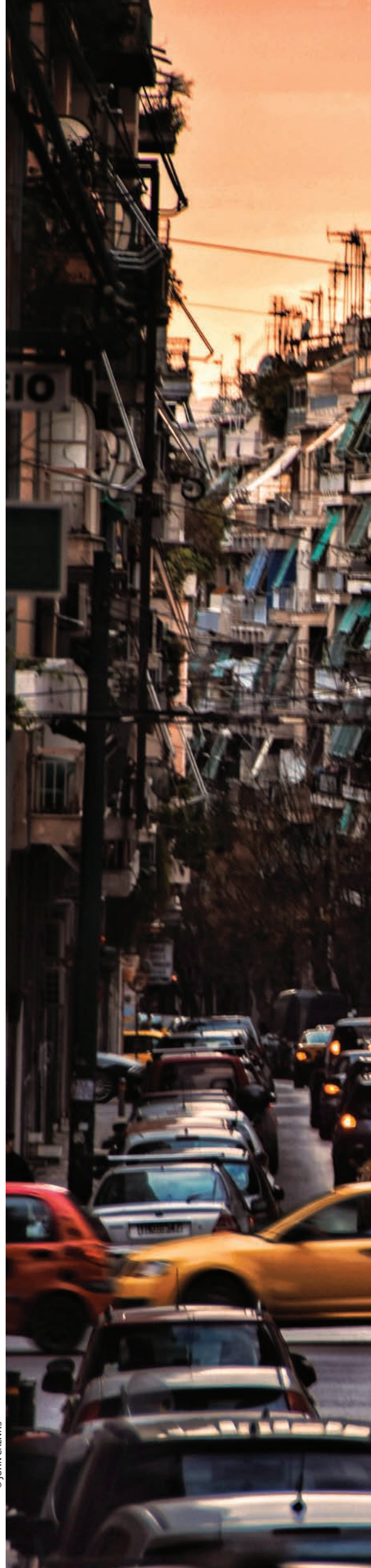
«Δεν μπορούμε να σκεφτούμε τις ελληνικές πόλεις χωρίς τον οικιστικό τύπο της πολυκατοικίας». Ο δημοσιογράφος της Καθημερινής **Νίκος Βατόπουλος** θεωρεί ότι δεν πρόκειται απλώς για ένα κτίριο, αλλά για σύνθετο φαινόμενο, που δεν εξαντλείται ούτε στην αρχιτεκτονική ούτε στην πολεοδομία. «Η πολυκατοικία εμπεριέχει μια αντίφαση. Από τη μία πλευρά, συνδέεται με θετικές εξελίξεις της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας. Από την άλλη, φέρει πάνω της και αρνητικές αποτυπώσεις αυτής της εξέλιξης». Τα αρνητικά είναι μπροστά στα μάτια όλων. «Η οικοδομική ασφυξία, το πολεοδομικό χάος, το βαρύ οικολογικό αποτύπωμα, η συσσώρευση αυτοκινήτων, η πίεση στον δημόσιο χώρο. Μια εικόνα που, αν την δεις από ψηλά, μοιάζει με αυτό που όλοι λίγο-πολύ έχουμε πει κάποια στιγμή: μια αχανής, κουρασμένη θάλασσα από μπετόν».

Κι όμως, ο Βατόπουλος δεν μένει εκεί. Στέκεται απέναντι σ' αυτό που περιγράφει ως «μια ρητορική δαιμονοποίησης της πολυκατοικίας». Δεν επιχειρεί να την εξωραΐσει, αλλά επιμένει σε κάτι πιο δύσκολο: «Θέλω να την καταλάβω. Γιατί δεν μπορείς να διαγράψεις έναν τύπο κατοικίας που υιοθετήθηκε σχεδόν από το σύνολο της κοινωνίας επί σειρά δεκαετιών. Αν επικράτησε τόσο καθολικά, σημαίνει κάτι, ότι λειτούργησε σε ένα σημείο».

Η τομή έρχεται το 1929 και δεν είναι απλώς ένας νόμος, αλλά η στιγμή που «τακτοποιεί τα ζητήματα της οριζοντίου ιδιοκτησίας, ανοίγοντας τον δρόμο για την πο-

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

128

λυϊδιοκτησία. Μέχρι τότε υπήρχαν πολυκατοικίες, αλλά δεν υπήρχε το νομικό πλαίσιο. Το '29 είναι ουσιαστικά η γενεσιουργός πράξη της πολυκατοικίας από πλευράς του κράτους». Η δεκαετία του '20, με την έλευση των προσφύγων, λειτουργεί σαν αντιδραστήρας: ο μηχανισμός που πυροδότησε την οικονομία πίεσε το κράτος να αντιδράσει και δημιούργησε νέους οικιστικούς μηχανισμούς. Παρ' όλα αυτά, η πολυκατοικία δεν ήταν εξαρχής λαϊκός τύπος κατοικίας. Στον Μεσοπόλεμο αφορούσε κυρίως τα μεσοαστικά και μεγαλοαστικά στρώματα. «Η εργατική τάξη έμενε ακόμα στα μονόροφα σπιτάκια. Αντίθετα, οι πολυκατοικίες του '30, ιδίως σε περιοχές όπως το Κολωνάκι, ενσωματώνουν τα δυτικά comforts: λουτρό, θέρμανση, εσωτερικές ανέσεις».

Αντιπαροχή: ένας λαϊκός καπιταλισμός

Η μεγάλη ανατροπή έρχεται με την αντιπαροχή, όταν η πολυκατοικία περνά από την αστική άνεση στη μαζική παραγωγή. Ο Νίκος Βατόπουλος το περιγράφει σαν κοινωνικό πείραμα: «Έχουμε την εφαρμογή ενός λαϊκού καπιταλιστικού συστήματος. Το κράτος, είτε από αδυναμία είτε από επιλογή, αφήνει τη διευθέτηση του τεράστιου στεγαστικού ζητήματος στους εργολάβους». Αυτοί χτυπάνε την πόρτα των ιδιοκτητών και γίνεται μια διαρκής διαπραγματεύση του τύπου «Έχω δύο κόρες, πρέπει να τις προικίσω... τι θα μου δώσεις; Θέλω κι ένα μαγαζί». Μια «ουτοπία της κοινωνίας, μια μικρή συμφωνία που άλλαζε ζωές». Το σύστημα λειτουργεί σχεδόν χωρίς κεφάλαιο. Προπωλήσεις, δόσεις, προσωρινά παγώματα έργων – «σταματούσε για λίγο η πολυκατοικία για να πουλήσει κάνα διαμέρισμα ο εργολάβος και να συνεχίσει». Μια οικονομία που κινείται στον «αέρα», πλην αποτελεσματικά. «Αστικοποιήθηκαν ευρύτατα στρώματα του πληθυσμού. Άνθρωποι που είχαν ένα παλιό σπιτάκι βρέθηκαν με κάνα δυο διαμερίσματα κι ένα μαγαζί. Απέκτησαν εισόδημα, ασφάλεια, προοπτική. Και, κυρίως, άλλαξαν καθημερινότητα». Από τα διαμερίσματα της Βασιλίσσης Σοφίας, με αρχοντιά και κομφορ, μέχρι τις λαϊκές πολυκατοικίες με κακά υλικά που κακογερνάνε: «Μια κοινωνική διαστρωμάτωση αποτυπωμένη σε μπετόν».

Σήμερα αυτή η διαφοροποίηση μοιάζει να δίνει τη θέση της σε μια νέα ομοιομορφία. Τα τελευταία χρόνια, με την αναθέρμανση της οικοδομής, εμφανίζεται μια γενιά πολυκατοικιών με γυάλινα μπαλκόνια, γκρι αποχρώσεις και πιο minimal αισθητική. Το ίδιο ύφος διαχέεται από τα παλιά αστικά κέντρα μέχρι τις λαϊκές συνοικίες. Για τον Βατόπουλο, αυτό δεν είναι μόνο αρχιτεκτονικό φαινόμενο, μα «ένδειξη μιας ευρύτερης σύγκλισης αισθητικών και κοινωνικών προτύπων».

Θρυμματίζοντας τα στερεότυπα

Η αρχιτέκτονισσα **Μυρτώ Κιούρη** έρχεται να ανατρέψει την εικόνα της Αθήνας ως τοιμεντούπολης. «Ναι, αν την κοιτάξεις από τον Λυκαβηττό, η πρώτη εικόνα είναι ένα σεντόνι τοιμεντού, με λίγο πράσινο, λίγους ανοιχτούς δημόσιους χώρους και μια αίσθηση ασφυξίας». Αρνείται να μείνει στην πρώτη ανάγνωση: «Οι άνθρωποι απολαμβάνουν πολύ περισσότερο τον δημόσιο χώρο όταν οι αποστάσεις είναι μικρές παρά όταν είναι μεγάλες».

Δεν μπορείς να διαγράψεις έναν
τύπο κατοικίας που υιοθετήθηκε
σχεδόν από το σύνολο της κοινωνίας
επί σειρά δεκαετιών
Ν. Βατόπουλος

2

© ZYOURA.GR, M.SAPPH

Η ασχήμια δεν είναι
η ίδια η μοντέρνα πόλη.
Είναι η εγκατάλειψή της.

Μ. Κιούρτη

5

© ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΖΑΒΟΣ

Για δεκαετίες, η πολυκατοικία
λειτούργησε ως δοχείο διαταξικό-
τητας. Σήμερα, το ίδιο
αυτό δοχείο μπορεί να γίνει
μηχανή εκτόπισης.
Θ. Μαλούτας

ΑΘΗΝΑ
**City
LIVES2**

130

Η συνήθης κατηγορία υποστηρίζει ότι μας λείπουν οι μεγάλες πλατείες, τα μεγάλα πάρκα, οι ανοιχτές χειρονομίες της μεγαλούπολης. Η Κιούρτη αρνείται αυτή τη λογική: οι μεγάλοι δημόσιοι χώροι δεν είναι αυτομάτως πιο ανθρώπινοι – πόλεις όπως η Νέα Υόρκη ή το Λονδίνο «υποφέρουν από μεγάλους δημόσιους χώρους που μπορεί να είναι εντυπωσιακοί, επιβλητικοί, φτιαγμένοι με γενναιοδωρία, αλλά δεν σου δίνουν πάντα την αίσθηση της ζεστασιάς, το να νιώσεις οικεία, να θες να σταθείς, να κατοικήσεις πραγματικά τον χώρο. Μπορεί να σε εντυπωσιάζουν, αλλά δεν σε αγκαλιάζουν».

Αμέσως μετατοπίζει τη συζήτηση από την ποσότητα του χώρου στο νόημα του ωραίου. «Μπορεί να θεωρούμε πράγματα ωραία επειδή έχουμε μάθει να τα θεωρούμε ωραία», παρατηρεί, «επειδή τα έχουμε συνδέσει με πλούσιες χώρες, με ακριβές αστικές εικόνες, με μια επιβλημένη διεθνή αισθητική. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ζούμε ευχάριστα σε τέτοια περιβάλλοντα». Η ομορφιά δεν είναι αντικειμενική. «Κι αν η εκπαίδευσή μας έγινε με λάθος πρότυπα, το πρόβλημα δεν είναι η Αθήνα, είναι το βλέμμα με το οποίο την κοιτάμε».

Η Κιούρτη συμπληρώνει με μια απρόσμενη φράση: «Η Αθήνα είναι μια πολυώροφη Σαντορίνη». Θέλει να περιγράψει μια πόλη που δεν φτιάχτηκε από έναν κεντρικό σχεδιαστή, αλλά από τους πολλούς. «Όλοι οι προνεωτερικοί οικισμοί φτιάχονταν από κοινότητες. Έχτιζε ο ένας εδώ, λίγο πιο κάτω ο άλλος. Υπήρχε μια οργανικότητα στην ανάπτυξη – όχι η ψυχρή επιβολή μιας τάξης από τα πάνω, αλλά η συσσώρευση χιλιάδων μικρών αποφάσεων. Η Αθήνα είναι ακριβώς αυτό: η συσσώρευση των αποφάσεων όλων μας, καλών και κακών, ωραίων και άοχμων, συνειτών και αλόγιστων. Γι' αυτό έχει αυτόν τον παλμό που δεν αντιγράφεται – δεν τον σχεδίασε κανείς, απλώς βγήκε».

Όταν η συζήτηση πάει στην ομοιομορφία, αφού τονίζει ότι «είναι ένα βαρετό πράγμα», αναγνωρίζει ότι η πόλη έχει βρει «μια παράξενη ισορροπία, όπου τα πράγματα δεν είναι τελείως τρελά, αλλά δεν είναι και νεκρά από την υπερβολική τάξη. Για μένα ωραίο είναι να βλέπω τις ζωές των ανθρώπων όταν περπατάω στην πόλη – κι όχι να βλέπω διακοσμητικά. Να μπορεί ο κάθε άνθρωπος να κάνει ένα σπίτι κάπως λίγο προσαρμοσμένο στον εαυτό του, ακόμη κι αν αυτό δημιουργεί μια ορισμένη αίσθηση χάους. Η κοινωνία, άλλωστε, δεν είναι λίγο χαοτική; Πρέπει να αντέχουμε τη διαφορετικότητα και το λίγο χαοτικό». Και γι' αυτό ακριβώς πιστεύει ότι αυτό που έχει κατακτηθεί στην Αθήνα «πολλές πόλεις το ζηλεύουν: το ότι είναι ζωντανή, ενδιαφέρουσα, γοπητική, με αυτές τις πυκνότητες και την έντονη παρουσία των ανθρώπων. Δεν είναι παράδεισος, αλλά ούτε και φαβέλα. Όλα είναι συγκριτικά σε αυτή τη ζωή».

Πώς εξελίσσεις αυτό που έχεις χωρίς να το μισείς και χωρίς να το διαλύεις; «Η Αθήνα πάσχει από τη σχέση της με τη συντήρηση. Ή φαντασιωνόμαστε ότι θα βάλουμε μπουλντόζα να τα διαλύσουμε όλα, ή τα παρατάμε να ρημάξουν. Δεν υπάρχει μέση κουλτούρα φροντίδας, η καθημερινή, ανιαρή, απαραίτητη πράξη τού να κρατάς όρθιο αυτό που έχεις. Αυτό κάνει άοχητη την Αθήνα». Κι αρχίζει να απαριθμεί: «Σκιωμένες τέντες, αφρόντιστες όψεις, σωληνώσεις από κλιματιστικά που περνούν με απαίσιο τρόπο πάνω στις προσόψεις. Η ασχήμια δεν είναι η ίδια η μοντέρνα πόλη. Είναι η εγκατάλειψή της».

Προτού κλείσει, επιστρέφει στον παλιό ελληνικό κινηματογράφο, στις ταινίες του

΄60, όταν η πολυκατοικία ήταν ακόμη υποσχεση. Θυμίζει το «Θα με κάνεις βασίλισσα» και τη λαχτάρα του ρετιρέ, της μοντέρνας ζωής, της καινούργιας πολυκατοικίας. «Τότε δεν τη μισούσαν. Τη λαχταρούσαν. Γιατί τη μισούμε σήμερα; Γιατί δεν έχουμε συντηρήσει τις πολυκατοικίες. Τότε όλοι με χαρά γκρέμισαν τα νεοκλασικά τους για να πάνε στο ωραίο μοντέρνο διαμέρισμα. Η Αθήνα ήταν πανέμορφη, μοντέρνα πόλη, από τις πιο ενδιαφέρουσες».

Η πρότασή της; «Ποιότητα στα υλικά, επιστροφή στον μοντερνισμό ως παράδοση της πόλης και πίστη ξανά στη σημασία των κανόνων. Όχι λιγότερη ελευθερία, αλλά ελευθερία με σεβασμό για τους άλλους. Η αρχιτεκτονική είναι σαν μαγειρική – όπως δεν βάζεις κακά υλικά στο φαγητό, έτσι δεν γεμίζεις την πόλη με ψεύτικες απομιμήσεις. Όχι laminate που προσομοιώνεται ξύλο, όχι πλακάκια που υποδύονται μάρμαρο. Πραγματικά υλικά, τιμία, ακόμη κι αν είναι απλά και φθηνά. Το πέυκο μπορεί να είναι ένα πάρα πολύ ωραίο υλικό, φθινό, οικονομικό, ποιοτικό».

Η πολυκατοικία ως κοινωνικός μηχανισμός

Η αρχιτεκτονική ανάλυση σταματά εκεί που αρχίζει η γεωγραφία της ανισότητας. Η πολυκατοικία δεν είναι μόνο ένα αντικείμενο που κοιτάμε ή συντηρούμε, αλλά κι ένας μηχανισμός που κατανέμει. Ποιος μένει πού, ποιος αποκλείεται από πού. Κι αυτό το ερώτημα δεν το απαντά η αρχιτεκτονική.

Ο καθηγητής Κοινωνικής Γεωγραφίας **Θωμάς Μαλούτας** μεταφέρει τη συζήτηση στο σημείο όπου αυτός ο οργανισμός πιέζεται σήμερα περισσότερο: στη στέγη, στην αγορά και στην κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας. Γιατί η πολυκατοικία είναι και ένας κοινωνικός μηχανισμός που επί δεκαετίες ενσωμάτωνε, στέγαζε, ανακάτευε κοινωνικά στρώματα και κρατούσε μέσα στην πόλη ανθρώπους που αλλιώς θα είχαν σπρωχτεί πολύ νωρίτερα στην περιφέρεια. Σήμερα, αυτός ο μηχανισμός αλλάζει φορά.

«Σήμερα χτίζονται σπίτια, παράγονται κατοικίες, αλλά δεν είναι προσιτές. Παράγονται πολυτελείς κατοικίες για εύπορους καταναλωτές ή για επενδυτές. Με βάση στοιχεία της ΑΑΔΕ, μόνο το 15% των μεταβιβάσεων αφορούσε πρώτες κατοικίες, ενώ όλες οι άλλες ουσιαστικά αφορούσαν επενδυτικά προϊόντα. Η αγορά δεν υπηρετεί πια πρωτίστως την κατοίκηση». Ο Μαλούτας εκτιμά ότι χωρίς ακριβή εικόνα του στεγαστικού αποθέματος, σοβαρή πολιτική δεν γίνεται – και ζητάει «ένα παρατηρητήριο κατοικίας, γιατί πριν μιλήσεις για λύσεις, πρέπει να μάθεις τι ακριβώς έχεις». Η στόχευση πρέπει να είναι καθαρή: «νέα νοικοκυριά, νοικοκυριά με τους λιγότερους πόρους. Γιατί πάνω από το 90% των πολιτικών αφορούν τους ιδιοκτήτες» – το πολιτικό σύστημα σκέφτεται πρώτα εκείνον που έχει ήδη ιδιοκτησία.

Υπάρχει και η αγορά που «καταπίνει τις όποιες παρεμβάσεις». Όταν δίνεις επιδοματική ενίσχυση, η αγορά το διαβάζει ως αύξηση αγοραστικής δύναμης και «πάρα πολύ γρήγορα τα καταπίνει και ανεβάζει τις τιμές. Το είδαμε με τα “Σπίτι Μου Ι” και “Σπίτι Μου ΙΙ”. Δεν αρκεί να ρίξεις χρήμα. Χρειάζονται και τρεις-τέσσερις άλλες ρυθμίσεις που θα συγκρατούν τις παρενέργειες». Και επειδή δεν υπάρχει μεγάλο δημόσιο απόθεμα, η ελληνική ιδιομορφία είναι άλλη: «Έχεις ένα τεράστιο απόθεμα που βρίσκεται στα χέρια μικρών ιδιοκτητών. Το ερώτημα δεν είναι

μόνο τι θα κάνει το κράτος μόνο του, αλλά πώς μπορείς αυτούς να τους κάνεις συμμάχους. Να πεις στον μικροϊδιοκτήτη, που είναι κατά βάση συντηρητικός νοικοκύρης, κάτι απλό: Εδώ σ' το έχω εξασφαλισμένο για 10 χρόνια. Μια σταθερή, λιγότερο θεαματική, αλλά ασφαλή απόδοση – ώστε η μικρή ιδιοκτησία να ξαναγίνει εργαλείο κοινωνικής ισορροπίας και όχι αποκλειστικά εργαλείο κερδοσκοπίας».

«Η στεγαστική κρίση μπήκε στο τραπέζι στο τέλος της δεκαετίας του 2010, με την τουριστικοποίηση», λέει. Η μεγάλη αναστάτωση δεν γίνεται στα άκρα («το Ψυχικό έχει παραμείνει Ψυχικό, η Δραπετσώνα έχει παραμείνει Δραπετσώνα»), αλλά στις ζώνες ανάμεσα, ιδίως στο κέντρο. Εκεί κάθε γειτονιά ακολουθεί τη δική της τροχιά: «το Κουκάκι ξεκίνησε από μεσαία κατάσταση, έπεσε και ξαναέβηκε, η Κυψέλη κατέβηκε περισσότερο και τώρα βρίσκεται ξανά σε ανοδική πορεία, τα Πατήσια κατέβηκαν πάρα πολύ χαμηλά και τελευταία έχουν τσιμπήσει λιγάκι προς τα πάνω».

Το πιο οξύ κομμάτι της σκέψης του αφορά τον ρόλο της ίδιας της πολυκατοικίας σε αυτές τις μεταβολές. Για χρόνια πίστευε ότι η Αθήνα είναι σχεδόν «ungentrifiable». Κι ο λόγος ήταν η πολυκατοικία – πιο συγκεκριμένα, το χαμηλό κομμάτι της: το ημιυπόγειο, το μικρό ισόγειο, ο φθηνός χώρος χωρίς ήλιο και θέα, που δεν ενδιέφερε τον επενδυτή. Η πολυκατοικία, με την εσωτερική κοινωνική της διαστρωμάτωση, κρατούσε μέσα της στρώματα που δεν μπορούσαν εύκολα να εκτοπιστούν. Αυτό άλλαξε όταν μπήκε το Airbnb, η Golden Visa και οι επενδυτικές βλέψεις πάνω στην παλιά κατοικία. Τότε το μικρό, σκοτεινό, ασήμαντο διαμέρισμα έπαψε να είναι άχρηστο κι έγινε «επενδυτικό προϊόν». Αν ρίξεις «δέκα χιλιάδικα και το σουλουπώσεις, από τα 150 ευρώ που έπαιρνες από έναν φτωχό ενοικιαστή μπορείς να φτάσεις στα 600. Η αθηναϊκή πολυκατοικία, που κάποτε ήταν φραγμός στον εξευγενισμό, αρχίζει να καταρρέει ως φραγμός και να μετατρέπεται στον φορέα της εκτόπισης».

Τον λογαριασμό τον πληρώνει ο άνθρωπος που έμεινε εκεί πριν. «Ο Πακιστανός θα φύγει από την Κυψέλη προς τα Πατήσια και μετά πιο πέρα. Αυτό είναι η περιφερειοποίηση της φτώχειας – κάτι που σε άλλες πόλεις έχει καταγραφεί εδώ και δεκαετίες, τώρα φαίνεται και στην Αθήνα με μεγαλύτερη καθαρότητα».

Οι λύσεις υπάρχουν, αλλά δεν πρόκειται να έρθουν ούτε αυτόματα από την αγορά ούτε με αποσπασματικά επιδόματα. Χρειάζονται στοιχεία, στόχευση, νέα εργαλεία, ρυθμίσεις που να μη «καταπίνονται» αμέσως, κυρίως μια καθαρή παραδοχή: Η κατοικία δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως εμπόρευμα. Και περιγράφει τη στιγμή που η Αθήνα χάνει ένα παλιό της προστατευτικό δίχτυ: Για δεκαετίες, η πολυκατοικία λειτούργησε ως μηχανισμός ένταξης, ως φράγμα, ως δοχείο διαταξικότητας. Σήμερα, το ίδιο αυτό δοχείο μπορεί να γίνει μηχανή εκτόπισης. Κι εκεί ακριβώς κρίνεται η επόμενη μάχη της πόλης. ■

AKRA AMINTA 12
ATHINA 116 35
GREECE

Όταν η κουζίνα γίνεται σκηνή

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Της ΜΥΡΤΩΣ ΚΙΟΥΡΤΗ - Φωτό: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ - Τρισδιάστατη κάτοψη: COCOMOY

- Καλησπέρα σας, εστιατόριο Άκρα.
- Γεια σας, θα θέλαμε να κάνουμε μια κράτηση για πέντε άτομα.
- Δυστυχώς δεν μπορείτε να καθίσετε πέντε άτομα μαζί στα τραπέζια της κυρίως σάλας. Μόνο μέχρι τέσσερις μπορούμε να εξυπηρετήσουμε.
- Μα πώς είναι δυνατόν; Δεν μπορούμε να ενώσουμε δύο τραπέζια;
- Όχι, δεν μπορούμε να αλλάξουμε τη διάταξη των τραπεζιών στα Άκρα.

Σε μια εποχή όπου συνηθίζεται να πιστεύουμε πως το καλό service συνεπάγεται «ό,τι θέλει ο πελάτης», ένας τέτοιος περιορισμός μοιάζει παράδοξος. Κατά καιρούς φίλοι και γνωστοί που είχαν αντίστοιχες στιχομυθίες με το εστιατόριο μού μετέφεραν πόσο τους είχε παραξενέψει αρχικά μια τέτοια άρνηση, αλλά και πόσο εκτίμησαν τελικά την ιδιαίτερη διάταξη του χώρου όταν έζησαν την εμπειρία των Άκρων από κοντά.

Όταν η αρχιτεκτονική γίνεται μέρος της γαστρονομίας

Στην Αθήνα υπάρχει μια πολύ ενδιαφέρουσα παράδοση τροφής στον δημόσιο χώρο, που αναγνωρίζεται διεθνώς ως στοιχείο της ταυτότητας της. Τον τελευταίο καιρό παρατηρούμε με χαρά να ανοίγουν ολοένα και πιο ενδιαφέροντα νέα εστιατόρια στην πόλη. Συχνά, όμως, διαπιστώνω πως οι ιδιοκτήτες δεν δίνουν τη σημασία που θα άξιζε στην αρχιτεκτονική του χώρου τους.

Θεωρούν ότι η ατμόσφαιρα ενός εστιατορίου φτιάχνεται με ωραία υλικά και design έπιπλα ή πως μπορούν να σχεδιάσουν το κατάστημά τους μόνοι, χωρίς αρχιτέκτονα.

Αυτό όμως είναι επιδερμικό ως προσέγγιση, με συνέπεια οι περισσότεροι χώροι να μοιάζουν μεταξύ τους και να μην έχουν ενδιαφέρον. Οι Έλληνες επιχειρηματίες της εστίασης έχουν να πουν πολλά και σημαντικά, τα οποία δεν εκφράζονται μόνο μέσα από την τροφή, αλλά και από το πώς θα διαμορφώσουν συνολικά την εμπειρία του να τρως σε ένα εστιατόριο.

Ένας από τους πιο βασικούς όρους της αρχιτεκτονικής είναι η λέξη «σύνθεση». Ένα αρχιτεκτονικό έργο είναι μια «σύνθεση», ακριβώς όπως ένα μουσικό κομμάτι. Η ραχοκοκαλιά της σύνθεσης είναι πάντα η κάτοψη, η διάταξη του χώρου, γιατί εκεί ορίζονται οι θέσεις και οι σχέσεις των σωμάτων.

Ο σχεδιασμός της κάτοψης ενός εστιατορίου θα έπρεπε να υπερβαίνει κατά πολύ το πώς εξυπηρετούνται οι λειτουργίες του. Η κάτοψη θα πρέπει να σχεδιάζεται ως ιδεόγραμμα. Έπιπλα, υλικά, χρώματα, φώτα και μορφές οφείλουν να υπακούν και να ενισχύουν την κεντρική ιδέα που εκφράζει η κάτοψη. Έτσι ο χώρος θα προσφέρει μια εμπειρία πολύ πιο πλούσια και βαθιά από απλώς ένα καλάζ ωραιών και συχνά ασύνδετων μεταξύ τους στοιχείων.

Το τελευταίο διάστημα βλέπουμε πως όλο και περισσότερα εστιατόρια ανοίγουν την κουζίνα τους προς τη σάλα του φαγητού. Η ανοιχτή κουζίνα δεν είναι απλώς μια λειτουργική επιλογή στην κάτοψη του χώρου, ούτε μια «μόδα» που πρέπει να ακολουθήσουμε. Είναι μια διάταξη που φέρει σημασίες τις οποίες, αν κατανοήσουμε, μπορούμε να τις εξελίξουμε δημιουργικά.

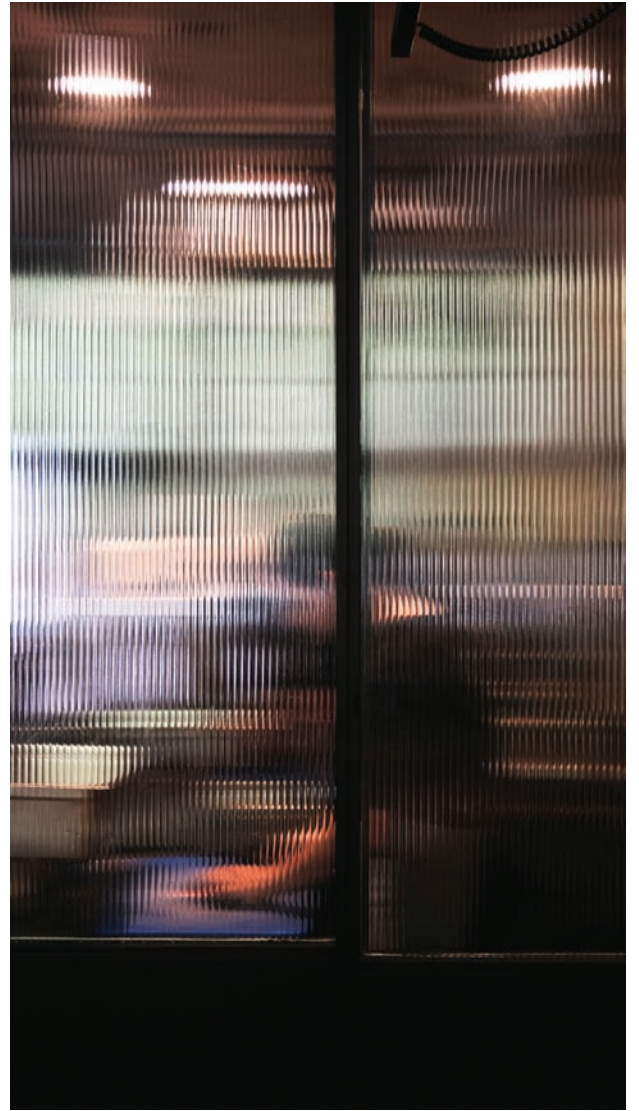
Μέχρι τον 19ο αιώνα οι χρήσεις και οι δράσεις, είτε στις κατοικίες είτε στους επαγγελματικούς χώρους, διακρίνονταν σε επιμέρους δωμάτια με σαφώς προσδιορισμένα όρια, τοίχους και πόρτες. Οι κουζίνες στα εστιατόρια ακολουθούσαν την ίδια λογική και χωροθετούνταν σε δωμάτια αυστηρά διακεκριμένα από τη σάλα του φαγητού. Η διάταξη κατάγεται από τα παλάτια και τις αυλές των ευγενών. Αυτοί που τρώνε όχι μόνο δεν βλέπουν εκείνους που μαγειρεύουν, αλλά ανάμεσά τους αναπτύσσεται ένα ολόκληρο σύστημα διαδρόμων και προθαλάμων, προκειμένου οι δύο τάξεις, άρχουσα και υπηρετικό προσωπικό, να μη συναντιούνται ποτέ.

Τις αυστηρές αυτές διακρίσεις, ταξικές και χωρικές, έρχεται να ανατρέψει ο 20ός αιώνας με τα κοινωνικά κινήματα του εκδημοκρατισμού που εκφράστηκαν στην αρχιτεκτονική με το Μοντέρνο Κίνημα και το ονομαζόμενο «open plan». Η ανοιχτή κάτοψη καταργεί τους τοίχους, δηλαδή τους φραγμούς, και αντίστοιχα τις κατεστημένες ιεραρχίες, επιτρέπει πιο ελεύθερη κίνηση στον χώρο, μείξη χρήσεων, απελευθερώνει τις θεάσεις, ρευστοποιεί τα όρια.

Στα εστιατόρια, η εφαρμογή του open plan οδήγησε σε μια νέα σχέση ανάμεσα στην κουζίνα και τη σάλα του φαγητού και αντίστοιχα ανάμεσα στους θαμώνες και τους μάγειρες. Σταδιακά η δράση της μαγειρικής μετασχηματίστηκε από υπηρεσία σε δημιουργική διαδικασία, την οποία παρακολουθούν οι θαμώνες, όπως οι θεατές μια θεατρική παράσταση.

Πρόσφατα σχεδίασα για τον Γιάννη Λουκάκη, έναν από τους σημαντικότερους Έλληνες μάγειρες, και τον Σπύρο Πεδιαδιτάκη, κορυφαίο ζαχαροπλάστη, τα Άκρα, έργο με το οποίο επιχειρήσαμε να εξελίξουμε και να επαναπροδιορίσουμε δημιουργικά τη διάταξη της ανοιχτής κουζίνας. Στα Άκρα η δράση της μαγειρικής δεν περιορίζεται σε μια συγκεκριμένη περιοχή του εστιατορίου, αντιθέτως, διαχέεται σε ολόκληρο τον χώρο, σε πάγκους που

αναπτύσσονται στους περιμετρικούς τοίχους περιτριγυρίζοντας τα τραπέζια των θαμώνων, που έχουν τοποθετηθεί στο κέντρο.

Ο μάγειρας καταλαμβάνει τους πάγκους σε σχήμα Γ μπαίνοντας αριστερά, και ο ζαχαροπλάστης το άλλο Γ των πάγκων, μπαίνοντας δεξιά. Το όνομα του εστιατορίου προκύπτει από αυτούς τους δύο πάγκους σχήματος Γ που μπαίνουν στις άκρες του χώρου και μας αγκαλιάζουν.

Η απόσταση ανάμεσα στους πάγκους και τα τραπέζια είναι ελάχιστη και δεν μεσολαβεί κανένα διαχωριστικό. Η αίσθηση που έχει κανείς είναι πως τρώει στο κέντρο μιας μεγάλης κουζίνας. Δεν υπάρχει καθόλου διακόσμηση. Όλα εδω είναι χρηστικά. Η αισθητική απόλαυση προκύπτει μόνο παρακολουθώντας την ίδια τη δράση της μαγειρικής και χάρη στην εγγύτητα και το αδιαμεσολάβητο ανάμεσα σ' αυτούς που τρώνε και σ' εκείνους που μαγειρεύουν.

Έχει καταργηθεί η διάκριση ανάμεσα στη σκηνή, όπου συμβαίνει η μαγειρική, και την πλατεία του θεάτρου, όπου κάθονται οι θεατές. Άλλες φορές νιώθουμε ότι έχουμε όλοι μαζί ανέβει στη σκηνή κι άλλες ότι οι μάγειρες έχουν κατέβει στην πλατεία κοντά μας. Η διάταξη αντικατοπτρίζει τη σημασία που αποδίδουν οι δύο ιδιοκτήτες στην κοινωνική διάσταση της τροφής, στην αξία της κοινότητας και της συμμετοχής.

Η συγκεκριμένη δομή κάτοψης είναι απολαυστική αλλά απαιτητική. Έπρεπε καταρχάς να επανεφεύρουμε όλες τις κινήσεις που επιτρέπουν να λειτουργήσει σωστά ένα εστιατόριο υψηλής γαστρονομίας. Κινήσεις που συνήθως γίνονται μηχανικά σε μια συνηθισμένη κάτοψη χάρη σε παμπάλαια πρωτόκολλα λειτουργίας των εστιατορίων, εδω έπρεπε να ανασχεδιαστούν με διαφορετικό τρόπο.

Τα τραπέζια είναι αναγκαστικά λίγα, σχετικά μικρά, με ελάχιστες αποστάσεις μεταξύ τους. Αντίστοιχα, ο χώρος ανάμεσα στα τραπέζια και τους πάγκους είναι ο ελάχιστος απαιτούμενος για να δουλεύει σωστά το προσωπικό.

Συνεπώς, εδω όλοι πρέπει να ελέγχουν το σώμα τους. Οι μάγειρες πρέπει να δουλεύουν προσεκτικά για να μη χτυπήσουν κάποιον από τους θαμώνες. Οι επισκέπτες επίσης πρέπει να προσέχουν τις κινήσεις τους και τη θέση από τα καθίσματά τους, για να μην εμποδίζουν τη λειτουργία του εστιατορίου.

Τα καθίσματα αγοράστηκαν από βιοτεχνία που κατασκευάζει καρέκλες για δημόσια σχολεία. Η διάταξη των τραπέζοκαθισμάτων και οι μαθητικές καρέκλες σου θυμίζουν εκ προθέσεως πως οφείλεις να πειθαρχείς το σώμα

Ένας από τους πιο βασικούς όρους της αρχιτεκτονικής είναι η λέξη «σύνθεση». Ένα αρχιτεκτονικό έργο είναι μια «σύνθεση». Η ραχοκοκαλιά της σύνθεσης είναι η κάτοψη, η διάταξη του χώρου, γιατί εκεί ορίζονται οι θέσεις των σωμάτων.

σου, όπως στο σχολείο. Τα έπιπλα αυτά, επίσης υποδοριώς, λένε πως αυτοί που μαγειρεύουν εδω δεν σε υπηρετούν, παίζουν τον ρόλο του δασκάλου: σε φροντίζουν και ταυτόχρονα σε εισάγουν στην τέχνη της γαστρονομίας. Η αντίθεση ανάμεσα στην αυστηρή πειθαρχική διάταξη του χώρου και την κινητικότητα, πληθωρικότητα και ορμητικότητα της μαγειρικής πράξης αυξάνει την αισθητική απόλαυση. Η συνθήκη εκφράζει την επιθυμία των δύο ιδιοκτητών να αναζητήσουν μια νέα ισορροπία ανάμεσα σ' αυτές τις αντιθετικές έννοιες, κάτι που εκφράζεται και με το όνομα του μαγαζιού. Το έργο εξελίσσει κατά κάποιον τρόπο τις πολιτισμικές ανατροπές του Μάν του '68. Η κάτοψη λέει: σου ανοίγουμε την κουζίνα μας, αλλά κι εσύ πρέπει να σεβαστείς τους κανόνες μας. Ή αλλιώς: η απόλαυση κορυφώνεται όταν η άρση των περιορισμών συνοδεύεται από αυτοπειθαρχία.

Η κάτοψη είναι δυνατή και εκφραστική όλων αυτών που θέλουν να μας πουν οι ιδιοκτήτες. Γι' αυτό αποφάσισαν η κάτοψη να γίνει το λογότυπο του εστιατορίου τους. Η αντιουμβατική κάτοψη έχει δεχτεί και θετικές και αρνητικές κριτικές, όπως άλλωστε κάθε τι πειραματικό. Περιγράφεται πάντως από πολλούς θαμώνες ως «μοναδική», ενώ έχει διακριθεί από σημαντικά περιοδικά αρχιτεκτονικής και διεθνή μέσα όπως το *Guide Michelin* και οι *New York Times*. ■

Micro living και smart να ζεις καλύτερα

ΑΠΟ ΕΞΥΠΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗΣ ΜΕΧΡΙ ΦΩΤΕΙΝΑ ΣΤΟΥΝΤΙΟ ΜΕ ΚΑΘΑΡΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ, ΤΑ

Της **ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΚΑΜΠΟΣΟΥ**

Τα τετραγωνικά μικραίνουν, αλλά οι απαιτήσεις μας από το σπίτι μεγαλώνουν. Στις μεγάλες πόλεις της Ευρώπης –κι όλο και περισσότερο και στην Αθήνα– το micro living εξελίσσεται από αναγκαστική λύση σε συνειδητή επιλογή. Για την Gen Z και τους νεότερους Millennials, το μικρό σπίτι δεν είναι πια το στενόχωρο στούντιο που θυμόμαστε από παλιά, αυτό το ένα δωμάτιο, με την κουζίνα στριμωγμένη στη γωνία και το κρεβάτι που καταλαμβάνει σχεδόν όλο τον χώρο. Αντίθετα, είναι ένας ευέλικτος μικρόκοσμος, σχεδιασμένος με τρόπο που μεγιστοποιεί κάθε εκατοστό.

Η νέα γενιά άλλωστε, μεγαλώνει σε μια πραγματικότητα όπου οι τιμές των ακινήτων και των ενοικίων ανεβαίνουν συνεχώς, ενώ η ζωή στο κέντρο της πόλης παραμένει ελκυστική. Το αποτέλεσμα; Μια πολύ συγκεκριμένη προσέγγιση στην κατοίκηση, με λιγότερα τετραγωνικά, περισσότερη λειτουργικότητα, πολυμορφικά έπιπλα, αποθηκευτικούς χώρους κρυμμένους μέσα στους τοίχους, κρεβάτια που μετατρέπονται σε καναπέδες και διάφορα τρικ που κάνουν τον χώρο να δείχνει διπλάσιος – και βέβαια όλα αυτά όχι σε βάρος της αισθητικής και της άνεσης.

Ο καλός σχεδιασμός, η τεχνολογία και η νέα αρχιτεκτονική ματιά μετατρέπουν τα λίγα τετραγωνικά σε χώρους που δεν στερούνται ποιότητα ζωής. Δεν είναι τυχαίο ότι ολόκληρες εταιρείες και startups διεθνώς ειδικεύονται πλέον σε αυτό το μοντέλο κατοικίας, δημιουργώντας διαμερίσματα που απευθύνονται κυρίως σε νέους επαγγελματίες, digital nomads, φοιτητές και ανθρώπους που θέλουν να ζουν στο κέντρο της πόλης, χωρίς να δεσμεύονται από μεγάλα σπίτια.

Πώς σχεδιάζεται όμως ένα σπίτι λίγων τετραγωνικών ώστε να είναι πραγματικά λειτουργικό; Και τι είναι αυτό που κάνει τη νέα γενιά να προχωράει στην ενοίκηση, όχι μόνο από ανάγκη αλλά κι από επιλογή;

Κίμωνας
Αλεξανδρόπουλος
ιδιοκτήτης του
Hey You Homes

design: Η τέχνη του σε λιγότερα τετραγωνικά

ΛΙΓΑ ΤΕΤΡΑΓΩΝΙΚΑ ΜΕΤΑΤΡΕΠΟΝΤΑΙ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥΣ ΜΙΚΡΟΚΟΣΜΟΥΣ

Ο Κίμωνας Αλεξανδρόπουλος, δικηγόρος και ιδιοκτήτης της εταιρείας διαχείρισης μικρών κατοικιών **Hey You Homes**, μας εξηγεί γιατί η Gen Z επιλέγει λιγότερα τετραγωνικά, πώς τα micro apartments επαναπροσδιορίζουν την έννοια του «σπιτιού» στη σύγχρονη Αθήνα αλλά και πώς ένας μικρός χώρος μπορεί να μετατραπεί σε πραγματικό σπίτι.

— Ζούμε σε μικρότερα σπίτια επειδή είναι τάση ή επειδή είναι ανάγκη;

Ισχύουν και τα δύο. Ένας λόγος είναι ότι αυξάνονται τα διαζύγια, οπότε όλο και περισσότεροι άνθρωποι καταλήγουν να ζουν μόνοι. Αυτό δημιουργεί μια ανάγκη για μικρότερα σπίτια, συχνά σε πιο κεντρικές περιοχές. Ένας άλλος λόγος είναι οι συγκοινωνίες. Σε πόλεις όπως το Λονδίνο, οι άνθρωποι μπορούν να ζουν στα προάστια και να φτάνουν γρήγορα στο κέντρο. Στην Αθήνα αυτό είναι πιο δύσκολο να συμβεί, οπότε πολλοί επιλέγουν να ζουν πιο κεντρικά, ακόμη κι αν αυτό σημαίνει λιγότερα τετραγωνικά. Ο κόσμος ζυγίζει τα πράγματα: καλύτερη περιοχή, θέα, ανακαινισμένο σπίτι, αλλά μικρότερος χώρος.

— Βλέποντας ένα μικρό και παλιό σπίτι, τι είναι αυτό που σε κάνει να καταλάβεις ότι έχει προοπτική;

Πρώτα απ' όλα η πολυκατοικία η ίδια. Πέρα από το να βρίσκεται σε καλή περιοχή, είναι πολύ σημαντικό να έχει ασανσέρ. Αν δεν υπάρχει, τότε αυτομάτως το διαμέρισμα κάνει μεγάλο μέρος της προοπτικής του. Ένα δεύτερο στοιχείο είναι να υπάρχει μπαλκόνι, έστω και μικρό, υποτυπώδες. Το μπαλκόνι αλλάζει εντελώς την εμπειρία κατοίκησης ενός μικρού σπιτιού. Και φυσικά τα μεγάλα ανοίγματα. Το φυσικό φως είναι κάτι που το θέλουμε πάρα πολύ. Ο αέρας και ο φωτισμός είναι καθοριστικοί παράγοντες για την ποιότητα της καθημερινότητας μέσα σ' έναν χώρο. Ακόμα κι αν ένα διαμέρισμα είναι μικρό, αν έχει επαρκή αερισμό και φωτισμό, αυτό αναβαθμίζει σημαντικά το επίπεδο ζωής του ανθρώπου που ζει μέσα σ' αυτό.

— Έχει αλλάξει η έννοια της πολυτέλειας για έναν νέο που μένει σε μικρό σπίτι;

Ναι, έχει αλλάξει. Για έναν νέο σήμερα, πολυτέλεια σημαίνει καθαρές γραμμές. Δεν μιλάμε για ένα σπίτι περιοδικού που φοβάσαι να αγγίξεις. Η πολυτέλεια βρίσκεται

στην ισορροπία ανάμεσα στην αισθητική και τη λειτουργικότητα. Ένα σπίτι με καθαρούς χώρους, φωτεινά χρώματα και συχνά έναν ενιαίο χώρο όπου η κουζίνα και το σαλόνι συνυπάρχουν σε απόλυτη αρμονία, σήμερα θεωρείται ιδιαίτερα ελκυστικό.

— Αν έπρεπε να πεις το πιο έξυπνο τρικ για να δείχνει μεγαλύτερο ένα στούντιο 20-30 τετραγωνικών, ποιο θα ήταν αυτό;

Οι καθρέφτες, διότι μεγαλώνουν οπτικά τον χώρο και δημιουργούν βάθος. Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο είναι οι ανοιχτές αποχρώσεις στους τοίχους. Κατά τη γνώμη μου, είναι σωστό να υπάρχει μια βάση σε λευκές αποχρώσεις ή σε αποχρώσεις οπασμένου λευκού. Από εκεί και πέρα μπορείς να παίξεις με πιο έντονα χρώματα στα έπιπλα. Αλλά οι τοίχοι καλό είναι να παραμένουν φωτεινοί.

— Υπάρχει η αίσθηση της ιδιωτικότητας σε έναν πολύ μικρό χώρο;

Παρόλο που το open plan —οι ενιαίοι χώροι δηλαδή— είναι στη μόδα, ταυτόχρονα βλέπουμε και μια τάση επιστροφής στους πιο ξεκάθαρους διαχωρισμούς. Δηλαδή η κου-

1. Διαμέρισμα στον Πύργο Αθηνών

2. Διαμέρισμα στο Μετς

Πρώτα απ' όλα, τον χώρο πρέπει να τον ζούμε, όχι απλώς να τον φωτογραφίζουμε

ζίνα να αποκτή ξανά τον δικό της χώρο και το υπνοδωμάτιο να είναι κλειστό, ώστε να υπάρχει ιδιωτικότητα. Προσωπικά προτιμώ έναν συνδυασμό, δηλαδή τους ενιαίους χώρους, αλλά με έξυπνο διαχωριστικό σχεδιασμό. Με μεγάλα ανοίγματα για φως και αέρα και με λύσεις που δεν κλείνουν οπτικά τον χώρο. Για παράδειγμα, μια κουρτίνα ή ένα γυάλινο διαχωριστικό μπορεί να δημιουργήσει ιδιωτικότητα ανάμεσα στο υπνοδωμάτιο και τον υπόλοιπο χώρο χωρίς να κόβει την ορατότητα. Η ορατότητα είναι πολύ σημαντική σ' έναν μικρό χώρο.

— Πόσο μικρό μπορεί να είναι ένα σπίτι, χωρίς να γίνεται καταπιεστικό;

Κατά τη γνώμη μου, όταν το σπίτι είναι κάτω από 25 τετραγωνικά είναι πολύ δύσκολο να ζήσεις σε αυτό. Γιατί πρέπει να μπορείς να έχεις ένα διπλό κρεβάτι, ξεχωριστό μπάνιο, έναν χώρο καθιστικού, ένα σημείο για να φας και μια κουζίνα. Για να χωρέσουν όλα αυτά και να είναι λειτουργικά, τα 25 τετραγωνικά είναι περίπου το κατώτατο όριο.

— Η Gen Z τι ζητάει από ένα μικρό σπίτι;

Οι φοιτητές και γενικά οι νέοι ζητούν πάνω απ' όλα λειτουργικότητα. Θέλουν το σπίτι να βρίσκεται σε καλή και ασφαλή περιοχή — κάτι που ενδιαφέρει φυσικά και τους γονείς τους. Το δεύτερο πράγμα που ζητούν είναι να είναι πλήρως επιπλωμένο. Να μπορούν να μπουν μέσα και να ζήσουν χωρίς να χρειάζεται να αγοράσουν έπιπλα ή συσκευές. Θέλουν ένα σπίτι με όλες τις βασικές παροχές

— ψυγείο, κλιματιστικό, πλυντήριο, ακόμη και στεγνωτήριο.

— Υπάρχουν έξυπνες λύσεις που υπόσχονται περισσότερα τετραγωνικά, αλλά τελικά δεν είναι τόσο πρακτικές στην καθημερινότητα;

Οι κοκέτες και τα υπερβολικά πολυλειτουργικά έπιπλα. Για παράδειγμα κρεβάτια που σηκώνονται, γίνονται καναπέδες ή έχουν πολύπλοκους μηχανισμούς αποθήκευσης. Είναι αρκετά διαδεδομένα στο πλαίσιο του σκανδιναβικού στιλ και αισθητικά μπορεί να φαίνονται ωραία, αλλά στην πράξη, με τον χρόνο, αυτοί οι μηχανισμοί χαλάνε. Εγώ προτιμώ λύσεις που είναι και όμορφες και ανθεκτικές, ώστε ο ιδιοκτήτης να μη χρειάζεται να ασχολείται συνεχώς με επισκευές.

— Το να ζούμε σε μικρά σπίτια μάς κάνει πιο μινιμαλιστές;

Σε έναν βαθμό ναι, γιατί πρακτικά δεν χωράνε πολλά πράγματα. Αναγκαστικά αρχίζεις να κρατάς μόνο όσα χρειάζεσαι πραγματικά και να εκτιμάς τα αντικείμενα με αξία, και όχι με γνώμονα την προσωρινότητα.

— Ποια είναι τα πιο συνηθισμένα λάθη στη διαμόρφωση ενός μικρού σπιτιού που το κάνουν λιγότερο λειτουργικό;

Τα δύο πιο συχνά λάθη έχουν να κάνουν με τον φωτισμό και τις κουρτίνες. Ξεκινώντας από τον φωτισμό: πολλοί επιλέγουν ένα κεντρικό φωτιστικό, μια κεντρική λάμπα στο ταβάνι. Στην πραγματικότητα όμως ο χώρος λειτουργεί πολύ καλύτερα όταν ο φωτισμός είναι περιμετρικός. Επίσης, συχνά επιλέγονται ψυχροί φωτισμοί, αυτή η μπλε απόχρωση που δεν δημιουργεί ζεστή ατμόσφαιρα στο σπίτι. Το ιδανικό είναι ένα θερμό φως, πιο κοντά στο φυσικό φως της ημέρας. Όσο για τις κουρτίνες, πρέπει να «αγκαλιάζουν» τον χώρο. Όταν καλύπτουν μόνο την μπαλκονόπορτα, δηλαδή μόνο το αλουμίνιο, ο χώρος φαίνεται μικρότερος. Η κουρτίνα πρέπει να απλώνεται σε όλο το άνοιγμα και να πάνει και μέρος του τοίχου, ώστε να μεγαλώνει οπτικά τον χώρο.

— Πόσο επηρεάζουν τα social media, όπως το Instagram και το TikTok, την αισθητική ενός σπιτιού; Υπάρχει η ανάγκη να είναι κάπως instagrammable;

Κάποτε υπήρχε μεγάλη έμφαση στις instagrammables γωνίες — ακόμη και μέσα στα σπίτια, με νέον επιγραφές ή ειδικά σημεία για φωτογραφίες. Προσωπικά πιστεύω ότι, πρώτα απ' όλα, τον χώρο πρέπει να τον ζούμε, όχι απλώς να τον φωτογραφίζουμε. ■

Habitat: Διαχρονικό design για τον σύγχρονο χώρο

Ποιότητα, απλότητα και αισθητική στην κατοικία του σήμερα

Λιτές γραμμές και φυσικά υλικά συνθέτουν έναν χώρο που ισορροπεί ανάμεσα στη λειτουργικότητα και τη διαχρονική αισθητική

Συνώνυμο του στιλ από το 1964, όταν δημιούργησε το πρώτο κατάστημα ο Terence Conran στο Λονδίνο, το Habitat εξακολουθεί να προσεγγίζει τον σύγχρονο χώρο με έμφαση στην ισορροπία, την ποιότητα και τη διαχρονικότητα. Παραμένοντας πιστό στη φιλοσοφία του, το brand εξελίσσεται διαρκώς, ενσωματώνοντας σύγχρονες τάσεις χωρίς να χάνει τον αυθεντικό του χαρακτήρα. Εμπνευσμένοι από τη σχεδιαστική κληρονομιά του Habitat, οι δημιουργοί του επιλέγουν αντικείμενα που ενσωματώνονται φυσικά στην καθημερινότητα, αναδεικνύοντας έναν τρόπο ζωής λιτό, λειτουργικό και ουσιαστικό, όπου η αισθητική υπηρετεί την άνεση.

Στην πλούσια συλλογή του Habitat θα βρείτε έπιπλα και είδη για όλο το σπίτι, για το σαλόνι, το υπνοδωμάτιο, την κουζίνα, το μπάνιο, αλλά και τον κήπο ή τη βεράντα, καλύπτοντας κάθε ανάγκη της σύγχρονης κατοικίας. Ξεχωρίζουν οι ευέλικτες λύσεις που προσαρμόζονται σε μικρούς και μεγάλους χώρους, καθώς και η προσοχή στη λεπτομέρεια που αναβαθμίζει την καθημερινή εμπειρία.

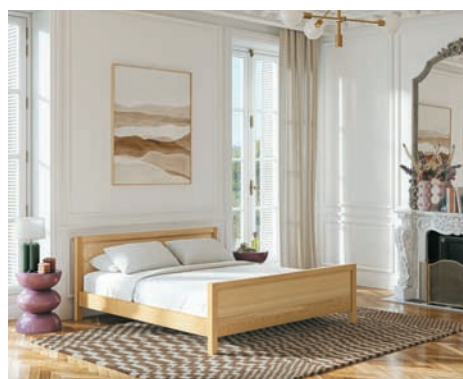
Το Habitat, άλλωστε, εκπροσωπεί μια προσέγγιση όπου το design αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ζωής, συνδυάζοντας αισθητική και πρακτικότητα με τρόπο ουσιαστικό. Προτείνει διαχρονικά κομμάτια με καθαρές γραμμές και έμφαση σε φυσικά υλικά, όπως ξύλο, μέταλλο και υφάσματα υψηλής ποιότητας, που αντέχουν στον χρόνο και στη χρήση. Η ισορροπημένη αισθητική του αποφεύγει την υπερβολή και επιτρέπει στους χώρους να «αναπνέουν», δημιουργώντας ένα ήρεμο και ευχάριστο περιβάλλον.

Οι δημιουργοί του επιλέγουν αντικείμενα που ενσωματώνονται φυσικά στην καθημερινότητα, αναδεικνύοντας έναν τρόπο ζωής λιτό, λειτουργικό και ουσιαστικό, όπου η αισθητική υπηρετεί την άνεση

Παράλληλα, το Habitat απευθύνεται τόσο σε ιδιώτες όσο και σε επαγγελματίες – αρχιτέκτονες και interior designers – προσφέροντας λύσεις προσαρμοσμένες στις απαιτήσεις κάθε έργου. Με έμφαση στην ευελιξία και την ποιότητα, συμβάλλει στη δημιουργία χώρων που ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες, διατηρώντας ταυτόχρονα μια διακριτική κομψότητα που δεν ξεπερνιέται από τον χρόνο.

Οι δημιουργοί του επιλέγουν αντικείμενα που ενσωματώνονται φυσικά στην καθημερινότητα, αναδεικνύοντας έναν τρόπο ζωής λιτό, λειτουργικό και ουσιαστικό, όπου η αισθητική υπηρετεί την άνεση

insta habitat_gr
Fb HabitatGreece
Λεωφόρος Κηφισίας 118Α &
Μιλτιάδου Ιατρίδου
Αθήνα, 11526
ecommerce@habitatgreece.gr
(+30) 210 6729053

Βουλouκί Από τα μπουλούκια στη σύγχρονη αρχιτεκτονική

ΜΙΛΗΣΑΜΕ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΕΥΟΝ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΜΠΟΥΛΟΥΚΙ, ΜΙΑ ΟΜΑΔΑ ΠΟΥ ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΟΜΗΣΗΣ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ **Της ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΚΑΜΠΟΣΟΥ**

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

140

Στα ορεινά τοπία της Ελλάδας, το χτίσιμο δεν υπήρξε ποτέ διεκπεραιωτικό. Ήταν μια πράξη άμεσα δεμένη με τον τόπο, τα υλικά του και τα μπουλούκια, τους μαστόρους δηλαδή, που δούλευαν συλλογικά και ταξίδευαν οργανωμένα μεταφέροντας τη γνώση από γενιά σε γενιά μέσα από τη χειρωνακτική εμπειρία. Και μπορεί αυτή η πρακτική να έχει σταματήσει εδώ και πολλές δεκαετίες, το Βουλouκί (Μπουλούκι) όμως την επιστρέφει στο σήμερα, ως ένα περιοδεύον, διεπιστημονικό εργαστήριο που επανεργονομίζει τις παραδοσιακές τεχνικές δόμησης μέσα από έρευνα, εκπαίδευση και πράξη στο πεδίο.

Το έργο τους κινείται ανάμεσα στην αποκατάσταση και τον πειραματισμό, την επιστημονική τεκμηρίωση και τη βιωματική μάθηση, επαναφέροντας στο προσκήνιο μια γνώση που δεν έχει χαθεί αλλά έχει μείνει στο περιθώριο του σύγχρονου τρόπου κατασκευής και δημιουργίας, σε όλη τη periferia, από την Ήπειρο μέχρι τα νησιά των Κυκλάδων. Η ομάδα πίσω από την ιδέα, κυρίως αρχιτέκτονες, πολιτικοί μηχανικοί και ειδικοί στις επιστήμες της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και της διαχείρισής της, περιγράφουν το όραμά τους και απαντούν στα ερωτήματα βιωσιμότητας σχετικά με τον τρόπο που θα χτίζουμε –και θα κατοικούμε– στο μέλλον.

των μαστόρων δράση

ΜΕΛΕΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΕΙ ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ

© ΙΑΣΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

© ΙΑΣΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ

Εργαστήριο
και Μαθητεία,
πρόγραμμα
Τσιτάτι

— Πώς μεταφέρατε την ιστορική εμπειρία των μπουλουκιών στο σύγχρονο πλαίσιο ενός περιοδεύοντος εργαστηρίου;

Το Μπουλούκι είναι ένα διεπιστημονικό περιοδεύον εργαστήριο, που μελετά και αναδεικνύει τα παραδοσιακά υλικά και τις τεχνικές δόμησης, μέσω εργαστηρίων και ολοκληρωμένων κατασκευαστικών έργων τα οποία οργανώνει με τη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων. Η θεμελιώδης ομοιότητα με τα παραδοσιακά μπουλούκια των μαστόρων έγκειται στην κινητικότητα και στη συλλογική μετάδοση της τεχνικής γνώσης επιτόπου. Ενώ τα παραδοσιακά μπουλούκια είχαν πρωτίστως παραγωγικό σκοπό, την εκτέλεση οικοδομικών έργων, το σύγχρονο εργαστήριο λειτουργεί με εκπαιδευτικό και ερευνητικό προσανατολισμό. Σε κάθε τόπο που επισκέπτεται η ομάδα διεξάγει έρευνα, οργανώνει εργαστήρια και ανοιχτές εκδηλώσεις, δημιουργεί πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δράσεις και ενεργοποιεί ένα ευρύ δίκτυο φορέων. Η σύνθεση χαρακτηρίζεται από εξωστρέφεια, επιτρέποντας τη συνεργασία με τοπικούς τεχνίτες, που είναι και οι φορείς της εμπειρικής γνώσης, και την ενσωμάτωση μαθητευόμενων και συμμετεχόντων. Σε αντίθεση με το ιστορικό μπουλούκι, το οποίο ήταν ένα ιεραρχημένο σινάφι μαστόρων, η δική μας ομάδα είναι μια κοινότητα που λειτουργεί ως καταλύτης για την εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας και της ακαδημαϊκής κοινότητας.

Εργασίες
αποκατάστασης
των εξωτερικών
επιχρισμάτων
του σχολείου
Τζουμέρκων,
στο πλαίσιο
της Μαθητείας
(ΚΕΡΕΤΣΙ 2025)

— Ποιο είναι το πιο ενδιαφέρον μάθημα που έχετε πάρει από τους τεχνίτες-φορείς παραδοσιακής γνώσης με τους οποίους έχετε συνεργαστεί;

Οι παλιοί τεχνίτες είχαν την ικανότητα να «διαβάζουν» την ύλη και το περιβάλλον. Αυτή η ενσώματη γνώση δεν είναι κωδικοποιημένη σε εγχειρίδια, αλλά αποτελεί προϊόν μακροχρόνιας εμπειρικής παρατήρησης και πρακτικής εφαρμογής. Το πλέον σημαντικό είναι η ευελιξία και η ανθεκτικότητα της παραδοσιακής τεχνικής. Οι μάστορες διαθέτουν μια «οικοδομική διαίσθηση» που τους επιτρέπει να επιλύουν σύνθετα δομικά προβλήματα με ελάχιστη εργαλεία και πόρους, επιβεβαιώνοντας τη σημασία της άμεσης σχέσης ανθρώπου-υλικού-εργαλείου. Η λογική της παράδοσης μας επαναφέρει στην ουσία, μας διδάσκει το μέτρο, την οικονομία των πόρων και τον σεβασμό στον τόπο. Ένα παραδοσιακό έργο επιδιώκει την εναρμόνιση με το τοπίο, γερνάει όμορφα αποκτώντας πατίνα, «αναπνέει» και προστατεύει τον κάτοικο.

— Πώς συνδέετε τις παραδοσιακές τεχνικές με τα σύγχρονα ζητήματα περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και κλιματικής αλλαγής;

Η ολιστική προσέγγιση του Μπουλουκιού αναδεικνύει την εγγενή βιωσιμότητα των παραδοσιακών τεχνικών, οι οποίες βασίζονται στην εντοπιότητα των υλικών (πέτρα, κονιάματα, ξύλο), στη χαμηλή ενσωματωμένη ενέργεια (low embodied energy) και στην πλήρη ανακυκλωσιμότητα και επανάχρηση. Μελετούμε αυτές τις τεχνικές ως πρωτόκολλα σχεδιασμού, όπου η επιλογή των υλικών και οι μέθοδοι δόμησης μεγιστοποιούν τη θερμική απόδοση και την ανθεκτικότητα με ελάχιστο ανθρακικό αποτύπωμα. Η σύνδεση μεταξύ της παραδοσιακής οικοδομικής γνώσης, της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και της κλιματικής αλλαγής είναι δομική και ουσιαστική. Ενσωματώνοντας την παραδοσιακή γνώση, προτείνουμε ανθεκτικές, κλιματικά προσαρμοσμένες λύσεις ως μια τεκμηριωμένη απάντηση στον προβληματικό περιβαλλοντικό αντίκτυπο των συμβατικών σύγχρονων κατασκευών.

© ΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΚΟΣ

— Ποια είναι η στάση των συμμετεχόντων όταν για πρώτη φορά δουλεύουν με φυσικά υλικά και παραδοσιακές μεθόδους; Βλέπετε περισσότερους νέους αρχιτέκτονες ή φοιτητές να αναζητούν χειρωνακτική γνώση και επαφή με τα υλικά;

Η φυσική επαφή με την πέτρα, το ξύλο ή τον ασβέστη επαναφέρει τη διάσταση της χειρωνακτικής νοημοσύνης στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό. Η νέα γενιά επαγγελματιών φαίνεται να αναζητά μια πιο ουσιαστική πρακτική, η οποία υπερβαίνει την αποκλειστικά ψηφιακή αναπαράσταση και επαναξιολογεί τη σημασία της υλικότητας και της κατασκευαστικής διαδικασίας ως κεντρικά στοιχεία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης. Το ενδιαφέρον από φοιτητές της Αρχιτεκτονικής και άλλων τμημάτων για την απόκτηση πρακτικών δεξιοτήτων παραμένει σταθερά αυξανόμενο ανά τα χρόνια. Χαρακτηρίζεται από ένα αρχικό στάδιο γνωστικής και πρακτικής αναπροσαρμογής, το οποίο γρήγορα μετεξελίσσεται σε εμπειρική κατάκτηση της ύλης.

— Η ανακαίνιση του πρώην σχολείου στα Φράστα Τζουμέρκων και η μετατροπή του είναι ένα πολύ ενδιαφέρον πρότζεκτ. Πώς γεννήθηκε αυτή η ιδέα και τι σημαίνει για την ομάδα και την τοπική κοινότητα;

Το πρώην δημοτικό σχολείο στα Φράστα Τζουμέρκων είναι ένα κτίριο που μας εμπιστευτήκαν και παραχώρησαν οι τοπικές αρχές. Το ίδιο το έργο άρχισε να αναπτύσσεται μέσα από την ανάγκη για έναν μόνιμο πυρήνα δραστηριοτήτων και πειραματισμού, που να λειτουργεί ως χώρος έρευνας, εκπαίδευσης, κοινωνικής σύνδεσης και ως ζωντανό πεδίο δοκιμών για τις αρχές της βιώσιμης αποκατάστασης, όπου η παραδοσιακή τεχνογνωσία συνδέεται πρακτικά με τις σύγχρονες ανάγκες αειφορίας.

Η αναγνώριση της εγγενούς αξίας του εγκαταλειμμένου κτιριακού αποθέματος της υπαίθρου και η δυνατότητά του να αναγεννηθεί με σύγχρονους όρους αποτελεί τη χωρική υλοποίηση της φιλοσοφίας του Μπουλουκιού, ένα ζωντανό «πεδίο δοκιμών» για τις αρχές της βιώσιμης αποκατάστασης. Για την τοπική κοινότητα το έργο λειτουργεί ως μοντέλο αναζωογόνησης της ορεινής περιοχής, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή και την πολιτιστική ταυτότητα μέσω της ενεργού συμμετοχής και της φροντίδας του κτιρίου ως πόρου ανάπτυξης.

— Πιστεύετε ότι η παραδοσιακή οικοδομική γνώση μπορεί να επηρεάσει τη σύγχρονη αρχιτεκτονική και οικοδομική πρακτική σε ευρύτερη κλίμακα; Και σε μια εποχή που η αρχιτεκτονική συχνά κυνηγά το εντυπωσιακό ή το «instagrammable», τι μπορεί να μας διδάξει η ταπεινή λογική της παραδοσιακής δόμησης;

Η παραδοσιακή δόμηση δεν είναι φολκλόρ ή στείρα νοσταλγία· είναι ένα τεράστιο, ζωντανό απόθεμα βιώσιμων λύσεων, που είναι επίσης «instagrammable», καθώς και η λαϊκή αρχιτεκτονική πολύ συχνά αποτελεί μέρος αυτού του κυνηγιού της εντυπωσιακής εικόνας. Αν μας ενδιαφέρει λοιπόν να ξεκλειδώσουμε το κριτικό και μετασχηματιστικό δυναμικό της παράδοσης, θα πρέπει να κινηθούμε επίσης πέρα από τις εύκολα εμπορεύσιμες εικόνες της και να αναζητήσουμε τις πρακτικές και τις διαδικασίες που ιστορικά υπήρξαν αναπόσπαστες από τα κτίρια, όπως χρήση τοπικών φυσικών υλικών (πέτρα, χώμα,

Η παραδοσιακή δόμηση δεν είναι φολκλόρ ή στείρα νοσταλγία, είναι ένα τεράστιο, ζωντανό απόθεμα βιώσιμων λύσεων

ξύλο), με ελάχιστο οικολογικό αποτύπωμα και παθητικό βιοκλιματικό σχεδιασμό. Η επανάχρηση υλικών και κτιρίων, η συλλογική κηδεμονία των τοπίων, τα έθιμα αλληλοβοήθειας και μοιράσματος του μόχθου, όλα αυτά αποτελούν στοιχεία αυτού που αποκαλούμε «παράδοση», τα οποία διαθέτουν τεράστια επικαιρότητα σήμερα.

Και βέβαια ένα κρίσιμο κομμάτι αυτής της «μετάφρασης» στο σήμερα αποτελεί η θεσμική αναγνώριση και η ένταξη των υλικών στους σύγχρονους οικοδομικούς κανονισμούς και η επιστροφή της «τέχνης των χειρών» στα ακαδημαϊκά προγράμματα.

— Υπάρχουν ιδέες για να δραστηριοποιηθείτε σε αθηναϊκά πρότζεκτ;

Από καιρό συζητάμε για το πώς θα μπορούσαμε να μεταφέρουμε τη μεθοδολογία μας σε σύγχρονα αστικά περιβάλλοντα και ειδικότερα στην Αθήνα. Τα πρότζεκτ που διερευνούμε περιλαμβάνουν την αναζωογόνηση υφιστάμενων κτιρίων με τη χρήση βιώσιμων, φυσικών υλικών και την ανάδειξη των παραδοσιακών οικοδομικών τεχνών ως μέσου για την αναβάθμιση της αστικής κληρονομιάς και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής σε πυκνοδομημένα περιβάλλοντα. Ιδιαίτερα μας ενδιαφέρει το πώς μορφές παραδοσιακής οικολογικής γνώσης που ανιχνεύουμε σε τοπία και οικισμούς της ελληνικής υπαίθρου μπορούν να βρουν εφαρμογές σε σύγχρονα αστικά περιβάλλοντα και να μας καθοδηγήσουν στη διαχείριση φυσικών πόρων, την αντιμετώπιση ακραίων κλιματικών φαινομένων και την ανάπτυξη περιβαλλοντικών υποδομών. ■

Health-IQ: Μετρήσιμη ποιότητα φροντίδας, περισσότερα οφέλη για τον ασθενή

Μια πρωτοβουλία του Περιφερειακού Γραφείου του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας για την Ευρώπη, για την ενδυνάμωση των δομών υγείας

Τι σημαίνει σήμερα ένα σύγχρονο σύστημα υγείας και πώς μπορεί η ποιότητα της φροντίδας να μεταφράζεται σε μια καλύτερη καθημερινή εμπειρία για τους πολίτες; Ένα σύγχρονο σύστημα υγείας περιλαμβάνει τις υποδομές, τους επαγγελματίες και την τεχνολογία. Ταυτόχρονα, όμως, η αποτελεσματικότητά του αξιολογείται και μέσα από την εμπειρία του κάθε πολίτη: πόσο γρήγορα εξυπηρετείται, πόσο ασφαλής αισθάνεται και πόσο ουσιαστική είναι η φροντίδα που λαμβάνει. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκε το πρόγραμμα Health-IQ, μια πρωτοβουλία που υλοποιείται από το Περιφερειακό Γραφείο του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας για την Ευρώπη (ΠΟΥ/Ευρώπης), μέσω του Γραφείου του για την Ποιότητα της Φροντίδας και την Ασφάλεια των Ασθενών στην Αθήνα, σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας. Το πρόγραμμα αποτελεί μέρος μιας στοχευμένης προσπάθειας για τη συστηματική ενδυνάμωση των δομών υγείας στη χώρα, μέσα από κοινά εργαλεία, μεθοδολογίες και πρακτικές βελτίωσης.

Η βασική ιδέα είναι απλή. Ένα σύστημα υγείας λειτουργεί καλύτερα όταν βασίζεται σε πραγματικά δεδομένα και όχι σε εκτιμήσεις. Και όταν βελτιώνεται το σύστημα, βελτιώνεται άμεσα και η εμπειρία του ασθενούς. Συνεπώς, αναπτύσσεται μια κουλτούρα με περισσότερη διαφάνεια, μετρήσιμα αποτελέσματα και σταθερή αναβάθμιση βάσει των πραγματικών αναγκών που προκύπτουν σε κάθε υγειονομική δομή προς όφελος όλων των πολιτών.

Από τα δεδομένα... στη βελτίωση της φροντίδας

Το Health-IQ στηρίζει τον μετασχηματισμό του Εθνικού Συστήματος Υγείας, ενσωματώνοντας τη διασφάλιση της ποιότητας και τη μέτρηση της απόδοσης στην καθημερινή λειτουργία των μονάδων υγείας. Η προσέγγιση βασίζεται στη χρήση δεδομένων και στην αξιοποίηση δεικτών ποιότητας, ώστε οι αποφάσεις να είναι τεκμηριωμένες και έγκαιρες.

Παράλληλα, παραμένει ανθρωποκεντρική, εστιάζοντας στην εμπειρία του ασθενούς και στη βελτίωση της φροντίδας που λαμβάνει.

Ένα σύστημα που λειτουργεί καλύτερα στην πράξη

Στην πράξη, το Health-IQ κάνει κάτι πολύ συγκεκριμένο: μετρά συστηματικά την ποιότητα των υπηρεσιών υγείας, αναλύει τα δεδομένα και βοηθά τις μονάδες υγείας να βελτιώνονται με βάση πραγματικά στοιχεία. Αυτό σημαίνει ότι το σύστημα αξιολογείται, συγκρίνεται και εξελίσσεται διαρκώς. Οι δείκτες ποιότητας επιτρέπουν στους επαγγελματίες υγείας να έχουν σαφή και μετρήσιμα στοιχεία για την απόδοσή τους, υποστηρίζοντας την κλινική αριστεία και την ορθολογική διαχείριση πόρων.

Παράλληλα, ενισχύουν τη συνεργασία και την ανταλλαγή γνώσης μεταξύ μονάδων και περιφερειών, δημιουργώντας μια κοινή «γλώσσα ποιότητας». Για τους ασθενείς και το ευρύ κοινό τα οφέλη είναι:

- **Καλύτερη εξυπηρέτηση:** Το προσωπικό κατανέμεται πιο σωστά εκεί όπου υπάρχει μεγαλύτερη ανάγκη, ώστε οι πολίτες να εξυπηρετούνται πιο γρήγορα και αποτελεσματικά.
- **Καλύτερη πρόληψη και φροντίδα:** Καταγράφονται με μεγαλύτερη ακρίβεια τα χρόνια νοσήματα, βοηθώντας τις υπηρεσίες υγείας να οργανώνουν με πιο αποτελεσματικό τρόπο την πρόληψη και την παρακολούθηση.
- **Ασφαλέστερη και ποιοτική περιθαλψη:** Η ποιότητα και η ασφάλεια των υπηρεσιών υγείας παρακολουθούνται συστηματικά, ώστε να εντοπίζονται έγκαιρα προβλήματα και να βελτιώνεται η εμπειρία του ασθενούς.

Η πλατφόρμα Quality-for-All στο επίκεντρο της πρωτοβουλίας

Κεντρικό ρόλο στο Health-IQ έχει η ψηφιακή πλατφόρμα Quality-for-All, η οποία αποτελεί ένα ενοποιημένο εργαλείο για τη μέτρηση και αξιολόγηση της ποιότητας των υπηρεσιών υγείας.

Η πλατφόρμα παρέχει αξιόπιστα και τεκμηριωμένα δεδομένα, διευκολύνοντας τη λήψη αποφάσεων με βάση συγκεκριμένους δείκτες. Παράλληλα, ενσωματώνει δεδομένα από δημόσια πληροφοριακά συστήματα, όπως της ΗΔΥΚΑ, του ΕΟΠΥΥ, του Bi-Health του Υπουργείου Υγείας και του ΚΕΤΕΚΝΥ. Ταυτόχρονα συμβάλλει στην ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας μέσω συνεχούς παρακολούθησης και συγκριτικής αξιολόγησης.

Εκπαίδευση, εφαρμογή και διαρκής εξέλιξη

Η υλοποίηση του Health-IQ συνοδεύεται από εξειδικευμένα εκπαιδευτικά σεμινάρια διά ζωής στα 13 πιλοτικά κέντρα που έχουν επιλεγεί στρατηγικά και βρίσκονται σε κομβικές περιοχές της χώρας. Στόχος των εκπαιδύσεων αυτών είναι η ενίσχυση των δεξιοτήτων των επαγγελματιών υγείας και των διοικητικών στελεχών, η βελτίωση της ικανότητας ανάλυσης και αξιοποίησης δεικτών, καθώς και η συστηματικότερη εφαρμογή αρχών ποιότητας και ασφάλειας στις υπηρεσίες υγείας.

Ένα βήμα προς ένα πιο διαφανές και αξιόπιστο σύστημα υγείας

Με την καθιέρωση ενός ενιαίου πλαισίου μέτρησης, το Health-IQ καθιστά την Ελλάδα παράδειγμα καλής πρακτικής στην Ευρωπαϊκή Περιφέρεια του ΠΟΥ, προωθώντας τη διαφάνεια, τη συγκρισιμότητα και τη λογοδοσία στο σύστημα υγείας, ενώ παράλληλα ενισχύει την εμπιστοσύνη και τη συμμετοχή των πολιτών. Μια «έξυπνη» υγεία για όλους, με από όφελος για τον ασθενή, μέσα από καλύτερη εξυπηρέτηση και ποιοτική φροντίδα.

Η αρχιτεκτονική στην εποχή

Η ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΑΛΛΑΖΕΙ ΤΟΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑ. ΤΡΕΙΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ

Του ΛΟΥΚΑ ΒΕΛΙΔΑΚΗ

Η τεχνητή νοημοσύνη (ΤΝ) δεν αποτελεί πλέον μια μακρινή τεχνολογική υπόσχεση για την αρχιτεκτονική, αλλά μια δύναμη που ήδη αλλάζει τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζονται, οργανώνονται και υλοποιούνται τα κτίρια. Από τη σύλληψη μιας ιδέας έως την τεχνική τεκμηρίωση και τη λειτουργία ενός έργου, η ΑΙ εισέρχεται δυναμικά στην καθημερινή πρακτική των γραφείων. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, περίπου το 40-50% των αρχιτεκτόνων χρησιμοποιούν ήδη εργαλεία ΤΝ.

Η επίδρασή της δεν περιορίζεται στην επιτάχυνση των διαδικασιών, αλλά επεκτείνεται στον ίδιο τον χαρακτήρα της αρχιτεκτονικής εργασίας, επηρεάζοντας τη δημιουργία, την ανάλυση και τη λήψη αποφάσεων. Παράλληλα, ενισχύει τη βελτιστοποίηση των έργων, επιτρέποντας την ανάλυση μεγάλων όγκων δεδομένων για την ενεργειακή απόδοση, τη βιωσιμότητα και τη διαχείριση πόρων, ενώ αυτοματοποιεί χρονοβόρες εργασίες όπως οι φωτορεαλιστικές ή τρισδιάστατες αποδόσεις ενός έργου και τα τεχνικά έγγραφα.

Ωστόσο, αυτή η επιτάχυνση συνοδεύεται από κρίσιμα ερωτήματα, όπως το ζήτημα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Πέρα απ' αυτά, αναδύεται κι ένας ευρύτερος πολιτισμικός προβληματισμός: ο κίνδυνος μιας πιο ομογενοποιημένης, «ανώνυμης» αρχιτεκτονικής, αποκομμένης από τον τόπο και την ιδιαιτερότητα.

Η συζήτηση δεν αφορά μόνο το αν η ΤΝ αλλάζει την αρχιτεκτονική, αλλά και το προς ποια κατεύθυνση την οδηγεί. Μιλήσαμε λοιπόν με τρεις αρχιτέκτονες της Αθήνας, ζητώντας τους να μας πουν την άποψή τους.

144

ή της τεχνητής νοημοσύνης

ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ, ΤΗΝ ΤΑΧΥΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΤΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΤΝ.

Δημήτρης Παπανικολάου

Από τον διεκπεραιωτικό σχεδιασμό στον κριτικό διάλογο με την ΤΝ

Ο Δρ. Δημήτρης Παπανικολάου, επίκουρος καθηγητής στο ΕΜΠ, βλέπει την ΤΝ ως παράγοντα που μπορεί να μεταβάλει σταδιακά όλη την αρχιτεκτονική αλυσίδα: από την καθημερινή πρακτική του γραφείου και τη ζήτηση της αγοράς μέχρι την πανεπιστημιακή εκπαίδευση και, τελικά, το ίδιο το κοινωνικό πεδίο στο οποίο παράγεται η αρχιτεκτονική. «Όπως κάθε νέα τεχνολογία, η ΤΝ μπορεί ν' αλλάξει τον αρχιτεκτονικό κλάδο αντικαθιστώντας το ποσοστό αυτού που αφορά διεκπεραιωτικό σχεδιασμό» — μια εκτίμηση που φτάνει ακόμη και στο 90%.

«Αυτή η μεταβολή δεν θα ξεκινήσει αναγκαστικά από τους ίδιους τους αρχιτέκτονες, αρχικά θα ξεκινήσει από τους κατασκευαστές και την αγορά — από εκείνους που αναζητούν γρήγορες λύσεις σε χαμηλή τιμή. Αυτό μεσοπρόθεσμα μπορεί ν' αλλάξει την ισορροπία ζήτησης-προσφοράς και μακροπρόθεσμα τις εισαγωγές σε ΑΕΙ, ενώ δεν αποκλείεται και μια κάποια αύξηση της ανεργίας στον κλάδο». Ο κος Παπανικολάου φέρνει ως χαρακτηριστικό παράδειγμα την αυτοματοποίηση επίλυσης κατόψεων, την οποία περιγράφει ως ενεργό πεδίο έρευνας σε ακαδημία και βιομηχανία.

Στέκεται στον εφαρμοσμένο επιστημονικό σχεδιασμό — την πολεοδομία, τη στατική, τον βιοκλιματικό σχεδιασμό. Εκεί η αλλαγή είναι ήδη ορατή, καθώς «οτιδήποτε μπορεί να διατυπωθεί με κριτήρια για τα οποία υπάρχουν εμπειρικά δεδομένα, μπορεί σε κάποιον βαθμό να εκτελεστεί από την ΑΙ».

Η παρατήρησή του εδράζεται στη σημερινή ερευνητική εικόνα: «Από τη μία, στη βελτιστοποίηση, όπου μοντέλα ΤΝ προσεγγίζουν τη συμπεριφορά θεωρητικών μαθηματικών μοντέλων μέσα από την εκπαίδευσή τους με δεδομένα, κι από την άλλη, στην προσομοίωση, όπου μοντέλα ΤΝ μιμούνται τη συμπεριφορά ενός υπολογιστικά ακριβούς φυσικού συστήματος για ανάλυση σεναρίων. Αυτή η περιοχή αποτελεί επίσης ενεργό πεδίο έρευνας στην ακαδημία». Ερωτηθείς για τη σχέση της ΤΝ με τη σκέψη του σχεδιαστή, εκτιμά ότι «η ΤΝ ενδέχεται να κάνει τη σχεδιαστική διαδικασία πιο κριτική και διαλεκτική, καθώς το “τι” σταδιακά αποκτά μεγαλύτερη σημασία από το “πώς” και ενισχύεται η ανάγκη για σαφέστερη διατύπωση στόχων, κριτηρίων και αιτιολόγησης — δηλαδή για ένα ισχυρότερο “γιατί” πίσω από κάθε σχεδιαστική απόφαση».

Κι αυτό γίνεται με τον ίδιο τρόπο που δύο συνεργάτες ανταλλάσσουν ιδέες μέσα από λόγια και σκίτσα, αξιολογώντας και υποστηρίζοντας αμφότεροι τις θέσεις τους. «Για παράδειγμα, η περιοχή του *prompt engineering* αφορά τη διατύπωση καθαρών στόχων, βημάτων και κριτηρίων από έναν άνθρωπο σε ένα μοντέλο ΑΙ, με σκοπό την εύρεση βέλτιστων λύσεων σε συγκεκριμένα προβλήματα».

» Ωστόσο, μια τέτοια διαλεκτική προσέγγιση προϋποθέτει ότι ο σχεδιαστής ξέρει τι να ρωτήσει, πράγμα το οποίο —ειδικά στα πρώτα στάδια του σχεδιασμού— συχνά δεν ισχύει. Το κατά πόσο κάτι τέτοιο θα εξελιχθεί ως τάση θα εξαρτηθεί από το πόσο “κριτικά” μοντέλα ΑΙ (τεχνητούς συνεργάτες οι οποίοι περισσότερο ρωτούν παρά εκτελούν) θα φτιάχνουμε στο μέλλον».

Το επόμενο κύμα της τεχνητής νοημοσύνης ενδέχεται να κάνει τη σημερινή λατρεία της εικόνας λιγότερο σημαντική — «η εντυπωσιακή ιδέα χάνει σταδιακά το ειδικό της βάρος, ενώ η τεκμηριωμένη και προσωπικά καταρτισμένη θέση αξίζει ολοένα περισσότερο».

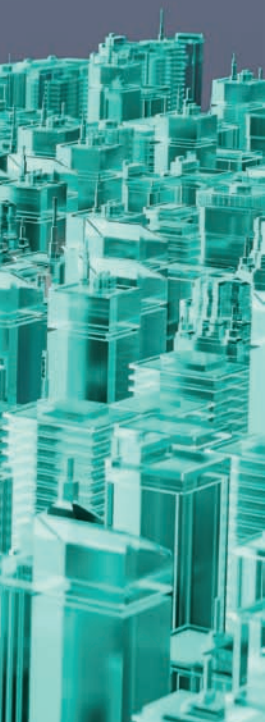
Το ηθικό πεδίο αποτελεί έναν από τους πιο αχαρτογράφητους χώρους. «Η ΤΝ επιφέρει ζητήματα ηθικής ως προς το ποιος είναι ο δημιουργός και ποια η έννοια της δημιουργίας».

Η ιδέα του υπολογιστή ως διαλεκτικού συνεργάτη δεν είναι καινούργια, καθώς χρονολογείται από τη δεκαετία του 1970. «Σήμερα βέβαια, το ζήτημα έχει άλλη βαρύτητα, ακριβώς επειδή η ΤΝ δεν μαθαίνει μόνο από τον δημιουργό αλλά κι από εκατομμύρια άλλους. Αυτό κάνει ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη για προσωπική τεκμηρίωση στην τέχνη και στην αρχιτεκτονική, όχι μόνο της ίδιας της ιδέας, αλλά και της σχέσης της με τον δημιουργό».

Η μεγαλύτερη τομή δεν θα προκύψει από το πώς η ΤΝ αλλάζει τη μεθοδολογία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, αλλά από το πώς μετασχηματίζει την ίδια την κοινωνία. «Η αρχιτεκτονική πάντα ακολουθούσε τις κοινωνικές και τεχνολογικές μεταβολές, ποτέ δεν ίσχυε το αντίστροφο. Γι' αυτό, το πιο ενδιαφέρον ερώτημα είναι τι είδους χώρους θα χρειαστεί μια κοινωνία υποστηριζόμενη από την ΤΝ».

Η αρχιτεκτονική πάντα ακολουθούσε τις κοινωνικές και τεχνολογικές μεταβολές, ποτέ δεν ίσχυε το αντίστροφο. Γι' αυτό, το πιο ενδιαφέρον ερώτημα είναι τι είδους χώρους θα χρειαστεί μια κοινωνία υποστηριζόμενη από την ΤΝ.

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

145

Γιώργος Τσολάκης

Η ΤΝ δεν παράγει νέο, επιταχύνει το ήδη υπάρχον

Ο Γιώργος Τσολάκης (Tsolakis Architects) περιγράφει μια ήδη ενεργή αλλά και σαφώς οριοθετημένη χρήση της ΤΝ μέσα στην αρχιτεκτονική πρακτική. Όσον αφορά το γραφείο του, η ΑΙ είναι ένα εργαλείο που έχει μπει σε πολύ συγκεκριμένα στάδια της δουλειάς: αφενός στη λειτουργία του backoffice, αφετέρου στην παραμετροποίηση του σχεδιασμού.

Η πρώτη μεγάλη χρήση αφορά την εσωτερική οργάνωση και τον τεχνικό έλεγχο. «*Η ΤΝ έχει βοηθήσει το γραφείο μας στην επίλυση θεμάτων τεχνικών εκθέσεων, διαγράμματος κάλυψης και εσωτερικής λειτουργίας. Έχουμε συνδέσει τα προγράμματά μας με πρότυπα που προκύπτουν από τη νομοθεσία κι έχουμε αναπτύξει έναν δικό μας αλγόριθμο –στον εσωτερικό μας χώρο–, ο οποίος λειτουργεί ως δεύτερο μάτι ελέγχου. Μ' αυτόν τον τρόπο, η ΑΙ λειτουργεί ως ένας νέος σύμβουλος*», ο οποίος λύνει λειτουργίες backoffice με πάρα πολύ γρήγορο τρόπο.

Η δεύτερη χρήση είναι πιο σύνθετη και αγγίζει τον πυρήνα της αρχιτεκτονικής διαδικασίας. «*Στο γραφείο μας δεν υιοθετούμε την ιδέα πως σχεδιάζουμε μόνοι μας αυτόν τον κόσμο. Σχεδιάζουμε ακούγοντας τον άνθρωπο που θα είναι ο χρήστης του κτιρίου*».

Σε αυτό το πλαίσιο, η ΑΙ αξιοποιείται στο να παραμετροποιούνται «*οι ανάγκες, το περιβάλλον και η θέση, κι έπειτα εξετάζεται πώς αυτό το πλέγμα δεδομένων επενεργεί στο αρχιτεκτονικό αντικείμενο. Εκεί όπου παλαιότερα η διαδικασία γινόταν χειροκίνητα, μετακινώντας μακέτες και μοντέλα, σήμερα μπορεί να γίνεται realtime*». Το αποτέλεσμα είναι σαφές: «*Η ΤΝ έχει επιταχύνει απόλυτα τη διαδικασία*».

Όταν η συζήτηση περνά από τη διαδικασία στον ρόλο του αρχιτέκτονα ως δημιουργού, ο κ. Τσολάκης είναι κατηγορηματικός: η αλλαγή είναι ήδη μεγάλη. Για να το αποδείξει παραθέτει ένα παράδειγμα από έργο που ετοιμάζει το γραφείο του, στο οποίο όλη η λειτουργία του backoffice – η επικοινωνία, η συντήρηση, η επικοινωνία του χρήστη με το προσωπικό – θα γίνεται μέσω ρομπότ.

Το γραφείο επιχειρήσε να προσεγγίσει το πρότζεκτ, βάζοντας έξι ανθρώπους να συνομιλούν σε έξι διαφορετικά chats, με διαφορετικά IDs, χρησιμοποιώντας τόσο το ChatGPT όσο και

το Claude. Η εμπειρία αυτή είχε για εκείνον αποκαλυπτική αξία. Αυτό που διαπίστωσαν ήταν ότι τα μοντέλα μπορούσαν να επιστρέψουν, με εντυπωσιακή ταχύτητα, γνώση σχετική με το ερώτημα, ακόμη και υλικό που παρέπεμπε σε προηγούμενα δικά τους έργα, τα οποία ήταν ήδη δημοσιευμένα στο διαδίκτυο. «*Η ΤΝ δεν είναι ένα εργαλείο το οποίο θα μας δώσει κάτι καινοτόμο. Είναι όμως ένα εργαλείο το οποίο θα μας δώσει πάρα πολύ γρήγορα μία γνώση την οποία, υπό άλλες συνθήκες, θα ήταν δύσκολο να βρούμε. Είναι ένα επιπλέον όπλο*».

Στο ερώτημα αν η σημερινή ΤΝ παράγει γνήσια νέα αρχιτεκτονική σκέψη, απαντά: «*Γίνεται αναπαραγωγή του παλιού, όλα τα μοντέλα της ΤΝ μάς δίνουν παραδείγματα που έχουν ήδη φτιαχτεί*». Ακόμη κι όταν τα prompts είναι εξαιρετικά αναλυτικά – «*να φτάνουν και 30 σειρές*» – η αίσθησή του κ. Τσολάκη είναι ότι «*η τεχνολογία αυτή δεν έχει τη δυνατότητα να παράγει μόνη της πράγματα*». Δεν αποκλείει, ωστόσο, μια ραγδαία μεταβολή αυτής της εικόνας, καθώς, όπως υπογραμμίζει, ζούμε μια στιγμή ανάλογη των βιομηχανικών επαναστάσεων.

«*Ως προς την υπερβολική εξάρτηση από τον αλγόριθμο, ο κίνδυνος δεν αφορά τόσο τη δική μας γενιά, αλλά τις νεότερες και την παγίδα της ευκολίας. Όταν μια διαδικασία που παλαιότερα απαιτούσε ώρες ή και χρόνια συμπιέζεται δραματικά, δημιουργείται μια ολόκληρη κουλτούρα αμεσότητας και αποτελέσματος. Γι' αυτό και αποδίδει κεντρικό βάρος στην εκπαίδευση. Τα πολυτεχνεία πρέπει να επανέλθουν στις ρίζες της σκέψης και να διδάξουν στους φοιτητές την υπομονή, όπως επίσης φιλοσοφία και ηθική*».

Την αρχιτεκτονική των επόμενων ετών τη φαντάζεται πολυσυλλεκτική: «*Εδώ και χρόνια γίνεται όλο και πιο προσαρμοσμένη στον συγκεκριμένο χρήστη, όχι σε έναν αφηρημένο μέσο όρο*». Ο νέος αρχιτέκτονας, κατά τον Γ. Τσολάκη, δεν αρκεί να μάθει τα νέα εργαλεία, πρέπει ταυτόχρονα να προσαρμόζεται σ' έναν διαρκώς μεταλλόμενο κόσμο.

Η ΤΝ δεν είναι ένα εργαλείο το οποίο θα μας δώσει κάτι καινοτόμο. Είναι όμως ένα εργαλείο το οποίο θα μας δώσει πάρα πολύ γρήγορα μία γνώση την οποία, υπό άλλες συνθήκες, θα ήταν δύσκολο να βρούμε. Είναι ένα επιπλέον όπλο.

Τηλέμαχος Ανδριανόπουλος

Η ΤΝ μπορεί να αμβλύνει τις δεξιότητες και να οδηγήσει σε ομογενοποίηση

Ο Τηλέμαχος Ανδριανόπουλος (Tense Architecture Network), καθηγητής ΕΜΠ, προσεγγίζει την ΤΝ ως ένα τεχνολογικό εργαλείο ταχύτητας. Για τον ίδιο, αυτό είναι και το βασικό γνώρισμα της τεχνολογίας από τη βιομηχανική επανάσταση και μετά: η διαρκής αύξηση της ταχύτητας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εντάσσει και την ΤΝ, της οποίας οι εφαρμογές αυξάνονται και στην αρχιτεκτονική, ακόμη κι αν ο ίδιος δεν παρακολουθεί από κοντά κάθε νέα εξέλιξη.

Η δική του εκτίμηση είναι ότι η ΤΝ θα είναι σύντομα σε θέση να παράγει εγκυρότερα αποτελέσματα από τον μέσο απόφοιτο της αρχιτεκτονικής. Σπεύδει όμως να διευκρινίσει ότι αυτό δεν σημαίνει πως θα παράγει και καλύτερη αρχιτεκτονική.

Ο κ. Ανδριανόπουλος μιλά για αποτελέσματα στον χώρο, δηλαδή για πιο επαρκείς λειτουργικές λύσεις και κατασκευές, όχι κατ' ανάγκη για ανώτερη αρχιτεκτονική σύνθεση. «Ακριβώς επειδή πρόκειται για εργαλείο επιτάχυνσης, στα χέρια όσων έχουν αληθινή επιδεξιότητα η ιαχύς του θα είναι τεράστια. Η δεξιοτεχνία δεν ακυρώνεται αυτομάτως – μπορεί και να ενισχυθεί, ακριβώς επειδή θα δρα με μεγαλύτερη ταχύτητα».

Το γραφείο του δεν έχει εντάξει μέχρι τώρα την ΤΝ στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό – τη χρησιμοποιούν ελάχιστα, κυρίως για την επεξεργασία εικόνων και τη διόρθωση κειμένων. Δεν εντοπίζει παντού κίνδυνο, αντιθέτως αναγνωρίζει ότι «όταν κάποιος ξέρει τι του γίνεται, μπορεί να χρησιμοποιήσει τέτοια εργαλεία με ωραίο τρόπο». Για παράδειγμα, παραδέχεται ότι «έχει αυξηθεί η ταχύτητα για τη διόρθωση κειμένων, με επάρκεια και ακρίβεια, ή σε απλές επεξεργασίες». Ωστόσο εκεί ακριβώς εντοπίζει το πρόβλημα: «Η ταχύτητα δεν έρχεται χωρίς κόστος – η ΤΝ θα μειώσει τις δεξιότητες, γιατί παρακάμπτει τις επίπονες διαδικασίες μέσω των οποίων αυτές αποκτώνται».

Για να επεργαστεί κάποιος σωστά μια εικόνα, ακόμη και σ' ένα πρώτο επίπεδο, πρέπει να ξέρει να χειρίζεται τα εργαλεία του, να αντιλαμβάνεται τις τονικές και χρωματικές διαφορές, να έχει εκπαιδευσει το μάτι και την κρίση του. «Τώρα, αν μπορείς απλώς να ζητήσεις από το πρόγραμμα να προσθέσει δύο χαρουπιές με συγκεκριμένη φωτισκίαση και να πάρεις αμέσως τρεις ή τέσσερις εναλλακτικές, τότε οι δικές σου αντιληπτικές ικανότητες ή οι δεξιότητες που θα σου επέτρεπαν να πετύχεις το ίδιο αποτέλεσμα, με περισσότερα κλικ, αναγκαστικά θα μειωθούν». Κι αυτό για τον κ. Ανδριανόπουλο είναι το ουσιαστικό ζήτημα.

Στο ερώτημα αν η μείωση των δεξιοτήτων θα επηρεάσει μόνο την ικανότητα ή και τη δημιουργικότητα, απαντά: «Στην αρχιτεκτονική το τεχνικό και το πνευματικό μέρος του έργου δεν διαχωρίζονται εύκολα». Με άλλα λόγια, μορφή και περιεχόμενο δεν είναι δύο χωριστές έννοιες που μπορούν να λειτουργούν ανεξάρτητα. «Αν δεν ξέρεις πώς να σχεδιάσεις, δεν είναι πολύ εύκολο να ξέρεις τι θα σχεδιάσεις. Κατά συνέπεια, αν μειωθεί το τεχνικό μέρος και ατροφήσουν οι δεξιότητες, αυτό θα συμπαρασύρει και τη δύναμη του δημιουργικού μέρους».

Στη σκέψη του υπάρχει κι ένας ακόμη φόβος: η ομογενοποίηση. Αν και αναγνωρίζει ότι κάθε εργαλείο είναι κατ' αρχάς ενδιαφέρον και χρήσιμο, θεωρεί ότι υπάρχει ο κίνδυνος να ενισχυθεί μια κατάσταση όπου «όλα θα μοιάζουν με όλα και όλα θα συνδυάζονται με όλα, οδηγώντας τελικά σε μια αδύναμη, επίπεδη ενότητα». Τη συνθήκη αυτή τη συμπυκνώνει στην εικόνα μιας μεγάλης νερόβραστης σούπας, μέσα στην οποία οι δημιουργοί θα μοιάζουν, όπως λέει δανειζόμενος μια φράση του Ζαν-Λικ Γκοντάρ, με «καυτερές κόκκινες πιπεριές που θα κολυμπούν απελπισμένες».

Ο βασικός κίνδυνος, σύμφωνα με τον ίδιο, δεν είναι ακριβώς η ομογενοποίηση, όσο η συνολικότερη αποδυνάμωση των δεξιοτήτων. «Η ΑΙ, διευκολύνοντας τα πάντα, μπορεί να περιορίσει τη δύσκολη και μακρά διαδικασία μέσα από την οποία αποκτώνται οι δεξιότητες». ■

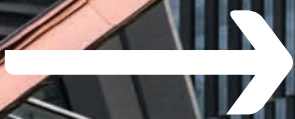

Η ταχύτητα δεν έρχεται χωρίς κόστος – η ΤΝ θα μειώσει τις δεξιότητες, γιατί παρακάμπτει τις επίπονες διαδικασίες μέσω των οποίων αυτές αποκτώνται, κι αυτό θα συμπαρασύρει και τη δύναμη του δημιουργικού μέρους

16

μεγάλοι
αρχιτέκτονες
του 21ου αιώνα

148

©DIEGO FERNANDEZ, UNSPLASH

149

Vessel, Thomas Heatherwick

ΠΟΙΟΙ ΕΙΝΑΙ
ΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ
ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ
ΣΗΜΕΡΑ ΤΙΣ
ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ ΑΥΡΙΟΥ

Της ΜΠΗΛΗΣ ΣΤΕΦΑΝΗ

Στις αρχές του 21ου αιώνα, ο όρος «starchitect» χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει αρχιτέκτονες διεθνούς φήμης. Σ' εκείνη την κλειστή αδελφότητα ανήκαν αρχιτέκτονες όπως η Zaha Hadid ή ο Frank Gehry, οι οποίοι σχεδίαζαν εντυπωσιακά έργα, κτίρια landmarks, τα οποία συχνά βοηθούσαν και στο branding ολόκληρων πόλεων (είναι γνωστό το φαινόμενο Μπιλμπάο (Bilbao effect), όπου ένα εμβληματικό κτίριο μεταμορφώνει πολιτιστικά αλλά και οικονομικά την πόλη. Ωστόσο, σήμερα ο χαρακτηρισμός αυτός φαίνεται να έχει μετασχηματιστεί. Ενώ τότε η iconic αρχιτεκτονική φάνταζε περισσότερο ego-driven, βασισμένη στο εντυπωσιακό θέαμα, τη μοναδικότητα και την προσωπική υπογραφή, σήμερα έχει μετατοπιστεί και αξιολογείται σε καινούργια βάση, πριν καν ακόμα ανοιχτούν τα θεμέλια ενός έργου. Οι προβολείς φαίνεται πως πέφτουν πάνω σε μια περισσότερο ανθρωποκεντρική αρχιτεκτονική, η οποία έχει στόχο να δώσει λύσεις, ανταποκρινόμενη στις κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις της εποχής.

Η έμφαση δίνεται περισσότερο στην ποιότητα ζωής που μπορεί να προσφέρει ένα κτίριο στον άνθρωπο, στη βιωσιμότητα, στο κοινωνικό impact και στη λειτουργικότητα. Στο πώς μπορεί να υπηρετήσει την κοινότητα και τις ανάγκες της βελτιώνοντας την καθημερινότητα, αλλά και στο πώς η αρχιτεκτονική μπορεί γενικότερα να συνδέσει τους ανθρώπους των πόλεων, ενθαρρύνοντας την αλληλεπίδραση και την εξωστρέφεια. Σήμερα, η κλιματική αλλαγή παίζει καθοριστικό ρόλο και μεταμορφώνεται σε ισχυρό δομικό υλικό, οδηγώντας στον σχεδιασμό κτιρίων με μικρότερο ενεργειακό αποτύπωμα και σεβασμό στο περιβάλλον. Επιπλέον, η βιωματική εμπειρία παίζει σημαντικό ρόλο, καθώς ακόμα και τα μεγάλα κτίρια σχεδιάζονται για χρήση και συμμετοχή και συνομιλούν με τον χώρο και τον χρόνο. Επομένως δεν είναι ότι σήμερα τα εντυπωσιακά κτίρια και οι εμβληματικές προσωπικότητες έχουν εκλείψει, αλλά ότι ο τρόπος με τον οποίο αξιολογείται η αρχιτεκτονική έχει αλλάξει. Σήμερα ο διάσημος αρχιτέκτονας-brand μοιάζει να είναι περισσότερο προσβάσιμος. Με φιλοδοξίες μεν, αλλά και με περισσότερες ανησυχίες για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών ανεξάρτητα από την αισθητική συνεισφορά του.

Σε αυτό το πνεύμα παρουσιάζουμε 16 από τους πιο επιδραστικούς σύγχρονους αρχιτέκτονες, που δεν είναι μόνο «celebrity designers», αλλά κρίνονται και για τον κοινωνικό και περιβαλλοντικό αντίκτυπο των έργων τους.

1 Thomas Heatherwick

Από τους πιο ταλαντούχους και ευρηματικούς designers της Βρετανίας, έχει ιδρύσει το Heatherwick Studio, που ασχολείται με την αρχιτεκτονική, το product design, τα interiors κ.λπ. Γεννημένος στο Λονδίνο το 1970, είναι γνωστός για τον πειραματικό και γλυπτικό χαρακτήρα των έργων που σχεδιάζει. Ακολουθώντας μια ευρηματική προσέγγιση στο design, συνδυάζει καινοτόμες μηχανικές λύσεις με νέα υλικά και πρωτότυπες τεχνολογίες προκειμένου να δημιουργήσει ασυνήθιστες μορφές κτιρίων. Εμβληματικό του έργο θεωρείται το Vessel (στο Hudson Yards, στη Νέα Υόρκη), με τις 154 σκάλες. Πρόκειται για μια πολύπλοκη κατασκευή από χάλυβα με χάλκινο φινιρίσμα. Για τη δημιουργία του έχουν ακολουθηθεί πρωτοποριακές μέθοδοι σχεδίασης και κατασκευής. Το κτίριο σχηματίζει ένα τρισδιάστατο δημόσιο γλυπτό, το οποίο δίνει έμφαση στην κοινωνική αλληλεπίδραση, βασικό στοιχείο της φιλοσοφίας του. Έχει αναγνωριστεί διεθνώς ως έργο που συνδυάζει αρχιτεκτονική, design και δημόσια τέχνη.

3

Kengo Kuma

Πρόκειται για έναν από τους πιο επιδραστικούς αρχιτέκτονες της Ιαπωνίας, ο οποίος διαμόρφωσε μια νέα σκέψη αναφορικά με τη σχέση κτιρίου-φύσης-ανθρώπου. Γεννημένος το 1954, αγαπά τα φυσικά υλικά όπως το ξύλο, θεωρώντας το βασικό υλικό του 21ου αιώνα και κατατάσσοντας τον χάλυβα και το σκυρόδεμα στα υλικά που ανήκουν στον περασμένο αιώνα. Πιστεύει ότι: «*Τα υλικά κουβαλούν ιστορία και πολιτισμό – δεν είναι ουδέτερα στοιχεία κατασκευής*», ενώ θεωρεί ότι η αρχιτεκτονική πρέπει να γεννιέται μέσα από το τοπίο, χωρίς να προσπαθεί να επιβληθεί σ' αυτό. Μανιφέστο της αρχιτεκτονικής του αποτελεί το Εθνικό Στάδιο της Ιαπωνίας (Japan National Stadium) στο Τόκιο (2019). Συνοψίζοντας σε αυτό τη φιλοσοφία του, εξέφρασε μια σύγχρονη Ιαπωνία, συνδυάζοντας παράδοση με τεχνολογία και βιωσιμότητα. Συλλέκτης σημαντικών βραβείων, θα βάλει την υπογραφή του και στο παραλιακό μέτωπο της Αθήνας, καθώς το γραφείο του, Kengo Kuma & Associates, έχει σχεδιάσει στο Ελληνικό τη Riviera Galleria, το οικιστικό συγκρότημα Marina Residences και ένα Private Club που θα φιλοξενεί χώρους ψυχαγωγίας, εστίασης, ευεξίας κ.λπ. ■

θηκε το 2016 με το Pritzker Architecture Prize για έργο του και τη δέσμευσή του για κοινωνική στέγαση και βιώσιμο σχεδιασμό.

Ένα από τα σημαντικότερα έργα του θεωρείται το συγκρότημα κοινωνικής κατοικίας Quinta Monroy Housing (2003-2004) στο Ικίκε της Χιλής. Με στόχο τη στέγαση οικογενειών χαμηλού εισοδήματος, εφάρμοσε ένα καινοτόμο μοντέλο εξελικτικής κατοικίας (incremental housing). Χρησιμοποιώντας δημόσια χρηματοδότηση, σχεδίασε και δημιούργησε «μισά σπίτια» (το δύσκολο μισό, όπως έχει πει ο ίδιος) με πλήρη υποδομή, με δυνατότητα όμως εξέλιξης. Κάτι που στην πράξη σημαίνει ότι με τον σχεδιασμό του έδινε την ευκαιρία στους κατοίκους να επεκτείνουν μελλοντικά τα δωμάτια ή να προσθέσουν ορόφους ανάλογα με τα οικονομικά και τις ανάγκες τους. Η φιλοσοφία του συνοψίζεται στη φράση: «*Αντί να κατασκευάσουμε ένα μικρό σπίτι, επιλέξαμε να κατασκευάσουμε το μισό ενός καλού σπιτιού*».

2 Alejandro Aravena

Θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς σύγχρονους αρχιτέκτονες και είναι γνωστός για τη συμβολή του στην κοινωνικά προσαρμοσμένη αρχιτεκτονική. Γεννημένος το 1967, ο Χιλιανός αρχιτέκτονας τιμή-

© DIEBÉDO FRANCIS KÉRÉ, GETTY IMAGES

Diebedo Francis Kéré

Γεννημένος το 1965, ο αναγνωρισμένος αρχιτέκτονας είναι γνωστός για τα πρωτότυπα σχέδιά του, στα οποία αναμειγνύει σύγχρονα με παραδοσιακά στοιχεία, ενώ ταυτόχρονα εστιάζει στη βιωσιμότητα και την κοινωνική ευθύνη. Η οργανική αρχιτεκτονική του χαρακτηρίζεται από τη χρήση τοπικών υλικών (λάσπη, πέτρα, ξύλο) και τεχνικών, ενώ σχεδιάζει τα κτίριά του με στόχο να είναι φυσικά αεριζόμενα και αποδοτικά ενεργειακά.

Το πιο εμβληματικό του έργο, δείγμα της φιλοσοφίας του, θεωρείται το Gando Primary School (2001) στην Μπουρκίνα Φάσο. Ένα έργο στο οποίο, λαμβάνοντας υπόψη το κλίμα ως βασικό σχεδιαστικό παράγοντα, δημιούργησε μεγάλα ανοίγματα, που επιτρέπουν φωτισμό και αερισμό, και κατασκεύασε διπλή στέγη (τοποθετώντας μεταλλική επικάλυψη πάνω από την πλίνθινη οροφή) προκειμένου το κτίριο να παραμείνει δροσερό. «Προσπαθώ να δουλεύω σε αρμονία με τη φύση και όχι εναντίον της», σημειώνει ο ίδιος χαρακτηριστικά. Στη δημιουργία του σχολείου, στην οποία χρησιμοποίησε τοπικά υλικά και παραδοσιακές τεχνικές, συμμετείχαν μάλιστα και οι κάτοικοι του χωριού. Το συγκεκριμένο πρότζεκτ συνέβαλε καθοριστικά στο να τιμηθεί με το Pritzker Architecture Prize το 2022.

© CHRISTIAN CHARISUS PICTURE ALLIANCE VIA GETTY IMAGES

Bjarke Ingels

Γεννημένος το 1974 στη Δανία, είναι σήμερα ένας από τους διασημότερους αρχιτέκτονες της νέας γενιάς, γνωστός για την πρωτότυπη και φιλόδοξη σχεδιαστική προσέγγιση που ακολουθεί στα πρότζεκτ του. Ιδρυτής του γραφείου BIG-Bjarke Ingels Group, εφαρμόζει στα έργα του τη φιλοσοφία «Yes is more», συνδυάζοντας την αισθητική με τη λειτουργικότητα και τη βιωσιμότητα. «Η βιωσιμότητα δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως περιορισμός, αλλά ως δημιουργική πρόκληση», υπογραμμίζει.

Αψηφώντας τα παραδοσιακά αρχιτεκτονικά πρότυπα και πιστεύοντας στα πολυλειτουργικά κτίρια, το 2017 παρέδωσε ένα από τα εμβληματικότερα έργα του, το CopenHill στην Κοπεγχάγη, ένα εργοστάσιο παραγωγής ενέργειας από απορρίμματα, το οποίο λειτουργεί ταυτόχρονα ως χώρος αναψυχής. Η στέγη του έχει διαμορφωθεί ως πίστα του σκι, ενώ το κτίριο διαθέτει τοίχο αναρρίχησης αλλά και δημόσιο πάρκο. Το εργοστάσιο έγινε πόλος έλξης, συνδυάζοντας με τρόπο ευρηματικό τη βιομηχανική αρχιτεκτονική με την ψυχαγωγία και τη βιωσιμότητα. «Ένα κτίριο πρέπει να εξυπηρετεί πολλαπλές λειτουργίες ταυτόχρονα», δηλώνει χαρακτηριστικά, επισημαίνοντας τις αρχές της φιλοσοφίας του. Στην Ελλάδα, και συγκεκριμένα στο Ελληνικό, έχει σχεδιάσει το Park Rise, ένα κτίριο 88 πολυτελών διαμερισμάτων.

CopenHill, Bjarke Ingels

© BERNARD WEIL TORONTO STAR VIA GETTY IMAGES

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2
152

olaecier

© BJARKE INGELS GROUP COPEN HILL: HOYOUN LEE, UNSPLASH

6

Anne Lacaton & Jean-Philippe Vassal

Το αρχιτεκτονικό δίδυμο, το οποίο ίδρυσε το γραφείο του στο Παρίσι το 1987, είναι γνωστό για περισσότερες από 3 δεκαετίες για τη φιλοσοφία του: «ποτέ μην κατεδαφίζεις ό,τι μπορεί να σωθεί». Αυτό σημαίνει ότι προσπαθούν να σώσουν παλιά κτίρια και να τα ανακαινίσουν αντί να τα κατεδαφίσουν, χαρίζοντάς τους, όπως οι ίδιοι έχουν πει, μια «δεύτερη ζωή». Η «αρχιτεκτονική αποκατάστασης», την οποία ακολουθούν, δεν έχει στόχο να δημιουργήσει φανταχτερές ή επιδεικτικές κατασκευές. Αντίθετα, παρατηρούν, βελτιώνουν και υπηρετούν την κοινότητα στην οποία βρίσκεται το κτίριο, εξοικονομώντας χρήματα και βοηθώντας το περιβάλλον.

Το πιο εμβληματικό τους έργο θεωρείται η μεταμόρφωση του συγκροτήματος κατοικιών Grand Parc Bordeaux (2017) στο Μπορντό, που από πρόβλημα μετατράπηκε σε ευκαιρία μετασχηματισμού, προσφέροντας μέγιστο όφελος με ελάχιστο κόστος. Συγκεκριμένα, αντί να κατεδαφίσουν τα παλιά blocks, τα διατήρησαν και τα αναβάθμισαν, προσθέτοντας μπαλκόνια σε κάθε διαμέρισμα και χειμερινούς κήπους (ημικλειστούς χώρους με γυάλινες επιφάνειες σαν επέκταση του σαλονιού) και ενώ οι ένοικοι παρέμεναν στα σπίτια τους. «Ο μετασχηματισμός είναι η ευκαιρία της εποχής μας», έχουν δηλώσει χαρακτηριστικά για τη σημασία της ανακαίνισης. Το 2021 τιμήθηκαν με το Pritzker Architecture Prize, με την κριτική επιτροπή να τους εκθειάζει, λέγοντας ότι έδωσαν καινούργιο νόημα στο τι σημαίνει να είσαι αρχιτέκτονας.

© SHOBHIT-SHARMA, UNSPLASH

7

Neues Museum, David Chipperfield

David Chipperfield

Γεννημένος το 1953 στο Λονδίνο, ο sir David Chipperfield είναι διάσημος σε όλο τον κόσμο για τα μινιμαλιστικά και διαχρονικά κτίρια που σχεδιάζει. Κτίρια πρωτοπορικά, στα οποία συνδυάζει τη σύγχρονη αρχιτεκτονική με την ιστορική κληρονομιά. Είναι επίσης διάσημος γιατί δίνει μεγάλη αξία στην ποιότητα, την ουσία και τη λειτουργία και όχι στο εντυπωσιακό θέαμα. Στο μανιφέστο του υποστηρίζει ότι οι αρχιτέκτονες με το έργο τους έχουν ανάμειξη στην επίλυση προβλημάτων, καθώς χτίζουν κοινότητες οι οποίες επηρεάζουν άμεσα την κοινωνική ποιότητα και κατ' επέκταση την ποιότητα ζωής. «*Νομίζω ότι ο σκοπός του να είσαι αρχιτέκτονας είναι να προσφέρεις στην αναβάθμιση της εμπειρίας της καθημερινής ζωής, έστω και λίγο*», αναφέρει χαρακτηριστικά.

Εμβληματικό έργο του θεωρείται η αποκατάσταση του Neues Museum στο Βερολίνο, που ξεχωρίζει γιατί ενσωματώνει τη φιλοσοφία του για την αρχιτεκτονική: απλότητα, σεβασμός στην ιστορία και διακριτική μοντερνιστική προσέγγιση. Διατηρώντας τα αυθεντικά στοιχεία του κτιρίου, ενσωμάτωσε σύγχρονες παρεμβάσεις με νέα στοιχεία, διακριτικά και λειτουργικά, παραδίδοντας στο τέλος ένα κορυφαίο παράδειγμα της αρχιτεκτονικής του προσέγγισης, στην οποία αποδίδεται συχνά ο όρος «minimal classicism».

Το 2023 τιμήθηκε με το Pritzker Architecture Prize, ενώ στην Αθήνα θα υπογράψει την ανακαίνιση και επέκταση του νέου Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου σε συνεργασία με το γραφείο του Έλληνα αρχιτέκτονα Αλέξανδρου Τομπάζη.

153

© LAMBERT ULLSTEIN BILD VIA GETTY IMAGES

© HAILI SAGIRKAYA ANADOLU VIA GETTY IMAGES

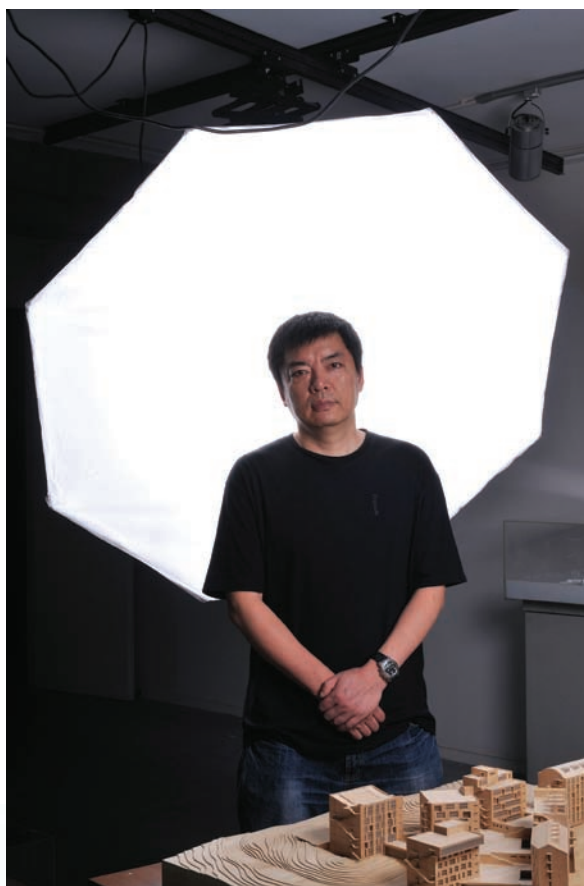
Riken Yamamoto

3

Γεννημένος το 1945 στο Πεκίνο, ο διάσημος αρχιτέκτονας έχει διακριθεί για τα ξεχωριστά του κτίρια, με τα οποία επιδιώκει τη δημιουργία κοινοτήτων μέσα από τον σχεδιασμό. Επαναπροσδιορίζοντας την αρχιτεκτονική της κατοικίας και των δημοσίων κτιρίων, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση ανθρώπου-κοινότητας-χώρου, μελετώντας το πώς οι αστικοί χώροι μπορούν να ενθαρρύνουν την επικοινωνία των μελών μιας κοινότητας.

Πιστεύει ότι τα πάρκα, οι ανοικτοί χώροι και τα δημόσια κτίρια πρέπει να σχεδιάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να φέρνουν κοντά τους ανθρώπους, δημιουργώντας κοινωνικούς δεσμούς.

Εμβληματικό του έργο, αντιπροσωπευτικό της φιλοσοφίας του, θεωρείται το Future University Hakodate (2000) στην πόλη Χακονιάτε της Ιαπωνίας. Ένα διάφανο έργο, το οποίο δεν δίνει έμφαση στη μορφή, αλλά στη δομή των κοινωνικών σχέσεων που παράγει. Δημιουργώντας ένα ανατρεπτικό περιβάλλον μάθησης, έχει απορρίψει τη συμβατική διάταξη με τις κλειστές αίθουσες, σχεδιάζοντας ανοικτούς χώρους εργασίας, ενώ η εκτεταμένη χρήση γυαλιού γίνεται μέσο επικοινωνίας στους εσωτερικούς χώρους και ταυτόχρονα σύνδεσης και με τους εξωτερικούς. Το 2024 τιμήθηκε με το βραβείο Pritzker Architecture Prize. «Σκέψου για εκατό χρόνια. Ή ακόμη και για χίλια» είναι η φιλοσοφία του σχετικά με τη διάρκεια και την αξία ενός έργου.

© SUN HAI VCG VIA GETTY IMAGES

West Village, Liu Jiakun

Liu Jiakun

Γεννημένος το 1956, ο Κινέζος αρχιτέκτονας επαναπροσδιορίζει την αρχιτεκτονική της χώρας του, εδώ και δεκαετίες, σχεδιάζοντας κτίρια σύγχρονα και ταυτόχρονα ανθρώπινα, τα οποία συνδέονται με την παράδοση, τη μνήμη και την εμπειρία. Αποφεύγοντας οτιδήποτε το εξεζητημένο, είναι γνωστός για το minimal design που ακολουθεί. Ταυτόχρονα, επικεντρώνεται σε παραδοσιακές μεθόδους κατασκευής και οικολογικές πρακτικές, ενώ συχνά στα πρότζεκτ του χρησιμοποιεί υλικά της περιοχής στην οποία κατασκευάζει το έργο. «Πολλοί αρχιτέκτονες χρησιμοποιούν ένα δυνατό προσωπικό στυλ και μορφή για να κρατηθούν στον κόσμο... Αλλά εγώ δεν είμαι τέτοιου είδους αρχιτέκτονας», σημειώνει ο ίδιος για τη δουλειά του.

Για εκείνον κάθε έργο προκύπτει από τον τόπο, την κοινωνία και την ιστορία. Η προσέγγισή του συνδυάζει την κινεζική φιλοσοφία με σύγχρονες αρχιτεκτονικές μεθόδους, εξασφαλίζοντας ότι η αρχιτεκτονική αναπτύσσεται με τρόπο φυσικό στο περιβάλλον, αντί να επιβάλλεται σ' αυτό. Εμβληματικό του έργο θεωρείται το West Village στο Τσενγκτού, στην Κίνα. Ένα τεράστιο, πολυλειτουργικό συγκρότημα, το οποίο περιλαμβάνει κατοικίες, καταστήματα, αθλητικούς και δημόσιους χώρους. Ένα έργο που κέρδισε διεθνή αναγνώριση όχι απλώς επειδή είναι εντυπωσιακό, αλλά γιατί θεωρείται ένα από τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα σύγχρονης αστικής αρχιτεκτονικής με κοινωνικό χαρακτήρα. Ένα ενιαίο σύστημα, πυκνό αλλά ανθρώπινο, το οποίο δίνει λύσεις σε προβλήματα σύγχρονων πόλεων επαναπροσδιορίζοντας την έννοια του mixed-use design.

Το 2025 βραβεύτηκε με το Pritzker Architecture Prize. Οι κριτές τον εκθείασαν για τον σεβασμό που δείχνει στην παράδοση, την ιστορία και τη φύση.

© DECLAN SUN, UNSPLASH

© JOSE M. OSORIO/CHICAGO TRIBUNE/TRIBUNE NEWS SERVICE VIA GETTY IMAGES

10

Jeanne Gang

Γεννημένη το 1964, η Αμερικανίδα αρχιτέκτονας με την εταιρεία της, Studio Gang Architects, είναι γνωστή για τους εντυπωσιακούς ουρανοξύστες που σχεδιάζει και τις οργανικές φόρμες που ακολουθεί, φροντίζοντας να εισάγει στα σχέδιά της καινοτόμα υλικά. Πιστεύει ότι τα κτίρια πρέπει να έχουν θετικό αποτύπωμα στο περιβάλλον και ταυτόχρονα θετική επίδραση στην ανθρώπινη εμπειρία.

Εμβληματικό της έργο θεωρείται ο ουρανοξύστης Aqua Tower στο Σικάγο, ο οποίος, όταν ολοκληρώθηκε, το 2010, ήταν ο ψηλότερος ουρανοξύστης στον κόσμο που είχε σχεδιαστεί από γυναίκα. Το iconic αυτό κτίριο περιλαμβάνει κατοικίες, γραφεία και ξενοδοχείο και ήταν από τους πρώτους ουρανοξύστες που δεν ξεχώρισαν μόνο λόγω ύψους, αλλά και λόγω της μορφολογίας και της εμπειρίας που πρόσφεραν. Οι κυματιστές όψεις-μπαλκόνια κάθε ορόφου έχουν διαφορετικό σχήμα, δημιουργώντας μια οργανική μορφή, ενώ τα μπαλκόνια προσφέρουν σκίαση και ταυτόχρονα προστασία από τον άνεμο. Η ίδια θεωρεί την αρχιτεκτονική εργαλείο βελτίωσης της πόλης στο πλαίσιο ενός συστήματος αλληλεπίδρασης της με αυτήν και με τον άνθρωπο. Όπως έχει πει χαρακτηριστικά: «*Η αρχιτεκτονική δεν είναι μεμονωμένα αντικείμενα, είναι σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και περιβάλλοντος*».

© KACPER KOZAK, UNSPLASH

Aqua Tower, Jeanne Gang

ABHNA
City
LIVeS2
156

© REIETOPIA, UNSPLASH

11

Sou Fujimoto

Γεννημένος το 1971 στην Ιαπωνία, ανήκει στους δημιουργούς που πιστεύουν ότι η αρχιτεκτονική πρέπει να βρίσκεται σε απόλυτη αρμονία με τον φυσικό κόσμο. Έχοντας την επιθυμία να καταργήσει τα όρια και τους περιορισμούς στην αρχιτεκτονική, τον ενδιαφέρει το πώς συνδέεται η ανθρώπινη ζωή με την κοινωνία και τη φύση που μας περιβάλλει. Το ενδιαφέρον του αυτό αποτυπώνεται στο αρχιτεκτονικό του στυλ, καθώς σχεδιάζει κτίρια-αιθέριους χώρους, στα οποία πρωταγωνιστεί η φύση και το φως. Τα σχέδιά του συχνά περιλαμβάνουν ενιαίες κατόψεις, σύνθετες γεωμετρίες και μια μινιμαλιστική αισθητική, η οποία δίνει έμφαση στο πώς η ανθρώπινη συμπεριφορά καθορίζει τη λειτουργία ενός χώρου. Ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα της φιλοσοφίας του θεωρείται το House NA. Πρόκειται για ένα μικρό γυάλινο σπίτι στο Τόκιο, με μινιμαλιστικό σχεδιασμό και διαφανείς τοίχους, μια πρόκληση στην έννοια της ιδιωτικότητας. «Τα όρια μεταξύ μέσα και έξω πρέπει να είναι ασφής», εξηγεί. Η εμπειρία στα κτίριά του είναι συνεχής, καθώς δεν υπάρχει καθαρός διαχωρισμός χώρων. Ζεις ταυτόχρονα μέσα στο σπίτι και μέσα στην πόλη.

Ma Yansong

Ο Ma Yansong είναι ένας από τους πιο επιδραστικούς εκπροσώπους της σύγχρονης κινεζικής αρχιτεκτονικής και ιδρυτής του γραφείου MAD Architects. Γεννημένος το 1975 στο Πεκίνο, ανήκει στη νέα γενιά δημιουργών, που επαναπροσδιορίζουν τη σχέση πόλης και φύσης μέσα από μια τολμηρή, φουτουριστική και οργανική αρχιτεκτονική γλώσσα. Στο έργο του κυριαρχεί η έννοια της Shanshui City, μια φιλοσοφία που αντλεί από την κινεζική παράδοση και προτείνει μια νέα ισορροπία ανάμεσα στο δομημένο περιβάλλον και στο φυσικό τοπίο.

Εμβληματικό έργο του αποτελεί η Harbin Opera House, μια λυρική σκηνή που μοιάζει να έχει σμιλευτεί από τον άνεμο και το νερό. Με τις ρευστές, καμπύλες επιφάνειες και την απουσία σαφών ορίων, το κτίριο ενσωματώνεται πλήρως στο παγωμένο τοπίο του Χαρμπίν, μετατρέποντας την αρχιτεκτονική σε βιωματική εμπειρία. Όπως σημειώνει ο ίδιος: «Η αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο για θέαση, είναι για να την περπατάς, να την αισθάνεσαι».

Η διεθνής αναγνώριση του έργου του οφείλεται ακριβώς σε αυτή τη σύνθεση: θεωρία, τεχνολογία και ανθρώπινη εμπειρία συνυπάρχουν, προσφέροντας μια νέα αντίληψη για τον δημόσιο χώρο, πέρα από την απλή εικόνα ενός εντυπωσιακού κτιρίου.

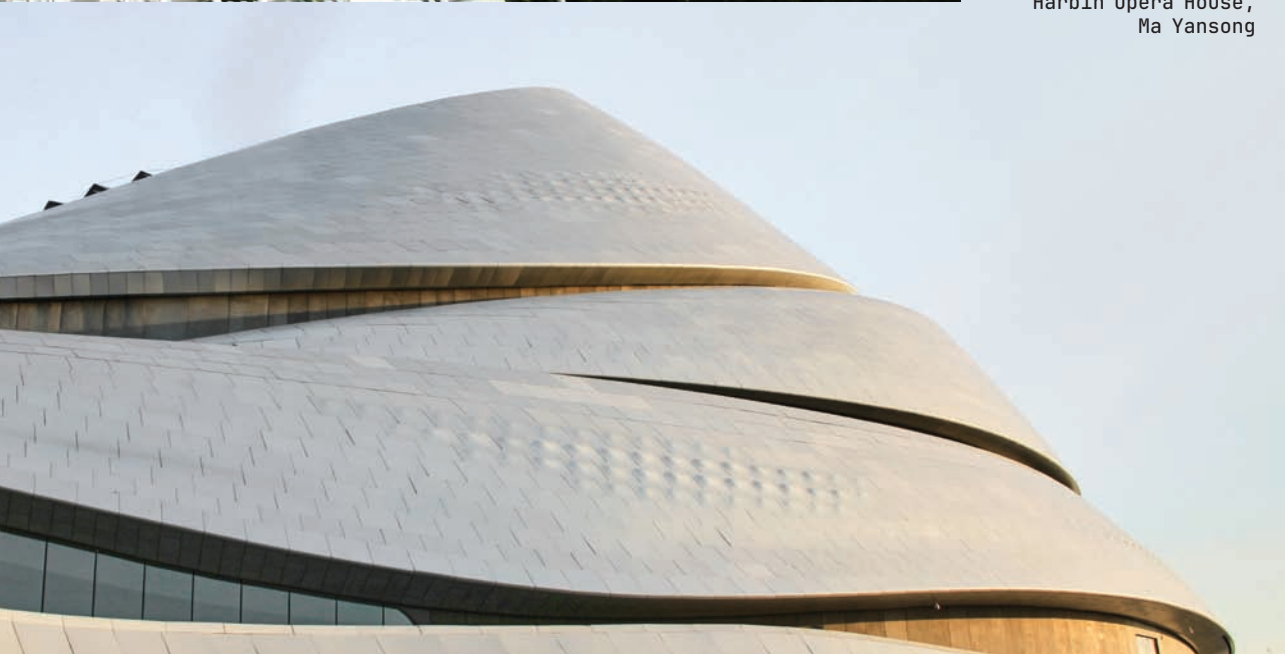

House NA, Sou Fujimoto

© PETER MACDIARMID, GETTY IMAGES

Harbin Opera House,
Ma Yansong

© KELLY SULLIVAN GETTY IMAGES

13

David Adjaye

Ο sir David Adjaye, γεννημένος στην Τανζανία το 1966, θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς σύγχρονους αρχιτέκτονες. Γνωστός για τον πρωτότυπο και κοινωνικά υπεύθυνο σχεδιασμό του, εξετάζει τη σύνδεση της αρχιτεκτονικής με τον πολιτισμό, την ταυτότητα και την ιστορική μνήμη. Πιστεύει ότι η αρχιτεκτονική είναι στην ουσία της μια κοινωνική πράξη, καθώς κατασκευάζει κτίρια με στόχο να υπηρετήσουν την κοινωνία στο μέλλον, έχοντας όμως προηγουμένως κατανοήσει και αναγνωρίσει το παρελθόν και την ιστορία. «*Η δουλειά μου συχνά αφορά την ιστορική μνήμη και το πώς ο χώρος μπορεί να ενισχύσει την ταυτότητα*», σημειώνει ο ίδιος για τη φιλοσοφία του.

Εμβληματικό έργο του θεωρείται το National Museum of African-American History and Culture στην Ουάσινγκτον (Εθνικό Μουσείο Αφροαμερικανικής Ιστορίας και Πολιτισμού), ένα κτίριο που αφηγείται την ιστορία μέσα από τη μορφή και τα υλικά του και το οποίο ταυτόχρονα συνδέεται με το περιβάλλον και την πόλη. Το μουσείο έχει αναγνωριστεί διεθνώς ως παράδειγμα σύγχρονης αρχιτεκτονικής με κοινωνικό και ιστορικό νόημα.

© ALEXANDER TAMARGO GETTY IMAGES FOR DESIGN MIAMI

High Line, Elizabeth Diller

© ELIZABETH DILLER HIGH LINE NEW YORK. UNSPLASH

Η Shelley McNamara, μία εκ των ιδρυτριών του γραφείου Grafton Architects

© JULIEN BEHAL - PA IMAGES VIA GETTY IMAGES

14 Elizabeth Diller

Γεννημένη στην Πολωνία το 1954, η Αμερικανίδα αρχιτεκτόνισσα είναι μία από τις ιδρύτριες του γραφείου Diller Scofidio + Renfro (DS + R). Το γραφείο είναι γνωστό για την πρωτότυπη και διεπιστημονική προσέγγισή του στην αρχιτεκτονική, η οποία συνδυάζει στοιχεία τέχνης, τεχνολογίας και κοινωνικού σχολιασμού. Η Diller θεωρεί ότι η αρχιτεκτονική πρέπει να εκτείνεται πέρα από τους τοίχους και τις στέγες, στοχεύοντας στη δημιουργία εμπειριών οι οποίες προκαλούν συναισθήματα και ενθαρρύνουν την επικοινωνία. Η μοναδική της προσέγγιση θεωρείται ότι έχει επηρεάσει τον τρόπο που βλέπουμε και βιώνουμε σήμερα τους δημόσιους χώρους.

Στα πιο γνωστά της έργα περιλαμβάνεται το High Line στο Meatpacking District στη Νέα Υόρκη. «Τα έργα μας πρέπει να είναι προσβάσιμα και να δημιουργούν αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων», έχει πει εκφράζοντας τη φιλοσοφία της. Στο συγκεκριμένο έργο, ένα παλιό, εγκαταλεημένο τμήμα του σιδηροδρόμου, μετατράπηκε σε δημόσιο πάρκο υψηλού επιπέδου, μεταμορφώνοντας έναν αστικό χώρο σε εμπειρία. Το High Line θεωρείται υποδειγματικό έργο αστικής αναγέννησης, ένα έργο ζωντανό, καθώς με τον καινοτόμο σχεδιασμό του κατάφερε να συνδέσει το ιστορικό παρελθόν του σιδηροδρομικού δικτύου με τη σύγχρονη αρχιτεκτονική.

© JARED SISKIN GETTY IMAGES FOR PRADA

15 Yvonne Farrell & Shelley McNamara

Οι Ιρλανδέζες ιδρύτριες του γραφείου Grafton Architects είναι γνωστές για τις ανεπιτήδευτες κι ωστόσο σύνθετες δημιουργίες τους, οι οποίες συνδυάζουν ιστορικά με μοντέρνα στοιχεία. Με τα έργα τους αποδεικνύουν επί περισσότερες από 4 δεκαετίες ότι η αρχιτεκτονική μπορεί να παραμένει φιλόδοξη και σύγχρονη, χωρίς όμως να χάνει την επαφή με τον άνθρωπο που τη χρησιμοποιεί και το περιβάλλον που τη φιλοξενεί. Φέρνοντας κοινωνική και πολιτιστική ευθύνη, η αρχιτεκτονική τους θεωρείται ότι υπηρετεί τους ανθρώπους και τις πόλεις αντί να στοχεύει στην προσοχή προς όφελός της.

Εμβληματικό τους έργο που τις καθιέρωσε διεθνώς θεωρείται το φημισμένο πανεπιστήμιο Luigi Bocconi, το οποίο παρέδωσαν στο Μιλάνο το 2008. «*To Bocconi Campus*», λένε χαρακτηριστικά για το έργο, «δεν είναι απομονωμένο, είναι τμήμα της πόλης. Οι χώροι του θέλουν να συνομιλούν με το Μιλάνο και να γίνονται κομμάτι της καθημερινής ζωής των ανθρώπων».

Για τη δημιουργία του χρησιμοποίησαν σκυρόδεμα, τούβλο και φυσικό φως, φτιάχνοντας ένα κτίριο σχεδιασμένο για να δημιουργεί κοινωνική ζωή και εμπειρίες, λειτουργικό και ταυτόχρονα φιλικό προς το περιβάλλον. Ένα έργο που συνδυάζει αισθητική και λειτουργία και το οποίο ενσωματώνει παράδοση και σύγχρονη αρχιτεκτονική. Το 2020 βραβεύτηκαν με το Pritzker Architecture Prize.

Serpentine Gallery Pavilion, Smiljan Radic Clarke

© PRITZKERARCHITECTUREPRIZE

16 Smiljan Radic Clarke

Από τους σημαντικότερους σύγχρονους αρχιτέκτονες διεθνώς, γνωστός για την πειραματική του προσέγγιση στο design, βραβεύτηκε φέτος με το Pritzker Architecture Prize. Γεννημένος το 1965 στο Σαντιάγο της Χιλής, για περισσότερες από 3 δεκαετίες σχεδιάζει κτίρια τα οποία κινούνται ανάμεσα στην τέχνη, την αρχιτεκτονική και τη γλυπτική. Έργα τα οποία ισορροπούν μεταξύ μονιμότητας και προσωρινότητας, μνήμης και φαντασίας, εύθραυστα και όχι μνημειακά. Έχοντας ως αφετηρία τη χρήση ιστοριών και εικόνων, συνδυάζει υλικά όπως ξύλο, πέτρα, σκυρόδεμα και fiberglass και δημιουργεί δίνοντας έμφαση όχι μόνο στη μορφή του κτιρίου αλλά και στην εμπειρία του χρήστη και στη σχέση του έργου με το τοπίο. Εμβληματικό του έργο, το οποίο τον τοποθέτησε στον διεθνή χάρτη, θεωρείται το περίπτερο που έφτιαξε στο Λονδίνο το 2014 έπειτα από ανάθεση της Serpentine Gallery. Την οβάλ, ημιδιαφανή αυτή κατασκευή θα μπορούσε κάποιος να την παρομοιάσει με εξωγήινο αντικείμενο ή πρωτόγονο καταφύγιο-σπηλιά. «*Ηθελα να μοιάζει με κάτι που βρέθηκε, όχι με κάτι που σχεδιάστηκε*», είχε πει ο ίδιος σχετικά. Το ογκώδες Serpentine Gallery Pavillion είχε τοποθετηθεί πάνω σε μεγάλους, ακατέργαστους ογκόλιθους, δίνοντας την εντύπωση ότι αιωρείται, ενώ, χαμηλός όπως ήταν στο εσωτερικό του, δημιουργούσε μια αίσθηση μυστηρίου, έναν χώρο που έδειχνε σιωπηλός και ταυτόχρονα ισχυρός. Το εφήμερο εκείνο installation αποτέλεσε τότε ένα πανίσχυρο δείγμα της φιλοσοφίας του, κάτι που «βρέθηκε» και μετά «εξαφανίστηκε» μένοντας απλά στη μνήμη. ■

Το Μπαλκόνι του Παραζό #2

Πέμπτη
21.05
19:30

στην Πλατεία Δεξαμενής,
Κολωνάκι

Guests:

Ρένα Μόρφη, Demy, Γιαγκίνηδες, Μυρτώ Βασιλείου,
Αλεξάνδρα Μάγκου & Άρτεμις Κυριακοπούλου.

powered by

protergia

Τα μυστικά «πράσινα» της Αθήνας

ΠΟΣΑ ΠΑΡΚΑ ΚΑΙ ΑΛΣΗ ΓΝΩΡΙΖΕΙΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ;

Της ΕΛΕΝΑΣ ΝΤΑΚΟΥΛΑ

Η Αθήνα σίγουρα δεν συγκαταλέγεται στις «πράσινες» ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Παρ' όλα αυτά διαθέτει αρκετά σημεία που μπορούν να χαρακτηριστούν πραγματικές οάσεις και προσφέρονται για μια απόδραση από τους γρήγορους ρυθμούς της, μια ευκαιρία για βόλτα, χαλάρωση, ξεκούραση και αναψυχή. Οι Αθηναίοι γκρινιάζουμε ότι η πόλη δεν έχει αρκετό πράσινο, την ίδια στιγμή όμως, περνάμε καθημερινά δίπλα από κρυμμένες οάσεις χωρίς να τις προσέχουμε. Πόσα από τα πάρκα και τα άλση της έχουμε στ' αλήθεια ανακαλύψει; Ίσως ήρθε η ώρα να σταματήσουμε την γκρίνια και να τα εξερευνήσουμε. Κάντε το παρακάτω κουίζ για να τεστάρετε τις γνώσεις σας σχετικά με όσα γνωρίζετε για τους κήπους, τα πάρκα και τα άλση της Αθήνας. Ανακαλύψτε όσα δεν ξέρετε και επισκεφθείτε τα – είναι βέβαιο πως δεν θα το μετανιώσετε.

Ιαπωνικό Πάρκο

1. Σε ποιο πάρκο της Αθήνας βρίσκεται το Άγαλμα του Ελευθερίου Βενιζέλου, έργο του Γ. Παππά;
α. Στο Πάρκο Ριζάρη
β. Στο Πάρκο Ελευθερίας
γ. Στο Πάρκο Κλωναρίδη

2. Πού βρίσκεται το Άλσος Προμπονά;
α. Στον Περισσό
β. Στα Πατήσια
γ. Στα Ιλίσια

3. Πού βρίσκεται η Εθνική Γλυπτοθήκη;
α. Στο Πάρκο Αντώνη Τρίτση
β. Στο Πάρκο Ριζάρη
γ. Στο Άλσος Στρατού, στου Γουδή

4. Ποιος κήπος έχει χαρακτηριστεί ως καταφύγιο άγριας ζωής;
α. Ο Βοτανικός Κήπος Ιουλί-
 ας & Αλεξάνδρου Διομήδους
β. Ο Εθνικός Κήπος
γ. Ο Βοτανικός Κήπος Καισα-
 ριανής

5. Το Άλσος Παγκρατίου δενδροφυτεύτηκε με πρωτοβουλία της:

α. Βασίλισσας Αμαλίας
β. Πριγκίπισσας Σοφίας
γ. Βασίλισσας Φρειδερίκης

6. Σε ποιο πάρκο υπάρχει ειδικά διαμορφωμένος χώρος για σκυλιά, με παροχή νερού, αρκετές υποδομές και παιχνίδια agility για να ασκηθούν και να παίξουν;
α. Στο Πάρκο Κλωναρίδη
β. Στο Ιαπωνικό Πάρκο
γ. Στο Πάρκο Προμπονά

7. Σε ποιο πάρκο υπάρχει ο πετρόκτιστος Ι.Ν. Αποστόλου Παύλου, χτισμένος το 1958 υπό την επίβλεψη του Δ. Πικιώνη, όπου έγινε ο γάμος των πρωταγωνιστών του σίριαλ «Άγριες μέλισσες»; Είχε δε φορητές εικόνες φιλοτεχνημένες από τον Φ. Κόντογλου, που σήμερα φυλάσσονται στα γραφεία του ΙΝΕΔΙΒΙΜ.
α. Στο Πάρκο Ριζάρη
β. Στο Πάρκο Αντώνη Τρίτση
γ. Στο Πάρκο Βουτιέ

8. Το Ιαπωνικό Πάρκο βρίσκεται:
α. Πίσω από την Εθνική Πινακοθήκη

β. Απέναντι από το Πολεμικό Μουσείο
γ. Πίσω από το Μέγαρο Μουσικής

9. Το ιστορικό αναψυκτήριο «Green Park», που ξεκίνησε τη λειτουργία του τη δεκαετία του '30, βρισκόταν:
α. στο Άλσος Παγκρατίου
β. στο Άλσος Ιλισίων
γ. στο Πεδίον του Άρεως

10. Σε ποιο πάρκο τα 27 παγκάκια είναι φιλοτεχνημένα από φοιτητές των Τμημάτων Γραφιστικής & Καλών Τεχνών της Σχολής ΑΚΤΟ;
α. Πάρκο Κλωναρίδη-ΦΙΞ
β. Πάρκο Προμπονά
γ. Πάρκο Ελευθερίας

11. Σε ποιο άλσος λειτουργούσε το υπαίθριο θέατρο Άλσος, το οποίο συνδέθηκε άμεσα με την επιθεώρηση και το «Ελεύθερο Θέατρο»;
α. Στο Άλσος Νέας Σμύρνης
β. Στο Άλσος Παγκρατίου
γ. Στο Άλσος Ιλισίων

12. Πού βρίσκεται το Πάρκο Βουτιέ;
α. Στα Πατήσια

β. Στα Πετράλωνα
γ. Στο Γκάζι

13. Σε ποιο πάρκο βρίσκεται το Κέντρο Τεχνών του Δήμου Αθηναίων;
α. Στο Πάρκο Ριζάρη
β. Στο Πάρκο Γουδή
γ. Στο Πάρκο Ελευθερίας

14. Σε ποιο άλσος βρίσκεται το κτίριο της Διεύθυνσης Δασών και Δασικού Περιβάλλοντος;
α. Στο Άλσος Ιλισίων
β. Στο Άλσος Καισαριανής
γ. Στο Άλσος Νέας Σμύρνης

15. Σε ποιον κήπο υπάρχει τμήμα του επιστυλίου του Αδριάνειου Υδραγωγείου;
α. Στον Βοτανικό Κήπο Ιουλί-
 ας & Αλεξάνδρου Διομήδους
β. Στον Εθνικό Κήπο
γ. Στον Βοτανικό Κήπο του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

16. Το ιστορικής μνήμης Πάρκο Σκοπευτηρίου βρίσκεται:
α. Στην Καισαριανή
β. Στου Γουδή
γ. Στο Παγκράτι

16. α
15. β
14. α
13. γ
12. β
11. γ
10. α
9. β
8. α
7. β
6. γ
5. β
4. α
3. γ
2. α
1. β

ΑΝΤΙΣΤΗΝΑΥ

ΑΘΗΝΑ
City
LIVES2

162

ΕΘΝΙΚΗ ΔΡΑΣΗ
ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΥΓΕΙΑΣ
ΠΑΙΔΙΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΣΤΗ ΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑ

ΡΙΣΠΕΚΤ!

ΑΠΟ ΤΗ ΣΤΙΓΜΗ ΠΟΥ ΓΕΝΝΙΕΣΑΙ, ΓΕΝΝΙΕΜΑΙ ΚΙ ΕΓΩ ΣΑΝ ΓΟΝΙΟΣ.

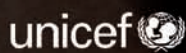
Η γονεϊκότητα είναι ένα ταξίδι μάθησης και φροντίδας, γεμάτο όμορφες στιγμές αλλά και προκλήσεις.

Το Πρόγραμμα Προαγωγής Υγείας Παιδιού & Οικογένειας ανταποκρίνεται στις διαφορετικές ανάγκες της οικογένειας μέσω στοχευμένων δράσεων που προσφέρουν πρακτική καθοδήγηση σε κάθε στάδιο ανάπτυξης του παιδιού.

Μάθε περισσότερα για το πρόγραμμα στο paidikaipsihikiigeia.gov.gr

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Υγείας

για κάθε παιδί

Ελλάδα 2.0

ΕΘΝΙΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΑΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

Με τη χρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
NextGenerationEU

ΓΕΚ ΤΕΡΝΑ

ΟΜΙΛΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ

Επενδύουμε σε μία καλύτερη
ποιότητα ζωής για όλους

SNIFCC/ Yiergis Yeralymbos

Κάθε έργο μας, αξία για τη χώρα.

Κάθε έργο μας είναι μια δέσμευση για ένα καλύτερο αύριο. Με τις υποδομές που δημιουργούμε, χιλιάδες οικογένειες στηρίζονται και αποκτούν νέα προοπτική, οι πόλεις αναβαθμίζονται, οι πολίτες νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια, το περιβάλλον αναπνέει και οι τοπικές οικονομίες ανθίζουν.

Με σταθερά βήματα εξέλιξης, είμαστε μπροστά στην απασχόληση, την οικονομία, την ενέργεια και την κοινωνία.

- ✓ Συμβάλλουμε έμπρακτα στην **ενίσχυση της απασχόλησης**.
- ✓ Ενδυναμώνουμε την **τοπική επιχειρηματικότητα** και το εθνικό εισόδημα.
- ✓ Ενισχύουμε την **ενεργειακή αυτονομία** και **ασφάλεια της χώρας**.
- ✓ Στεκόμαστε **δίπλα στη νέα γενιά**, στηρίζουμε τις ευάλωτες ομάδες και ανταποκρινόμαστε άμεσα σε κάθε έκτακτη ανάγκη.